

1950-05-01

þÿ • - ± • ã ä ¯ ± - ä ì ¼ ¿ â 47 ¿ â - ä µ å

þÿ “ á · ³ ì á¹ ¿ â ž µ ½ ì à ¿ å » ¿ â

þÿ • ã ä ¯ ±

<http://hdl.handle.net/11728/8751>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

Ευδότη Πελοποννησιακή
No 21974 6. 611

ΙΔΡΥΤΗΣ, ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ
ΕΤΟΣ ΚΔ' - ΤΟΜΟΣ 47^{ος} - ΤΕΥΧΟΣ 548
Αθήναι, 1 Μαΐου 1950

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΛΙΛΗ ΙΑΚΩΒΙΔΗ-ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ Τοῦ Μάη τὸ φεγγάρι (ποίημα).
 ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ Προβλήματα κ' ἐρωτήματα: Δέκα χιλιόμετρα.
 Ε. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ Τὸ πρῶτο χελιδόσι (ποίημα).
 ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ Ὁ Μάης (λαογραφικό).
 ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ Giuseppe Ungaretti (εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα).
 GIUSEPPE UNGARETTI (μετ. ΑΡΗ ΔΙΚΤΑΙΟΥ) Τρία ποιήματα,
 Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ . . . Nicolay Hartmann ὁ θεμελιωτὴς τῆς σύγχρονης ὀντολογίας.
 ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ . . Ποιὸς τὴν κρατᾷ τὴ θύρα τοῦ Ἄδη (ποίημα).
 ΥΠΑΤΙΑ ΔΕΛΗ Ἡ μητέρα γυρίζει σπῆτι τῆς (διήγημα).
 SOFREN KIERKEGAARD (μετ. Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ) Τὸ Συμπόσιον (συνέχεια).
 ΙΟΥΛΙΑ ΙΑΤΡΙΔΗ Ὁ ἄσπρος πετεινὸς (διήγημα).
 ΦΑΙΔΩΝ ΑΛΕΞΙΟΥ Δυὸ ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Παλαμᾶ.
 ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ-ΣΑΡΑΝΤΗ Τὸ Ψυχοσάββατον τῆς Πεντηκοστῆς.
 JOSEPH CONRAD (μετ. ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ) Ὁ νέγρος τοῦ «Ναρκίσσου» (νουβέλλα).
 ΑΝΤ. ΣΚΟΚΟΣ Νίκος Σκαλκώτας.
 ΜΑΝ. ΓΙΑΛΣΥΡΑΚΗΣ Ντόρια Σαφίκ.
 NICOLAS BERDIAEFF (μετ. Α. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗ) Ἡ Ἐλευθερία.
 ΚΩΝΣΤ. Γ. ΣΦΗΚΑΣ . . . Ὁ «δημόσιος δρόμος» τῶν Βυζαντινῶν (μελέτη, συνέχεια).

ΙΩΑΝΝΗΣ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΣ & Σ^{ΙΑ} Α.Ε.
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
38 - ΟΔΟΣ ΤΣΩΡΤΣΙΛ - 38
ΑΘΗΝΑΙ

1911

UNIVERSITY OF TORONTO

UNIVERSITY OF TORONTO

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ

ΤΖΕΝΝΥ ΛΥΜΠΕΡ - ΑΡΓΥΡΟΥ

ΑΝΘΙΣΗ

ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΔ' — 1950
ΤΟΜΟΣ ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΟΣ ΕΒΔΟΜΟΣ

ΑΘΗΝΑΙ, 1 ΜΑΪΟΥ 1950

ΤΕΥΧΟΣ 548

ΤΟΥ ΜΑΗ ΤΟ ΦΕΓΓΑΡΙ

Τοῦ Μάη τὸ φεγγάρι τὸ νιώθω στήν ψυχὴ μου
νὰ γίνεται φωτιά, κρασί, χυμὸς
καὶ στήν καρτὴ τὴν ἄβυσσο γοικῶ τὴν ὑπαρξή μου
τρικνμιστὴ νὰ χύνεται σὰν ποταμὸς.

Ἀπόψε τὸ φεγγάρι μοῦ τραγουδάει καὶ λέει
— μέσ' σιὴ σιγῆ τῶν κόσμων τὴ χαοτικὴ —
ἀπόψε τὸ φεγγάρι ἔχει ψυχὴ καὶ κλαίει
κι ἡ πίκρα του εἶναι μουσικὴ.

Στῶν δρόμων τῶν ἐρημικῶν τὴν τρισελεύτερην ἀνάσα
καὶ στὰ φιλιὰ τ' ἀγέρα τ' ἀνοιχτοῦ,
μοῦ τὴν ξεμυστηθεύεται πᾶσα ὁμορφιά καὶ πᾶσα
χάρη τοῦ μαγεμένου οὐρανοῦ.

Μέσ' σι' ἀσημένιου ἀκρογιαλιοῦ τ' ἀνάσσομα σταλάζει
καὶ στὸ κρεββάτι ἀπλώνεται τῆς ἀμμουδιᾶς
κι ἀνασιενάζει ἐρωτικὰ κι ὅλα τ' ἀναταράζει
τὰ πάθη τῆς καρδιᾶς.

Ἀπόψε τὸ φεγγάρι τὸ νιώθω στήν ψυχὴ μου
νὰ γίνεται φωτιά, κρασί, χυμὸς
καὶ μέσα του αἰσθάνομαι ὅλη τὴν ὑπαρξή μου
τρικνμιστὴ νὰ χύνεται σὰν ποταμὸς.

ΛΙΛΗ ΙΑΚΩΒΙΔΗ ΠΑΤΡΙΚΙΟΥ

ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ Κ' ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

ΔΕΚΑ ΧΙΛΙΟΜΕΤΡΑ

Στὸ προηγούμενο τεῦχος, νομίζω πὸς δὲν ἄφησα καμιάν ἀμφιβολία. Ἔνας μάλιστα ἀναγνώστης μὲ εἶδε νὰ ὑπογράψω τὶς πασχαλινές μου ἐκέψεις μὲ τὸ βαλιτσάκι στὸ χέρι καὶ ν' ἀκολουθῶ τοὺς λαμπριάτικους ἐκδρομεῖς, οἳ δὲν ἐφορτᾶζουν μὲ σχήματα λόγου ἀλλὰ ἀναζητοῦν τὸ Θεὸ στὴν ἐξοχή καὶ τὸν φέρνουν στὴν πόλη μέσα σ' ἓνα μπουκέτο ἀγριολουλούδα. Μὲ εἶδε, μὲ περιμένει, —μοῦ γράφει, — νὰ γυρίσω στὴ μεταπασχαλινὴ μου στήλη, ἀλλὰ καὶ δὲν εἶναι ἀπαιτητικός. Οὔτε τὸ μπουκέτο μὲ τὸ Θεὸ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ τοῦ φέρω οὔτε κὰν ἓνα ἀπλό ἱχνογράφημα: Ξαίρει πολὺ καλά ὅτι καὶ τ' ἀληθινὰ ἀνοιξιὰτικὰ χρώματα θὰ μείνουν ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα καὶ οἱ ἀσυγκράτητες παπαροῦνες, λαχανιασμένες καὶ ξαναμμένες, θὰ μᾶς ἀκολουθήσουν στὰ χιλιόμετρα τοῦ γυρισμοῦ, ὄχι ὅμως ὡς τὸ τελευταῖο, ὄχι ὡς τὴν πόλη καὶ ὡς τὴν ἀσυγκίνητη ἀσφαλτοῦ της.

Ὁ ἀναγνώστης τῆς στήλης εἶναι ὀλιγαρκής. Ὡστόσο, ἐνῶ δὲν περιμένει παρὰ μιὰ πασχαλινὴ ἱστορία, — τοῦ ψητοῦ ἀρνιδῦ, τοῦ κρασιοῦ, τοῦ τραγουδιοῦ, — τὸ πολὺ μιὰ περιπέτεια, ἐγὼ ἔχω νὰ τοῦ διηγηθῶ μιὰν ὀλόκληρη Ὀδύσεια. Μὴ βιαστήτε νὰ μοῦ πῆτε ὅτι, στὴν ἐποχὴ μας, οἱ Ὀδύσειες μόλις πού καταδέχονται τὸ πλάτος τῶν ὠκεανῶν ἢ τὰ χιλιόμετρα τῶν μεγάλων ἀεροπορικῶν γραμμῶν. Ἡ Ὀδύσεια, προπάντων ἢ πασχαλινὴ Ὀδύσεια, μπορεῖ νὰ χωρέσει καὶ στὸ μῆκος... μιᾶς λαμπριάτικης σουβλας. Ἐμεῖς ὅμως δὲν θὰ τὴν ἐξευτελίσουμε ὡς αὐτὸν τὸ βαθμὸ. Ἡ δική μας πασχαλινὴ Ὀδύσεια κρατᾶει τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς: Ἐχει στὴ διάθεσή της τὰ δέκα χιλιόμετρα πού χωρίζουν τὸ Δίστομο ἀπὸ τὸ μοναστήρι τοῦ Ὁσίου Λουκά, ἔχει λίγη ἰσορροπία στὸ «χειλὸς τῆς

ἀβύσσου», ἔχει αὐτοκινητιστικὸ ἀτύχημα, ἔχει πανικό, ἔχει βροχή, ἔχει καὶ τὸν Δία νὰ ρίχνει τὸν κεραυνό του μέσα σὲ μιὰ δειλινὴ σκηνογραφία ἀπάνω ἀπὸ τὰ χιόνια τοῦ Παρνασσοῦ.

Ἄλλ' ἄς παρουσιάσουμε τὰ στοιχεῖα τῆς περιπέτειας μὲ τὴ σειρά. Πρῶτὴ ἐρχεται ἡ βροχή. Ἔτρεξε νὰ μᾶς προῦπαντήσει καὶ μᾶς πρόφτασε δυὸ χιλιόμετρα ἔξω ἀπ' τὴ Λειβαδιά. Τὴν δεχτήκαμε ὅλοι σὰν ἀνοιξιὰτικο καρτίτσιο. Αὐτὴ ὅμως ἤθελε νὰ τὴν πάρουμε στὰ σοβαρά. Κι ὅταν κατάλαβε ὅτι τὴν ὑποτιμήσαμε, πείσμωνσε, κράτησε ὅλη τὴ νύχτα τοῦ Μ. Σαββάτου—ἓνα μικρὸ διάλειμμα ἔκαμε τὴν ὥρα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἄφησε τοὺς Λειβαδίτες νὰ κρατήσουν ἀναμμένες τὶς λαμπάδες τους μπροστὰ στὶς ἐκκλησίες καὶ ν' ἀκούσουν στὸ ὑπαιθρο τὸ Εὐαγγέλιο τοῦ Μάρκου, — γέμισε τὴν ὑγρὴ πολιτεία μὲ λάσπες, τὴν ὑποχρέωσε νὰ ψήσει τ' ἀρνιά κάτω ἀπὸ τέντες καὶ σὲ ὑπόγειες ταβέρνες ἢ ἀποθήκες, καὶ μόνο ἀργὰ τ' ἀπόγεμα τῆς Κυριακῆς ἄφησε τοὺς δρόμους νὰ στεγνώσουν καὶ τοὺς Λειβαδίτες νὰ βγοῦν μὲ τὰ καλά τους καὶ νὰ κάνουν τὸν περίπατό τους ὡς τὸν Λάμπρο Κατσώνη, πὺ μαρμαρίνος καὶ ἀγέρωχος φέρνει στὸν κάμπο τῆς Κωπαίδας τὸν ἄερα τῆς θάλασσας καὶ τῆς παλκαριάς.

Νομίσαμε πὸς αὐτὴ ἦταν ὅλη-ὅλη ἡ περιπέτεια καὶ πὸς θ' ἄρχιζε τὸ Πάσχα στὸ ὑπαιθρο. Θελήσαμε μάλιστα νὰ τὴν ξεχάσουμε καὶ νὰ χαροῦμε ὀλόκληρη τὴ φιλοξενία τῶν καλῶν φίλων, πὺ μᾶς ἔφεραν νὰ γιορτάσουμε τὸ Πάσχα στὴν πατρίδα τους. Εἶχαμε ὅμως τὴ συνέχεια ἐκεῖ πὺ λέγαμε πὸς θὰ βροῦμε τὴν τάξη καὶ τὴν ἡσυχία. Τὸ ξενοδοχεῖο μας γεμάτο ἀπὸ κόσμο, ἀλλὰ γεμάτο κι ἀπὸ κρότους. Ἡ

έλληνική επαρχία δὲ φημίζεται γιὰ τὴν τουριστικὴ τῆς ὀργάνωση. Μὰ ἡ Λειβαδιά μπορεῖ νὰ καυχηθεῖ ὅτι ἔχει τὸ ξενοδοχεῖο μὲ τὴ μεγαλύτερη ἠχορότητα. Τὸ προσωπικὸ του ἐννοεῖ νὰ πείθει τὸν πελάτη ὅτι ἔχει γερὸ πόδι κι ἀκόμα πιὸ δυνατό τακούνι. Ἄλλὰ καὶ κάθε ἄλλο πέλμα ἀπάνω στὰ πλακάκια τῶν διαδρόμων καὶ τῶν δωματίων τοῦ «συγχρονισμένου» αὐτοῦ ξενοδοχείου γίνεται... συλλαλητήριο. Καὶ δὲν εἶχε μόνο θορύβους ἢ νύχτα τοῦ ξενοδοχείου μας, εἶχε καὶ μουσική. Ἡ κυρία τοῦ πλαϊνοῦ δωματίου ἔκαμε οικογενειακῶς τὴν πασαλινὴ τῆς ἐκδρομῆ. Δὲν ξαίρω ἂν κουβάλησε καὶ τὴν κούνια, ἀλλὰ τὸ μωρὸ τῆς ὄφερε, μαζὶ, φυσικά, μὲ ὅλες του τῆς συνήθειες. Καὶ τίς συνήθειες αὐτὲς τίς ἀκούσαμε καὶ πολὺ τίς ἐκτιμήσαμε. Ἐκτιμήσαμε προπάντων τὸ νυχτερινὸ διάλογό του μὲ τὴ μητέρα του: Πάντα τὴν ἴδια ὥρα καὶ πάντα στὸν ἴδιο τόγγο τοῦ θρήνου, τὴν ἄλλη νύχτα καὶ τὴν παράλλη. Καὶ πολὺ λυπηθήκαμε, ἀλήθεια, πού δὲν εἶχαμε τρόπο νὰ τὸν κρατήσουμε αὐτὸν τὸν θρήνο σὲ πλάκα γραμμοφῶνου γιὰ νὰ διαθέτουμε ἔτσι ἓνα μέσο σκληροῦ κολασμοῦ.

Ἐποῦτο, τὰ τρεχόμενα νερὰ τῆς Λειβαδιάς βοήθησαν, μᾶς νανούρισαν καὶ περᾶσαμε τὴ νύχτα. Καὶ τὸ πρωί, κάτω ἀπὸ ἕνα ἥλιο πού παραμέριζε κάθε ἀνησυχία, τὸ συμβούλιο τῶν φίλων ἐπῆρε στὴν πλατεία τῆς Λειβαδιάς τίς μεγάλες ἀποφάσεις του καὶ δὲν ἄφησε νὰ χαθεῖ οὔτε στιγμή: Θὰ ξεκινάγαμε ἀμέσως γιὰ τὸν Ὅσιο Λουκά, γιὰ τὸ μοναστήρι μὲ τὰ μουσικά, πού δὲ φτάνει νὰ τὰ δεῖ κανεὶς μὴ μόνο φορὰ στὴ ζωὴ του. Δὲν ἀργήσαμε ὅμως νὰ καταλάβουμε ὅτι ὁ λαμπρὸς ἥλιος δὲν ἦταν ἀρκετὸς γιὰ νὰ γίνει τὸ προσκύνημα στὸ μοναστήρι. Τὰ λεωφορεῖα, καινούρια καὶ δοκιμασμένα σὲ δύσκολους δρόμους— καὶ περήφανα, γιαι, ἐκτὸς ἀπὸ τὴ μηχανή τους, ὅλα τᾶλλα ἔχουν γίνει στὴ Λειβαδιά, καθὼς μᾶς πληροφοροεῖ μὴ πινακίδα κοντὰ στὴ θέση τοῦ ὀδηγοῦ,—περιμένουν. Οἱ ὀδηγοὶ ὅμως εἶναι σκεπτικοί, ἀπόρθυμοι. Ὅλοι δέχονται νὰ μᾶς πάνε στὸ Δίστομο, δηλαδὴ ὡς ἐκεῖ πού τελειώνει ἡ ἀσφαλτος. Ἄλλὰ οὔτε μέτρο παραπέρα. Μερικοὶ ἀποκλείουν κάθε συζήτηση. Ἄλλοι αἰσθάνον-

ται τὴν ἀνάγκη ν' ἀπολογηθοῦν: Δὲν ἔχουν σκοπὸ νὰ διαλύσουν τ' ἀμάξι τους! Κ' ἓνας—δὺ μᾶς κοιτάζουν μὲ θαυμασμό, λὲς καὶ πρόκειται νὰ κάνουμε ἀνάβαση στὶς Ἄλπεις.

Ἐποῦτο, εἶναι Ἄνοιξη, Ἄνοιξη ἀκόμα πιὸ ὀρηκτικὴ καὶ ἀσυλλόγιστη, ἔπειτ' ἀπὸ τὴ βροχή. Καὶ στὴ συντροφιά μας τὴν πλειοψηφία τὴν ἔχουν οἱ νέοι. Ἀποχαιρετοῦμε, λοιπόν, τὰ δισταχτικὰ λεωφορεῖα καὶ συνεννοούμεθα ἀμέσως μὲ τὸ φτωχὸ συγγενῆ τους: Ἐνα γερὸ καμιόνι, μὲ ἀλυσίδες στους τροχοὺς καὶ μὲ σιδερένια πλευρά, βάζει γρήγορα-γρήγορα ἐμπρός, πετάει ἀπάνω στὴν ἀσφαλτο λὲς καὶ τὰ γέλια, οἱ φωνὲς καὶ τὰ τραγούδια τῆς νεολαίας μας γίνονται ταχύτητες ὄλο καὶ πιὸ μεγάλες, ὄλο καὶ πιὸ ἀσυγκράτητες, καὶ σὲ λίγο κάνει στάση στὸ Δίστομο, παίρνει μικρὴ ἀνάσα κι ἀμέσως ῥίχνεται στὸ δρόμο τοῦ κινδύνου καὶ τῆς δόξας!

Σὲ λίγο ὅμως γίνεται αἰσθητὸ ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἔχει περισσότερὴ ἀντοχὴ ἀπὸ τὴ μηχανή. Κ' ἐνῶ ἀπάνω στὸ καμιόνι ὄλα χοροπηδᾶνε κ' οἱ φωνὲς δυναμώνουν καὶ τὰ τραγούδια γίνονται διαπληκτισμοὶ ἀνάμεσα σὲ ἀνόμοιους ρυθμοὺς πού καθένας ἐννοεῖ νὰ πνίξει τοὺς ἄλλους καὶ νὰ ἐπικρατήσει, ἓνα βογγητὸ ἀρχίζει ν' ἀκούγεται καὶ νὰ ἀνησυχεῖ ὅσους ἔχουν προσέξει ὅτι τὸ καμιόνι σκαμπανεβάζει σὰν πλεούμενο σὲ θυμωμένη θάλασσα. Ἡ μηχανὴ προσπαθεῖ, ἀγωνίζεται, μάχεται μὲ τίς λακκοῦβες, μὲ τίς λάσπες, μὲ τὰ βουναλάκια πού πρέπει κάθε τόσο νὰ πηδήσει, μ' ἓνα ἔδαφος πού δὲ θέλει ν' ἀνεχθεῖ τὴ ρόδα καὶ τῆς στήναι κάθε δέκα βήματα πᾶγιδες. Ἀκόμα ἓκατὸ μέτρο, ἀκόμα ἓνα δυνάμωμα τῆς φουρτούνας, κ' ἔχουμε μιὰν ἀποκάλυψη, πού πολλαπλασιάζει μὴ στιγμή τίς φωνὲς γιὰ νὰ φιμώσει ἔπειτα ὄλα τὰ στόματα καὶ νὰ κάμει ἀνήσυχια ὄλα τὰ πρόσωπα:

— Πιὸ σιγά, παρακαλῶ! ψιθυρίζει μὲ δειλία μὴ νέα κυρία καὶ πέφτει χλωμὴ σὲ μιὰ καρέκλα.

Κανεὶς δὲν εἶχε ὑποπτευθεῖ τίποτα. Ἄλλα σὲ λίγο ὄλοι ἤξαιραν ὅτι ἦταν στὸν τέταρτο μῆνα τῆς. Ὅλοι πρόθυμοι νὰ βοηθήσουν, ὄλοι ὄρθιοι νὰ δώσουν τὴν καλύτερὴν θέση. Ὅσο ὅμως μπορεῖς νὰ βοηθήσεις ἓναν ἄνθρωπο πού τὸν ἔπιασε ἡ θά-

λασσία, άλλο τόσο ἔχεις τὸν τρόπο νὰ φανεῖς χρήσιμος σὲ μιὰ κυρία πὺν χοροπηδάει στὸν τέταρτο μῆνα της. Οὔτε τὸ καράβι θὰ ποδίσει, οὔτε τὸ αὐτοκίνητο θὰ κόψει ταχύτητα. Ἄλλὰ ἡ κυρία τοῦ αὐτοκινήτου μας ἦταν τυχερή. Ἡ μηχανὴ βόγγηξε πῶς δυνατά, ἀνεβοκατεβήκαμε ἀκόμα δυὸ - τρεῖς φορές, κ' ἔπειτα γαλήνη: Εἴχαμε φτάσει στὸ Στεῖρο. Μετροηθήκαμε καὶ βροθήκαμε σωστοί. Κ' εὐλογήσαμε τὸ Θεὸ πὺν δὲν εἴμαστε ἕνας παραπάνω: Ὁ τοκετὸς πὺν φοβηθήκαμε εἶχε ἀναβληθεῖ...

Δὲν ἦταν ὅμως δύσκολο νὰ καταλάβουμε ὅτι ἡ περιπέτεια, πὺν θέλησαν ν' ἀποφύγουν οἱ ὄδηγοὶ τῶν λεωφορέων τῆς Δειβαδιάς, τώρα θ' ἀρχίζε. Ὁ δικὸς μας ὄδηγὸς εἶχε ἐπιδέξει χεῖρὶ στὸ τιμόνι. Καὶ δὲν ἦταν κατσούφης, δὲν γκρίνιαζε, δὲν ἔμενε ἔξω ἀπὸ τὴ συντροφιά. Τώρα ὅμως δὲν τοῦ ἔπαιρνες κουβέντα. Ἔσκυβε, δοκίμαζε, ἐπιθεωροῦσε τὸ ἀμάξι τοῦ παντοῦ, τοῦ πέρασε ἀκόμη μιὰ ἀλυσίδα, καὶ πάλι δίσταζε, καὶ πάλι δὲν ἀνέβαινε στὴ θέση του. Ἄλλὰ κ' ἦταν ἔπιασε τὸ τιμόνι, ἦταν ἀκόμα διασταχικὸς. Δὲν ἄνοιγε ταχύτητα, δὲν ἄφηνε στιγμή νὰ φρένα καὶ δὲν ἀψηφοῦσε τίς λακκοῦβες. Τὶς πέραγε σιγὰ - σιγὰ, λὲς καὶ προσκύμαζε, κονιόστεκε, πάλι ἔβαζε μπρός, ἔριχνε κάθε τόσο τὸ κεφάλι του ἔξω ἀπὸ τ' ἀμάξι, κοιτάζε τὸ δρόμο, συλλογιζόταν, πάλι ἔβαζε μπρός, ἔκανε νὰ γίνεῖ τολμηρὸς καὶ πάλι κραιπνόταν. Προχωροῦσαμε μετὰ βῆμα σημειωτόν. Καὶ τὸ μοναστήρι τοῦ Ὀσίου Λουκά οὔτε στίγμα στὸν ὁρίζοντα δὲν ἦταν ἀκόμα. Θὰ κάναμε τέσσερὸ ὁλόκληρα χιλιόμετρα καὶ τότε θὰ τὸ ἀντικρίζαμε ξιφρικὰ ὁλόκληρο, πίσω ἀπὸ ἕνα βουναλάκι, πὺν τῶκρυβε καὶ τὸ προστάτευε.

Ἄλλὰ κανένας, φαίνεται, ἀπὸ τὴ συντροφιά δὲν ἦταν γεννημένος γιὰ τὴ μεγάλη περιπέτεια. Τὸ καμόνι μας προχώρησε ἀκόμη πεντακόσια μέτρα, παραλίγο νὰ χάσει τὴν ἰσορροπία του σ' ἕνα βαθὺ λάκκο, κατάφερες πάλι νὰ σηκωθεί ὄρθιο, ἀλλὰ τὸ ἄδοξο τέλος περιμένε ἔπειτ' ἀπὸ δέκα βήματα: Πῆγε νὰ περάσει ἀπάνω ἀπὸ μιὰ παχιά λάσπη, βούτηξε βαθιά, κόλλησε, προσπάθησε μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς μηχανῆς του νὰ μεταποπιστεῖ, κόλλησε περισσότερο, ἔμεινε ἀκίνητο καὶ ἄχρηστο. Ὄταν πήραμε τὸ δρόμο γιὰ τὸν Ὀσιο Λουκά

κι ἀπὸ τὸ ψηλὸ μονοπάτι εἶδαμε τὸ καμόνι πάντα στὴ λάσπη, μᾶς φάνηκε σὰν ἕνα μεγάλο φορῆμι, πὺν σὲ λίγο δὲ θὰ μπορούσε νὰ τὸ προφυλάξει ὁ πιστὸς φίλος καὶ ὄδηγός του. Καὶ τὰ κοράκια σ' ὅλη τὴν περιφέρεια καὶ πολλὰ εἶναι καὶ χαμηλὰ πετάνε.

Τότε ἡ περιπέτεια ἄλλαξε μορφή. Τὸ ἕνα μονοπάτι ἀφήναμε, τὸ ἄλλο πέραμα. Τὸ ἕνα δρόσημο πλησιάζαμε, στὸ ἄλλο μᾶς ἔστειλναν. Κι ὅλο ἕνα τέταρτο δρόμο εἴχαμε ἀκόμα, κι ὅλο τὸ τέταρτο αὐτὸ δὲν εἶχε τέλος. Ὄταν ἐπιτέλους περάσαμε τίς μυγαλιές, —τελευταῖο δρόσημο, —καὶ βροθήκαμε ἀμέσως πολὺ κοντὰ στὸ μοναστήρι, μετρήσαμε πέντε τέταρα.

Μὲ τέταρα κανονίσαμε καὶ τὸ ὑπόλοιπο μέρος τῆς ἐκδρομῆς. Ἀκόμα καὶ τὴ μελέτη τῶν μοναδικῶν μωσαϊκῶν. Εἴχαμε φτάσει πιά πολὺ ἀργά. Ἡμαστε πεινασμένοι, βρώμικοι, κουρασμένοι. Ἄλλὰ κι ὁ ἥλιος, πὺν ἔπρεπε νὰ τὸν ἔχουμε ὄδηγὸ στὸ γυρισμό, δὲ θὰ μᾶς περιμένε πολλὲς ὥρες. Θὰ γυρίζαμε μὲ μουλάρια. Μὰ καὶ πάλι ἔπρεπε νὰ ξεκινήσουμε σὲ μιὰ - μιὰμιση ὥρα.

Ἐγίναν ὅλα καὶ μόνο ἕνα δὲν ἔγινε: Δὲ σταθήκαμε ἀρκετὰ κάτω ἀπὸ τὰ μωσαϊκά, δὲν εἴχαμε τὸν καιρὸ νὰ ρεμβάσουμε κι ἀληθινὰ νὰ θαυμάσουμε, δὲν ἔμειναμε μόνοι καὶ δὲν εἶδαμε παρὰ μόνό ὃ,τι ἔξηγοῦσε γρήγορα-γρήγορα ὁ ἱερομένος ὄδηγός μας. Καὶ νὰ ξαίρουν οἱ περισσότεροι τῆς συντροφιάς ὅτι ἡ ἀληθινὴ ἐπαφὴ μὲ τὸ ἔργο τέχνης δὲν ἀρχίζει παρὰ ἔπειτ' ἀπὸ τίς πληροφορίες καὶ μέσα στὴ σιωπή...

Ὅπωςδὴποτε, ἔγιναν, καθὼς εἶπα, ὅλα, μὲ τὸ ρολοῖ στὸ χεῖρ, ἀπὸ τέταρτο σὲ τέταρτο. Ἄλλὰ καὶ πάλι ἡμαστε κάπως ἀργοπορημένοι ὅταν βροθήκαμε στὸ δρόμο τοῦ γυρισμοῦ κι ἀπάνω στὰ μουλάρια. Ὁ ἥλιος μᾶς ἀποχαιρετοῦσε, τὰ μονοπάτια μὲ τοὺς γκρεμοὺς μᾶς περιμέναν παρακάτω, τὰ χιλιόμετρα πὺν εἴχαμε νὰ κάνουμε ἦταν περισσότερα ἀπὸ ἔννια.

Ἡ ἐπιστροφή εἶναι πάντα μιὰ ἐπανάληψη. Καὶ δὲν ἀποτολμῶ νὰ τὴν περιγράψω. Θὰ περιοριστῶ μόνο νὰ σημειώσω ὅτι ἡ ἀντοχὴ τῆς παρέας ἦταν μεγαλύτερη στὴν πεζοπορία παρὰ στὴ ράχη τῶν μουλαριῶν, —ἀρκετοί, ἔπειτ' ἀπὸ τὸ τρίτο χιλιό-

μετρο, τὰ ἔστειλαν πίσω στοὺς μοναστήρι,—
κι ἀκόμα ὅτι περισσότερο βαστάει ἓνα λε-
πτό γυναικεῖο παπούτσι στὰ μονοπάτια ἀπὸ
ἓνα χοντρὸ ἀντρικὸ πανταλόνι στοὺς σαμάρι...

Ὅταν γυρίσαμε στὴ Λειβαδιά, δὲν εἴ-
χαμε νὰ τοὺς δώσουμε παρὰ ἓνα μόνο νέο.
Ἄλλὰ τὸ νέο αὐτὸ καλύτερα εἶναι νὰ τὸ
φέρουμε στὴν Ἀθήνα καὶ νὰ τὸ κάνουμε
αἶτημα, νὰ τὸ κάνουμε ὑπόμνημα, νὰ τὸ
κάνουμε διαμαρτυρία. Ἀλήθεια, δὲν εἶναι
ντροπὴ νὰ μένουμε μακριὰ ἀπὸ μοναδικὰ
μνημεῖα καὶ τοπία ἐπειδὴ δὲν ἀποφάσισε
ἓνας ἀριόδιος, — ὁ Τουρισμὸς ἢ δὲν ξαίρω
ποιὸς ἄλλος, — καὶ πρὶν κ' ἔπειτ' ἀπὸ τὸν

πόλεμο νὰ ἀσφαλτοστρώσει ὀχτὼ - δέκα χι-
λιόμετρα, ἢ νὰ πηγαίνουμε στὰ μνημεῖα
καὶ σιὰ τοπία ἀλλὰ καταπονημένοι καὶ ὀρ-
γισμένοι νὰ μὴ βλέπουμε καὶ νὰ μὴν παίρ-
νουμε μαζί μας τίποτα;

Ὡστόσο, δὲ γύρισα μὲ ἄδεια χέρια στὴν
Ἀθήνα. Δὲν ξαίρω ἂν μπόρεσα νὰ κρατή-
σω τὸ Θεὸ μέσα στὰ ἀγριολούλουδα ποὺ
ἔφερα. Ἄλλὰ τὸ Θεὸ τὸν εἶδα. Καὶ στὴ
λαμπριάτικη χαρὰ τῶν ἀνθρώπων, καὶ
στὴν κατάλευκη μεγαλοπρέπεια τοῦ Παρ-
νασοῦ, καὶ στίς παπαροῦνες ποὺ παντοῦ
ἐγκάρδια μᾶς χαιρετοῦσαν, καὶ στὴν εἰρήνη
τοῦ εὐφοροῦ Βοιωτικῆς κάμπου.

ΠΕΤΡΟΣ ΧΑΡΗΣ

ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΧΕΛΙΔΟΝΙ

*Ἡ καρδιά μου δὲ μπορεῖ νὰ τραγουδήσῃ
τὸν παλιὸ σκοπὸ της... Ἔχει πιά ραγίσει...*

*Ἡ καρδιά μου δὲ μπορεῖ πιά ν' ἀγαπήσῃ...
Τὴ μορφὴ της ἔχει μέσα της σφραγίσει...*

*Κι' οὔτε φάνηκε μιὰ μέρα, κι' οὔτε φάνη...
Σὰ νὰ χάθηκε, σὰ νᾶχη πιά πεθάνει.*

*Κι' οὔτε φάνηκε, καὶ πιά δὲν περιμένω
μὲ τὸ λύχνου τῆς ἀγάπης μου ἀναμένο...*

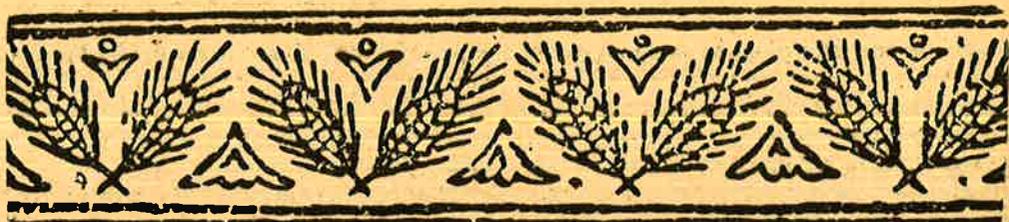
*Μόνο φάνηκε τὸ πρώτο χελιδόνι,
τὸ χειμῶνα κυνηγώντας καὶ τὸ χιόνι.*

*Μὰ ἡ ψυχὴ μου τὸ κοιτάει συλλογισμένη
κι' οὔτε ἔλπιζει τίποτε, οὔτε περιμένει.*

*Τὸ φωτάκι τῆς ἀγάπης μας σβυσμένο,
Τὸ ἐκκλησάκι τῆς ἀγάπης μας ριγμένο.*

*Καὶ τὰ λόγια καὶ τοὺς ὄρκους ἔχει πάρει
κάποια ἀχτίδα ἀπ' τ' ἀπριλιάτικο φεγγάρι...*

Ε. ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ

Ο Μ Α Η Σ

Ἄποφεύγω νά δώσω τίτλο πιδ συγκεκριμένο καί μέ περισσότερες λεπτομέρειες. Τό κάνω αὐτό γιατί τὸ λαογραφικό ὕλικό πού ἀναφέρεται στό Μάη εἶναι ἀπερίοιστο.

Πολλές γενιές καί ἀκόμη πιδ πολλοὶ λαοὶ ὕμνησαν τὸν μῆνα αὐτὸν καί ποτὲ δὲν θά σταματήσουν νά τοῦ πλέκουν τὰ πιδ ὀμορφα ἐγκώμια, πού πάντα περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τίς λουλουδιές του χάρες, τὴ χάρα πού σκορπίζει τὸ γέλιο, τὴν εὐτυχία.

Δὲν ὑπάρχει περιοχή τῆς πατρίδας μας, ἀπὸ τὸ πιδ ἀπόμερο ἀκρογιάλι, ὡς τὴν πιδ ψηλὴ βουνοκορφή, πού νά μὴ νιώση τὸν ἐρχομὸ τοῦ Μάη καί νά μὴ τὸν πανηγυρίσει.

Ἀμέτρητα εἶναι τὰ τραγούδια, τὰ γνωμικά, οἱ προλήψεις καί οἱ παροιμίες γύρω ἀπὸ τὸ Μάη Ἐπίσης παρὰ πολλὰ εἶναι τὰ ἤθη καί ἔθιμα καί οἱ τρόποι πού τὸν γιορτάζουν.

Ἀπ' αὐτὸ τὸ ὕλικό ξεχωρίζω μερικά γνωμικά καί προλήψεις ἀπὸ τὴν Κρήτη καί ἕνα γραφικώτατο γιορτασμὸ ἀπὸ μιὰ περιοχή τῆς Πελοποννήσου.

Κ Ρ Η Τ Η

1. Γ ν ω μ ι κ ἄ.

α') Ὁ Μάης εἶναι πενταφθαῖος πενταμεσημερἄς - πενταρδάχτας.

Μὲ τὸ γνωμικό αὐτὸ ὁ λαὸς τῆς Κρήτης θέλει νά παραστήση, ὅσο γίνεται πιδ ζωντανά, τὴ μεγάλη μέρα τοῦ Μάη. Πέντε φορές τρῶνε, πέντε φορές κάνουν μεσημέρι, δηλ. στρώνουν τραπέζι μέ φαγητὸ ὅπως τὸ μεσημέρι τῶν ἄλλων μηνῶν. Πέντε φορές ἐπίσης μπορεῖ νά γεμίση τὸ ἀρδάχι ἢ νοικοκυρὰ ὡσπου νά βραδυάση, ἐνῶ τίς χειμωνιάτικες μέρες μέ τὸ ζόρι μπορεῖ νά τὸ γεμίση μιὰ ἢ τὸ πολὺ δυὸ φορές.

β') Ὁ ντεν ἢ πρεπε δὲν ἢ βρεχε καί τὸ Μάη ἐδροσολόγα

Γιὰ κάθε πράξη πού γίνεται ὅταν δὲν εἶναι ἢ κατάλληλη ὥρα ἢ περίσταση. Τὸ νερὸ τῆς βροχῆς, λ. χ., δὲν χρειάζεται καί τόσο πολὺ τὸ Μάη ὅπως τὸ χειμῶνα.

γ') Τοῦ Μάη τὸ νερὸ ταχὺ

κάνει κ' ἄντεροπαχὺ καί τὸ σκόρδο τὴν ἡμέρα δίδει τῆς καρδιάς ἀέρα

Ὁ λαὸς τῆς Κρήτης πιστεύει ὅτι ὁποιος τίνει τὸ Μάη τὸ πρῶτ νερὸ νηοτικός καθαρίζει τὸν ὀργανισμό του καί παχαίνει γιατί τὸ Μάη τὸ νερὸ ἀθίζει, ὅπως καί τὰ ἄλλα λούλουδα. Ἐπίσης τὰ σκόρδα ἐπειδὴ εἶναι φρέσκα τὸνώνουν τὴν καρδιά.

δ') Τὸ Μάη μάραθο μὴν τρῶς ἄν εἶσαι καί γιατρός.

Τὸ Μάη τὸ μάραθο εἶναι μεστωμένο καί ἔχει πολὺ μικρὲς κάμπιες, ὅμοιες ἐντελῶς μέ τὸ χρῶμα του. Εἶναι δηλητηριώδεις αὐτὲς οἱ κάμπιες καί δὲν σώζεται οὔτε αὐτὸς ὁ γιατρός ἀκόμη.

ε') Ἀνάμεσα στὰ δυὸ ψωμιὰ χάν' ἢ μάνα τὰ παιδιὰ.

Τὸ Μάη ἔχουν πιδ τελειώσει τὰ ἀποθέματα τῆς περασμένης ἐσοδείας, ἐνῶ δὲν ἔχει βγῆ ἀκόμη τὸ καινούργιο ψωμί.

Τὰ παιδιὰ τῶν φτωχῶν οἰκογενειῶν παίρνουν τὸ καθένα ἕνα σακκούλι καί γυρίζουν καί ζητιανεύουν. Ἐτοὶ ἢ μάνα τὰ χάνει ὡς τὸν Ἰούνιο πού βγαίνει ὁ νέος καρπός.

στ') Τὸ Μάην εἶναι τὸ ψωμί, τὸ Μάην εἶν' κ' ἢ πείνα.

Τὸ Μάη τὰ χωράφια εἶναι γεμάτα ἀπὸ καρπὸ ἀλλὰ δχι ἔτοιμα γιὰ θέρισμα.

ζ') Ὡ καλόχαρέ μου Μάη ἀποῦ τὸ φέρνεις τὸ ψωμί καί λιγοστεύγ' ἢ πείνα.

Ἐκδήλωση χαρᾶς γιὰ τὸ τέλος τῆς πείνας.

η') Ἀποῦ δὲ χορτάση τὸ Μάη [τὴ δουλειὰ] ἔχει κατάρρα στὴν κοιλιὰ.

Τόσο μεγάλες εἶναι οἱ μέρες τοῦ Μάη, πού μόνον ἕνας ἀχόρταγος καί πλεονέχτης δὲν χορταίνει τὴ δουλειὰ ἀπὸ τὸ πρῶτ ὡς τὸ βράδυ.

θ') Ἀποῦ ναι κακορίζικο τὸ Μάη ἰσοσπορίζει.

τὸ Μάη καὶ τὸν Ἄγουστο
νὰ κάμη τὰ προικιά του.

Λέγεται μὲ σίκο καὶ περιφρόνηση γιὰ τὶς κοπέλες ποὺ ξευχτοῦν τὰ βράδια τοῦ Μάη γιὰ νὰ κάμουν τὰ προικιά τους, ἔπειτα ἀπὸ τόσο μεγάλες μέρες. Μόνο οἱ ἀκαμάτρες καὶ οἱ γρουσουζέες δουλεύουν τὰ βράδια τοῦ Μάη.

ι') Τὸ Μάη καὶ τὸν Ἄγουστο παντρεύονται οἱ χωριάτες ποδὺν τὰ ξυνοκολόκυθα κι οἱ ἀγγουροντομάτες.

Εἰρωνεία γιὰ ὄσους παντρεύονται τὸ Μάη καὶ τὸν Ἄγουστο. Αὐτοὶ οἱ δυὸ μῆνες ἔχουν πολλὰ κακὰ στὴν καμπούρα τους, γι' αὐτὸ ἀποφεύγονται τότε οἱ γάμοι. Λέγεται ἰδίως γιὰ τοὺς τοιγγοῦνηδες ποὺ προσπαθοῦν νὰ κάμουν τὸ γάμο τὸ Μάη μὲ κολοκύθια καὶ τὸν Ἄγουστο μὲ ντοματοσαλάτες.

2. Προλήψεις.

α') Τὸ Μάη δὲν δίνουν οὔτε παίρνουν φωτιά γιὰτί ὅποιος θὰ πάρη ἢ θὰ δώσῃ φωτιά ὄλο τὸ Μάη θὰ βάλῃ φωτιά στὸ σπιτί του.

β') Δὲν φυτεύουνε βασιλικό οὐς, γιὰτί ὅποιος φυτέψῃ ὄλο τὸ Μάη θὰ τὸ ἔχει στὸ καδελέτο του (φέρετρο).

γ') Δὲν δίνουν οὔτε παίρνουν κατσοῦλι (γατί) γιὰτί θὰ μαγγώσουν.

δ') Ἄν ἔμπει ὁ Μάης Σάββατο ἔδε καημὸς καὶ θάνατος Ἄν ἔμπει ὁ Μάης Κυριακὴ δέξου γράφανα στὴ γῆ.

Πιστεύεται ὅτι ἡ Πρωτομαγιά ἂν πέσει Σάββατο ἢ Κυριακὴ θὰ φέρῃ μεγάλο θανατικό.

Ὁ τελευταῖος στίχος σὲ ἄλλα μέρη τῆς Κρήτης, γιὰ νὰ μετριασθῇ ἡ τραγικὴ ἐξήγησις τοῦ θανάτου, μετατρέπεται:

Χαρά στὸν κόσμὸ ποὺ ζεῖ.

ε') Τὴν Πρωτομαγιά πίνουν γάλα γιὰ νὰ μὴ βγάλουν σπιριὰ ὄλο τὸ χρόνο. Τρῶνε μέλι γιὰ νὰ εἶναι γλυκὺ τ' ἀχείλι τους καὶ τρῶνε ἐπίσης πορτοκάλλι, ἰδίως οἱ γυναῖκες, γιὰ νὰ κοκκινίσῃ τὸ πρόσωπό τους ὅπως τὸ πορτοκάλλι.

στ') Τρῶνε ψωμί τῆς Λαμπρῆς γιὰ νὰ μῆνι στὸ σπιτί ἢ εὐλογία τοῦ ἀναστάνα Χριστοῦ.

ζ') Στὸ ὄχτω τοῦ Μάη, τ' Ἄι Γιάννιοῦ τοῦ Κάη.

Κεῖνη τὴν ἡμέρα δὲν κάνουν δουλειά, γιὰτί ὁ Ἄι Γιάννης, ὅπως εἶναι καυτερὴ ἡ μέρα του, ἔτσι θὰ κάψῃ καὶ ὅποιον τὸν ἀψηφῆσῃ καὶ δουλέψῃ στὴ γιορτὴ του.

η') Τὸ Μάη δὲν διάζονται καὶ δὲν ξεκινοῦν ἀνυφαντικό γιὰτί τὸ πανὶ ποὺ θὰ ὑφάνουν θὰ τὸχουν σάβανο.

ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Πῶς γιορτάζεται ἡ Πρωτομαγιά στὸν κάμπο τῆς Γαστούνης.

Τὰ χωριά τῆς περιοχῆς αὐτῆς ὁ λαὸς τὰ λέει μὲ ἓνα ὄνομα Κ α μ π ο χ ῶ ρ ι α (Μαυωλάδα, Λεχινά, Ἄνδραβίδα, Καβάσιλα, Βαρθολομιό, Γαστούνη, Ἀμαλιάδα, Πύργος, Ὀλυμπία κ.τ.λ.).

α') Παραμονή.

Τὴν παραμονὴ τῆς Πρωτομαγιάς, πολὺ πρὶν γύρῃ ὁ ἥλιος πρὸς τὴ δύση του, οἱ γυναῖκες ἀρχίζουν τὸ καθάρισμα τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῆς αὐλῆς. Κάθε νοικοκυρά, ἢ κοπέλα, ἀρχίζει νὰ σκουπίζῃ πολλὴν ὥρα τὴν αὐλή. Ἡ σκούπα περνᾷ πολλὰς φορὲς σὲ ὅλες τὶς γωνιὰς καὶ τὶς χαραμάδες, ὥστε νὰ μὴ μείνῃ οὔτε σκόνῃ οὔτε πετραδάκι, οὔτε τὸ παραμικρὸ σκουπιδάκι.

Αὐτὸς ὁ καθάρισμός γίνεται γιὰτί πιστεύουν ὅτι μαζί μὲ τὶς ἀκαθαρσίες φύγουν καὶ οἱ γρουσουζιῆς τοῦ περασμένου χρόνου, καὶ ἀκόμη γιὰ νὰ εἶναι ἔτοιμη ἡ αὐλὴ καὶ καθαρὴ νὰ δεχθῇ τὰ λουδοῦδια ποὺ θὰ τὴ ράνουν.

Ἄν τὸ σπιτί δὲν ἔχει αὐλὴ καθαρίζεται τὸ κομμάτι τοῦ δρόμου ποὺ εἶναι μπροστὰ στὸ σπιτί.

Ὅταν τελειώσῃ αὐτὸ τὸ καθάρισμα καὶ ὁ ἥλιος γέρνει πρὸς τὴ δύση του, ὄλο τὸ χωριὸ βγαίνει στὴν ἐξοχὴ (καὶ στὰ πιά πολλὰ χωριά ἐξοχὴ εἶναι τὰ γειτονικά χωράφια).

Πηγαίνουν συντροφίες, συντροφίες, φιλικές, μικροὶ μεγάλοι, παντρεμένοι, ἀνύπαντροι, ἄντρες καὶ γυναῖκες.

Ἐκεῖ κόβουν Μάηδοι. Οἱ Μάηδοι εἶναι ἀποκλειστικὰ κίτρινες μαργαρίτες, ἄγριες, καὶ ἄγρια τριαντάφυλλα μὲ λίγα πέταλλα ποὺ κρατοῦν μόνο μιά μέρα.

Πρῶτα-πρῶτα κόβουν μόνο κίτρινους μᾶηδους χωρὶς καθόλου κοτσάνι. Μ' αὐτοὺς τοὺς μᾶηδους ραίνουν τὴν αὐλὴ τὸ βράδυ ποὺ θὰ γυρίσουν, καὶ οἱ μαργαρίτες αὐτές, καθὼς δὲν ἔχουν καθόλου μίσχο, φαίνονται σὰν νὰ φύτρωσαν στὸ χῶμα τῆς αὐλῆς.

Στὸ σπιτί ρίχνουν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς κίτρινους μᾶηδους μόνον κάτω ἀπὸ τὰ κρεβάτια. Σ' αὐτὸν τὸν περίπατο στολιζονται καὶ βάζουν ροῦχα καθαρὰ καὶ καλὰ, ὄχι ὅμως τὰ ροῦχα τῆς ἐκκλησιάς.

Μόλις φτάσουν στὴν ἐξοχὴ πρῶτα-πρῶτα θὰ κάμουν τὸ στεφάνι ποὺ θὰ κρεμάσουν πάνω ἀπὸ τὴν πόρτα ἢ τὸ μπαλκόνι. Τὸ στεφάνι αὐτὸ πλέκεται γύρω ἀπὸ μιά βέργα λιγαριάς ἢ λεπτὸ καλάμι μὲ μᾶηδους (κίτρινες μαργαρίτες καὶ τριαντάφυλλα).

"Επειτα περνοῦν μὲ βελόνα καὶ κλωστή μόνο κίτρινους μᾶηδους καὶ μ' αὐτὰ στολίζουν γύρω τὸ κεφάλι, τὸ λαιμό, τὰ χέρια (βραχιόλια).

"Αφοῦ στολιστοῦν ἔτσι μὲ τὰ κίτρινα λουλούδια, ἄντρες, γυναῖκες, νέοι, γέροι καὶ παιδιά, παίζουν ὡς ἄργά τὸ βράδυ διάφορα παιγνίδια (κρυφτό, κοβάλλα) καὶ τραγουδοῦν τὰ τραγούδια τοῦ Μάη. Τὰ τραγούδια καὶ τὰ γέλια ἀντηχοῦν σ' ὄλο τὸν κάμπο.

Αὐτὲς οἱ συντροφιῆς ἔπειτα ἄργά τὸ βράδυ πηγαίνουν σὲ διάφορα σπίτια καὶ διασκεδάζουν, τρώνε, πίνουν, χοροεῦουν. "Όταν γυρίσουν στὸ σπίτι, ἡ πρώτη δουλειὰ εἶναι νὰ κρεμάσουν τὸ στεφάνι στὴν πόρτα. Πρὶν κοιμηθοῦν, ἀνοίγουν τίς κασέλες καὶ ἀπλώνουν τὰ προικιά τῶν κοριτσιῶν πάνω στὰ σιτζίμια (σχοινιά) γιὰ νὰ πάρουν τὴ δροσιά τοῦ Μάη. Τὴν ὥρα πού θὰ κοιμηθοῦν τὰ μαζεῦουν καὶ χωρὶς νὰ τὰ διπλώσουν τὰ ρίχνουν πάνω στὶς καρέκλες καὶ στὶς κασέλες.

β') Ἡ μέρα τῆς Πρωτομαγιάς.

Τὴν ἡμέρα τῆς Πρωτομαγιάς ὄλο τὸ χωριὸ ξυπνᾷ πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος καὶ ἀπλώνουν πάλι τὰ προικιά γιὰ νὰ ξαναδροιστοῦν. Παίρνουν διάφορα φαγητὰ καὶ συντροφιῆς-συντροφιῆς πηγαίνουν στὴν ἐξοχή.

Πρέπει ὄλοι ἀνεξαιρέτως νὰ εἶναι στολισμένοι μὲ κίτρινους μᾶηδους. "Όσοι δὲν ἔ-

χουν πάει τὴν παραμονή, πρέπει μόλις φτάσουν νὰ στολιστοῦν.

Οἱ πιδό πλούσιοι ψήνουν ἄρνι στὴ σούβλα καὶ καλοῦν τοὺς συγγενεῖς καὶ φίλους καὶ διασκεδάζουν μαζί τους.

Τοὺς κίτρινους μᾶηδους τοὺς φοροῦν ὅλην τὴν ἡμέρα. "Αν χαλάση κανένος, πρέπει νὰ τὸ ξαναφτιάση.

Τὰ στεφάνια τῆς πόρτας τὰ κρατοῦν ἕνα χρόνο καὶ τὴν παραμονὴ τῆς ἄλλης Πρωτομαγιάς τὰ καίνε. "Αν χαλάση κανένα, τὸ καίνε τὴν παραμονὴ τοῦ Κλυδώνου. Πάντως πρέπει νὰ καῆ. "Αν τὸ πετάξουν, εἶναι μεγάλη γρουσουζιά.

Οἱ κοπέλες πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος τρέχουν στὴ βρύση γιὰ νὰ προφτάσουν νὰ πάρουν πρῶτες νερό. Ἡ πρώτη θὰ ἔχει μεγάλη εὐτυχία. Ἐπίσης πρὶν βγῆ ὁ ἥλιος, κοιτάζουν τὰ βουνά, ἀπὸ τὸ παράθυρο. Καὶ ἐξηγοῦν ὅτι παρακαλοῦν νὰ εἶναι γερὲς σάν τὰ βουνά ἢ ὅτι λένε τὸ ὄνομα τοῦ ἀγαπημένου τους καὶ παρακαλοῦν νὰ φανερωθῆ ἀπὸ τὰ βουνά καβαλλάρης.

Στὰ σπίτια πού ἔχουν πολὺ λάδι πηγαίνουν τὰ κορίτσια πρῶτ-πρῶτ νὰ κοιτάξουν μέσα στὰ πιθάρια. Ἐκεῖ βλέπουν τὸ πρόσωπό τους καὶ παρακαλοῦν ὅπως εἶναι τὸ λάδι ἥσυχο καὶ ἀτάραχο, ἔτσι καὶ ἡ ζωὴ τους νὰ κυλήσῃ ἥσυχη, ἀτάραχη καὶ χωρὶς πίκρες.

ΕΙΡΗΝΗ ΠΑΠΑΔΑΚΗ

ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΙΤΑΛΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ

GIUSEPPE UNGARETTI

Όταν, κατά το σωτήριο και απολογητικό εκείνο έτος, το 1931, ο G. Ribemont-Dessaignes, γράφοντας, στην αγαπητή εκείνη Nouvelle Revue Française, την 'Ιστορία του Ντανταϊσμού, προκαλούσε τις διαμαρτυρίες των τέως ντανταϊστών και συρρεαλιστών, τότε πιά, — Breton, Aragon, Eluard, Tristan Tzara, Francis Picabia κλπ. — για την ιστορία του πορτοφολιού ενός νεαρού γκαρσονιού καφενείου, πού η παρά των ντανταϊστών έκλεψε, ανάμεσα στις επιστολές πού έστάλησαν στο περιοδικό ήταν και μιὰ του Giuseppe Ungaretti, πού, άμέσως από την πρώτη φράση της, μᾶς αποκαλύπτει την ποιότητα του επιστολογράφου της: «Δέν είμαι «Ποιητής», γράφει, μᾶ • Ἀνθρωπος» — τὸ εἶδος εἶναι σπά- νιο, ἀλήθεια — πού από πάντα του δλοκαύτω- νε τὴ ζωὴ του γιὰ κάτι πολὺ πῦθ μεγάλο ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, κι' αὐτὸ εἶναι ἡ Ποίηση». Ἡ φράση αὐτὴ τοῦ Ungaretti, (μέλους τῆς πα- ρέας ἐκείνης) δπως κι' ὀλόκληρη, ἡ μικρότα- τη ἄλλωστε, ἐπιστολὴ του, ξεχωρίζει ἄμέσως ἀπὸ τὶς ἄστικτες, καὶ μὴ πειστικές, φλυαρίες τῶν Aragon καὶ Eluard — ἡ περίπτωση τοῦ Tzara εἶναι ἐντελῶς διαφορετικὴ — ὄχι μόνο γιὰ τὸν ἐσωτερικὸ κραδασμὸ τῆς καὶ τὴν ἐξο- μολογητικὴ τῆς διάθεσης, μὰ καὶ γιὰ τὴν ἀνε- ξάρτητη κριτικὴ στάση πού φανερώνει ἀπέ- ναντι στοὺς συνοδοιπόρους του τῆς διεθνούς ποιητικῆς πρωτοπορίας: «Ὁ Breton μένει γιὰ μένα, μᾶς λέει, μὲ τ' ὄνειρό του τοῦ conduc- teur d' hommes μιὰ ὑπαρξὴ συγκινητικὴ. Δέν εἶναι οἱ ἰδέες του — οἱ ἰδέες, ἀνοησία! — μὰ ἡ δομητικότητά τοῦ αἱματός του, πού μὲ τραβᾶ σ' αὐτόν. Ὅσο γιὰ τὸν Tristan Tzara δέν τὸν θεωρῶ ποτὲ τίποτα περισσότερο ἀπὸ ἓνα χαρακτηριστῆ(!). Ἡ πνευματικὴ ἀνεξαρτησία του αὐτῆ, φυσικά, δέν προέρχεται μόνο ἀπὸ τὸ ὅτι ὁ ἴδιος δέν ἔχει καμιά σχέση μὲ τὸ Ντανταϊσμὸ καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ ποιότητα τῶν πα- τῶνων τῆς κίνησης, γιὰτι εἶναι πέρα πολὺ γνή- σιος κ' ἓνας ἀπὸ τοὺς πῦθ πηγαίους τοῦ αἵωνα μας, μὰ γιὰτι ὅλος ὁ αἰσθητικὸς αὐτοῦ θόρυ- βος τῆς Γαλλίας, ὀλόκληρος ὁ αἰσθητισμὸς,

δᾶλεγα, εἶναι ξένος στὶς πνευματικῆς, ἠθικῆς κ' αἰσθητικῆς ἀκόμα καιαβολές του.

Δέν ξέρω κανένα πνεῦμα συγγενικὸ του στὴ Γαλλία — ὁ Pascal ἴσως; — ἢ στοὺς ἀγ- γλογερμανοὺς, ἀλλὰ καὶ στὴν Ἰταλία ἀκόμα, θάλεγα, ἂν ἔλειπε ὁ, τόσο μοναχικὸς κι' αὐ- τὸς, Giacomo Leopardi. Ὁ Ungaretti ὡπ- τόσο ξεκιᾷ ἀπὸ τὸ Quattrocento — κι' ὄχι κι' ὁ Leopardi, ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Ungaretti, πιστεύει — καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τὴν ἀντί- ληψη ἐκείνη, πού δίνει ἓνα μόνο ὄνομα στὴ Φύση καὶ στὴν Ὁμορφιά: ὁ διάβολος πού ἔγινε σάρκα. Quattrocento, ἀλλὰ μὲ ὅλες τὶς μεσαιωνικῆς του καταβολές.

Ἡ μεσαιωνικὴ Minne, μὲ τὸν ἀναμφισβή- τητο θρησκευτικὸ καὶ ἀσκητικὸμορφο χαρα- κτῆρα τῆς, ἔγινε Liebe: ἐπιθυμία σάρκας καὶ πάθος γυνῆνου ἔρωτα. Ἡ ἀντίληψη, φυσικά, τῶν Ποιητῶν τοῦ Dolce stil nuovo, ὅτι τὰ γῦνα κάλλη εἶναι ἡ θεία ἀντανάκλαση, δέν ἔχει λησμονηθῆ ὑπὸ τὸν Michelangelo. Ὁ ἴδιος μάλιστα ὁ Ungaretti λέει:

*Fa' che sia scala di riscatto
La carne ingannatrice.*

Ἄλλὰ αὐτὴ εἶναι ἡ μιὰ ὄψη μονάχα τοῦ παγανιστικοῦ νομίσματος, ἡ πῦθ θαμπὴ ἴσως. Ὁ XIV αἰῶνας φέρνει ἀκόμα μέσα του τὸ σπέρμα τῆς ἔλλειψης, συχνά, συνείδησης καὶ καλλιτεχνικῆς βούλησης, πού τοῦ κληρονό- μησε ὁ μεσαίωνας. Ἄν οἱ καλλιτέχνες τοῦ μεσαίωνα ἔψαναν μόνο τὴ φύση καὶ τὰ ἐπι- φαινόμενα ἀπ' φόβο μήπως ναυαγήσουν στοὺς ἀπειροὺς ψυχικοὺς χώρους, οἱ καλλιτέχνες τοῦ Quattrocento βρίσκονται ἀκόμα στὸ ἀρχό- τατο σημεῖο ἐκείνο, πού οἱ ἄμεσοι διάδοχοί τους θὰ κάμουν μεγάλη κατάχρηση φωτός καὶ πού ἡ καταχτημένη ἀπ' αὐτοὺς ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου καὶ τὸ ξεσκέλευσμά του ἀπὸ τὸν ἀποστεγνωμένο δογματισμὸ τῆς Ἐκκλησίας θὰ τὸ καταστήσει ἀσύδοτο. Ἡ ἀναγωγή ὁμως τοῦ Ungaretti στὸ Quattro- cento ὀφείλεται, βέβαια, στὴ νοσταλγία του γιὰ τὶς τέτοιες ἢ τέτοιες ἠ' ἱκῆς καὶ αἰσθητι- κῆς ἀξίες του, μὰ καὶ σὲ βοθητάτη ψυχικὴ συγγένεια. Ὅτι στὸ Quattrocento εἶναι κα-

1. Σήμερον, ἕτησα ἀπὸ 18 χρόνια, καί, κυρίως, μετὰ τὶς τελευταῖες ποιητικῆς ἐκδηλώσεις τοῦ Tzara, δύσκολα κι' ὁ ἴδιος ὁ Ungaretti θὰ ἔγραφε κάτι τέτοιον.

τάσταση, στὸν Ungaretti εἶναι ἐπιστροφή, εἶναι ὁ μόνθος πὼς ὁ διάβολος ποὺ ἔγινε σάρκα, «διὰ τῆς σαρκὸς» νὰ γίνει ἄγγελος :

*Fa' che sia scala di riscatto
La carne ingannatrice.*

Ὁ ἴδιος, ἄλλωστε, ὁ Ποιητής, σ' ἓνα μικρό, μὰ πόσο ἀποκαλυπτικό γιὰ τοὺς «Υμνους» του, μελέτημά του, γράφει : «Ὁ Michelangelo, τὸ ἴδιο ἀνίκανος ν' ἀπαρνηθεῖ τὸν Πλάτωνα ὅσο καὶ τὸ Χριστό, συνεπαρμένος ἀπὸ ἴσον ἔρωτα γιὰ τὴν ἀπαιτηλὴ σάρκα καὶ γιὰ τὸ ἀπολυτρωμένο πνεῦμα, πασχίζει μάταια ν' ἀνακαλύψει τὴν ὄψη τοῦ θεοῦ μέσα σ' ἓνα κόσμο γιομάτων ἀπὸ ἐστίες ἀποσύνθεσης. Δὲ θάξερε παρά ν' ἀποκαλύψει μὲς στὴν κραυγὴ τῶν Pietà του, τὴν ἐπαιτηρική του κόλαση. Κάθε ἄνθρωπος — γράφει — κινδυνεύει νὰ φυλακιστεῖ στὴ μοναξιά τοῦ πνεύματός του, νὰ κλεισθεῖ στὴ φυλακὴ τῆς ὕλης, τῆς σχετικότητος, δηλαδή, ὅταν ἓνας ἄνθρωπος, καθὼς ὁ Pascal, δὲ βρῖσκει τίποτα περισσότερο νὰ πεῖ σὲ μιὰν ἀνθρώπινη κοινωνία, ἀπὸ τὸ νὰ ὁμολογήσει περιφρονητικά : *Le monde est l'œuvre de l'imagination*».

Ὁ κόσμος εἶναι τὸ ἔργο τῆς φαντασίας. Κι' ἡ φαντασία ; Ἀυτὴ ἡ ἐσωτερικὴ ἀποκάλυψη, ἡ μόνη ἐφικτὴ ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου, τὸ υπέρτατο ἀγαθὸ του ; Ἡ φαντασία σκοπώνει ἀργά, μὰ σταθερὰ τὴν ψυχὴ, τὴν ἐμποδίζει ἀπὸ τὴν πραγματικὴν φηγὴ τῆς πρὸς τὸν κόλπο τῆς θεότητος, ποὺ ἀνοίγει τὰ χέρια ἐπάνω στὸ Σταυρό, ἐξιλεώνοντας τὸ κοινὸ ἀμάρτημα, γιὰ νὰ μᾶς δεχθεῖ — μᾶς λέει ὁ Michelangelo. Κι' ἀπὸ τὴν ἄλλη ὁ Pascal μᾶς βεβαιώνει πὼς ὁ ἄνθρωπος ὅ' ἀγωνιᾷ ἴσως τὸ τέλος τοῦ κόσμου σταυρωμένος ἐπάνω στὸ Σταυρό, χωρὶς νὰ μᾶς διευκρινίζει ὡστόσο τὴν οὐσίαν τοῦ Σταυροῦ. Εἶναι τάχα ὁ συμβολικὸς βράχος τοῦ αἰσχυρικοῦ Προμηθέα ; Σιγούρα φτάσαμε σ' ἓνα ἐπικίνδυνο λαβύρινθο ἀπὸ σύμβολα καὶ ἀλληγορίες. Μὰ ἐπίσης βέβαιο εἶναι πὼς στὸ ἐρεβώδες ἀδιέξοδο τοῦτο εἰσχωρεῖ ἀπὸ κάπου ἓνα φῶς : Καὶ τὸ φῶς αὐτὸ εἶναι σημεῖο ἐλπίδων σκοτεινῶν, ἡ ἀντίληψη πὼς τὸ οὐσιαστικὸ στοιχεῖο τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὴ στιγμὴ κείνη ποὺ βλάστησε τὸ χριστιανικὸ δέντρο, εἶναι ὁ πόνος. «On nous a promis enterer l'arbre du bien et du mal», λέει τὸ μόλις ἀουστὸ παράπονο ἐνὸς περσμένου Ἀρχαγγέλου — τοῦ Rimbaud. Μὰ ἡ Ἱστορία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ποίησης, ἀπὸ τὸ Quattrocento κ' ὕστερα, ἔχει τραφεῖ καὶ ποτισθεῖ ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ γνωστικοῦ δέντρον, τῆς χριστιανικῆς ἀγωνίας. Μιάς ἀγωνίας ποὺ μᾶς παρουσιάζεται μὲ ἀναβαθμούς, ποὺ γιὰ τὴν καλλιτεχνικὴ τῆς πραγμάτωσιν βρῖσκει διαφορτικὰς ἐξόδους. Ἄν στὸ Qua-

trocento καὶ στὸν Ungaretti ἡ σάρκα εἶναι διάβολος, στὸν Novalis τὸ ἀνθρώπινο κορμὶ εἶναι ὁ ἀνώτατος Λόγος καὶ στὸν von Platen ἀποτελεῖ τὴν ἐνσάρκωση τοῦ Ἀπόλυτου, τῆς κοσμικῆς Ἀρμονίας. Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθεῖ τὸ χριστιανικὸ περιεχόμενο στὸν νοσταλγὸ τοῦτο τοῦ κλασικοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος.

Δὲν πρόκειται, δηλαδή, μόνο γιὰ τὴν ἀντινομία τοῦ μὴ πεπερασμένου καὶ καιρικοῦ, τοῦ κορμινοῦ, ἢ γιὰ τὴν πάλιν τῆς ἀφθαρτῆς οὐσίας τοῦ ὄντος γὰ λυτρωθεῖ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ φθαρτοῦ σκηνώματος, ποὺ τὴν φυλακίζει. Ἡ ἀξέπεραστη, γιὰ τὸ χριστιανὸ ἀντινομία τούτη, τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ποὺ διαμορφώθηκε ἰσορροπώντας ἀπόλυτα σὲ ἁρμονία καὶ ὁμορφία στοὺς κλασικοὺς Ἑλληνας (ἀπήχηση τοῦ ἰδανικοῦ αὐτοῦ ἔχουμε στὸ γερμανικόν, κυριώτατα, πνεῦμα) δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὴν ἀντινομία Καλοῦ καὶ Κακοῦ.

Κ' ὕστερα ἀπὸ τὴν τόση χριστιανικὴ ἐμπειρία τοῦ ἁμαρτήματος, ἐμπειρία ποὺ ἀφαιρεῖ τὴ γαλήνη ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, ὁ Ungaretti θά φωνάζει :

*Anima, non saprò mai calmarti!
Mai non vedrò nella notte del sangue!*

Ἄλλὰ ἡ «νύχτα τοῦ αἵματος» δὲν εἶναι ἄλλη ἀπὸ τὸ χρονοῦ (1), ἀπὸ τὴν πορεία δηλαδή τοῦ ὄντος ἐπὶ τῆς γῆς (2). Κ' ἡ τελευταία φάση τῆς ἀγωνίας μου εἶναι τούτη : Νὰ βλέπω πὼς εἶμαι ὁ τελευταῖος ἥσας ἐνὸς δράματος ποὺ ἄρχισε πρὶν ἀπὸ χιλιάδες χρόνια καὶ νὰ ἔξω πὼς εἶμαι τελειωτικὰ καταδικασμένος νὰ σηκῶναι τὸ μαρτύριο τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, φορέας τῆς μνήμης, ὄχι τοῦ ἀτόμου μου, μὰ τῆς Ἱστορίας :

*Memoria, memoria incessante,
Le nuvole della tua polvere
Non c'è vento che se le porti via!*

Ἄλλὰ ὁ Ποιητής ποὺ φέρνει τὴν ἀγωνία τούτη ἴσως τὰ ὕστατα ὄρια τῆς δὲν εἶναι ὁ Ungaretti, μὰ ὁ T. S. Eliot (3), στὰ «Four Quartets» κυριώτατα.

ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

1. «Ὅδὸς ἄνω κάτω μία καὶ ὡυτή», λέγει ὁ Ἡράκλειτος.

2. «Μέτρησα τὴ ζωὴ, σταυρωμένος ἀπάνω στὸ κορμὶ μου, ὡσα τὴν ὥρα, χρόνον τὸ χρόνον, αἰῶνα μὲ τὸν οὐρανόν», λέγει ὁ ὑποφαινόμενος στὴ «Σιωπὴ», κι' ὁ Giorgio Vigho : «O stringi i tempi in questa carne umana!»

3. I am tired with my own life and the lives of those after me, I am dying in my own death and the deaths of those after me, στὸ «A song for Simeon».

GIUSEPPE UNGARETTI

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟΝ ΕΛΕΟ

Εἶμαι ἓνας ἄνθρωπος πληγωμένος.

Καὶ δὲ θάθελα νὰ φεύγω
καὶ σιὸ τέλος νὰ φτιάνω, ὦ Ἑλεος,
ἐκεῖ πού τὸν ἄνθρωπο ἀγροικᾶς
μὲ τὸν ἑαυτοῦ του μονάχο.

Δὲν ἔχω παρὰ ἔπαρση καὶ καλωσύνη.

Ἐξόριστος μὲς στοὺς ἀνθρώπους νιώθω
καὶ γι' αὐτοὺς τὴν τιμωρία μου ὑπομένω.

Δὲν εἶμαι ἄξιος νὰ βυθιστῶ μέσα μου!

Τὴ σιωπὴ ἔχω μὲ δνόματα ἀποικήσει,
τὴν καρδιά καὶ τὸ πνεῦμα μου ἔχω τεμα-
χίσει
γιὰ νὰ πέσω στὴ δουλεία τοῦ λόγου.

Καὶ σὲ φαντάσματα τώρα βασιλεύω.

Ἦ ξερὰ φύλλα,
ψυχὴ, πλανημένη ἐδῶ κ' ἐκεῖ...

Ὅχι, μισῶ τὸν ἄνεμο καὶ τὴ φωνὴ του
τὴν ἀμνημόνευτα ζωῶδη.

Θέ μου, ὄλοι αὐτοὶ πού σ' ἐξορκίζουν,
μόνο τ' ὄνομά σου γνιωρίζουν.

Ἐσὺ πού μ' ἐδιωξες ἀπὸ τὴ ζωὴ,
θά μὲ διώξεις κι' ἀπ' τὸ θάνατο;

Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος πιά
ἄξιος γιὰ τὴν ἐλπίδα;

Ἀπολύεται ὁ κόσμος ἂν κρεμᾶσαι
σιοῦ παραδείσου τὸν γαλάζιο ἐξώστη.

Ξεράθηκε ἡ πηγὴ τῆς τύφης;

Τί θὰ σήμεινε τὸ ἀμάρτημα
ἂν στὴν ἀγνόητα πιά δὲν θὰ ὀδηγοῦσε.

Ἡ σάρκα μόλις πού θρῆματι
τὴν ἀλλοιινὴ δύναμή της,
ἢ γερασμένη ψυχὴ εἶναι χέρσα καὶ τρελλή.

Δὲς τὴν ἀδυναμία μας, Θεέ μου.

Θὰ θέλαμε κάποια βεβαιότητα.

Οὔτε γελᾶς πιά γιὰ μᾶς;

Λυπήσου μας λοιπόν, σκληρότητα,
θέλουμε νὰ ὑποφέρουμε καὶ νὰ τραγου-
δοῦμε.

Δὲ μπορῶ πιά νάμαι ἐντειχισμένος
σὲ μιὰν ἐπιθυμία δίχως ἀγάπη.

Δίξε μας ἓνα ἴχνος
δικαιοσύνης.

Ποῦναι οἱ νόμοι; Ποιὸς εἶναι ὁ νόμος σου;
Κεραύνωσε τίς φτωχὲς μας συγκινήσεις.

Συμφίλιώσέ με μὲ τὴ σιωπὴ,
λύτρωσέ με ἀπὸ τὴν ἀγωνία.

Κουράστηκα χωρὶς φωνὴ νὰ οὐρλιάζω.

Δίδαξέ με πῶς νὰ προσεύχομαι.

Καὶ σὺ μελαγχολικὴ σάρκα
πού ἄλλοτε πάνω σου ἐβριθε ἢ χαρὰ
μάτι ἀπὸ κουρασμένη ἀφύπνιση μισοκλει-
σμένο,

ὄνειρεύεσαι, ὑπερώριμη ψυχὴ,
τί θὰ γίνω δταν τὸ χῶμα μὲ σκεπάσει;

Μέσα μας εἶναι ὁ δρόμος τῶν νεκρῶν.

Ὁ χεῖμαρρος εἶμαστε τῶν ἴσκιων.

Αὐτοὶ εἶναι ὁ σπόρος πού σκάζει στὰ ὄνει-
[υὰ μας,
τῶν μακρυνῶν μορφῶν τὴν ἐλαφρότητα
[ἔχουν.

Ἀπ' αὐτοὺς ἐρχεται ἡ μόνη ἀπόσταση πού
[μᾶς ἀπομένει.

Ὁ ἴσκιος τοὺς βαρβαίνει τὰ λόγια.

Ἡ ἐλπίδα ἐνὸς σωροῦ σκιᾶς
καὶ τίποτα ἄλλο, εἶναι ἡ τύχη μας;

Καὶ σύ, Θεέ μου, δὲν εἶσαι
παρὰ ἓνα ὄνειρο μονάχα;

Σ' ἓνα ὄνειρο, τουλάχιστον,
οἱ ἀπόκοτοι, ἄς σοῦ μοιάσουμε.

Γέννα τῆς πύθ καθάριας
παραφροσύνης μου.

Στῶν βλεφάρων τὸ νῆμα
δὲ ριγεῖ ὅπως σὲ σύννεφο κλαδιῶν ριγοῦνε
σπουργίτια τοῦ πρωτοῦ.

Ράθυμη ἐνιός μας κατοικεῖ
μυστηριώδης θεομηγνία.

Διαπερνῶμε τὸ πραγματικὸ
μ' ἓνα νῆμα φωτὸς
δλοένα λεπτότερο.

Δὲν ξέρεις πῶς νὰ γοητεύεις
χωρὶς νὰ σκοτώνεις ;

Δόσε μὲς λοιπὸν
τὴν υπέρτατη χαρὰ τούτη.

Ψυχὴ, φτωχὴ ψυχὴ, σάρκα ἄπληστη ἀκόμα
κάτω ἀπ' τὸ κίβδηλο μαρτύριο...

"Ανθρώπε, κοσμοφιασμένο σῆμπαν,
ἐλπίζεις νὰ μεγαλώσεις τ' ἀγαθα σου,

μ' ἀπὸ τὰ πυρετικὰ χέρια σου
δὲ βγαίνουν παρὰ περιορισμένα.

Κορμισμένη πάνω ἀπὸ τὴν ἄβυσσο
σ' ἓνα νῆμα δλο πιὸ ἀραχνέιο,
δὲ φοβᾶται
καὶ δὲ γοητεύεται,
ψυχὴ β.υκαλισμένη, ψυχὴ χαμένη,
παρὰ ἀπὸ τὴν ἴδια της κραυγὴ μονάχα

"Απὸ τὴ φθορὰ γιὰ νὰ σωθοῦμε,
ὕψινοῦμε τάφους,
καὶ γιὰ νὰ σὲ στοχαστοῦμε, Αἰώνιε,
δὲν ἔχουμε παρὰ βλαστήμιες.

★

ΥΜΝΟΣ ΣΤΟ ΘΑΝΑΤΟ

Σ' ἔσένα ἔρχομαι, νύχτα!

Τρέμειτε σὴ φωλῆτῶν τῶν νεφῶν,
ἀψηλίσθητα χέρια, ἀνθη ξυνθά.

'Αλιφρὸς δρόμε, ἀθόρυβο γῆμα,
τὰ βλέμματά σου θάχω πὺν ξεχνοῦν.

Τὴν καρδιά μου ἐγκατάλειψα,
τὴ σκέψη μου ἔχασα...

Μ' ἔχεις, σὰ θεό,
ἐλεύθερο σὴν ἀγκαλιά σου.

★

ΤΡΙΑ ΣΧΟΛΙΑ

"Ακουσα ὅταν σηκωθῆκατε τὸ πρωτῆ,
ὑστερα πλύνετε μὲ πορφυρὸ καὶ γαλάζιο
τὸ ἀτλωμένο μου χέρι.

Οὐρανέ, ἐρωτικὰ χρώματα,
τὸ πρωτῆν τοῦτο, τὸ παιδί σας
κρατᾶ σὶδ χέρι τὸ πλέον ὠμοῖο
τριανιάφυλλο τοῦ δνεῖρου του.

Γερασμένοσ σιτὸν; δρόμους τῆς ἐσπέρας,
σὶδ σκοτεινὸ ξάπλωσα γουσιδί,
καὶ γεύτηκα ἀτέλειωτα τὴν ἐιθυμία τούτη,
ταραγμένη κραυγὴ καὶ φτερωμένη
πὺν συγκρατεῖ ἓνα φῶς

ὅταν πεθαινει.

"Ολα τὰ ἔκοψε τὸ καλοκαίρι,
μὰ ἡ πιπαροῦνα ξαναβύσκει
τὸ αἷμα της σὶδν ἴσκιο,
καὶ φεγγαροῖσια φωνῆ
εἶναι ἡ φωνῆ πὺν ριγολογιέται,
κ' ἡ θλίψη τοῦ ἀνθρώπου
δὲν εἶναι παρὰ ἓνα καλάμι,
αὐτὶ πὺν ἐνεδρεύει,
ἀλλὰ ἄφροβο κι' ἀνελέητο.

ΜΕΤ. ΑΡΗΣ ΔΙΚΤΑΙΟΣ

NICOLAY HARTMANN, Ο "ΘΕΜΕΛΙΩΤΗΣ ΤΗΣ ΣΥΓΧΡΟΝΗΣ ΟΝΤΟΛΟΓΙΑΣ,"

I. ΟΙ ΟΝΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΧΕΣ

Ἡ σχηματική παράσταση πού δημοσιεύεται στήν ἐπομένη σελίδα ἐξεικονίζει τίς ὀντολογικές περιοχές, ὅπως τίς καθορίζει ὁ N. Hartmann.

Ἄν παραστήσουμε μὲ ἓνα κύκλο τὴν περιοχὴ τοῦ ὑποκειμένου ἕνας ἄλλος εὐρύτερος κύκλος σημειώνει τὸ χῶρο τῶν ἀμέσως προσιτῶν ἀντικειμένων. Ἐνας εὐρύτερος κύκλος σημειώνει τὸ χῶρο μέσα στὸν ὅποιο τοποθετεῖται ἡ περιοχὴ πού περιέχει τὰ ὑπεραντικειμενικά νοητὰ ὄντα. Εἶναι πράγματα πού δὲν ἔγιναν ἀκόμη ἀντικείμενα, ἡμποροῦν ὅμως νὰ γίνουν κατανοητὰ καὶ νὰ ἀντικειμενικοποιηθοῦν. Ἄλλὰ ἔξω ἀπὸ τὴν περιφέρεια τοῦ κύκλου αὐτοῦ ἐξαπλώνεται ὁ ἀτελεῦτης ὄκεανὸς τοῦ ὑπεραντικειμενικοῦ καὶ ὑπερνοητοῦ πού μένει ἀπρόσιτος στήν αἴσθηση, στὸ λόγο καὶ τὴ νόηση.

II. Ο ΛΟΓΟΣ ΚΑΙ ΤΟ ΑΡΡΗΤΟΝ

§ 1. Τὸ ὀντολογικὸ ὑπόστρωμα τῆς γνώσεως.

Ἡ σχηματικὴ παράσταση πού ἀπεικονίζει τίς ὀντολογικὲς περιοχὲς μὲς βοηθεῖ γιὰ νὰ κατανοήσουμε τὴ γνώση στὸ οὐσιαστικὸ τῆς βάθος. Ἡ γνώση θεωρημένη ὡς ὀντολογικὴ σχέση ἀνάμεσα στὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενο παίρνει μιὰ θετικὴ θεμελίωση καὶ ἐπιβεβαίωση. Τὸ ὑποκείμενο καὶ τὸ ἀντικείμενό του εἶναι ὑπαρκτὰ μέλη τῆς γενικῆς θεωρημένης ὀντολογικῆς σφαίρας καὶ ἐποικοδομοῦνται ἐπάνω στὶς ἴδιες προϋποθέσεις τῆς πραγματικότητος. Οἱ ἀνάμεσα σ' αὐτὰ (ὑποκείμενο-ἀντικείμενα) ὀφιστάμενες σχέσεις δένονται ἀδιάσπαστα μέσα σὲ μιὰ «πραγματικὴ ὀντολογικὴ σύνδεση». Ἡ γνωσιολογικὴ ἀρα συσχέτιση πού συνδέει τὸ ὑποκείμενο πρὸς τὰ ἀντικείμενα, δείχνει ὁ N. Hartmann, ὅτι εἶναι κατὰ βάθος «ὀντολογικὴ». Ὡς προϋπόθεση τῶν γνωσιολογικῶν συσχετισμῶν προηγεῖται ἡ πραγματικὴ ἀντιμετώπιση πού σημειώνεται ἀνάμεσα στὴ συνείδηση καὶ στὰ ἀντικείμενα.

Ὡστε ἡ γνώση ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ὀντολογικὴ ὕψη τοῦ ἀντικειμένου καὶ ὑποκειμένου καὶ δὲν συμβαίνει τὸ ἀντίθετο. Κατὰ τὸ γνωσιολογικὸ φαινόμενο ἐπισυμβαίνει ὁ ἀπὸ μέρους τοῦ ἀντικειμένου καθορισμὸς τοῦ ὑποκειμένου. Τὸ ἀντικείμενο μένει ἀμετάβλητο, ἐνῶ τὸ ὑποκείμενο δεχόμενο τὴν ἐπενέργεια τοῦ ἀντικειμένου ὀφίσταται τροποποιήσεις κατὰ τὴν οὐσία του. Ὡστε τὸ ἀντικείμενο πού ἔχει κατανοηθῆ ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο, συγκρινόμενο μὲ τὸ ὑπερνοητὸ πού δὲν καθυποτάχθηκε στήν γνωστικὴ ἐπενέργεια τοῦ ὑποκειμένου, δὲν παρουσιάζει θεμελιώδη ὀντολογικὴ διαφορά, ἀφοῦ δὲν ἡμπορεῖ νὰ τὸ ἐπηρεάσῃ ἡ γνωσιολογικὴ λειτουργία ἀλλὰ τὸ ἀφίνει ὅπως εἶναι.

Ἀπὸ τὴν παρατήρηση αὐτὴ προκύπτει τὸ συμπέρασμα ὅτι καὶ γιὰ τὰ προσιτὰ στὴ γνώση ἀντικείμενα ἡμπορεῖ νὰ τεθῆ πρόβλημα ὀντολογικόν. Παλαιότερα ὁ ἰδεαλισμὸς ἔλεγε ὅτι, ἀφοῦ ἡ συσχέτιση τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενο εἶναι πρόβλημα καθαρὰ γνωσιολογικόν καὶ ὑποκειμενικόν, δὲν εἶναι δυνατό νὰ γίνῃ λόγος γιὰ τὸν ὀντολογικὸ πυρῆνα τοῦ γνωστικοῦ φαινομένου. Ὁ Kant ἐδίδασκεν ὅτι ἡ γνώση μας ἀναφέρεται μόνον σὲ φαινόμενα. Ξεπερνώντας ὁ N. Hartmann τὸν κριτικὸ ἰδεαλισμὸ διακρίνει τὴν ὑπαρξὴ ὀντολογικοῦ πυρῆνος καὶ μέσα στὰ γνωσιολογικά δεδομένα. Καὶ αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ ὑποκείμενο μαζί μὲ ὅλα τὰ γνωσιολογικά στοιχεῖα πού ἐμφανίζονται μέσα σ' αὐτὸ ἔχει κάποιον «εἶναι» καὶ οἱ ἐπισυμβαίνουσες μέσα σ' αὐτὸ ψυχολογικὲς «παραστάσεις» εἶναι σχηματισμοὶ ὑπαρκτοῦ πού σημειώνονται μέσα σὲ ἓνα ὑπαρκτὸ ὑποκείμενο.

Ἐκεῖνο πού τονίζει ὁ N. Hartmann εἶναι ὅτι τόσο τὸ ὑποκείμενο ὅσο καὶ τὸ ἀντικείμενο ἀποτελοῦν μέλη μιᾶς ἐνιαίας ὀντολογικῆς συνάφειας. Ἀνήκουν, τόσο τὸ ἓνα ὅσο καὶ τὸ ἄλλο, στὸν ἴδιον πραγματικὸν κόσμον. Παρόμοιες ὀντολογικὲς σχέσεις μεταξὺ ὄντων πού εὐρίσκονται μέσα στὴν κοσμικὴν περιοχὴ εἶναι πολὺ συχνές. Ἡ σχέση ὅμως τοῦ ἀνθρώπου θεωρημένου ὡς ὑποκείμενο πού πραγματοποιεῖ γνώση εἶναι προνομιακὴ. Ξεχωρίζεται ἀπὸ ὄλες τίς ἄλλες, γιὰ τὴν συνοδεύεται ἀπὸ τὸ

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

συνειδησιακό φαινόμενο. Ὁ ἄνθρωπος ἐρχόμενος σέ συνάφεια μὲ τὰ ὄντα ὄχι μόνον ἐμπλέκεται σὲ ἀλληλεπιδράσεις πρὸς αὐτά, ἀλλὰ ἔχει καὶ τὴν ἱκανότητα νὰ τὰ ἀναπαριστᾷ. Κατὰ κάποιον τρόπο ἡ ἀνθρωπίνη συνειδηση εἶναι τὸ σημεῖο ἐκεῖνο μέσα στὸ ὁποῖο πραγματοποιεῖ τὸ σύμπαν ἕναν ἀντικατοπτρισμὸ τοῦ ἑαυτοῦ του. Μὲ τὴ γνωσιολογικὴ ἐνέργεια τοῦ ἀνθρωπίου ὑποκειμένου ἕνα τμήμα τῆς ἀντικειμενικῆς περιοχῆς διαφωτίζεται καὶ γίνεται κατανοητό. Ἐνα τμήμα ἀπὸ τὸ ἀκαταμέτρητο πέλαγος τοῦ ἀγνώστου μᾶς περιβάλλει, γίνεται μὲ τὰ γνωσιολογικὰ ἐνεργήματα ὑποχείριο στὴν ἀνθρωπίνη σκέψη καὶ στὸ λόγο. Κάθε φορὰ ὅμως ἡ σκέψη καὶ ὁ λόγος πού προσπαθοῦν νὰ ἐπεκτείνουν τὴν περιοχὴ τοῦ νοητοῦ μακρύτερα, αἰσθάνονται ὅτι κάτι ὑπάρχει πῶς πέρα. Αἰσθάνονται ὅτι ὑπάρχει μιὰ ἀκατάλυτη συνάφεια μεταξὺ τοῦ νοητοῦ καὶ ὑπερνοητοῦ, τοῦ λογικοῦ καὶ τοῦ ὑπερλογικοῦ. Παρ' ὅλον ὅμως ὅτι προσκρούει στὸ ὑπερνοητὸ ὁ ἀνθρώπινος λόγος, κυριαρχεῖται ἀπὸ τὴν τάση νὰ λησμονήσῃ τὴν ὑπαρξὴ τῆς ὑπερλογικῆς περιοχῆς καὶ νὰ ἀγκιστρωθῇ στὸν ἑαυτὸ του.

Ὁ ἄνθρωπος πού φιλοσοφεῖ, λέει ὁ Ν. Hartmann, παθαίνει ὅ,τι καὶ ὁ ἀστρονόμος. Τὸ πρόβλημα τῆς ἀστρονομικῆς ἐρεύνης εἶναι νὰ καταστῇ κατανοητὴ ἡ ἔνταξίς τῆς γῆς μέσα στὸ γενικὸ σύστημα τῶν κοσμολογικῶν φαινομένων. Ξεκινώντας ὁ ἀστρονόμος ἀπὸ τὰ περιορισμένα στοιχεῖα πού τοῦ δίνει ἡ παρατήρησις, προσπαθεῖ νὰ λύσῃ τὸ μεγάλο πρόβλημα πού ὀρθώνεται ἐμπρὸς του. Μοιραῖα ὅμως εὐρίσκεται στὴν ἀνάγκη νὰ πάρῃ ὡς σταθερὸ σημεῖο ἀναφοράς τὴ γῆ, θεωρώντας τὴν ἀκίνητο σημεῖο καὶ σχετίζοντας πρὸς αὐτὴ τὰ κοσμικὰ σώματα καὶ τὶς κινήσεις τους. Ἐπ' αὐτὴ τὴν τάση ἐδημιουργήθηκε τὸ γεωκεντρικὸ σύστημα πού ἐκυριάρχησε κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ τὸ μεσαιῶνα. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ ἀνθρώπινος πού φιλοσοφεῖ ἔχει τὴν τάση νὰ πάρῃ ὡς ἀκίνητο σημεῖο ἀναφοράς τὴν ἴδια του τὴ σκέψη, τὸν λόγο (ratio). Ὑποκύπτει στὴν πλάνη νὰ θεωρήσῃ τὸ «εἶναι» ἐξηρημαμένο ἀπὸ τὸ λόγο. Μιὰ τέτια ἄποψη στενεύει ἀκαταμέτρητα τὴ φιλοσο-

φικὴ περιοχὴ, γιατί ὁ ἀνθρώπινος λόγος δὲν ἔχει τὴν εὐρύτητα πού χρειάζεται γιὰ νὰ περιλάβῃ τὰ ὄντολογικὰ δεδομένα σὲ ὅλο τους τὸ πλάτος. Ὅπως λοιπὸν ὁ ἀστρονόμος ἔχει χρέος νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὸ γεωμετρισμὸ του, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ὁ ὄντολόγος φιλόσοφος χρεωστεῖ νὰ ἀπελευθερωθῇ ἀπὸ τὰ δεσμὰ τοῦ λόγου (rationalismus) καὶ νὰ ρυθμίσῃ τὶς μελέτες του προσανατολιζόμενος πρὸς τὸ ὑπερνοητὸ καὶ ὑπερλογικόν.

§ 2. Ἡ διπλῆ πλαισίωσις τοῦ λόγου (ratio) ἀπὸ τὸ ὑπερνοητὸ.

Ἄν στρέψωμε τὴν προσοχὴ μας στὸν ἴδιο τὸ λογο (ratio) καὶ θελήσωμε νὰ κάμωμε μιὰ διαπίστωση τῶν ὁρίων μέσα στὰ ὁποῖα ἐκδηλώνει τὴν ἐνεργητικότητά του, θὰ διαπιστώσωμε ὅτι τὸν περιβάλλει ἡ ὑπερλογικὴ περιοχὴ καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὰς. Ἄς θεωρήσωμε τὴ σκέψη καὶ τὸ λογο ὡς ἓνα μιὰ νοητὴ εὐθεῖα γραμμὴ AB πού παίρνεται τὴν ἀφετηρία τῆς ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο A κατευθύνεται πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν περιοχὴ B. Ὅπως εἰδείξαμε ὅτι

προηγούμενα, προχωρώντας ὁ λόγος πρὸς τὴν ἀντικειμενικὴν περιοχὴ προσκρούει στὸ τέλος στὸ ὑπερνοητὸ καὶ ὑπερλογικόν. Ἄν τώρα στρέψωμε τὰ μάτια μας καὶ πρὸς τὸ σημεῖο τῆς ἀφετηρίας A, θὰ βεβαιωθῶμε ὅτι καὶ ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ πλαισιώνεται ἀπὸ τὸ ὑπερνοητὸ καὶ ὑπερλογικόν στοιχεῖο. Ἄναγγέλλει τὴν παρουσία του τὸ ὑπερλογικόν ὄχι μόνον ὅταν παρακολουθοῦμε τὴν κατεύθυνση τοῦ λόγου πρὸς τὰ ἀντικείμενα, ἀλλὰ καὶ ὅταν μελετήσωμε τὴν συσχέτισή του πρὸς τὸ ὑποκείμενο. Οἱ σκέψεις πού ἀκολουθοῦν θὰ κάμουν φανερὴ τὴν παρουσία ἑνὸς ὑπερλογικοῦ ὑποστρώματος καὶ στὴ σφαῖρα τοῦ ὑποκειμένου.

Ἐσυνηθίσωμε νὰ βλέπωμε τὸν λόγο καὶ τὴ σκέψη ὡς κάτι τὸ δεδομένο καὶ τὸ ἔτοιμο. Ἄν ὅμως θελήσωμε νὰ προβοῦμε σὲ μιὰ ἔστω καὶ πρόχειρη διασκόπησή τους, θὰ διαπιστώσωμε ὅτι πρόκειται γιὰ περίπλοκους σχηματισμοὺς πού προϋποθέτουν τὴν παρουσία πολλῶν στοιχείων. Τὰ στοιχεῖα πού προαπαιτοῦνται γιὰ νὰ πάρῃ ὁ

πόσταση ἢ σκέψη καὶ ὁ λόγος δὲν εἶναι ἀπὸ μόνα τους φανερά. Μένουν κατὰ τὴν ἐκτέλεση τῶν συνειδησιακῶν λογικῶν ἐνεργημάτων βυθισμένα μέσα στὴν περιοχὴ τοῦ ψυχικοῦ ἀσυνειδήτου. Ἐκτελώντας μὴ στροφή πρὸς τὰ «ἔνδον» προσπαθοῦμε νὰ παρακολοθησῶμε τὶς προϋποθέσεις τῶν λογικῶν ἐνεργημάτων ἕως τὶς βαθύτατες ρίζες τους, πού μᾶς ὀδηγοῦν στὶς περιοχὲς τοῦ ὑποσυνειδήτου καὶ ἀσυνειδήτου. Ἦμποροῦμε νὰ τὶς παρακολοθησῶμε μόνο ἕως σὲ κάποιο σημεῖο. Ἀλλὰ στὸ τέλος διαπιστώνομε ὅτι καὶ αὐτὲς οἱ προϋποθέσεις προχωροῦν σὲ μὴ περιοχὴ πού ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθῇ στὴ νόηση. Μέσα στὰ βάθη τοῦ ὑποκειμένου ἀναγγέλλει τὴν ὑπαρξὴ του τὸ ὑπερνοητὸ καὶ ὑπερλογικόν. Ἡ ἐμπειρικὴ ψυχολογία εἶναι καλὰ πληροφορημένη γιὰ τὸ γεγονὸς αὐτὸ καὶ παραδέχεται ὅτι ὁ ἐσωτερικὸς ὑποκειμενικὸς κόσμος ξεφεύγει ἀπὸ τὴν κατανοήσῃ μας. Ἐπάνω στὸ ὑπερλογικὸ στοιχεῖο τὸ ἐνθρονισμένο στὴν ἐσωτερικὴ ὑποκειμενικὴ περιοχὴ προσκρούοντας ὁ Ἡράκλειτος ἔλεγε ὅτι τὰ «τέρατα» τῆς ψυχῆς εἶναι ἀδιερεύνητα καὶ παρουσιάζουν ἀπέραντο βάθος. Ὡστε τὸ ὑποκείμενο παραμένει καὶ αὐτὸ ὅπως καὶ τὸ ἀντικείμενο, ὅταν προχωρήσῶμε στὴ βαθύτερὴ του οὐσία. Ἐξω ἀπὸ τὴ σφαῖρα τοῦ νοητοῦ καὶ λογικοῦ.

Ἄσχι μονάχα σὲ μὴ πρὸς τὰ μέσα ἐνδοσκοπικὴ αὐτοπαρατήρηση παρουσιάζεται τὸ ὑπερλογικὸ ὑπόστρωμα τοῦ ὑποκειμένου, ἀλλὰ καὶ στὸ ἀντίκρουσμα πού ἡμπορεῖ νὰ εἶναι μεταξὺ τῶν διαφορητικῶν ὑπαρκτῶν ὑποκειμένων. Ἡ ἀντίληψη γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς τυπικὰ θεωρημένου «ὑπερβατικῶν ὑποκειμένου», ὅπως μᾶς συνήθισε νὰ τὸ βλέπωμε ὁ κριτικὸς ἰδεαλισμὸς, μᾶς κάνει νὰ λησμονοῦμε ὅτι τὸ ὑποκείμενο ὑπάρχει μέσα στὸ δεδομένο κόσμο καὶ ὅτι ἀντικρίζεται ἀπὸ ἄλλα ὑποκείμενα. Ἄν τοποθετηθοῦμε στὴ συνήθη καὶ ἀνεπηρέαστη ἀπὸ κάθε φιλοσοφικὴ προκατάληψη, ρεαλιστικὴ τοποθέτηση, θὰ διαπιστώσωμε ὅτι ὅλα τὰ ἄλλα ὑποκείμενα τοποθετοῦνται ἀπὸ τὸ δικό μας ἐγὼ στὴν περιοχὴ τῶν ἀντικειμένων. Ὅπως ἀντιμετωπίζω ἕνα ὀλικό σῶμα πού εὑρίσκειται μέσα στὴν περιοχὴ τῶν ἀντικειμένων, κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο στέκεται ἀπέναντί μου καὶ ἕνα ξένο ἀνθρώπινο ἐγὼ. Ὅπως κατὰ τρόπο μερικὸ μόνο ἡμπορῶ νὰ κατανοήσω ἕνα ἀντικείμενο, ἔτσι ἡ κατανοήσῃ πού ἔχω γιὰ ἕνα διαφορετικὸ ἀπὸ τὸ ἐγὼ μου ὑποκείμενο εἶναι μερικὴ. Ἀφίνει πάντοτε ἕνα ὑπερλογικὸ ὑπόλοιπο. Ὡστε καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτὴ διαπιστώνεται ὅτι μέσα καὶ σ' αὐτὸ τὸ ὑποκείμενο ὑπάρχει ἕνα στρώμα πού ἀρνεῖται νὰ ὑποταχθῇ στὴ νόηση καὶ στὸ λόγο.

Ἀπὸ τὴν ἀνάλυση πού ἔγινε προκύπτει καὶ τὸ ἀκόλουθο πῶρισμα. Ὑπάρχει κατὰ βάθος ὁμογένεια μεταξὺ τοῦ ἀντικειμένου καὶ τοῦ ὑποκειμένου. Καὶ τὰ δύο εἶναι ὁμο-

γενῆ γιατί ἀποτελοῦν τμήματα τοῦ γενικά νοουμένου ὄντος. Ἡ ἕτερογένειά τους ἔγκειται μόνο στὸ ὅτι τὸ ὑποκείμενο ἔχει μὴ δική του ἐσωτερικὴ σφαῖρα, τὴ συνειδησιακὴ σφαῖρα. Σχετικὰ ὅμως μὲ τὴν ὄντολογικὴ ἀξία τοῦ γνωστοῦ καὶ φαινομένου ἢ παρουσία τῆς συνειδησιακῆς σφαίρας μὲν χωρὶς σημασία, ἐπειδὴ ἡ γνώση ἀποτελεῖ ὑπέρβασή της, ὄντας ὄντολογικὴ συσχέτιση τοῦ ὑποκειμένου πρὸς τὸ ἀντικείμενο.

Ἡ ἀνάπτυξη πού προηγήθηκε μᾶς δίνει τὴν εὐχέρεια νὰ καθορίσωμε τὴν τοποθέτηση τοῦ λόγου (ratio). Ἡ παρακολούθησή του καὶ πρὸς τὸ τέλος μᾶς ἔδειξε ὅτι εἶναι πλαισιωμένος καὶ ἀπὸ τὶς δύο πλευρὲς ἀπὸ τὸ «ἄλογον» καὶ «ἄρρητον». Ἐχει τοποθετηθῆ ἀνάμεσα σὲ ἕνα «ὑποκειμενικὸ ἄρρητο» καὶ σὲ ἕνα «ἀντικειμενικὸ ἄρρητο», δηλαδὴ ἀνάμεσα σὲ ἕνα ὑπαρκτὸ ὑποκείμενο καὶ σὲ ἕνα ὑπαρκτὸ ἀντικείμενο. Ἐχομε λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ εἰποῦμε ὅτι ἡ περιοχὴ τοῦ νοητοῦ καὶ λογικοῦ μαζί μὲ τὶς σφαῖρες τῶν ἰδεωδῶν καὶ πραγματικῶν ἀντικειμένων ἀποτελεῖ «πεπερασμένο τμήμα μέσα στὸ ἀκαταμέτρητο πλῆθος τοῦ ὑπερνοητοῦ καὶ ὑπερλογικοῦ». Τὸ ὑπερνοητὸ ἐκτείνεται σὲ ἀκαταμέτρητες διαστάσεις πέρα ἀπὸ τὸ νοητὸ καὶ τὸ καταληπτό. Ὡστε τὸ ὑπερλογικὸ ἀποτελεῖ τὸ πλαίσιο μέσα στὸ ὁποῖο ἐν πᾶρχει τὸ λογικόν. Δὲν εἶναι λοιπὸν «εἶναι» ἐναρθρωμένο μέσα τὸ νοεῖν, ὅπως ὑποστηρίζει ὁ ἰδεαλισμὸς, ἀλλὰ τὸ «νοεῖν» μέσα στὸ «εἶναι». Καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ συνειδηση δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μὴ ὄντολογικὴ συσχέτιση. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ γνώση καὶ ὁ λόγος πού ὄντοποιεῖται ἔπειτα ἀπὸ τὰ συνειδησιακά γεγονότα, ἀποτελεῖ κατὰ βάθος μὴ τέτλια συσχέτιση. Τὸ σύνολο τῶν γνώσεών μας προκύπτει ἔπειτα ἀπὸ μὴ συσχέτιση τοῦ λόγου πρὸς τὸ ὑπερλογικόν.

§ 3. Ἡ ἀντιστροφή τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ Kant.

Στὴ διαπίστωση ὅτι τὸ νοεῖν πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἐναρθρωμένο μέσα στὸ εἶναι ἀποδίδει ὁ N. Hartmann μεγάλη βαρύτητα. Τὴ χαρακτηρίζει ὡς «ἀντιστροφή τῆς κοπερνικεῖου στροφῆς τοῦ Kant». Εἶναι γνωστὸ ὅτι ὁ Kant θέλησε νὰ ἀντιστρέψῃ τὴν πορεία τῶν γνωσιολογικῶν στοχασμῶν. Ἡ παλαιότερη γωσιολογία ἐθεωροῦσε ὡς ἀμετακίνητο στοιχεῖο τὴν ἀντικειμενικότητα καὶ ἤθελε νὰ ἀποδείξῃ, ὅτι σύμφωνα πρὸς αὐτὴ διαμορφώνονταν ἡ γνώση. Ὁ Kant ἔτοποθέτησε ὡς ἀρχικὸ σημεῖο τῆς γνωσιολογικῆς ἀναφορᾶς τὸ ὑποκείμενο καὶ εἶπε, ὅτι τὰ φαινόμενα διαμορφώνονται κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν προσιτὴ στὴ γνώση μορφή τους σύμφωνα μὲ τὴν ὕφῃ τοῦ ὑποκειμένου. Αὐτὴ τὴν ἀντίληψή του τὴν ἐθεώρησεν ὁ ἴδιος ὡς ἐπαναστατικὸ γεγονὸς καὶ τὴν παραλλήλισε μὲ τὴν ἡλιοκεντρικὴ θεωρίαν τοῦ Κοπερνίκου Γι' αὐτὸ καὶ τὴν ἐχαρακτήρισεν ὡς «κοπερνικεῖο στρόφη». Ὁ N. Hartmann βλέ-

πει ἄλλοιῶς τὰ πράγματα. Κατὰ τὴν ἀντίληψή του καὶ ὁ Kant δὲν ἐπραγματοποίησε κατὰ ἀνάλογο πρὸς ἐκεῖνο ποῦ ἔβγαμε ὁ Κοπέρνικος στὴν ἀστρονομία. Ἐπῆρε ὁ Kant ὡς σταθερὸ σημεῖο τὸ ὑποκείμενο καὶ ἔβγαλε τὰ ἀντικείμενα νὰ περιστρέφονται γύρω ἀπ' αὐτό. «Ὅλα περιστρέφονται γύρω ἀπὸ τὸ ὑποκείμενο ποῦ μένει ὡς ἀκίνητο πολικὸ σημεῖο. Μία τέτια τοποθέτηση ὅμως σημαίνει τὴν ὑποταγή τοῦ «εἶναι» στοῦ «λόγου». Ὑψώνει σὲ κυριαρχικώτερη θέση ἓνα πεπερασμένο γεγονός, δηλ. τὴν ὑποκειμενικὴ λογικὴ σκέψη, λησμονώντας διὰ αὐτὴ εἶναι ἓνα ἀσήμαντο ἀκόομα ἀπὸ τὴν ἀκαταμέτρητη ἔκταση τοῦ ὑπερλογικοῦ καὶ ὑπερνοητοῦ. Ἡ ἀντιστροφή ποῦ θὰ μοιάζει μὲ ἐκεῖνο ποῦ ἔβγαμε ὁ Κοπέρνικος, λέει ὁ N. Hartmann, εἶναι τὸ νὰ ὑποτάξωμε τὸ λόγο στοῦ «εἶναι». Μία τέτια ἀντιστροφή ἐναρθρῶναι τὸ λόγο σ' ἓνα μεγαλύτερο ὄντολογικὸ σύστημα, ποῦ δὲν ρυθμίζει τὴν κίνησή του σύμφωνα μὲ τὸ λόγο. Ἀντίθετα ὁ λόγος παίρνει γιὰ σημεῖο ἀναφοράς τὸ εἶναι. Ἐπειτα ἀπὸ μιά τέτια συσχέτιση ἠμποροῦμε νὰ καταλάβωμε πῶς ὁ λόγος ἠμπορεῖ νὰ μᾶς κάμῃ προσιτὸ κατὰ κάποιον τρόπο τὸ «εἶναι». Ἐπειδὴ ὁ λόγος ἀντιμετωπίζει τὴν περιοχὴ τοῦ ὑπερνοητοῦ καὶ λειτουργεῖ ὡς συσχέτιση ἀνάμεσα στοῦ πεπερασμένου καὶ τὸ ἀπειρο, συνάγεται τὸ συμπέρασμα, διὰ τὸ ἀνθρώπινος λόγος μένει πάντοτε στὰ σύνορα τοῦ πεπερασμένου. Ἀποτελεῖ ἡ καθωρισμένη περατότητα γιὰ τὴν ἀνθρώπινη σκέψη καὶ γιὰ τὸν ἀνθρώπινον λόγο χαρακτηριστικὸ ὄντολογικόν. Ἡ διαπίστωση αὐτὴ ἔβγαμε τὸν N. Hartmann νὰ ἀποσχισθῆ ἀπὸ τὴν ἰδεαλιστικὴ σχολὴ τῆς Μαρβούργης, παρ' ὅλον διὰ μῆσα σ' αὐτὴ εἶχε πάρει τὴν πρώτη φιλοσοφίᾳ του μύηση. Τὸ ἀντικείμενο γιὰ τοὺς Μαρβουργιανούς ἔπρεπε νὰ θεωρηθῆ ὡς παραγόμενον ἀπὸ τὴ δημιουργικὴ δύναμη τῆς σκέψεως. Μιά τέτια δημιουργικότητα τοῦ λόγου τὴν εἶχε δεχθῆ καὶ ὁ Kant, ἀλλὰ τὴν περιώριζε μόνο στὴν περιοχὴ τῶν μαθηματικῶν καὶ τῆς φυσικῆς. Ἀργότερα ὁ Windelband καὶ ὁ Rickert θέλησαν νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ὑπερβατικὴ καντιανὴ μέθοδο στὶς πνευματικὰς ἐπιστήμας καὶ στὶς ἐπιστήμας τοῦ πολιτισμοῦ. Αὐτὴ ἡ προσπάθεια ἔγινε αἰτία νὰ νομισθῆ διὰ τὸ δημιουργικὸς χαρακτήρας τοῦ νοητικοῦ ἐνεργήματος εἶναι κάτι ποῦ δὲν περιορίζεται στὴν περιοχὴ τῶν μαθηματικῶν ἀντικειμένων ἀλλὰ ἰσχύει γιὰ ὅποιονδήποτε εἶδος ἀντικειμένων. Ὁ N. Hartmann ἦταν ἀπὸ τοὺς πρώτους ποῦ κατενόησαν, διὰ μιά τέτια ἀντίληψη δὲν ἐναρμονίζεται μὲ τὰ πραγματικὰ γνωσιολογικὰ δεδομένα καὶ ἔπρεπε νὰ διορθωθῆ καὶ νὰ ἀντικατασταθῆ. Στὴν ἀλαζονικὴ ὑπερφροσύνῃ τῶν ἰδεαλιστικῶν φαντασιώσεων ποῦ θέλουν νὰ ἐξάρουν τὴν δημιουργικότητα τοῦ λόγου, ἀντιτάσσει ὁ φιλόσοφος μᾶς τὴν περατότητά του. Ἡ συναίσθησις τῶν ὄρων τῆς ἀνθρώπινῃς γνώσεως ἀνανεώνει τὴν

κριτικὴ διάθεση τῆς φιλοσοφίας χωρὶς νὰ μᾶς ἐξωθῆ στοῦ σκεπτικισμοῦ καὶ τὸν ἀγνωστικισμοῦ.

§ 4. Ἡ περατότητα τῶν γνώσεων μᾶς.

Θὰ ἠμποροῦσε νὰ καταλήξῃ κανεὶς στὴ σκέψη διὰ τὴ διαπίστωση ποῦ μᾶς βεβαιώνει διὰ τὴ σφαῖρα τοῦ νοητοῦ ἐναρθρῶνεται καὶ πλαισιώνεται μέσα στὸν ἀπέραντον ὠκεανὸ τοῦ «ἀρρήτου» καὶ «ἀλόγου» θὰ μᾶς ἔκανε διστακτικὸς γιὰ τὴν ἀξία τῆς γνώσεως. Ὁ N. Hartmann παρατηρεῖ διὰ τὴν ἀξία τῆς γνώσεως δὲν ἔχει νὰ ἐπηρεασθῆ καθόλου ἀπὸ τὸ γεγονός διὰ πέρα ἀπὸ τὸ ἐγνωσμένον μένει ὡς ὑπόλοιπον ἢ ἀπέραντη περιχὴ τοῦ ὑπερνοητοῦ καὶ ὑπεραντικειμενικοῦ. Μένει πάντοτε σταθερὰ βεβαιωμένον διὰ τὴ γνώση ὅσο μικρὴ καὶ ἂν εἶναι ἡ ἔκτασις τῆς, ποτὲ δὲν παύει νὰ εἶναι συσχέτιση τοῦ ἐγνωσμένου πρὸς τὸ ἀγνωστο. Τὸ ὄριο ποῦ χωρίζει τὴν ἐγνωσμένην περιοχὴ τοῦ ἀντικειμενικοποιημένου ὄντος ἀπὸ τὴν περιοχὴ τοῦ ἀγνωστοῦ δὲν εἶναι ἀμετακίνητο. Διαρκῶς μετακινεῖται μὲ τὴν πρόοδο τῶν ἐπιστημῶν καὶ ὑποτάσσει κάτω ἀπὸ τὴ γνώση μᾶς καινούριες περιοχὰς ποῦ προὔτερα ἦταν ἀγνωστες. Ἡ διαπίστωση διὰ ὑπάρχει ἡ περιοχὴ τοῦ ὑπερλογικοῦ σημαίνει, διὰ τὸ εἶναι γενικὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀπέραντον καὶ ἀτελεύτητον. Ἐξαιρεῖ τὸ ἀξίωμα τοῦ ὄντος ἀντικειμενικῶν καὶ ἐλαττώνη τὴν ἀξία τῆς γνώσεως. Ἀντίθετα γίνεται ἀφορμὴ νὰ συσχετίζεται ἡ ἀρχικὴ γνώση μὲ περισσότερο ἐκτεταμένες περιοχὰς. Ἀποκτώντας ἡ γνώση ἐπίγνωσις γιὰ τὴν περατότητά τῆς εὐρύνει τὴν προοπτικὴν τῆς καὶ παίρνει ἐπαφὴ μὲ τὴν περιοχὴ τοῦ ὑπερνοητοῦ. Ἡ ἀληθινὰ φιλοσοφικὴ αἴσθησις τῶν ἀπορητικῶν προβλημάτων προϋποθέτει μιά τέτια ἐπαφὴ μὲ τὸ ὑπερνοητὸν καὶ ὑπεραντικειμενικόν. Ὁ φάμουλος τοῦ Φάουστ ποῦ δὲν κατανοεῖ τὸν πεπερασμένον χαρακτήρα τῆς ἀνθρώπινῃς γνώσεως, τυφλωμένος ἀπὸ τὶς ἀποσπασματικὰς ἐπιτυχίας, δὲν ἀντιλαμβάνεται τὸ βάθος τοῦ προβλήματος. Γι' αὐτὸ ἀναφωνεῖ «Ξέρω πολλά, θὰ ἤθελα ὅμως ὅλα νὰ τὰ γνωρίσω». Μιά τέτια ἀναφάνησις εἶναι γιὰ τὸν N. Hartmann ἀφόρητη «αὐθάδεια τοῦ γενικευμένου ρασιοναλισμοῦ, ψεύτικο ἐπιστημονικὸ πάθος, πιστοποιημένον γνωσιολογικὸ αἴτημα.» Ὁ σεβασμὸς ἐμπρὸς στοῦ ἀνεξάντλητον «βάθος τῶν πραγμάτων», ὁ ἀκατάλυτος θαυμασμὸς ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ μεγαλύτερον τῶν προβλημάτων, ἀποτελεῖ τὸ ἀληθινὸ πάθος τοῦ φιλοσόφου.

§ 5. Ἱστορικὲς συσχετίσεις.

Ἐάν ἠθέλαμε σχολιάζοντας τὰ ὄσα ἐξέτεθησαν νὰ προχωρήσωμε σὲ ἱστορικὰς συσχετίσεις, εὐκόλο θὰ ἦτον νὰ διαπιστώσωμε διὰ τὸ N. Hartmann ἐπεξεργάζεται μὲ προσωπικὴ πρωτοτυπία τὰ αἰώνια θέματα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ. Ἡ ἀντίληψις τοῦ

γιὰ τὴν πλαισίωση τοῦ ἐγνωσμένου τμήματος τοῦ ὄντος μέσα στὸ ὑπεραντικειμενικὸ καὶ ὑπερνοητὸ μᾶς κάνει νὰ θυμηθοῦμε τὸ «ἄπειρον» τοῦ Ἀναξιμάνδρου καὶ τὸ «ἄρητον» τοῦ Πλάτωνος. Ὁ σεβασμὸς τοῦ ἐμπρὸς στὰ ἀπορητικὰ προβλήματα φανερώνει μιὰ φιλοσοφικὴ διάθεση, ὡς ἀν ἐκείνη ποὺ συναντοῦμε στὸν Ἀριστοτέλη καὶ τὸν Πασκάλ. Τὸν ἐμψυχώνει ἀκόμα μιὰ κριτικὴ διάθεση ἀ ἀπορητικὰ ἐκείνη ποὺ μόνο στὶ σελίδες ποὺ μᾶς ἄφησε ὁ Kant ἠμποροῦμε νὰ συναντήσωμε. Ἡ μελέτη τῶν προβλημάτων γίνεται πραγματικὰ μὲ τὴν ἀπροκαταληψία ποὺ ὑποδειγματικὰ εἶχε παρουσιάσει ὁ Husserl μὲ τὶς φαινομενολογικὲς του ἀναλύσεις. Ἐντονη

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

συναισθηματικότητα, ποὺ ἐνθυμίζει τὴν ἐκφραστικότητα τοῦ Heidegger, χαρακτηρίζει τὸ ὄφος τοῦ, χωρὶς νὰ τὸ ἐκτρέφῃ σὲ ἀσάφεια καὶ σκοτεινότητα. Ὅλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα δείχνουν ὅτι μέσα τοῦ ὑπάρχει ἡ φλέβα τοῦ γήϊου καὶ ἀκιβδήλευτου φιλοσόφου ποὺ μένει πιστὸς στὰ μεγάλα φιλοσοφικὰ προβλήματα. Διαβάζοντας τὰ ἔργα τοῦ N. Hartmann ἠμποροῦμε νὰ βεβαιωθοῦμε γιὰ τὴν ἐνότητα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ποὺ δὲν ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὴ ματαιόδοξη μανία τῆς εὐρεσιτεχνίας, ἀλλὰ ἔχει τὴ δύναμη νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὰ προβλήματα σὲ ὅλη τους τὴν ἀπέραντη αἰνιγματικότητα. «Φῦσει γάρ, ἔνεστί τις φιλοσοφία τῆ τοῦ ἀνδρός διανοία» Πλ. Φαῖδρ. 279x.

Κ. Δ. ΓΕΩΡΓΟΥΛΗΣ

ΠΟΙΟΣ ΤΗΝ ΚΡΑΤΑΕΙ ΤΗ ΘΥΡΑ ΤΟΥ ΑΔΗ

Μανούλα μου, γιατί νὰ φύγεις,
ποὺ ἤρουνα καμωμένη ἐσὺ
στὸ φῶς τὰ πάντα νὰ τυλιγεις.

Γεμάτη ἀγάπη τὴ φωνή σου
ἀκούω σὶ ἄφρι μου τόσο ἄβυθῆ,
ποὺ λέω: Πυλὶ τοῦ Πιραδείσου.

Τὸν ἦχο ἀπ' τὰ φορέματά σου
γρικῶ πιπιτοῦ νὰ τριγυριᾶ,
κι' ὄλο κυτιάζω καὶ κυτιάζω,
μὰ δὲν σὲ βλέπω πουνθενά.

Μανούλα, πάρε με ἀπ' τὸ χέρι,
δὲν ξέρω, ἂν εἶναι μισητέρι
κι' ἂν εἶναι βοήθου, ἂν εἶναι ἀυγή,
κι' ὁ πόνος σου, ποὺ θὰ μὲ φέρει.

Ὁ λήγητέ με στὴ βουλή σου
μὲ τὴν ἀσύγκριτη πειθῶ.
Τυρέμω μὴν πῖει καὶ σοῦ χαθῶ
καὶ σοῦ τσακίσω τὴν ψυχὴ σου.

Μανούλα πολυαγαπημένη,
π ὦ εἶναι ἡ ἄμεινή σου ἀγάπη;
Δὲν δύνησαι νὰ ξεγελάσεις
τὸν ἄγριο θυάκο ἢ τὸν ἀράπη;

Ποιὸς τὴν κρατάει τὴ θύρα τοῦ Ἄδη;
Ποιὸς κλώθει τῆς ζωῆς τὸ ὑφάδι;

Ποιὸς δύνεται νὰ ξαγοράσει
τὸν πόνο τὸν τὸν ἀκτιβί;
Νᾶνέβεις δὲν μπορεῖς, μανούλα,
μήτε κι' ἐγὼ νὰ κατεβῶ.

Ἄν δὲν δοίσει πρῶτα ἡ μοῖρα,
πῶς νᾶνοιχτῆ σὶδὸν Ἄδη ἡ θύρα,
γιὰ νὰ κατέβω νὰ σὲ δοῦ;
Σκληρὸ εἶν' τὸ ξόλο καὶ σκεβρό.

Μανούλα πολυαγαπημένη,
πῶς θὰ περάσῃνε οἱ καιροὶ
καὶ ποιὸς μπορεῖ νὰ περιμένει;

ΔΙΑΛΕΧΤΗ ΖΕΥΓΩΛΗ-ΓΛΕΖΟΥ

Η ΜΗΤΕΡΑ ΓΥΡΙΖΕΙ ΣΠΙΤΙ ΤΗΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Σήκωσε την παλιά ξεφτισμένη βαλίτσα της— πού για πιότερη ασφάλεια την είχε δεμένη και μ' ένα σπάγγο—, την απόθεσε στο σιδερένιο δίχτυ πάνω απ' το κεφάλι της και κάθισε στον άβολο έβλινο μπράτσο του θαγониού.

Βρήκε μιὰ θέση πλάι στο παράθυρο. Έβριξε μιάν αφηρημένη, αδιάφορη ματιά στο θολό χειμωιάτικο τοπίο πού στο σφύριγμα του τραίνου ξεκόλλησε από το τζάμι κι' άρχισε νά πισωδρομεί και νά χάνεται.

Ύστερα γύρισε τό βλέμμα της προς τά μέσα, προς τό γεμάτο θαγони που κουβαλούσε ό,τι κουβαλεί συνήθως ένα θαγони τρίτης θέσεως. πού έχει νά κάνει σταθμοδς σε πολλά χωριά: Μωρά, κότες, ταγάρια, γυναίκες, καλάθια, άντρες, και συχνά ψάρια κρεμασμένα μένα δοῦλο από τό γάντζο, πάνω απ' τά κεφάλια των ανθρώπων. Όμως ή Έλένη δέν είχε μάτια νά ιδεί τίποτε απ' αυτά. Δέν είχε όρεξη ούτε για χάρισμα. Έκείνη ξετόλιξε τό δικά της τόν καημό και τόν άπλωσε μπρός της, νά τόν ξαναμελετήσει, να γευτεί όλη την πικρή του ουσία ως την τελευταία σταλαματιά.

—Όχι! κάλλιο νάσπανα τό πόδι μου! Κάλιο νά μὴν πρόφτανα νά κινήσω για την Άθήνα, παρά πού έκανα τό ταξίδι τουτο. Και τί κατάλαβα; Χρόνια τό μελετούσα, χρόνια τό λαχτάρησα. Δραχμή τή δραχμή τά οικονομούσα τά έξοδά του. Και τώρα; Νέ, τώρα γυρίζω πίσω τσακισμένη, άρρωστημένη, χωρίς καρδιά! Αδτή ή λαθωματιά δέν είναι για νά γιάνει ποιές. Ναι, δε θα γιάνει. Μακάρι και εκατό χρόνια νά ζήσω, ποτέ πιά δε θα ξαναγίνω ή παλιά. Δέ θα είμαι έγω ή Έλένη πού άνέβηκε στο τραίνο σαν την πεταλούδα και κίνησε χαρά - χαρούμενη για την Άθήνα την μυριοπόητη.

Τά μάτια της δουρκώνουν από τό παράπονο. Κόπηκε, γέρας σε δυό εβδομάδες μέσα. Την έφαγε τό άδικο. Θαρρείς χύθηκε φαμάκι στις φλέβες της και την πότισε ολάκερη. Τώρα κυλά και πικραίνει και θα πικραίνει όλες τις μέρες της ίσαμε πού νά πεθάνει. Όποτε έτσι! Άδικα πάει ή ζήση της! Και ή φρονιμάδα και ή νοικοκυρδούνη και ή τιμιότητα—αδτή δά κι' άν είναι—δλα, τά πάντα κοροϊδίες, κοροϊδίες, κοροϊδίες. Τόξερε φυσικά πώς με τή σωφροσύνη και την αξιοπρέπεια δέν κάνεις προκοπή σ' αδτόν τόν κόσμο. Μά όχι δά πάλι κι' έτσι! Άδιάντροπα, ξεταίπωτα νά γένεσαι κυρά... και νά σοῦ φιλοῦν τό χέρι...

—Κυρά, σοῦπεσε ή τσάντα σου, την κόβει μιὰ φωνή απ' άντίκρου.

Γύρισε και είδε μιὰ δλάχα με κίτρινο μαντήλι, πού έσκυψε και πήρε από χάμω την τσάντα της τού χεριού, τή σκούπισε με προσοχή μη λασπώθηκε και τής την ακούμπησε στα γόνατα, λέγοντας με θαυμασμό:

—Όμορφη πούναι! Πόσο νά κάνει άραγες; Κι' αλήθεια, είταν σπουδαία, πλοῦσια ή τσάντα της Έλένης! Και τόσο άταίριαχη με τό ντύσιμό της και με την άλλη εκείνη τή βαλίτσα τή σπαγγοδεμένη. Στενόμακρη, μαύρη, άπαλή, λουσατή με τά χρυσά της τά δεσίματα, τσάντα για νά την κρατούνε χέρια θελουδένια πού μοσχολοῦν άρώματα.

Με μιὰ κίνηση γεμάτη όργή άρπαξε ή Έλένη την τσάντα της κι' έκανε σά νάθελε νά την πετάξει από τό παράθυρο. Μά πάλι κατέβασε τό χέρι της.

—Τό δῶρο της! Άς μούλειπε! Και βέβαια! Γιατί νά μὴν κάνει δῶρα; Τά λεφτά θα συλλογιστεί;—Πάρε την, μου είπε στη θέση της δικής σου, πού σοῦ την πάτησε ή ρόδα.—Μά ή δική μου είταν παλιά... και μικρή.—Δέ σημαίνει. Κράτα την αδτήν νά με θυμάσαι.—Νά τή θυμοῦμαι λέει! Άκούς! νά τή θυμοῦμαι! Ξεχνιούνται αυτά τά πράματα!

Ό νοῦς της τώρα παίρνει άλλο δρόμο. —Ό θεός λυτήθηκε τά παιδάκια μου και με φύλαξε. Για φαντάσου! Παρά λίγο, άντι τό τσαντάκι μου, νά βρεθῆ τό κεφάλι μου. Νά γίνει λυθμα κάτω απ' τή ρόδα τού αυτοκινήτου της.

Άνατρίχιασε. Όλοζάντανη εκείνη ή τρομερή ώρα περνά μπρός στα μάτια της. Πώς έκανε νά περάσει αντίπερα, πώς παραπάτησε και γλύστρησε κατά μεσῆς τού δρόμου—είταν κι' εκείνη τό χιονόνερο—πώς βρέθηκε ξεπλωμένη φορδιά πλατιά μέσα στη λάσπη, πώς ένιωσε στο μάγουλό της την πυρή άνάσα της λιμουζίνας πού κατέβαινε.—Πάω, χάθηκα! είπε μιὰ φωνή μέσα της. Κι' ύστερα τό πλήθος πού μαζεῦτηκε γύρω της, τόν άνθρωπο πού τή σήκωσε στην άγκυλιά του σά μωρό και την απόθεσε στο πεζοδρόμιο. Και την τρομαγμένη γυναίκα φωνή πού ρωτούσε:—Ζει; Ζει;—Ναι, ζει.—Δέν έσπασε τίποτε;—Νά, ανοίγει τά μάτια της! Ένας άστυφύλακας σπρώχνει τό πλήθος. Μιὰ ώραία γυναίκα με κοκκινωπά μαλλιά σκύβει πάνω της και την πασπατεύει:—Ποιές πούθενά; Μπορείς νά σηκωθείς; Μπορείς νά σταθείς στα πόδια σου; Μιὰ

βολούρα τῆς γεμίζει το κεφάλι, μιὰ δοῆ.. δέ-
θηκε ἡ γλώσσα της καὶ δὲν μπορεῖ νὰ μιλήσῃ.
Τὴν σηκώνουν πάλι, τὴν βάζουν μέσα στὴ στρα-
φτερῆ λιμουζίνα. Ἔτσι τσαλακωμένη, λασπω-
μένη, κάθεται πλάι στὰ θελοῦδα, πλάι στὴν
ὀμορφὴ κυρία.—Ὡστε ἔτσι! Δὲν ποιεῖς πονηρά!
Μπράβο! Μόνο ζαλιζέσαι... μὲ τὸ δίκιο σου.
Μαθιέ, τράβα σ' ἕνα φαρμακεῖο, νὰ τῆς δώσουν
κάτι νὰ συνεφέρῃ...

Κι' ἐκεῖ, μέσα στο φαρμακεῖο, ὅσο ἔπινε τὶς
στάλες της, ἐκεῖ εἶταν πού ἔγινε τὸ θάμα...

...Ἐνα μακρὸ σφύριγμα κι' ὕστερα ἕνα τράν-
ταγμα. Τὸ τραῖνο σταματᾷ σ' ἕνα μικρὸ σταθμό.
Ἡ βλάχα μὲ τὸ κίτρινο τσεμπέρι σηκώνεται.
Περνᾷ τὸ ταγάρι στὸν ὄμο της:—Ἄντιο, κερά!
—Στο καλὸ! ἅπαντὰ μηχανικὰ ἡ Ἐλένη.

Τώρα στὸν ἀντικρινὸ μπάγκο ἦρθε καὶ κά-
θησε ἕνας ἀντρακλας πού βρίσκεται τῆ θέσῃ στε-
νόχωρη κι' ἀπλώνει τὰ κινὰ του ἴσασε τὰ πό-
δια τῆς Ἐλένης, τόσο πού τῆς λασπώνει τὶς κάλ-
τσες. Ἐκεῖνη δὲ δίνει καρμιά σημασία.

Εἶναι καὶ πάλι φευγάτη, ἔξω ἀπὸ τὸ βαγόνι
μὲ τοὺς καπνοὺς του, μὲ τὴ βόχα του, μὲ τὰ
μωρὰ πού τοιρίζουν.

Βρίσκεται μακριὰ πολύ.

...Εἶναι ξαπλωμένη σὲ μιὰ πολυθρόνα, θαθεῖα,
ἀπαλὴ καὶ γλυκεῖα σὰν τὴν ἀγκαλιὰ τῆς μνάας
της. Οἱ πονεμένοι της ἀρμὸι μαλάνκωσαν καὶ ἀ-
ναπαύτηκαν. Ἐξω χειμῶνας, σκοτεινὸ κρύο, λά-
σπες. Ἐδῶ μέσα στο σαλόνι, μιὰ ζεστασία μα-
γιάτικη, μιὰ μυρωμένη θαλπωρῆ. Ἀπὸ τὴν ὀροφὴ
κρέμεται ἕνας πολυέλαιος, μεγάλος σὰν τοῦ
Παντοκράτορα στὴν ἐκκλησιὰ τοῦ χωριοῦ της.
Ἐνας χρυσὸς καταρράκτης χύνεται πάνω στο λου-
στράτο τραπέζι καὶ στο δάξο μὲ τὰ θυσιονιά
ρόδα. Ζεστός τριανταφυλλῆς ἴσκιος ἀπλώνεται
γυροτόγυρα, χαϊδεύει τὶς μεταξωτὲς ταφταδέ-
νιες κουρτίνες, τὰ στραφτερά ἐπιπλα, παίζει μὲ
τὸ κρουστάλλινο πιάτο τὸ γλυκὸ πού κρατᾷε στο
χέρι της.

Μιὰ ὑπὴρέτρια σέβεται κι' ὀμορφὴ μὲ δαντε-
λένια ποδιά, μεγάλη ἴσασε ἕνα πλατανόφυλλο,
κυλάει κοντὰ τῆς ἕνα τραπέζακι μὲ φλυτζάνια
καὶ σερβίτισο τοῦ τσαγιού.

Ἐκεῖνη, ἡ κυρία μὲ τὰ κόκκινα μαλλιὰ, γε-
μίζει ἕνα φλυτζάνι, σκύθει καὶ τῆς τὸ δίνει.—
Πάρε, χρυσῆ μου, θὰ σοῦ κάνει καλὸ!

Ἰπάκουη ἡ Ἐλένη, σὰ φρόνιμο παιδί, πίνει
τὸ σοῦί της. Πότε-πότε τραβᾷ τὴ φουόστα της, νὰ
τὴν κατεβάσει ὅσο μπορεῖ, νὰ σκεπάσει τὰ πα-
πούτσια της. Εἶναι πού τὰ τακούνια εἶναι λίγο
φαγωμένα.

Ἡ ὑπὴρέτρια μάζει ἕναν νεαρὸ ψηλόλιγνο
μὲ κατάμαυρα κολλητὰ μαλλιὰ!

—Ὡ! καλῶς τὸν Ντιντή!

Ὁ Ντιντῆς γέρνει, τσακίζει τὴ μέση στὰ δυὸ
καὶ τῆς φιλεῖ τὸ χέρι. Ἀλήθεια, τ' ἀξίζει τὸ
φιλημα τὸ χερσὶ ἀπὸ τὸ ἀπαλὸ μὲ τὰ μυτερὰ
θυσιονιά του νύχια.

—Νὰ σοῦ συστήσω τὴν κυρία ἀπ' ἐδῶ, λέει
ἡ οἰκοδόσπεινα καὶ γυρίζει πρὸς τὴν πολυθρόνα
τῆς Ἐλένης. Ἄθελά της ἐκεῖνη κάνει μιὰ μικρὴ
τρομαγμένη κίνηση, σὰ γιὰ νὰ κρῖψει τὸ χέρι

της. Ἄν τῆς τὸ φιλήσει κι' ἐκεῖνης; Δὲν εἶναι
ἀπὸ κείνα πού δέχονται φιλήματα.

—... νὰ σοῦ συστήσω τὴν κυρία Ἐλένη, μιὰ
παλιὰ καλὴ μου συμπαθήτρια καὶ φιληνάδα πού
τὴν ξαναβρήκα σήμερα... μὲ πολὺ παράξενο τρόπο.

Τὸ βλέμμα τοῦ νεαροῦ πάει κι' ἔρχεται. Μιὰ
στό δροσερὸ, περιποιημένο πρόσωπο τῆς κυρίας,
μὲ τὰ λακκάκια του γεμάτα γέλιο καὶ γλύκα,
καὶ μιὰ στό στεγνὸ πρόσωπο τῆς Ἐλένης. Ἡ
ἐκφραση του μιλεῖ πολὺ καθαρά: Συμπαθήτρια
της ἀπὴ! ἀπὴ ἡ γεροντοπαρμένη ξερακιανὴ!
μὲ τὰ χέρια πού τὰ πιάνεις καὶ σὲ γρατσουνί-
ζουν! Φιληνάδα της! Πῶς γίνεσαι! Φάρσα χωρὶς
ἄλλο:

Τὸ στόμα του μασάει ἕνα τυπικὸ «χαίρω
πολύ».

Ἡ τραγουδιστὴ χαϊδευτικὴ φωνὴ τῆς κυρίας
διηγεῖται:

—Ἄκουε, Ντιντή, πὲς πὼς βρίσκουσαι στο
σινεμά! Σινεμά ἀληθινὸ! Σήμερα λοιπὸν εἶχα μιὰ
τέτοια πλῆξη! Εἶναι, βλέπεις, κι' αὐτὸς ὁ πα-
λιόκαιρος πού μοῦ χτυπᾷ στὰ νεύρα.—Βάλε
μπρός, λέω τοῦ Μαθιού.—Ποῦ θὰ πάμε, Μαντάμ;
—Ὅπου μᾶς θγάλει ἡ ἀκρῆ. Καὶ νὰ λοιπὸν ἔ-
κει πού κατεβαίναμε τὸ Σύνταγμα, μπρός στοῦ
Ζαχαράτου ἀκριβῶς, νιῶθα ἕνα τέτοιο τράνταγμα,
πού μοῦ χτύπησαν τὰ δόντια. Κάτι ἔγινε γιὰ νὰ
φρενάρει ἔτσι ὁ Μαθιός, Σκυδῶ... καὶ τί νὰ ἰδῶ;
Μιὰ γυναίκα ξαπλωμένη μπρούμυτα μὲ τὸ κε-
φάλι κολλητὸ στὴ μπροστινὴ μας τῆ ρόδα. Πῶς
δὲν τῶκανε λυθμα; Καλὰ μούδλεγαν πὼς ἔχω τὸν
πιὸ σπουδαῖο σωφὲρ τῆς Ἀθήνας! Δὲν τῆς
ἄγγιξε οὔτε τρίχα!

—Δηλαδή, σὰ νὰ λέμε, σώθηκε ὡς ἐκ θαύ-
ματος!

—Ἄκου τὸ παρακάτου, Ντιντή, νὰ ἰδεῖς καὶ
τὴ συνέχεια τοῦ θαύματος. Δὲ σοῦ λέω; Σινεμά!

—Εἶταν τόση γλύστρα! μουρούρισε σὰ ντρο-
πιασμένη ἡ Ἐλένη. Καὶ μ' αὐτὸ τὸ χιονόνερο!
Οὔτε ἐγὼ δὲν τὸ κατάλαβα πὼς βρέθηκα χάμω.

—Λοιπὸν, καλὰ τὸ λένε πὼς μονάχα βουνὸ
μὲ βουνὸ δὲ σμίγῃ! Τὴ σηκώσαμε, τὴν καθήσαμε
μέσ' τ' αὐτοκίνητο, ἔτσι τρομαγμένη καὶ ζαλι-
σμένη πού εἶταν—κι' ἐγὼ δὰ δὲν ἤμουν καλύ-
τερα—τραβήξαμε σ' ἕνα φαρμακεῖο, νὰ τῆς δώ-
σουν κάτι νὰ τῆς φύγει ἡ τρομάρα. Ἐκεῖ, μέσα
στο φῶς, σὰ νανοῖξαν κι' ἔμένα τὰ μάτια μου καὶ
γυρίζω καὶ τὴν κοιτάζω κατὰ πρόσωπο καὶ δαξίζω
μιὰ φωνή.

—Μὴ σὲ λὲν Ἐλένη;—Ναί, μοῦ λέει.—
Ἄπ' τὸ τάδε χωριό;—Ναί! Πιανόμαστε κι'
ἀγκαλιαζόμαστε. Λίγο ἀκόμα καὶ θὰ πατοῦσαμε
τὰ κλάματα. Ἡ Ἐλένη τοῦ Μηνᾶ! Ἡ συμπαθή-
τριά μου! ἡ πρῶτη μου φιληνάδα! Τὰ σπύτια μας
ἀντικρουστὰ. Πάντα μαζί ἔμεις οἱ δυὸ. Ἐνας ὕ-
πνος μᾶς χωρίζε! Τί χρόνια ἐκείνου! τί γέλιο,
τί παιγνίδι! Νὰ ποῦμε καὶ τὴν ἀλήθεια, ἐσὺ
ἐρχόσουν πάντα πιο σοβαρῆ. Ὅλες τὶς ἀταξίες
ἐγὼ τίς ἔκανα... Ὀμᾶσαι, Ἐλένη;

Ἄν θυμᾶται, λέει! Τὰ θυμᾶται ἡ Ἐλένη, κι'
αὐτὰ κι' ἄλλα πολλά... παραπολλά. Δὲν τῆς
δαγκώνουν ἄραγε τὴν καρδιά; συλλογίζεται.

— Δὲ μοῦ λές, ρωτᾷ ἡ κυρία, πῶσα χρόνια εἶναι ἀπὸ τότε πού... δὲν ἰδοῦθήκαμε;

— Μά... εἶναι ὀκτώ, σποῖς ὀκτώ... εἶταν χειμῶνας... σὺν καὶ τῶρ. Κουρτίο πὸν τῶρ εἰ συλλογιέται ἡ Ἐλένη κι' ἕνας κόμπος τῆς ἀνεβαίνει στὸ λαιμό.

Ἄς εἶναι καλὰ εἰ καινούριοι μουσαφίρηδες, πὸν ἔκοψαν τὴ συζήτηση. Ἐνας φαλακρὸς κύριος καὶ μιὰ γυναίκα μὲ κἄτι γάμπες, σὺν κουπιὰ φαρκαίικου.

Τώρα πιά, ὅτερα ἀπὸ τὶς ἀπαραίτητες συστάσεις, ἡ Ἐλένη μνήσκει ἡσυχῇ, ἀποξεχασμένη στὴν πολυθρόνα της. Οἱ ἄλλοι λένε τὰ δικὰ τους, τὰ μάτια της, ἐκεῖνης, δὲν ἔσκολον ἀπὸ τὴν «παλιά της συμμαθήτρια».

Στητὴ σὺν τὴ λαμπάδα, σφιγμένη στὸ μαῦρο της μεταξωτό, μὲ τὸ κόκκινο λουλούδι στὸ ἀνοιγμα τοῦ γυνοῦ της λαιμοῦ, πάει κι' ἔρχεται φρέσκια, καλόκαρδη, καὶ χαρίζει σ' ὅλους τὸ χαμόγελό της.

— Ἀρχόντισσα σωστή! σὰ νὰ μεγάλωσε μὲς' τὰ σαλόνια! Ποῦ τὰ ἔχει αὐτὰ τὰ μεγαλεῖα; ἀπορεῖ ἡ Ἐλένη. Ποῖς τῆς τῆμαθε; ὁ μπαμπᾶς της ὁ μπαλματῆς γιὰ ἡ μάνα ἡ πορτογύρα, πὸν σάρωνε τὴν κληματῆς μιὰ φορὰ τὸ μῆνα; Καὶ πὸς οὐόρηγε! Ἐκίκαζε θαρρῖς τὸ ἀδοῦ καὶ τὴν ἐθαλε! Αὐτὴ δὲ θὰ γερᾷσει ποτέ; Καὶ γιατί τᾶχατες νὰ γερᾷσει; Πῆς πὸς ψήλωσε κι' ἄλλο... Μοῦάχα τὰ μαλλιά της πὸν τὰ χλάσας... ἔτσι κόκκινα. Τότες γιᾶλιζαν σὺν τ' ἀγριοκάστανο...

— Ὅχι, Μαντάμ! Ἄλλιαν. Ἐθχαριστῶ πολὺ, μὰ θὰ μ' ἐπιτρέψετε νὰ μῆν τὸ πάρω, λέει ὁ φαλακρὸς κύριος.

— Ἐνα ποτηράκι λικέρ θὰ σᾶς θλάψει;

— Ἐφέρε, ἔχω διαδέτη, Μαντάμ Ἄλλιαν...

— (Ἡ Ἄλλιαν! τώρα τη λένε Ἄλλιαν! Μαντάμ Ἄλλιαν! Ὡσατῆ! Ἐκεῖνα τὰ χρόνια εἶτανε Βαγγεῖλια. «Πούσαι, μορὴ Βαγγεῖλιῶ; Τσακίσου κι' ἔλα», φώναζε ὁ μπαμπᾶσ καὶ ὁ μεθύστακας).

Τώρα ὁ νεαρὸς σηκώθηκε καὶ μιλεῖ ὀρθῶς μὲ πολλὰ τσακίσματα καὶ λιγωμένη φωνή.

—... δὲ μοῦ λέτε, τὸν γυνορίζετε τὸν ἐραστὴ τῆς Βέρας;

— Πῶς; ἐκεῖνο τὸ γιατρό μὲ τὴν κουτὴ τῆ φάτσα;

— Κουτὴ; Διαμαρτύρομαι! Κάνετε λάθος, Μαντάμ, καὶ θὰ σᾶς τὸ ἀποδείξω. Λοιπόν, ἀπὸ δὴ τὴν εἶπε ἀπὸ καὶ τὴν εἶξε, τὴν κατὰφερε τὴ Βέρα νὰ πάρει διαζύγιο ἀπὸ τὸν ἄντρα της καὶ νὰ τὸν παντρευτεῖ ἐκ-ἑνῶν. Ὡς εἶδω λαμπρά. Μπῆκε τὸ διαζύγιο σὰ ἀκαριά, πὸν λέει ὁ λόγος... ἀλλὰ ὡς πὸν νὰ θρεῖ... ἔφέρετε δὴ τὶς διατυπώσεις καὶ τὰ χαρτιά καὶ τοὺς δικηγόρους. Τρέδῃξε σὲ μάκρος ἡ δουλειά. Ὡς του μιὰ μέρα ἐσπροβίλλει ἀπὸ τὴν Ἀλεξάνδρεια μιὰ νύφη μὲ πολλὰς - πολλὰς χιλιάδες... ἐγγλέτικες, ἐνοῦθ. Λένε ἔναν μυθώδη ἀριθμὸ, μὰ δὲν τὸν πιστεύω. Πῆντες ἀνύγκριτα μεγαλεῖτερος ἀπ' τὰ διαμαντικὰ καὶ τὴ διπλοκατοικία τῆς Βέρας. Ἦρθε ἡ κοπέλλα ἀπ' τὸν τόπο της γυρεῖστας φρι-φρι γυμπρό, γιατί εἶταν καὶ κάπως παραωριασμένη. — Τὴν παίρνεις,

γιατρέ; — Πῶσα δίνει; — Τόσα! — Τὴν παίρνω! Μιὰ ἀδεια γάμου, ὅπως εἶναι γνωστὸ, θγαίνει πολὺ πὸν εἶναι ἀπὸ ἕνα διαζύγιο. Κι' ἔγινε προχτὲς ὁ γάμος... κι' ἦιουσε κι' ἐγὼ ἐκεῖ... κι' εἶταν καὶ τρεῖς ὕπουργοι. Γάμος μιὰ φορὰ...

— Καὶ ἡ Βέρα;

— Βρέθηκε μονομιᾶς χωρὶς οὐζυγο καὶ χωρὶς ἐραστὴ!

— Τη δόλια! τὴν ἀιορη!

— Μὴ σκοτίζεσαι, πουλάκι μου, καὶ σύντομα θὰ τὰ θρεῖ καὶ τὰ δού, ἀπόσωσε ἡ χοντρή κυρία.

Τὸ γέλιο τῆς Ἄλλιαν ἀναπηδᾷ ὀροσέρω καὶ σκεπάζει τὸν ἄλλονῶν.

— Πῶς τὰ λές εἶτι νόστιμα, χρυτῆ μου!

Ἡ Ἐλένη τ' ἀκούει καὶ νιώθει βαθιὰ ταραχή.

— (Πάντα ἡ ἴδια! Καρρὶ δὲν τῆς κἀίνεται! Δόστης γέλια, δόστης λούσα καὶ πᾶνε τὴν ψυχὴ τῆς! Δὲν ἄλλαξε. Δὲν πονεῖ τᾶχα σὰ θ-μάται; Δὲ βρῖεσαι; Τι νὰ πονᾷσει; Ὅχι ἦθελε τ' ἀποκτεῖ. Ὅχι νὰ κἀθεταὶ νὰ μαραζῶνει στὴ φτώχεια! νὰ φᾶει τὰ νιάττ της στὴ σκάφη, σὰ... Ὅλα ξεχάστηκαν... ἡ καλοπέραση θὰ τῆς ἀπομείνει!)

Ἐνα κύμα φουσκώνει μέσα στὰ στήθια της καὶ πᾶει νὰ τὴν πνίξει. Ἀνεβαίνει στὰ μάγουλα καὶ τῆς δάξει δυὸ καυτὲς κατακόκκινες βούλες. Βράζει, κοχλάζει ἐντὸς τῆς ἡ ὀργὴ γιὰ τὸ ἀδικο.

— (Κάτος ἐπὶ τίμια στὴν τρύπα σου, Πλόνε, μπάλωνε, νυχοτσακίσου μέρα-νύχτα. Διδῆνιζε τὸ χιλιάρινο καὶ περῖμενε νὰ σοῦ πῶνε: Ἐῦ, ε σου, κυρία Ἐλένη μου, στήθηκες πιστὴ καὶ τίμια. Δάθε τὸ παράσημο... σοῦ ἀξίζει... καὶ σεργιᾶνα μὲ τὸν ἀλατῆ σου τὸν ἔ-θαμμένο καὶ τὶς μπαλωμένες σου τὶς ἀγκῶνες... Ἐτσι μοῦχεται νὰ σηκωθῶ ἔπ' τὴν κώχη μου καὶ νὰ μπῆσω μιὰ φωνή, πὸν νὰ τὸς ταραξῶ ὅλους αὐτονοῦς. Νά, εἶτι θὰ τοὺς πῶ: «Γωραῖες μου κυρίες, καὶ μωρωθῆτοι κυριοι, ἀκούστε με κι' ἐμένα ἔβρω κι' ἐγὼ ὄρατες ἱστορίες. Τᾶχατες ἐπειδὴ ἔρχομαι ἀπ' τὸ χωριό κι' εἶναι τὰ τακονῖα μου λιγάκι φαγωμένα, δὲν εἶμαι ἀξία κι' ἐγὼ νὰ σᾶς διασκαδάσω; Λοιπόν νὰ, ἀρχίζω. Πᾶνε κἄμποσα χρόνια. Ὅκτῶ χρόνια, ὀκτῶ σωστά. Χειμῶνας, κρῦο, βροχὴ, κληθήρα σὺν καὶ τῶρ. Καθόμουν στὸ παρῦρο μου. Ὅτι ἐπαίρωνε νὰ σκοτεινιάζει' διπλῶνα πιά τὸ πλέξιμό μου καὶ νᾶσου θλέπῶ νὰ καθυπορίζουν δυὸ παιδάκια. Δυὸ φτωχούλκα, ὁμορφα-ὁμορφα. ἄς εἶναι καὶ ξεχθένιστα καὶ σὰ γυμνά τους τὰ κεφάλια, ὀλο μπουκλα ἀπανωτῆ, νὰ σᾶξει ἡ βροχὴ. Βαστιοῦνται σφιχτὰ χέρι-χέρι, τ' ἀγόρι ἔλαμε πάντε χρονω, τὸ κοριτσάκι εἶναι καὶ δὲν εἶναι τριῶ. Τσαλαβουτοῦνε στὴ λᾶση. Ἐφέρετε δὴ ἐμεῖς σὰ χωριὰ δὲν ἔχουμε ἀσφατες καὶ τὰ τέτοια. Ἐρχονται, πὸν λές, καὶ σᾶκονται μπρὸς σὲ μιὰ πόρτα ἀντίκρυ-κατάντικρα στὸ σπίτι μου.

— Μαμά! φωνάζει τὸ ἀγόρι.

— Μαμά! ἀντιλαλεῖ τὸ κοριτσάκι.

— Ἀνοῖξτε, μαμά!

— Ἀνοῖτε, μαμά!

Καρμιά φωνή, Καρμιά ἀπόκριση. Τὰ παραθύρα σφαλιχτὰ, μανταλωμένη ἡ πόρτα.

— Μαμά, πού είσαι μαμά; πατάει τὰ κλάματα ἢ μικρή.

Τὸ ἀγόρι σκύβει καὶ τῆς χαϊδεύει τὸ μάγουλο.

— Σώπα, μὴν κλαίς! — Ὑστερα σηκώνεται στὶς φτέρνες, σφίγγει τὶς γροθίσες του καὶ βαρύνει τὴν πόρτα μὰ καὶ δυὸ καὶ τρεῖς φορές. Μόλη του τῆ δύναμη.

— Δὲν ἀκούς, μαμά; ἀνοίξε!

Ποῖός νὰ τ' ἀκούσει, ποῖός νὰ τὰ σπλαχνιστεῖ τὰ ἔρμα, τὰ παρατημένα. Ραγίζεται τοῦ ἀνθρώπου ἢ καρδιά. Τώρα πατοῦνε τὰ κλάματα καὶ τὰ δυὸ μαζί πιασμένα χέρι-χέρι μπρός στὴ δουθὴ τὴν πόρτα.

— Σὺρε, περιμάζεψτα, μοῦ λείει ὁ ἀντρας μου, καὶ δεῖ βαστῶ νὰ τὰ δλέπω. Αἱ! καὶ νὰ τὴν εἶχα ἀντίκρου μου τῆ σκόλα, τὴν ἀτιμη, νὰ τὴν κάνω χίλια κομμάτια!

— Ἐλάτε μέσα, μωρά μου, ἐλάτε. Βρέχει καὶ θ' ἀρροιήσετε!

— [Τῆ μαμά μου σέλω...

— Ἐλάτε μαζί μου... Κι' ἐγὼ θὰ σταίλω τὸ Γεωργῆ μου νὰ τῆ βρεῖ καὶ νὰ σὰς τῆ φέρει τῆ μαμάκα, μόνε μὴν κλαίτε πιὰ.

Ἄγιο πράμα τὸ φέμα τίτοιες ὥρες. Τὰ ξεγέλασα καὶ τὰ μέρεψα. Τὰ στέγνωσα, τὰ κοίμησα μαζί μὲ τὰ δικὰ μου κι' ἔστειλα μήνυμα τῆς γρηᾶς τῆς νόνας τους πὼς δεῖ χάθησαν καὶ τάχω ἐγὼ. Καὶ τῆ νύχτα ὁ δικός μου κάθησε κι' ἔγραψε τοῦ ἀντρός της πὸς δοῦλευε θερμαστῆς στὰ καρζία :

«Ὁ,τι κάνεις-κάνεις, ἄφησε τὰ καζάνια σου κι' ἔλα νὰ περιμαζέψεις τὰ μωρά σου. Ἡ προκομὴ σου ἢ Βαγγελιώ, τὰ παράτησε. Κλέφτης μὲ τὸν ἀγαπητικό της καὶ πάει... ὁ διάβολος τὸ ξέρει πὸς πάει. Ἡ γερόντισα ἢ μάνα σου δὲν δύναται νὰ τὰ περιορίσει. Δόστου καὶ τῆς ξεφεύγουν κι' ἔρχονται καὶ μοιρολογοῦν μπρος στὴν πόρτα σου. Εἶναι νὰ τὰ κλαίς...»

Κυρίες μου καὶ κύριοι, ἀπὴ εἶναι ἡ ἱστορία μου. Σὰς ἄρесе; Δὲν εἶναι νόστιμη σάν καὶ τῆ δικῆ σας. Ὅμως τί νὰ γίνει; Αὐτῆνε ξέρω πὸς τὴν εἶδα μὲ τὰ μάτια μου...

Ὅπως τίποτε ἀπ' αὐτὰ δὲν ξεστόμισε ἢ Ἐλένη.

Περίμενε μονάχα μιὰ στιγμή πὸς δὲν τὴν ἔ-

βλεπε κανεὶς καὶ ξεκόλλησε ἀπὸ τὴν πολυθρόνα της. Τράβηξε καναδυὸ φορές τὴ φούστα της νὰ τὴν ξεζαρώσει λαγᾶκι, κι' ὕστερα ἔκανε δειλά-δειλά δυὸ βήματα πρὸς τὴ μέση τῆς σάλας.

— Εἶναι πολὺ ἀργά! Πρέπει νὰ πηγαίνω...

— Φεύγεις, καλὴ μου; τόσο γλήγορα; Χάρηκα πολὺ πὸς σὲ ξαναεῖρα... ἄς εἶναι καὶ μὲ τόσο ἄσχημὸ τρόπο. Μὴ μὲ ξεχάσεις... Ἐλα πάλι.

— Δὲ σὲ ξεχνῶ... Καλὴ νύχτα Βγγ... Διλιαν!

— Καλὴ νύχτα, Ἐλένη μου. Στὸ καλό!

.....

Τὸ τραῖνο ἔκοψε τὴ φόρα του.

Μιὰ σφυριγματιὰ σάν πικρανομένο οὐρλιαχτὸ τινάχθηκε στὸν σταχυτὶ οδρανό, κυλίστηκε πέρα κι' ἀντιδόγγηξε πάνω στὶς μουσκαμένες πέτρες γύρω.

— Τί εἶναι; πὸς βρισκομαι; πατίχτηκε δρθια ἢ γυναίκα.

Ἄ! νά! στὸ τραῖνο... γυρίζω σπίτι μου... στὰ παιδιὰ μου.

Ἄρπαξε τὴ βαλίτσα της παραλοισμένα, ἀνοίξε ὄρσο καὶ κατέβαινε τὰ δυὸ σκαλιὰ τοῦ θαγονιοῦ.

Ἐνα χέρι τῆς σήκωσε τὴ βαλίτσα καὶ μιὰ ἀγορίστικη χαρούμενη φωνὴ τὴν δέχτηκε :

— Καλῶς ὄρισες, μητέρα. Πῶς τὰ πέρασες;

— Ὁ Γιωργῆς μου!

— Ἦρθα νὰ σὲ πάρω, μητέρα, ἔφερα καὶ τὴ σοῦστα μὴν κουραστεῖς...

Ἡ Ἐλένη σκύβει μὲ ὀρμή, πιάνει τὸ κεφάλι τοῦ γιοῦ της, περιᾶ τὰ μπράτσα της στὸ λαιμό του κι' ἀρχίζει νὰ τὸν φιλεῖ σφιχτὰ - σφιχτὰ, πανωτὶ, στὰ μύγουλα, στὰ μάτια, στὰ μαλλιά. Τὸ πλῆθος τοῦ σπρώχνει νὰ περάσει.

Τὸ παιδί στέκεται μὲ τὴ βαλίτσα στὸ χέρι, κατακόκκινο σὰ ντροπιασμένο γιὰ τὴν τόση τρυφερότητα, ἐκεῖ ἀνάμεσα στοὺς διαστικοὺς ἀνθρώπους τοῦ σταθμοῦ. Σὰ νὰ τοῦ τὴν ἄλλαξαν τὴν αὐστηρή του τὴ μάνα, τὴ λιγομίλητη, σὲ λίγες μέρες μέσο.

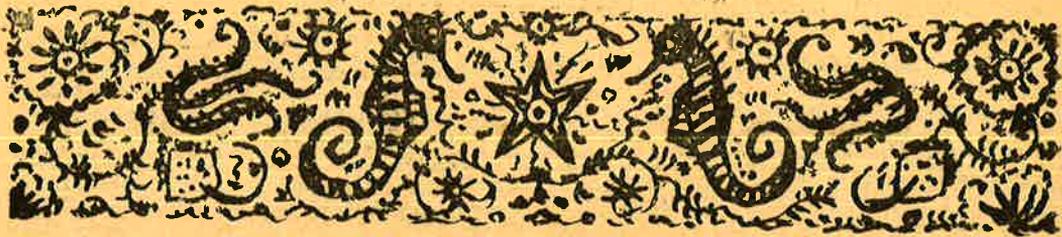
Ἄπλά τὴν σέρνει πρὸς τὴν ἔξοδο.

— Ἐλα, πάμε. Πῶς κάνεις ἐτσι! Σὰ νάλειπες χρόνια, λείει μὲ χίποια ἀμχανία.

— Νά!... ἔλειπα... Ἄγορι μου, ἀγόρι μου!

ΥΠΑΤΙΑ ΔΕΛΗ

SOEREN KIERKEGAARD

ΤΟ ΣΥΜΠΟΣΙΟ*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΗΣ: Κ. Θ. ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Γιατί, μ' ὄλ' αὐτά, προτιμῶ νάμαι ἄνδρας μᾶλλον καὶ νά ἔχω κάπως λιγώτερα, μὰ νά τὰ κατέχω πραγματικά, παρά νάμαι γυναίκα, δηλαδή αὐτὸ τὸ ἀβέβαιο πλάσμα ὅπου μόνο ἡ φαντασίωση μπορεῖ νά τοῦ δόσῃ τὴν εὐτυχία· κάλλιο ἀξίζει τὸ συγκεκριμένο πού σημαίνει ἕνα μονο πρᾶγμα, παρά τὸ ἀφηρημένο πού τὰ σημαίνει ὄλα. Ἔτσι λοιπὸν εἶναι· ἀπὸ τῆς γυναίκα εἰσῆχθη ἡ ἰδανικότης στὴ ζωὴ· τί θάταν ὁ ἄνδρας χωρὶς αὐτή; Χάρι σὲ μιὰ κοπέλλα, πολλοὶ ἄντρες ἔγιναν μεγαλοφυῆς, πολλοὶ ἥρωες, πολλοὶ ποιητές, πολλοὶ ἅγιοι, — μὰ οὕτε ἕνας δὲν ἔγινε μεγαλοφυᾶ ἀπὸ τὴν κοπέλλα πού ἐπήρε, γιατί ἀπ' αὐτὴ μόνον σύμβουλος Ἐπικρατείας γίνεται, οὕτ' ἕνας δὲν ἔγινε ἥρωες ἀπὸ τὴν κοπέλλα πού ἐπήρε, γιατί ἀπ' αὐτὴ μόνον στρατηγὸς μπορεῖ νά γίνῃ, οὕτ' ἕνας δὲν ἔγινε ποιητὴς ἀπὸ τὴν κοπέλλα πού πήρε, γιατί ἀπ' αὐτὴ μόνον πατέρας γίνεται κανεὶς, κι οὕτ' ἕνας δὲν ἔγινε ἅγιος ἀπὸ τὴν κοπέλλα πού πήρε, γιατί ὁ ἅγιος δὲν ἐπήρε καμμιά καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀποκτήσῃ παρά μιὰ μόνη, ἐκείνη πού δὲ τὴν ἀπόκτησε, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι ἔγιναν μεγαλοφυῆς, ποιητές, ἥρωες ἀπὸ ἐκείνην πού δὲν ἀπόκτησαν. Ἄν ἡ ἰδανικότης τῆς γυναικὸς ἦταν πραγματικά παράγων ἐνθουσιασμοῦ στὸν ἄνδρα, ἐκείνη πού θὰ τὸν ἐνέπνευε θάπρεπε νάταν ἐκείνη μὲ τὴν ὁποῖαν ὁ ἄνδρας εἶναι δεμένος γιὰ ὄλη τὴ ζωὴ. Ἄλλὰ ἡ πραγματικότης μιλάει ἄλλη γλῶσσα. Θέλω νά πῶ ὅτι ἡ γυναίκα παρακινεῖ τὸν ἄνδρα πρὸς τὴν ἰδανικότητα καὶ τὸν καθιστᾷ δημιουργικὸ μὲ τὴς ἀρνητικῆς τῆς σχέσεως πρὸς αὐτόν. Ὑπ' αὐτὴ τὴν ἔννοια, ἡ γυναίκα ἐμπνέει ἀληθινά· ἀλλὰ ὁ ἰσχυρισμὸς ὅτι ἡ ἐμπνεύση εἶναι θετικὴ ὁδηγεῖ σὲ παραλογισμό, ὅπου πρέπει νάναί κακὴ γυναίκα γιὰ νά μὴν τονε βλέπῃ. Πού ἀκούσθηκε πὼς ἕνας ἄνδρας ἔγινε ποιητὴς ἐξ αἰτίας τῆς γυναικὸς του; Ὅσο δὲ μπορούσε νά τὴν ἀποκτήσῃ, τὸν ἐνθουσίαζε. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια ὅπου βασιζέται ἡ φαντασίωσι τῆς

ποιήσεως καὶ τῆς γυναικὸς. Ἐνόσω ὁ ἄνδρας δὲν τὴν ἔχει ἀποκτήσῃ—αὐτὸ θὰ πῆ ὅτι ἀγωνίζεται ἀκόμα γιὰ νά τὴν ἀποκτήσῃ· ἔτσι μιὰ κοπέλλα ἐνέπνευσε τὸν ἐνθουσιασμὸ σὲ πολλούς, πού τοῦς κατέστησεν ἱπότες· μὰ ἀκούσθηκε πὼς ἕνας ἄνδρας ἔγινε γενναῖος ἐξ αἰτίας τῆς γυναικὸς του; Μιὰ γυναίκα πανδρεμένη, προκισμένη μ' ὄσα χαρίσματα κι ἄν φαντασθῇ κανεὶς, δὲν ἐμπνέει ἰδανικότητα. Τέλος, ἄν ἕνας ἄνδρας δὲν κατέκτησε τὴν γυναίκα, ἴσως νά κυνηγᾷ τὸ ἰδεώδες. Ἀγαπάει ἴσως πολλὲς γυναῖκες, μὰ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀγαπάει πολλὲς γυναῖκες εἶναι ἕνα εἶδος ἀτυχου ἔρωτος· ἡ ἰδανικότης τῆς ψυχῆς του, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ἔγκειται στὴ ζέσι τῆς ἀναζητήσεως αὐτῆς κι ὄχι στοὺς τμηματικὸς αὐτοὺς ἔρωτες πρὸ, τὸ πολὺ—πολύ, ἀποτελοῦν ἄθροισμα ἰδιαιτέρων περιπτώσεων, δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἐνιαῖον.

Τὸ μεγαλύτερο ἰδανικὸ πού μπορεῖ νά ἐμπνεύσῃ μιὰ γυναίκα σ' ἕναν ἄνδρα εἶναι ἡ συνείδησις τῆς ἀθανασίας. Τὸ κυριώτερον σημεῖο τῆς ἀποδείξεως ἐδῶ ἔγκειται σ' ὅτι θὰ μπορούσε νά ὀνομασθῇ ἀνάγκη μιᾶς ἀπαντήσεως. Ὅπως, καθὼς λένε, ἕνα θεατρικὸ ἔργο δὲ μπορεῖ νά τελειώσῃ χωρὶς κάποιον ἀπὸ τὰ πρόσωπά του νά πάρῃ μιάν ἀπάντησι, ἔτσι καὶ ἡ ἰδανικότης φωνάζει: ἡ ζωὴ δὲ μπορεῖ νά τελειώσῃ μὲ τὸ θάνατο, ζητεῖ μιάν ἀπάντησι. Θετικὲς ἀπαντήσεις αὐτοῦ βλέπει κανεὶς στὴς νεκρολογίαι τῶν ἐφημερίδων. Τὸ βρῖσκω φυσικὸ, γιατί, ἄν θέλῃ κανεὶς νά τὸ ἀποδείξῃ μὲ τίς νεκρολογίαι τῶν ἐφημερίδων, αἱ ἀποδείξεις πρέπει νάναί θετικῆς. Ἡ Κυρά-Πέτερσεν ἔζησε πολλὰ χρόνια, ἕως ὅτου ἡ Θεία Πρόνοια ἠυδόκησε τὴ νύκτα τῆς 24ης πρὸς τὴν 25ῃ κ.λ.π. Μ' αὐτὴ τὴν εὐκαιρία ὁ Κορ Πέτερσεν ἐννοίωσε μιὰ ζωερὴ ἀνάμνησι τῆς ἐποχῆς τῶν ἀρραβῶνων του καὶ γιὰ νά ἐκφρασθῶ ἀκριβέστερα, μόνον ἡ «καλὴ ἀνάμνησι» θὰ μπορούσε νά τονε παρηγορήσῃ. Γιὰ τὴν εὐτυχισμένη αὐτὴ «καλὴν ἀνάμνησι» προετοιμάζεται τοῦλάχιστο προσωρινά, παίρνοντας ἄλλη γυναίκα, γιατί μ' ὄλο πού ἕνας δευτε-

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

ρος γάμος δὲν ἔχει τὴν ποιήσι τοῦ πρώτου, εἶναι ὅμως μιὰ ἀξιόλογη μίμησι. Αὐτὴ εἶναι ἡ θετικὴ ἀπόδειξι. Ὁ Κος Πέτερσεν δὲν ἀρκεῖται μόνο νὰ ζητᾷ μιὰν ἀπάντησι, ἀπαρτεῖται καὶ νὰ τὴν ξαναἰδῆ στὸ ὑπερέραν. Εἶναι γνωστὸ πῶς τὸ μολύβι παίρνει καμμιὰ φορά τὴ λάμψι τοῦ ἀργύρου, ἀλλὰ γιὰ πολὺ λίγον καιρὸ. Γιὰ τὸ πρόστυχο μέταλλο εἶναι τραγικὸ αὐτό, γιατί πρέπει νὰ τὸ πάρῃ ἀπόφασι πῶς εἶναι πρόστυχο. Δὲν εἶναι ὅμως τὸ ἴδιο καὶ μὲ τὸν Κον Πέτερσεν. Ἡ ἰδανικότης εἶναι ἴδιον καθενὸς ἀνθρώπου. Ὅταν γελῶ μὲ τὸν Κον Πέτερσεν, δὲν γελῶ γιατί ἔχει τὴν ὀλιγόχρονη λάμψι τοῦ ἀργύρου, ἀν τὸν ὑποθέσουμε ἀπὸ πρόστυχο μέταλλο, ἀλλὰ γιατί ἡ δανεικὴ αὐτὴ λάμψι ἀποκαλύπτει πῶς εἶναι πρόστυχο μέταλλο. Ἔτσι ἡ ἰδανικότης ταιριάζει στοὺς μικροαστοὺς τόσο «ὄσο τὸ φῶρεμα μὲ οὐρά σὲ μιὰ πλύστρα» (!) Ἄς ἐπαναλάβουμε τὸ ζήτημα: ἀν ἡ γυναῖκα ἐμπνέη στὸν ἄνδρα τὸ ἰδανικὸ καὶ μ' αὐτὸ τὴ συνειδῆσι τῆς ἀθανασίας, τὸ ἐμπνέει ἀρνητικὰ πάντα. Ἐκεῖνος ποὺ πραγματικὰ ἔγινε μεγαλοφυῖα, ἥρωας, ποιητής, ἄγιος, χάρι σὲ μιὰ γυναῖκα, ἐπέτυχε μαζί καὶ τὴν ἀθανασία. Ἄν ἡ ἰκανότης αὐτὴ τῆς ἐμπνεύσεως τοῦ ἰδανικοῦ ἦταν θετικὴ στὴ γυναῖκα, τότε ἡ σύζυγος, καὶ μόνῃ ἡ σύζυγος. Ἦσαν ἰκανὴ νὰ ἐμπνεύσῃ τὴ συνειδῆσι τῆς ἀθανασίας στὸν ἄνδρα. Ἡ ζωὴ ἀποδείχνει ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετο. Γιὰ νὰ ἐμπνεύσῃ πραγματικὰ στὸ σύζυγο τὸ ἰδανικὸ πρέπει νὰ πεθάνῃ. Ἐν τούτοις τὸν Κο Πέτερσεν ἀφήνει τὸ ἰδανικὸ νὰ κοιμηθῆ. Ἄν, μὲ τὸ θάνατό της, ἐξύπνησε στὸ σύζυγό της τὴν ἰδανικότητα, ἐπιτελεῖ τότε ὅλα τὰ μεγάλα πράγματα μὲ τὰ ὁποῖα τὴν ἐστόλισεν ἡ ποιήσι, ἀλλὰ, σημειώστε το καλὰ, ὅ,τι θετικὸ ἔκαμε γι αὐτὸν μὲναι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς γράμμα νεκρὸ. Ὁ ρόλος τῆς γυναικὸς ἀποβαίνει τόσο περισσότερο ἀμφιβολας, ὄσο αὐτὴ ἐπιμένει ν' ἀποδίδῃ θετικὴ σημασία στὴν ἐπίδρασί της. Ὅσο περισσότερο θετικὴ θέλει νάνα ἡ ἀποδείξει, τόσο λιγώτερο πετυχαίνει τὸ σκοπὸ της, γιατί, στὸ τέλος—τέλος, τί ἄλλο μπορεῖ παρά ν' ἀνασπενάζῃ κανεὶς γιὰ ὅ,τι ἔζησε, ποὺ μιὰ ποὺ τῶς δὲν ἔχει πιά οὐσιαστικὰ περιεχόμενον. Ἡ ἀπόδειξι μοιάζει τόσο θετικώτερον ὄσο τὸ ἀντικείμενον τῶν ἀνασπενανγῶν ἀναφέρεται σις λεπτομέρειες τῆς οἰκογενειακῆς ζωῆς: ἦταν μαζί μιὰ μέρα στὸ ζωολογικὸ κῆπο. Μὰ μπορεῖ κανεὶς νὰ θυμηθῆ μὲ θλίψι ἕνα παλιὸ ζευγάρι παντοφλες, ὅπου βρῆκε τὴσιν ἄνεσι μιὰ μέρα. Καὶ βέβαια μὲ μιὰ τέτοια νοσταλγία δὲν ἀποδείχεται ἡ ἀθανασία τῆς ψυχῆς. Ὅσο ἀρνητικώτερον εἶναι ἡ ἀπόδειξι, τόσο πῶς πολὺ ἀξία παίρνει, γιατί τὸ ἀρνητικὸ ἔχει ὑψηλότερη ἀξία ἀπὸ τὸ θετικὸ—εἶναι ἀπειρον καὶ γι' αὐτὸ τὸ μόνο θετικὸ πρᾶγμα.

Ἄλλῃ ἡ σημασία τῆς γυναικὸς εἶναι ἀρνητικὴ, ἡ θετικὴ τῆς σημασία εἶναι μηδαμινή, ἐν συγκρίσει μὲ τὴ σημασία ποὺ παίρνει μὲ τὸν καταστρεπτικὸ τῆς ρόλο. Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια, ποὺ ἡ φύσι τῆς τὴν ἔκρυψε καὶ γιὰ τὴν ὁποῖα τὴν ἐπαρηγόρησε προικίζοντάς τὴν μὲ δύναμι φαντασίας, ποὺ ξεπερνάει πᾶν ὅ,τι μπορεῖ νὰ προέλθῃ ἀπὸ ἀνδρικὸν ἐγκέφαλο, προικίζοντάς τὴν μὲ τὴσιν στοργῆ, ὥστε κ' ἡ γλῶσσα κι ὅλα ἐνισχύουν αὐτὴ τὴν ἰκανότητά της. Ἀκόμα κι ὅταν δὲν τὴν βλέπουν ὡς παράγοντα ἐμπνεύσεως, ἀλλὰ ὡς καταλύτρα, εἴτε γιατί μ' αὐτὴν εἰσῆχθη ἡ ἁμαρτία στὸν κόσμον, εἴτε γιατί διαταράσσει ὅλη τὴ ζωὴ μὲ τὴν ἀπιστία της, δὲν παύουν νὰ τῆς φέρωνται μὲ ἱποτικὴν εὐγένεια. Γιατί, ἀν ποῦνε πῶς ἡ γυναῖκα εἶναι πραγματικὰ ἰκανὴ ν' ἀποβῆσι πῶς ἐπισηφελῆς ἀπὸ τὸν ἄνδρα, ἦσαν μιὰ τερατώδης διαπίστωση. Ἄλλίμονο! Ἄλλίμονο! Ἄλλίμονο! Ἄλλῃ ἐντελῶς εἶναι ἡ ἀλήθεια. Ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ μουσικὴ ἔρμηνεία ποὺ κ' αἱ γυναῖκες αἱ ἴδιες δὲν καταλαβαίνουν' ὅταν γίνεται κάτι, ὅλος ὁ κόσμος παραδέχεται ὡς ἀληθινὴ τὴν ἀντίληψι τοῦ Κράτους, σύμφωνο μὲ τὴν ὁποῖα ὁ ἄνδρας εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ τὴ γυναῖκα. Δὲν δικάζουν ποτὲ τὴ γυναῖκα, ὅπως δικάζουν ἔναν ἄνδρα, γιατί αὐτὸς μόνο μπορεῖ ν' ἀνθέξῃ σὲ μιὰ πραγματικὴ κρίσι' δὲν ἐπιταί ἐξ αὐτοῦ ὅτι ἡ γυναῖκα κρίνεται ἐπιεικέστερα—γιατί, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, ὅλη ἡ ζωὴ θάπαυε νάνα φαντασίωσι.—ἀλλὰ παρέμπουν τὴν ὑπόθεσι στὰ ἀρχεῖα καὶ τὰ ἔξοδα καταλογίζονται εἰς βᾶρος τοῦ δημοσίου, δηλαδὴ τῆς ζωῆς. Γιὰ μιὰ στιγμὴ, τὴν θεωροῦν ἰκανὴ γιὰ κάθε δυνατὴ πανουργία, τὴν ἐπόμενῃ ἀμέσως στιγμὴ γελοῦν μ' ἐκεῖνον ποὺ ἀπατᾷ—πρᾶγμα ποὺ εἶναι μιὰ ἀντίφασσι' ἀκόμα καὶ στὴν γυναῖκα τοῦ Πετρεφῆ ὑπάρχει ἡ δυνατότης νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀποπλανηθεῖσα. Ἔτσι, ἡ γυναῖκα εἶναι προικισμένη μὲ δυνατότητες, ποὺ κανεὶς ἄνδρας δὲν κατέχει, μὲ δυνατότητες τερατώδεις, ἀλλὰ ἡ πραγματικὴ τῆς ζωῆ μειώνεται ἀπὸ τὴ δυνατότητα αὐτῆ, καὶ τὸ τρομερώτερον ἀπ' ὅλα εἶναι ἡ μαγικὴ αὐτὴ φαντασίωσι ποὺ ἀποτελεῖ τὴν εὐτυχία της.

Ἀφήστε λοιπὸν τὸν Πλάτωνα νὰ εὐχαριστῆ τοὺς Θεοὺς ποὺ γεννήθηκε σύγχρονος τοῦ Σωκράτη—κ' ἐγὼ τονὲ ζηλεύω' ἀφήστε τον νὰ εὐγνωμονῆ τοὺς Θεοὺς ὅτι ὑπῆρξεν Ἕλληνας,—καὶ γι' αὐτὸ τονὲ ζηλεύω' μὰ ὅταν τοὺς εὐχαριστεῖ ποὺ γεννήθηκεν ἄνδρας κι ὄχι γυναῖκα, τοῦ κάνα συντροφία ὀλοφυχῆς. Ἄν ἦσαν γυναῖκα κι ἂν μποροῦσα νὰ καταλάβω ὅ,τι καταλαβαίνω σήμερον,—ἦσαν τρομερὸ γιὰ μένα' ἂν ἦσαν γυναῖκα καὶ συνεπῶς ἀνίκανη νὰ τὸ καταλάβω—ἦσαν πῶς τρομερὸ ἀκόμα.

Ἄν εἶν' ἔτσι τὰ πράγματα, συμπέρασμα βγαίνει ὅτι θάπρεπε κανεὶς ν' ἀπέχῃ ἀπὸ κάθε θετικὴ σχέσι μὲ γυναῖκα. Γιατί παντοῦ ὅπου ἐμφανίζεται, σκοντάφτει κανεὶς ἀμέ-

(1) Σ. Μ. Φράσι ἀπὸ τὴν κωμῶδια «Τὸ δωμάτιο τῆς λεχῶνας» τοῦ Hoberg.

σως στὴν ἀναπόφευκτη χασμωδία, ποὺ τὴν κάνει εὐτυχισμένη, γιατί δὲν ἀντιλαμβάνεται, μὰ ποὺ στοιχίζει τῆ ζωῆ στὸν ἄνδρα, διὰ τὴν ἀνακαλύψῃ.

Ἀρνητικές σχέσεις μὲ τὴ γυναίκα μπορεῖ νὰ δόσουν στὸν ἄνδρα τὸ ἄπειρο, πρέπει νὰ τὸ ὁμολογήσουμε, νὰ τὸ ὁμολογήσουμε πρὸς τιμὴ τῆς γυναίκος, καὶ χωρὶς κανένα περιορισμό. Γιατί αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται οὐσιαστικά ἀπὸ τὸ ποῖόν τῆς γυναίκος, ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς, ἢ ἀπὸ τὴ διάρκειά τῆς γοητείας τῆς. Θὰ ἐξαρτηθῇ ἀπὸ τὸ γεγονός καὶ μόνο διὰ τὴ γυναίκα αὐτὴ θὰ ἐμφανισθῇ τὴν ψυχολογικὴ ἀκριβῶς στιγμή, ποὺ ἐκπροσωπεῖ τὸ ἰδανικό. Εἶναι μιὰ σύντομη στιγμή, καὶ γιὰ νᾶναι ἀγαθοποιὸς ἢ ἐπίδρασι τῆς γυναίκος πρέπει νὰ ἐξαφανισθῇ ἀμέσως. Γιατί οἱ θετικές σχέσεις μὲ τὴ γυναίκα καθιστοῦνε τὸν ἄνδρα περιορισμένο μὲ τὴν ἀπόλυτην ἔννοιαν τῆς λέξεως. Τὸ περισσότερο λοιπὸν ποὺ μπορεῖ μιὰ γυναίκα νὰ κάμῃ γιὰ ἕναν ἄνδρα εἶναι νὰ τοῦ ἐμφανισθῇ στὴν κατάλληλη ψυχολογικὴ στιγμή—ἀλλ' αὐτὸ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτὴ, μόνο ἡ τύχη τὸ ἀποφασίζει—καὶ τότε τὸ καλύτερο ποὺ ἔχει νὰ κάμῃ γι' αὐτὸν εἶναι νὰ τοῦ ἀπιστήσῃ κι ὅσο τὸ γρηγορώτερον, τόσο προτιμότερον. Τὸ πρῶτον ἰδανικό θὰ βοηθήσῃ τὸν ἄνδρα νὰ φθάσῃ σὲ μιὰν ἰδανικότητα ὕψηλότερη καὶ τότε θὰ σωθῇ ἀπόλυτα. Εἶναι ἀλήθεια πὼς ἡ δευτέρα αὐτῆ ἰδανικότητος πληρώνεται μὲ τὸ βαθύτερον πόνο, μὰ εἶναι κ' ἡ μεγαλύτερη χαρὰ κανεῖς, φυσικά, δὲ μπορεῖ νὰ τὴν ἐπιθυμήσῃ προτοῦ νὰ τὴν γνωρίσῃ, ἀλλὰ γι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸ λόγο διὰ συμβῆ, ὁ ἄνδρας χρωστᾶ χάρι στῆ γυναίκα, κ' ἐπειδὴ, ἀπὸ ἀνθρωπίνης ἀπόψεως, δὲν ἔχει νὰ σοβαροῦς λόγους μεγάλης εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν γυναίκα, τὰ πράγματα εἶναι ἐν τάξει. Μὰ δυστυχία του, ἂν ἡ γυναίκα τοῦ μείνῃ πιστὴ!

Εὐχαριστῶ λοιπὸν τοὺς Θεοὺς ποὺ γεννήθηκα ἄνδρας κι ὄχι γυναίκα. Κατὰ δεύτερον λόγο, τοὺς εὐχαριστῶ ποὺ καμμιά γυναίκα δὲ μ' ἀνάγκασε, μὲ ἰσοβίο μπλέξιμο, νὰ συλλογισθῶ, κατόπιν ἐορτῆς πράγματα ποὺ θὰ ἔπρεπε νάχα συλλογισθῇ προκαταβολικά;

Τί παράξενη ἐπίσης ἐφεύρει κι ὁ γάμος! Κ' ἐκεῖνο ποὺ τὸν κάνει πῶς παράξενον εἶναι ποὺ περνᾶ γιὰ ἐχθροῦ ἀσθόρητο. Ἐν τούτοις δὲν ὑπάρχει πῶς κρίσιμο ἐχθροῦ, γιατί στὴν ἀνθρώπινη ζωὴ δὲν ὑπάρχει τίποτε καταθλιπτικώτερον καὶ τυραννικώτερον ἀπὸ τὸ γάμο. Ἐνὰ ἐχθροῦ τόσο ἀποφασιστικῆς σημασίας θὰ ἔπρεπε λοιπὸν νὰ γίνεταί αὐθόρμητος! Κι ὅμως ὁ γάμος δὲν εἶναι πρᾶγμα ἄλλο, ἀλλὰ ἐξαιρετικὰ περίπλοκο: εἶναι μιὰ πρᾶξι, ποὺ ἐπιδέχεται πολλὰς ἐρμηνείας. Ὅπως τὸ κρέας τῆς χελώνας ἔχει τὴ γεύσι διαφόρων κρεάτων, ἔτσι κι ὁ γάμος, ἔχει μιὰ γεύσι παραλλήλῃ—κι ὅπως ἡ χελώνα, ὁ γάμος βαδίζει ἀργά. Μιὰ ἐρτοδοουλία εἶναι ἀπλή. Ἀλλὰ ὁ γάμος; Εἶναι

κάτι εἰδωλολατρικό, χριστιανικό, θεῖο, κοσμικό, ἀσπικό; κάτι λίγο ἀπ' ὅλα. Ἐκφράζει τὸ ἀνεξήγητο ἐκεῖνο τοῦ ἔρωτος, τὴν ἐκλεκτικὴν ἐκείνη συγγένειαν τῶν ἐμοίων ψυχῶν; Εἶναι καθῆκον, ἔνωσις, πρᾶξι συμβατικῆ, ἔθιμο μιᾶς χώρας ἢ λίγο ἀπ' ὅλα; Στὸ μουσικό τοῦ χωριοῦ ἢ στὸν ἐκτελεστὴ τοῦ ἀρμονίου πρέπει νὰ γίνῃ ἡ παραγγελία τῆς μουσικῆς, ἢ λίγο στὸν ἕνα-λίγο στὸν ἄλλο; Ὁ πάστωρ ἢ ὑπάλληλος τοῦ δημαρχείου πρέπει ν' ἀπαγγεῖλῃ τὸ λόγο καὶ τὰ ὁῦματα τῶν νεονύμφων ταιριάζει νὰ καταγραφῶνε στὰ κατάστιχα τῆς ἐκκλησίας ἢ τοῦ δημαρχείου; Θὰ ἐορτασθῇ ὁ γάμος μὲ τοὺς ἤχους τῆς φουσαρμόνικας, ἢ μὲ τὸ μουσικό μουρμουρίσμα τῶν νεραϊδῶν, ποὺ ἀκούγεται μὲ τις σπηλιές τις καλοκαιριάτικες νύχτες; Κ' ἕνα κομμάτι μουσικῆς τόσο πολυποικίλο, ἕνα δοκίμιο τόσο σύνθετο, ποὺ ξεπερνᾶει ὅλα στὴν περίπλοκη ποικιλία, κάθε ὑποψήφιος γαμπρὸς φαντάζεται πὼς τὸ κατάλαβε, κάνοντας τὴν εἰσοδὸ τοῦ στο γάμο καὶ φαντάζεται πὼς τὸ πραγματοποιεῖ ζώντας ὡς σύζυγος. Ἀγαπητοὶ σύντροφοι τοῦ γλεντιοῦ, —ἀντὶ ἄλλου γαμήλιου δώρου κι ἄλλων συγχαρητηρίων, δὲ θὰ ἔπρεπε ν' ἀπευθύνουμε στὸν καθῆνα ἀπὸ τοὺς παντρευόμενους μιὰ προειδοποίησι καὶ δυὸ στὸν ἴδιον τὸ γάμο γιὰ τὴν ἐνδεχόμενη ἐπανάληψιν τῆς ἀπροσεξίας; Νὰ ἐκφράσῃ κανεῖς μιὰν ἰδέαν στὴ ζωὴν σου μπορεῖ νᾶναι ἡδὴ τολμηρὸ, ἀλλὰ νὰ ὑποβάλλῃ στὴ σκέψιν τοῦ τέτοια περιπλοκῆ γιὰ νὰ τὴν ἀναγάγῃ σ' ἐνότητα, νὰ ἐκφράσῃ αὐτὸ τὸ συνονθύλευμα κατὰ τρόπο τέτοιον ὥστε κάθε στοιχίον νάχη τὸ μέρος του, χωρὶς νὰ παραλείπεται κανένα,—στ' ἀλήθεια, ὅποιος εἶναι ἄξιος γιὰ τὸν ἄθλον αὐτόν, εἶναι μέγας ἀνήρ. Κ' ἐν τούτοις αὐτὸ πρέπει νὰ ἐπιτελέσῃ ὁ καθεὶς σύζυγος καὶ τὸ ἐπιτελεῖ χωρὶς ἀντίρρηση καὶ τὸ ἐπιτελεῖ, καθὼς λέει ὁ ἴδιος, αὐτομάτως; Κι ἂν ἐπιτελεῖται αὐτὸ ἔτσι αὐτομάτως, ἴσως ἐπιτελεῖται ἀπὸ ἕνα εἶδος ἀνωτέρου αὐθόρμητισμοῦ, ποὺ ἐδιαπέρασε τὸ στοχασμὸν μᾶς ὀλόκληρον. Μὰ γι' αὐτὸ δὲν ἀκούγεται οὔτε λέξι. Μὴ ρωτᾶτε ἕνα σύζυγον γι' αὐτὸ δὲν ἀξίζει τὸν κόπον. Ὅποιος διέπραξε μιὰ φορὰ μιὰν ἀνοησίαν, καλεῖται νὰ ὑποστῇ ὅλες τις συνέπειές τῆς σ' ὅλην τὴν ζωὴν ἢ ἀνοησία ὑπῆρξε ποὺ ἔκαμε τὸ πρῶτον βῆμα καὶ ἡ τιμωρία ἔγκειται στὴν ὑποχρέωσιν νὰ βλέπῃ κατόπιν ἐκεῖνο ποὺ ἔκαμε. Κάποτε ὁ σύζυγος παίρνει παθητικὸ ὄφρος, ὑποκρινόμενος πὼς ἐπέτελεσε κάτι ἐξαιρετικὸ πανδρευόμενος; κάποτε πάλι παίρνει τὸ ὄφρος σκόλου ποὺ φύγει μὲ καταβασμένη τὴν οὐρά; κάποτε, ἀπὸ δικαιολογημένη ἀνάγκη ἀμύνης, ἀναλαβαίνει νὰ ὑμνήσῃ τὸ γάμο; μὰ τὸ κάκου θὰ ἐπείρμενε κανεῖς τὴν ἐνιασίαν σύνθεσιν ποὺ θὰ ἐσουνταίριαζε τὰ διασκορπισμένα μέλη τῆς ἑτερογενεοῦς συλλήψεως.

Νᾶναι λοιπὸν κανεῖς σύζυγος νῆτα σκέτα εἶναι μιὰ φάρσα. Νὰ ἐπαγγέλλεται ἐπίσης τὸν ξελογιαστὴ, κι αὐτὸ φάρσα. Νὰ θέλῃ νὰ

κάνη δοκιμὴ μὲ μιὰ γυναῖκα, κι αὐτὸ ἀκόμα φάρσα. Κιτὰ βάθος, μὲ τίς δυὸ αὐτὲς τελευταῖες μεθόδους, ὁ ἄνδρας κάνει περισσότερες ἀκόμα παραχωρήσεις στὴ γυναῖκα, παρὰ μὲ τὸ γάμο. Ὁ ξελογιαστὴς θαρρεῖ πὼς παίζει καλὰ τὸ ρόλο τοῦ ξεγελῶντας μιὰ κοπέλλα, μὰ τὸ γεγονός πὼς ξεγελάει, θέλει νὰ ξεγελάσῃ, πὼς μπαίνει στὸν κόπο νὰ ξεγελάσῃ μιὰ κοπέλλα, τὸν θέτει ὑπὸ τὴν ἐξάρτησι τῆς γυναίκος. Τὸ ἴδιο και γιὰ κείνον πού θέλει νὰ πειραματισθῇ στὸ γάμο.

"Ἄν ἔπρεπε νὰ φαντασθῇ κανεὶς σχέσεις θετικές μὲ τὴν γυναῖκα, θάπρεπεν αἱ σχέσεις αὐτὲς νὰ φθάσουν σὲ τέτοιο βαθμὸ στοχαστικότητος, ὥστε δὲ θάταν πραγματικὰ δυνατές. Νᾶναι κανεὶς ἐξαιρετος οὐζυγος κ' ἐν τούτοις, στὰ κρυφὰ, νὰ ξελογιάζῃ ὄλες τις κοπέλλες, νὰ δίνῃ τὴν ἐντύπωσι ξελογιαστοῦ, διατηρῶντας στὸ βάθος τῆς ψυχῆς του τὴ ζέσι τοῦ ρωμαντισμοῦ, μπορεῖ νᾶναι κάτι, μὰ ἢ παραχώρησι πού ἔκαμε στὴν πρώτη κατάστασι λέπει πάντοτε στὴ δεύτερη. Ἐν τούτοις, μόνο σ' ἕναν ἀναδιπλασιασμὸ βρίσκει τὴν ἰδανικότητα ὁ ἄνδρας. Κάθε ὑπαρξι αὐθόρμητη πρέπει νὰ ἐξαφανισθῇ καὶ ἢ ἐξαφάνησι πρέπει πάντα νὰ ἐξασφαλισθῇ μὲ μιὰ σφαλερὴ ἔκφρασι. Ἐνα τέτοιο ἀναδιπλασιασμὸ ἢ γυνοικὰ δὲν τὸν καταλαβαίνει· γι' αὐτὸ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνδρὸς μένει γι' αὐτὴν ἀκατανόητος. Ἄν μιὰ γυναῖκα, ἀπὸ φυσικὸ τῆς, γινόταν ἰκανὴ γιὰ ἕνα τέτοιον ἀναδιπλασιασμὸ, κανεὶς πιά δὲ θὰ νοιαζόταν νὰ ἔχῃ ἐρωτικὲς σχέσεις μ' αὐτὴ, μ' ἀφοῦ εἶναι γυναῖκα, αἱ ἐρωτικὲς μ' αὐτὴ σχέσεις διαταράσσονται ἀπὸ τὴ φύσι τοῦ ἀνδρὸς, γιὰτὶ αὐτὸς βρίσκει πάντοτε τὴ ζωὴ του στὴν ἐξουθενώσει ἐκείνου πού ἀποτελεῖ τὴ ζωὴ τῆς γυναίκος.

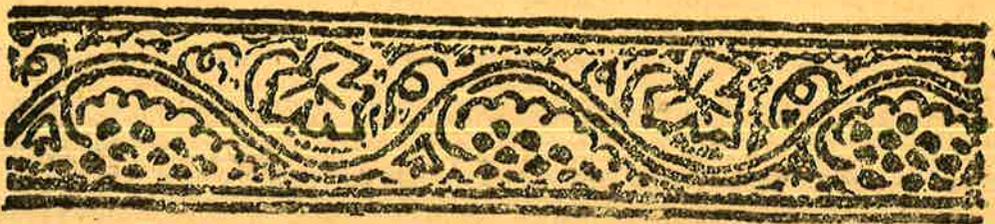
Εὐαγγελίζομαι λοιπὸν τὸ μοναστήρι και γι' αὐτὸ, μὲ τὸ δίκιο τους οἱ ἄνθρωποι μ' ἀποκαλοῦν Ἐρημίτη; Καθόλου. Ἀφήστε λοιπὸν τὸ μοναστήρι: κι αὐτὸ δὲ μπορεῖ νᾶναι παρὰ μιὰ ἔκφρασι αὐθόρμητη τοῦ πνεύματος καὶ τὸ πνεῦμα ἀποφεύγει αὐτὲς τίς αὐθόγμητες ἐκφράσεις. Μεταχειρισθῆτε χρυσάφι, ἄργυρο, ἢ χαρτονομίσμα, λίγο ἐνδιαφέρει· γιὰτὶ μόνο ἐκεῖνος πού δὲν ξεοδεύει πεντάρα πού νὰ μὴν εἶναι κίβδηλη, μπορεῖ νὰ καταλάβῃ τί θέλω νὰ πῶ! Ἐκεῖνος γιὰ τὸν ὁποῖον κάθε ἔκφρασι αὐθόρμητη δὲν εἶναι παρὰ ψέμμα, ἐκεῖνος καὶ μόνο ἐκεῖνος εἶναι ἀσφαλῶς ὡσάν νὰ βρίσκεται σὲ μοναστήρι· καταντᾷ ἐρημίτης κι ἄς γυρίξῃ μέρα νύχτα μὲ τὰ λεωφορεῖα.

Μόλις ὁ Βίκτωρ Ἐρημίτης ἐκάθησε τινάχθηκε ἀπάνω ὁ ἔμπορος νεωτερισμῶν, ἀναποδογύρισε μιὰ μπατίλια κρασί πού βοισκόταν δίπλα του κι ἄρχισε μ' αὐτὰ τὰ λόγια.

Καλὰ τὰ λέτε, ἀγαπητοὶ σύντροφοι τοῦ

γλεντιοῦ, καλὰ τὰ λέτε, ὅσο πιὸ πολὺ σὰς ἀκούω νὰ μιλάτε, τόσο πιὸ πολὺ βεβαιώνομαι πὼς εἰσθε συνωμότες καὶ σὰς χαιρετῶ ὡς συνωμότες, σὰς ἐννοῶ ὡς συνωμότες, γιὰτὶ τοὺς σ νωμότες τοὺς καταλαβαίνει κανεὶς ἀπὸ μακριὰ. Κ' ἐν τούτοις, τί ξέρετε, ποιά εἶναι ἡ τοσηδούτικη θεωρία σας, πού τῆς δίνετε μορφή πείρας; Ἡ τοσηδούτικη πείρα σας, τὴν ὁποία, μὲ τὴ βοήθεια μιᾶς θεωρίας, μπαλλώνετε, γιὰ νὰ πέφτετε ἀδιάκοπα στὸ τέλος ἀπὸ τὴν ἀνάτασι πρὸς τὸ Θεὸ στὰ βάθια σκοτάδια; Ὅχι, ἐγὼ γνωρίζω τὴν γυναῖκα—τὴ γνωρίζω ἀπὸ τὴν ἀδύναμὴ τῆς πλευρᾶς, δηλαδὴ τὴν ἐγνωρίζω ἀληθινὰ. Στὴ σπουδῆ μου δὲν ὀπισθοχωρῶ μπρὸς στὴν τραμᾶρα κοὶ δὲν ὑποχωρῶ πρὸ οὐδενὸς μέσου νὰ πεισθῶ γιὰ ὅτι ἐκατάλαβα· γιὰτ' εἶμαι σὲ παραφορά, καὶ σὲ παραφορά πρέπει νὰ βρίσκεται κανεὶς γιὰ νὰ καταλάβῃ τὴν γυναῖκα, κι ἂν δὲν εἶναι πρὶν, θάρθῃ σὲ παραφορά, ὅταν τὴν καταλάβῃ. Ὅπως ὁ ληστὴς ἔχει τὸ καταφύγιό του δίπλα στὸ θορυβῶδη δρόμο, ὁ μυρμηγκοφάγος τὴ φωλιά του κοντὰ στὴν ἄμμο κι ὁ πειρατὴς τὸ ὄρημητρίο του στὴν ἀκτὴ τῆς βουερῆς θάλασσας, ἐγὼ ἔχω τὸ κατάστημά μου νεωτερισμῶν μέσα στὸ θόρυβο τῶν ἀνθρώπων καὶ τὸ κατάστημά μου εἶναι γοητευτικὰ ἀκατανίκητο γιὰ κάθε γυναῖκα, ὅπως τὸ Ὅρος τῆς Ἀφροδίτης γιὰ τὸν ἄνδρα. Ἐκεῖ, μέσα σ' ἕνα κατάστημα νεωτερισμῶν, μαθαίνει κανεὶς νὰ γνωρίζῃ τὴν γυναῖκα, πρακτικὰ καὶ χωρὶς τὸ διαμέσον περιπλόκων θεωριῶν. Ἄν ἡ μόδα δὲν εἶχε ἄλλο νόημα παρὰ νὰ παραδίῃ τὴν δρεξί τῶν αἰσθήσεων τῆς γυναίκας γυμνὴ ἀπὸ κάθε φόρεμα, τὸ πρᾶγμα θάταν πολὺ ἀπλό. Μὰ δὲν εἶν' ἔτσι· ἡ μόδα δὲν εἶναι μῆτε ἢ ἡδονὴ γυμνωμένη, μῆτε ἢ ὑποφερτὴ κραιπάλη, ἀλλὰ ἄθρημπόριο ἰσοχημοσύνης, καὶ ἐπιτρέπει ἢ εὐσχημοσύνη. Κι ὅπως στὴν εἰδωλολατρικὴ Πρωσσία κάθε νεὰ σὲ ἡλικία γάμου κρατοῦσεν ἕνα κουδοῦνι, πού τὸ κουδοῦνισμά του ἦταν προσκλητήριο γιὰ τοὺς ἄνδρες, ἔτσι κ' ἡ ζωὴ μιᾶς γυναίκας τῆς μόδας εἶναι ἕνα διαρκὲς κουδοῦνισμα, ὄχι γιὰ τοὺς παραλυμένους, ὄχι γιὰ τοὺς κινουὺς παραλυμένους, ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἐκλεπτυσμένους ἡδονιστὲς. Πιστεῦεται πὼς ἢ εὐτυχία εἶναι γυναικὰ. Λοιπὸν ναί, εἶναι βέβαια ἄστατη, ἀλλὰ εἶναι σὲ κάτι ἄστατη, ἐνῶ μπορεῖ κάποτε νὰ δόσῃ πολλά. Ἄρα δὲν εἶναι γυναῖκα. Ὅχι, ἡ μόδα εἶναι γυναικὰ, γιὰτὶ ἢ μόδα εἶναι ἢ ἀστασία χωρὶς νόημα καὶ δὲν ἔχει ἄλλη συνέπεια μὲ τὸν ἑαυτὸ τῆς παρὰ νὰ πηγαίνῃ ἀπὸ τρέλλα σ' ἐξωφρενισμό. Περνώντας μιὰν ὥρα μὲς στὸ κατάστημά μου θὰ μάθετε περισσότερα παρὰ ἐπὶ χρόνια μένοντας ἔξω, ἂν θέλετε νὰ γνωρίσετε τὴν γυναῖκα.

(Ἄκολουθεῖ)

Ο ΑΣΠΡΟΣ ΠΕΤΕΙΝΟΣ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ήταν τήν παραμονή τῆς μέρας πού θά πηγαίναμε στήν κατήχηση. Βράδιαζε. Ἡ ἀδελφή μου ἔκλεισε τό βιβλίό πού μελετοῦσε.

— Ἐ, τό κατάφερες τό πρόβλημα :

— Κάποιο λάθος γίνεται πού δέν μπορῶ νά τῶδρω. Δέ θγαίνει, ἀποκρίνομαι.

— Λοιπόν;

— Λοιπόν, τίποτα ! Θά μείνει ἔτσι πού εἶναι.

— Μπράβο ψυχραιμία ! θαυμάζει. Δέν προσπαθεῖς ; Θά βγεῖ, δέ γίνεται.

— Ὁχι, εἶχα προσπαθήσει. Δέν ἔδγαينه. Τό πῆρα ἀπόφαση. Θά μινε ἀλυτο τό πρόβλημα.

Ἡ ἀδελφή σηκώθηκε, πήγε κι' ἀνοιξε ἕνα συρτάρι, ἔδγαλε ἀπό μέσα ἕνα κομπολόι γιά τίς προσευχές.

Δέν ἦταν πολλές μέρες, μᾶς τὰ εἶχαν χαρίσει, ἕνα στήν καθεμιά, γιατί εἴμαστε ἀρκετά μεγάλες κ' ἔπρεπε φέτος νά κοινωνήσουμε γιά πρώτη φορά. Θά ντυνόμαστε σι' ἄσπρα, σά νύφες; καί τήν Κυριακή τῆς Πεντηκοστῆς θά μεταλαβαίναμε.

Ἡ ἀδελφή μετράει τίς χάντρες τοῦ κομπολοιοῦ.

— Κάθε χάντρα καί μιᾷ προσευχή, λέει. Πολλές δέν εἶναι;

Κοιτάζω τό σταυρουλάκι μέ τόν Ἐσταυρωμένο πού κρέμεται ἀνάμεσα στά δάχτυλα τῆς ἀδελφῆς.

— Πολλές.

— Κι' αὐτό μόνο; ἢ πού θά πρέπει καμιᾷ φορά νά ποῦμε δυό καί τρεῖς φορές τό κομπολόι. Καί τέσσερις...

— Καί πέντε, καί δώδεκα ! Ὅλη μέρα αὐτή τῆ δουλειά θά κάνομε; ἀποκρίθηκα ἀνυπόμονα. Ποιός σοῦ τὰ εἶπε αὐτά;

— Ποιός μοῦ τᾶπε; Ἡ Ζοζεφίνα, ἡ μαματζέλ, πού εἶναι κι' αὐτῆ καθολικιά.

— Ἡ Ζοζεφίνα; γέλασα μέ εἰρωνεία. Σάν πόσα ἔλεγε αὐτή;

— Δέν ξέρω αὐτή τι ἔκανε. Ὅμως ἔτσι μοῦ εἶπε.

— Ὁχι δά καί πῶς δέν ξέρεις τί ἔκανε. Μῆν παρασταίνεις τήν ἀθώα περιστερά.

— Ἄκου νά σοῦ πῶ, ἀγγριεῦει ἡ ἀδελφή. Αὐτά δέν πρέπει οὔτε νά τὰ θυμόμαστε. Τώρα μάλισσα πού θά κοινωνήσουμε.

Παραξενεύτηκα μέ τό ὕφος τῆς. Δές καί ἦταν στό χέρι μου νά θυμᾶμαι ὅ,τι θέλω, ἢ νά διώ-

χω ἀπό τό μυαλό μου ὅ,τι ἐνοχλεῖ. Σά νάταν στό χέρι μου ! Μά κι' αὐτό νά γινόταν, ἄς ποῦμε πῶς θά κατάφερα νά μὴ θυμᾶμαι αὐτῆ τῆ χοντρομούρα, τῆ μαματζέλ, μέ τήν πλαστοικωτῆ ρύτη. Πῶς ὅμως θά ἦταν δυνατό νά ξεχάσω τό Μίμη ; Τόν «κύριο Μίμη» ὅπως τόν ἔλεγε, τόν «κύριο Μίμη» πού μᾶς συνόδευε στούς περιπάτους, πού μᾶς πήγαينه ἀμαξάδα. Πού ἔρχόταν μαζί μας, ἀκόμα καί στόν κινηματογράφο, ἔκει πού αὐτῆ ἡ ἀθλία μᾶς σκέπαζε τὰ μάτια γιά νά μὴ δοῦμε στήν ταινία ὅ,τι δέν ἔπρεπε. Σά νά ἦταν στήν ταινία μονάχα τὰ ἄσχημα. Σά νά μὴν ἀσπρίζε στό σκοτάδι τό χέρι τοῦ «κυρίου Μίμη», πού πασπάτευε τό γόνατο τῆς μαματζέλ. Κι' ὕστερα ἡ φοβέρα τῆς : Νά μὴν ποῦμε τίποτα στό σπῆτι γιά τό Μίμη, γιατί θά μᾶς τιμωροῦσε ἄσχημα.

Δίκιο ἔχει ἡ ἀδελφή. Νάταν νά μπορεῖ κανένας νά μὴ σκέφτεται τὰ ἄσχημα. Μά ἔφταιξε τό κομπολόι. Ἐφταῖξαν οἱ προσευχές πού τὰ θυμήθηκα.

Κουρντισματα ἀπό βιολιά ἔρχονται τώρα ἀπό τῆ σάλα. Γέλια καί κουβέντες. Ὁ πατέρας κ' ἡ μητέρα μέ τούς φίλους τους κάνουν μουσική. Εἶναι ἡ μέρα πού θά μελετήσουν.

Κουρντίσαν ἀκόμα λίγο. Οἱ κουβέντες ἔπαφαν. Ἀρχίζαν νά παίξουν ἕνα κουαρτέτο τοῦ Μότσαρτ.

Οἱ ἤλοι ἀπό πάντα μέ νευριάζαν. Ἴσως γιατί τοὺς ἀκούω ἀπό τότε πού θυμᾶμαι τόν ἑαυτό μου. Τοὺς ἀκούγα τίς νύχτες μέσα ἀπό τό κρεβατάκι μου μέ τὰ κάγκελα, καί δέν κοιμόμουν.

Νάτσι πάλι τώρα ! Κάτι σά δυσφορία μέ πιάνει. Ἄλλοτε εἶναι σουρτοί, μελωδικοί. Τὰ βιολιά παίξουν στίς ψηλές νότες. Κι' οἱ νότες τρέμουν καί φέρνουν ἕνα αἰσθημα παράξενης λαχτάρας. Ἄλλοτε πάλι γίνονται ρυθμικοί, πηδηχτοί, ἀνυπόμονοι καί θετικοί, σάν κάτι σίγουρο νά γυροῦν. Ὑστερα ἡ μελωδία περνάει στά μπάσσα καί γίνεται μιᾷ διαρκῆς ὑπενθύμηση πίκρας.

— Πῶς θάναι ἄραγε στήν κατήχηση; ρωτᾷ ἡ ἀδελφή. Δές νά μᾶς βάζουν τιμωρίες;

— Ἔρω κι' ἐγώ;

Κι' ὕστερα, σά γιά ν' ἀλαφρώσω λίγο τήν προοπτική τῆς τιμωρίας :

— Μιᾷ φορά δίνουν ὀμορφες ζωγραφιές οἱ καλόγριες, ἀποκρίθηκα.

Μάζεψα τὰ τετράδιά μου. Τό πρόβλημα ἀπό-

μεινε ἄλυτο. Πήγα στο παράθυρο και κόλλησα τὴ μύτη μου στο τζάμι.

Μ' ἄρεσε νὰ χαζεύω τὸ δρόμο. Ἔτσι κι' οἱ ἄλλοι ἐνοχλοῦν λιγότερο.

Ἀντίκρυ στο σπίτι, στὴ γωνιά τῆς πλατείας, εἶναι ἓνα ποδηλατάδικο.

Πολλὰ τσαλίμια ποὺ κάνουν οἱ ποδηλατιστές! Κάτι στροφές ποὺ γέρνουν ὄλο τὸ σῶμα, λές πῶς τώρα θὰ πέσουν νὰ φᾶνε τὰ μούτρα τους.

Ἄλλος πάλι γυρίζει σὰ δαιμονισμένος γύρω γύρω στο φανάρι τῆς πλατείας. Μὰ, νά: Ἀπὸ τὴ γωνιά ἐκεῖ κάτω, ξεπροβάλλαν οἱ φίλοι τοῦ πατέρα και τῆς μητέρας. Εἶναι ὁ κύριος Χ. και ἡ δεσποινὶς Α. «Ἀργήσαν», συλλογίζομαι. Οἱ ἄλλοι ἀκούγονται πάντα. Εἶναι τώρα τὸ δεύτερο μέρος τοῦ κουαρτέτου. *Andante Cantabile*. Κι' ἡ μελωδία στὰ μπάσσα, διαρκῆς ὑπενθύμηση πίκρας.

Βλέπω πάντα τὸ ζευγάρι. «Μπᾶ; Δὲν ἔρχονται ἐδῶ;»

Στάθηκαν. Ὁ κύριος Χ. τραβᾷ λίγο τὸ γάντι τῆς δεσποινίδας και τῆς φιλά τὸ χέρι. Τὴν κοιτάζει ἐπιμονα. Κόμπωσο. Χωρίζονται. Σὲ λιγάκι χτυπάει τὸ κουδούνι. Εἶναι ἡ δεσποινὶς Α. μονάχη. Ἡ ἀδελφὴ βγήκε νὰ τὴν ὑποδεχτεῖ, ἦταν ἡ δασκάλα τῆς τοῦ πιάνου.

Ἐγὼ πάντα στο τζάμι. Ὁ κύριος Χ. ἀπόμεινε ἐκεῖ στο πεζοδρόμιο. Περπατάει λίγο. Στέκεται κι' ἀνάδει τσιγάρο.

Κοντεύει πιὰ νὰ νυχτώσει. Ἐσχωρίζω τὴ σιλουέτα του και τὴν ἀναμμένη ἀκρη τοῦ τσιγάρου του. Περπατάει σιγά ὡς τὴν ἄλλη γωνιά. Νάτος πάλι και γυρίζει. Κι' ὄσο πᾶει ξεχωρίζει ὄλο και περισσότερο τὸ τσιγάρο του.

Ἡ ἀδελφὴ ἦρθε πάλι στὴν κάμαρα.

— Δές, δές τί μούφερε ἡ δεσποινὶς! Καί μου δεῖχνε ἓνα ὄμορφο ἀγαλματάκι τῆς Παναγίας ἀπὸ φίλντισι. Εἶναι ἐπιδοθὲν ἄ πᾶμε ἀδριο στὴν κατήχηση. Δές τί ὄμορφο;

— Ναι, ὄμορφο εἶναι, εἶπα και γύρισα πάλι στο τζάμι.

— Μπᾶ, σὲ καλὸ σου! Βλέπεις τίποτα σπουδαῖο ἀπὸ κεῖ; ἀπορεῖ.

— Ὅχι. Τίποτα, λέω κοφτά.

Δὲν ἤθελα γιὰ ὄλο τὸν κόσμο νὰ δεῖ κι' αὐτὴ. Μὰ και δὲν τὸ εἶχε σκοπὸ. Καμαρώνει τὸ ἀγαλματάκι τῆς κι' εἶναι πολὺ χαρούμενη.

Οἱ ἄλλοι ποὺ εἶχαν πάφει ξανάρχισαν. Εἶναι τὸ ἀλέγγρο. Νότες πηδηχτές, ρυθμικές, ἀνυπόμονες και θετικές.

Ὁ κ. Χ. στέκεται ἀντίκρυ στο σπίτι μας. Τὸ τσιγάρο του ἔκανε μιὰ μικρὴ τροχιά, κι' ἡ σταλαγματιά τῆς φωτιάς του κατακάθησε στο πεζοδρόμιο.

Σκοταίνιασε πιὰ ἐντελῶς.

Πάλι τὸ κουδούνι. Εἶναι ὁ κύριος Χ.

Ὅταν σταμάτησαν νὰ παίζουν μέσα στὴ σάλα, πήγαμε κι' ἐμεῖς νὰ βοηθήσουμε τὴ μητέρα νὰ δώσει τὸ τσάι. Πήραμε τελευταίες τὸ γλυκὸ μας.

Ὁ πατέρας κουθεντιάζει μὲ τὸν κύριο Χ:

— Ἀργήσες, καμῆμε. Ἦθελα ν' ἀρχίσουμε μὲ τὸ κουιντέτο.

— Τί νὰ κάνω; Θαρχόμεν πολὺ νωρίτερα, μὰ τὴν ὥρα ποὺ κατέβαινα τὴ σάλα τοῦ Ὁδείου, νάσου και μὸ παρουσιάζεται μιὰ καθυστερημένη μαθήτρια. Ἀναγκάστηκε νὰ ξανάρθω νὰ τῆς κάνω μάθημα.

Ἀπόμεινα μὲ τὸ στομά γεμάτο γλυκὸ νὰ κοιτάζω τὸν κύριο Χ. Μαθήτρια εἶπε; Κι' οἱ ὄδολτες στὴν πλατεία; Καί τὸ χειροφίλημα;

Κατάπια τὴ μπουκιά μου ἀμάσητη κι' ἔφυγα ἀπὸ τὴ σάλα.

Σὲ λιγάκι ἦρθε κι' ἡ ἀδελφὴ.

— Τί ἔφυγες ἐτσι δά; Καλὰ σὲ λένε ἀγγίμι!

Μιλιά ἐγὼ. Πάλι οἱ ἄλλοι. Τώρα στὰ βιολιά ἀνακατεύεται και τὸ πιάνο τοῦ κ. Χ. Παίζουν τὸ κουιντέτο ποὺ δὲν παίζανε πρὶν γιατί τὸν καθυστέρησε ἡ μαθήτρια.

Οἱ ἄλλοι εἶναι ἀφόρητα ἐνοχλητικοί.

— Δές νὰ τὸ βάλω ἐδῶ τὸ ἀγαλματάκι;

Ἡ ἀδελφὴ τοποθετεῖ τὴν Παναγίτσα ἀπὸ φίλντισι πᾶνω σὲ μιὰ μικρὴ ἐταξέρα. Εἶναι γλυκειὰ ἡ Παναγία, ἔτσι καθὼς ἔχει κατεδαμμένα τὰ ματοβλέφαρα, σὰ νὰ ντρέπεται.

* *

Ἡ τάξη τῆς κατήχησης εἶναι γεμάτη παιδιὰ. Ὁχλαγωγία και φασαρία και γέλια και φωνές. Καυγάδες γίνεται γιὰ μιὰ ζωγραφιά.

Μονομιᾶς ἐπαψαν ὄλα. Μᾶς στο μαῦρο ῥάσο ἡ ἀδελφὴ Μαυτίλδη ἀνέθηκε στὴν ἔδρα. Ὁ ποδογυρὸς τῆς μάζευσε ὄλη τὴ σκόνη, ἔτσι καθὼς σουρνόταν. Στάθηκε ὄρθια, ἀκίνητη. Τὰ διαπεραστικά μάτια τῆς μᾶς κοιτάξαν ἀυστηρὰ κάτω ἀπὸ τὸ σκουφί μὲ τίς πειτίτσες ποὺ παισιῶνε τὸ στρογγυλὸ τῆς πρόσωπο. Νεκρική σιωπὴ. Ἡ ἀδελφὴ σήκωσε τὸ βλέμμα ψηλὰ στο ταβάνι. Μιὰ στιγμή ἀπόμεινε ἐτσι ὄα. Ἔστερα ἔκαμε τὸ σημεῖο τοῦ σταυροῦ. Κάμαμε κι' ἐμεῖς τὸ ἴδιο.

Πάνω στὴν ἔδρα μιὰ μεγάλη εἰκόνα περιστάνει τὸ κεφάλι τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ ἀγκάθινο στεφάνι. Σταλαγματιεὺς πηχτές ἀπὸ κόκκινο αἶμα κατρακυλοῦν στοὺς κροτάφους του, στο μέτωπο, τὸ λαμιο.

Τὸ μάθημα ἄρχισε μὲ τὴν ἀπολογία κάθε παιδιοῦ γιὰ τίς κακές του πράξεις. Βροχὴ πέφτανε οἱ τιμωρίες.

Στερεότυπη, ἀχρωμη, ἡ φωνὴ τῆς καλογοριᾶς ἐπρόφερε τὴν καταδική:

— Πρὶν κοιμηθεῖς τριάντα δύο «Ἄθε Μαρία».

Ἄλλο παιδί, ἄλλη καταδική: Πέντε φορές τὸ «Πιστεύω».

Ἦρθε κι' ἡ σειρά ἐνός μικροῦ στρομπουλοῦ κοριτσιοῦ, μὲ τριανταφυλλί φιογγό πᾶνω στις μπουκλές τῆς. Μὲ συντριδὴ ὁμολόγησε πῶς εἶχε περὶ φέμματα στὴ μητέρα τῆς. Εἶπε πῶς δὲν εἶχε σχολεῖο τ' ἀπόγεμα, ἐνῶ εἶχε, γιατί προτιμοῦσε νὰ παίζει.

Ἡ καλογοριά θύμωσε. Κοίταξε τὸ παιδί ποὺ ἔτρεπε μπροστὰ τῆς.

— Ἐλα δῶ, διατάζει. Πληγίασε!

Τὸ παιδί πλησιάζει.

— Ρονάτισε ἐδῶ! Ὅχι ἐκεῖ. Πιὸ ἐδῶ!

Στὸ δάθρο τῆς ἔδρας, ἐκεῖ ποὺ ἔδειχνε ἡ ἀδελφὴ Μαυτίλδη στο κορίτσι νὰ γονατίσῃ, ἦταν

λίγα πεταγμένα ἔξω τὰ χοντρά κεφάλια δύο καρπιῶν.

— Ἐκεῖ! λέει. Ἐκεῖ! Στὰ καρφιά!

Ροντίσιος ἡ μικρὴ ἁμαρτωλὴ. Κατέβασε τὸ κεφάλι. Σὲ λίγο οἱ ἄνιοι τῆς ἄρχισαν νὰ ταράζονται. Στὰ μάγουλά της κατακυλευδσαν δάκρυα. Κι ἔθε τόσο ρουφουδε θυνατά τῆ μύτη της.

Ἡ καλογριά συνέχισε τὴν ἐξομολόγησιν τῶν παιδιῶν.

Μὲ τρόμο προσπαθοῦσα νὰ θυμηθῶ ἂν κ' ἐγὼ εἶχα νὰ ὁμολογήσω κανένα ψέμα, καμιά κακὴ πράξη. Ὅχι. δὲ θυμόμουν. Γιατί εἶχα θρεῖ κάποιον τρόπο νὰ τὰ ἀποφεύγω. Ἡ διδασκαλία τῆς ἀδελφῆς Ματθίλδης ὄλο καὶ περισσότερο μὲ φόβιζε. Μὲ τρώαζε. Εἶχα χάσει τὸ κέφι μου, καὶ μιλοῦσα ὄλο καὶ λιγότερο. Λοιπὸν αὐτὸς ἦταν ἕνας σίγουρος τρόπος γιὰ ν' ἀποφεύγω τὰ ψέματα. Ἐνα σίγουρο κέρδος τουλάχιστον σ' αὐτὸ τὸ κεφάλαιο. Ὅμως ἦταν κι' ἄλλα πράγματα. Ἦταν οἱ σκέψεις. Καὶ τοῦτο ἦταν τὸ δύσκολο.

Ἡ ἀδελφὴ μαλώνει τώρα ἕνα κορίτσι ἐπειδὴ, λέει, τὴν ὦρα τῆς λειτουργίας, τὴν Κυριακὴ, ἀφαιρέθηκε νὰ βλέπει τὰ καλουρία λουστρίνια πὺ φοροῦσε ἡ ξαδέλφη της.

— Ἀσφαλῶς ἐφθόνησες τὴν ξαδέλφη σου, λέει ἐπιτημητικὰ ἡ καλογριά.

— Ὅχι! Ὅχι! διαμαρτύρεται τὸ κορίτσι.

— Τότε γιατί κοιτούσες τὰ παπούτσια της; Ἡ σκέψη σου ἦταν ποταπή. Θὰ ἤθελες νὰ τὰ ἔχεις ἐσύ, ἔ;

Καί, γυρίζοντας στὴν τάξη κι' ἀντικρίζοντας τὰ πανικώδητα πρόσωπα μας, συνέχισε:

— Πρέπει νὰ ξέρετε τοῦτο: Πῶς εἰ χειρότερες ἁμαρτίες εἶναι τὰ πράγματα πὺ σκεπτόμαστε. Πῶς ἡ σκέψη μας γίνεται εὐκόλα ὄργανο τοῦ ἔξ ἀπὸ θεο. Κι' ἀκόμα, νὰ βάζετε καλὰ μέσα στὸ κεφάλι σας πῶς εἰ πὺ διλεξαστικὲς σκέψεις. Θέλω νὰ πῶ πῶς οἱ σκέψεις πὺ μᾶς προξενοῦν τὴ μεγαλύτερη εὐχαρίστηση, αὐτὲς οἱ σκέψεις εἶναι σίγουρα ἔργα τοῦ Σατανᾶ.

Γιατί, λέει, ξέρετε καλὰ τὸ Πνεῦμα, ὅτι ἀπὸ τίς σκέψεις πρέπει ν' ἀρχίσει γιὰ νὰ φτάσει στὰ ἀποτρόπαια ἔργα. Αὐτὰ πὺ ἡ Ἐκκλησία καὶ ἡ Κοινωνία καταδικάζουν. Καὶ στρέφοντας στὴ μικρὴ ἁμαρτωλὴ:

— Δὲν ἐκατάλαβες, πτωχὴ, λέει, δὲν ἐκατάλαβες, πῶς τὸ βλέμμα σου νὺ ὀδήγησε ἐκεῖ τὸ πονηρόν; Μάθε λοιπὸν, μάθετὲ το ὅλες σας, πῶς ἡ λύσις εἶναι μία: Ἀμέσως νὰ νικῆσετε τὴν ἐπιθυμία, νὰ διώξετε τὴν κακὴ σκέψη μὲ προσευχὴ. Προσευχὴ καὶ θερμὴ πίστις στὰ λόγια πὺ ἀπευθύνετε στὸ θεὸ γιὰ νὰ σᾶς λυτρώσει.

Στάθηκε λίγο, πήρε ἀνάσα:

— Θὰ προσευχηθεῖς τέσσερις φορές τὸ κομπολόι σου. εἶπε τέλος ἀνένδοτη.

Ρώτησε κι' ἄλλα παιδιά. Ἐβαλε κι' ἄλλες τιμωρίες. Σηκώθηκα κι' ἐγὼ τρέμοντας. Δὲν εἶχα τίποτα νὰ πῶ. Τίποτα δὲν εἶχα κάνει. Τίποτα. Μόνον πὺ μὸ ἐρχόταν νὰ κλάψω. Δὲν ἤξερα γιατί, ὅμως ἔτσι ἐνιωθα ὥσπου χτύπησε τὸ κουδούνι.

Τὸ μῦθμα εἶχε τελειώσει.

Τότε μόνον εἶδα πῶς τὸ παρῆυρο τῆς τάξης

ἦταν ἀνοικτό, πῶς στὸ ἀντικρινὸ μπαλκόνι, κάτω στὴ γωνιά, δύο χελιδόνια πηγαίνόρχονταν. Κυδαλοῦσαν λίσση καὶ ἄχυρα κ' εἰομαζαν τὴ φωλιὰ τους. Χτυποῦσαν τὰ φτερά τους καὶ κελαῖθοσαν ἀνυπόμονα.

Τὸ κορίτσι πὺ εἶχε γονατίσει στὰ καρφιά σηκώθηκ'. Ἐτριβε τὰ γόνατά της πὺ εἶχαν δύο μαῦρες βούλες. Ἡ ἀδελφὴ Ματθίλδη τῆς χάριδεψε τὰ μαλλιά.

— Πρόξες ἄλλη φορά, νὰ μὴν πεῖς ποτὲ ψέματα. Τ' ἀκουσε; Ἐλα τώρα, πᾶρε συγχώρηση.

Τὸ κορίτσι ἐσκυψε καὶ φίλησε τὸ χέρι τῆς καλογριάς.

Καὶ ἐφυγε ἀπὸ πάνω μου σὰ δγγήκαμε στὸ δρόμο. Ἀλάφρωσα! Περπατοῦσα αὐπηγὴ ὄπλα στὴν ἀδελφῆ μου.

Κι' ἄξαφνα εἶδα τὰ πρῶτα φύλλα στὰ γυμνά κλαδιὰ τῶν δέντρων. Καὶ χρυσοπράσινα μικρὰ φύλλα πὺ ρεμαν ἀπὸ συγκίνηση. Μιὰ ἀλλοιώτικη χαρὰ ἄρχισε νὰ μὲ κυριεύει. Ἐνα ἄγριο κύμα πὺ ὄλο φούσκωνε, κι' ἔκανε τὴν καρδιά μου νὰ χτυπᾶ παλαβᾶ. Ἐθῶσα ἕνα ξαφνικὸ πῆδο, ἔτσι δὰ μὲς στὸ δρόμο.

— Τρελλᾶθηκες; ἀπορετὴ ἡ ἀδελφῆ. Δὲν ντρέπεται κοίτεις ἰκαμήλα;... Σὲ βλέπει ὁ κόσμος. Περπάτα καλὰ γιατί θὰ φύγω ἀπὸ κοντὰ σου.

Τρώαξα. Μαζεύθηκα. Εἶχε γούστο νάταν δουλειὰ τὸ ἔξ ἀπὸ θεοτῆ ἡ ἔξφρική χαρὰ πὺ μούρε. Σίγουρα αὐτὸς θὰ μ' ἔβαλε νὰ πηδῆσω ἔτσι θὰ, γιὰ νὰ κινεῖ χάρτι. «Χαίρε, Μαρία κεχαοιωμένη», φιλοῦρίζω, καὶ δὲν τολμῶ πιά νὰ σηκῶσω τὰ μᾶτια μου ἀπὸ τίς κρῦες πλάκες τοῦ πεζοδρομίου.

* *

Κᾶθε Κυριακὴ πηγαίναμε στὸ παρεκκλήσι τοῦ Ἁγίου Ἀντωνίου πὺ ἦταν μέσα στὴν ἀλλὴ τοῦ σχολείου. Ἐκεῖ ἀκούγαμε τὴ λειτουργία. Τὰ μᾶτια τῆς ἀδελφῆς Ματθίλδης μᾶς παρῆστεκαν ἀντὺ ἀίχμεις ἀπὸ γυαλιστερὰ σπαθιά ὄλο φοβέρα.

Θέ μου, τί τρόμος ἦταν αὐτὸς τοῦ Στανᾶ! Ὅς καὶ τὰ δνειρά μας ἐπρεπε νὰ τὰ φοβόμαστε. Ὅς καὶ τὰ δνειρά μας, εἶπε πάλι χτὲς στὴν κατήχησιν ἡ καλογριά. Γιατί, λέει, τώρα τὴν ἀνοίξη, ὁ τρισκατάρις παρουνιζεται συχνὰ στὰ δνειρα τῶν παιδιῶν. Μπορεῖ μάλιστα καὶ νὰ πάρει παρῆξενες μορφές. Τίς περισσότερες φορές διαλέγει τὴ μορφή ἄσπρου κάτασπρου πετεινοῦ. Ἐν τῆχει καὶ δοῦμε στὸν ὕπνο μᾶς πετεινὸ μὲ φωνητὸ κόκκινο λυρί, πρέπει νὰ εἶμαστε βέβαιες πῶς αὐτὸς εἶναι. Κι' ἂν λαλήσει, τότε θὰ πει πῶς ἐθροιάμθους. Πῶς σίγουρα κιποια κακὴ πράξη κάναμε ἢ θὰ κάνουμε. Πῶς ὅμως νὰ φυλαχτεῖ κανένας ἀπὸ τὰ δνειρα; Πῶς νὰ φυλαχτεῖ ἀπὸ τὸ θραβευτικὸ λῆλημα τοῦ πετεινοῦ; Προσευχὴ! Ἡ μόνη ἄμυνα. Προσευχὴ.

Τὶ δύσκολα πὺ εἶναι ὅμως ὄλα αὐτὰ. Πῶς δύσκολο εἶναι νὰ φυλάγεται κανένας ἀπὸ τὰ δνειρα. Τώρα μάλιστα τὴν ἀνοίξη.

Ἡ ἀδελφὴ Ματθίλδη προσέχει τὴν ὦρα τῆς λειτουργίας νὰ εἶμαστε φρόνιμες. Νὰ κάνουμε

τό σταυρό μας όπου πρέπει, να γονατίζουμε και να σηκωνόμαστε τή σωστή στιγμή.

Κι’ ή λειτουργία είναι άτελειώτη. Κι’ όταν χαμμιιά φορά τελειώσει, τότε ό πάτερ ‘Ιγνάτιος έχει να μάς πει για τό τί δέν πρέπει να κάνουμε. Τι δέν πρέπει... Κι’ είναι πολλά, πάρα πολλά αυτά τά δέν.

Κι’ ύστερα από τά «δέν» μάς κρατούσε ακόμα—αυτό ήταν λιγότερο στενόχωρο, πολλές φορές μάλιατα όμορφο—μάς κρατούσε γιατί είχε να μάς διηγηθεί κάτι από τή ζωή ένός ‘Αγίου, ή κανένα περιστατικό τής Γραφής.

Ήταν πιό ξεκούραστα τότε. Γιατί πολλές φορές, καθώς έμενα έτσι ήσυχη στόν πάγκο τής εκκλησιάς κι’ άκουγα, τό μυαλό έφευγε, έτρεχε, παρακολουθούσε, σά να τάβλεπε τά περιστατικά. “Η έφέυγε κι’ άλλου...

Έτσι τήν Κυριακή εκείνη ό πάτερ ‘Ιγνάτιος μάς διηγήθηκε για τήν περιπέτεια του ‘Αγίου Γεωργίου. Είπε για τό θεριό πού σκότωσε ό ‘Αγιος. Τό φοβερό θεριό, τόν έξ’ από δώ.

Τήν Κυριακή εκείνη, ήταν πού καθώς έβλεπα τήν εικόνα του ‘Αγίου και τό φοβερό θεριό να σπαρταρεί στα πέδια του καβαλάρη, ήρθαν έτσι δά αναπνεύσει στο νεύ μου τά λόγια του ‘Αλέκου. Πώς να, έτσι κι’ αυτός άρπαξε τόν μπαλιά και σκότωσε τό λυσσαμένο σκυλί.

Αυτά γίνονταν τό καλοκαίρι στο νησί:

Ένα άγόρι μέ καστανά λαμπερά μάτια ήταν ό ‘Αλέκος. Φορούσε άσπρο πουκάμισο, άνοιχτό στο λαιμό, κι’ ήταν ψημένος από τον ήλιο. Ακατάστατα και άγρια, σά φρύγανα, τά μαλλιά του, έμοιαζε μέ τή ζωγραφιά του κουρσάρου πού είχα δει σ’ ένα βιβλίο μέ περιπέτειες. Είμαστε στο νησί. Και σάν τελειώναν τά άγρια παιχνίδια—οί κλέφτες, κι’ οι άστυνόμοι κι’ οι όμπρίδες—, μαζεύμαστε όλα τά παιδιά και καθόμαστε στο πεζούλι του δρόμου πάνω από τή θάλασσα. Τότε ό ‘Αλέκος είχε να λέει για τό κατορθώματά του. Πώς έπιασε μιá φορά τό χαλινάρι ένός άγριμένου αλόγου πούδγαζαν φλόγες τά μάτια του και άρροδ τά ρουθούνια του. Έπιασε, λέει, μέ τέτοια δύναμη τό χαλινάρι πού τιθάζεψε τό άγριεμένο άλογο. Μιά άλλη φορά πάλι είχε σώσει κάποιον ήλικιωμένο κύριο πού πνιγότανε γιατί είχε κουραστεί να κολυμπά σ’ άνοιχτά. “Η θάλασσα είχε πιά άρχίσει ν’ ανατριχιάζει από τόν έρχομό τής νύχτας. Τά πρώτα άστρα, σταλαγματιές πού έρεμαν από φώς, άρχισαν να λάμπουν σόν ουράνό.

Ήταν ή ώρα του άγαπημένου παιχνιδιού. «Τό δαχτυλιδάκι».

«Όποιος τώχει νάρθει να μέ φιλήσει!» Έλεγε αυτός πού είχε άφήσει τό δαχτυλιδί στις ένωμένες παλάμες ένός από τά παιδιά.

Και ήταν ό ‘Αλέκος αυτός, κ’ είχα εγώ τό ζεστό χρυσάφι στα χέρια μου.

Ό ‘Αλέκος καθόταν στή σειρά, δίπλα σ’ άλλα παιδιά, κ’ εγώ περνούσα και ξαναπερνούσα τις ένωμένες παλάμες πού περιέμεναν τό δαχτυλιδί, χωρίς ν’ άποφασίσω σέ ποιαού χέρια θα τ’ άφηνα.

Όμως σάν έφτανα στού ‘Αλέκου, εκεί μόνο

του γλιττρούσε και μούφρευε από τά χέρια τό δαχτυλιδί.

«Όποιος τώχει νάρθει να μέ φιλήσει», έλεγα και κατέβαζα τά μάτια χαμογελώντας.

Ό ‘Αλέκος μέ τ’ άσπρο πουκάμισο, μέ τ’ ανακατωμένα μαλλιά πού ήταν σάν φρύγανα, έρχόταν κοντά μου, μέ φιλήσε στο μάγουλο.

Ό πάτερ ‘Ιγνάτιος τελείωσε τήν ιστορία του ‘Αγίου πού νίκησε τό θεριό. Σηκωθήκαμε από τούς πάγκους. Πήρα άγιασιό κι’ έκαμα τό σταυρό μου καθώς έκλινα εδλαδικά τό γόνυ μπροστά στήν ‘Αγία Τράπεζα.

Εκεί, δεξιά, κρέιεται ή εικόνα του άγιου Καβαλάρη. Και καθώς τόν κοίταξα, έτσι δά μου φάνηκε πώς ή μορφή του μου χαμογέλασε, και πώς γίνηκε ίδια άπαράλλαχτη ή μορφή του ‘Αλέκου. Ίδια, όπως γινόταν σάν έλεγε για τό άφηνιασμένο άλογο, για τό λυσσαμένο σκυλί.

* *

Εμφανικές, άγριες έρχονται οι μπόρες τήν άνοιξη.

Και τούτη ή μπόρα ήρθε για να μάς κάνει ν’ άκούσουμε τήν ιστορία του ‘Αγίου Φραγκίσκου τής ‘Ασσίζης. Γι’ αυτό ήρθε ή τροιακτική αυτή μπόρα. Άστραπές έσκίζαν τά σύννεφα. οι βροντές καταγκρέμιζαν τά ούράνια, κι’ είχε σκοτεινιάσει πού έλεγεσ πιά πώς ήρθε ή συντέλεια του κόσμου.

“Η άδελφή Ματθίλδη σηκώθηκε από τήν έδρα, πανύψηλη, σούρνοντας τό μαύρο ράσο τής, έφτασε ως τό διακόπη κι’ άναψε τό φώς.

— Κανένα παιδί δε θα φύγει άν δε πάψει ή βροχή! είπε.

Ριπές, ριπές έρχεται τό χαλάζι να δειρεί τά τζάμια. οι βροντές κατακυμαλούν θραίτα σόν ουράνο. Νά φτασε άραγε ή ώρα τής Κόίσεως; Νά ναι τώρα πού θα ήχήσουν οι σάλπιγγες των άρχαγγέλων;

Τά παιδιά φοβούνται. “Η καλογοριά μάς άγριοκοιτάζει και συνεχίζει τήν ιστορία πού άρχισε.

Λέει για τόν πάτερ-Φραγκίσκο, πώς άπαρνήθηκε τά πλούτη του.

«Έδγαλε, λέει, τά πλούτια ρούχα του. Τά βελούδα και τις νταντέλες και τά λουστρίνια μέ τις μαλαματένιες πόρπες, κι’ άπόμεινε γυμνός και ευπόλυτος. Τότε για να σκεπάσει τή γύμνια του φόρεσε τό ρίζο, έδεσε τή μέση του μέ μιá τριχιά, και γούριζε από τόπο σέ τόπο, να μιλάει για τό Θεό.

«Τή νύχτα τήν περνούσε πάνω σέ λίγα άχυρα ή σέ κχιμιτά κουφίλα κάποιου γέριου δέντρου, άν βρισκόταν στο δρόμο του και προσευχόταν. Με μικρά δάκρυα επεκαλείτο τόν Κύριο να τόν εσπλαγισθεί, αυτόν και όλους τούς ανθρώπους πού άμαρταναν. Νά τους λυτρώσει από τή ματαιότητα των έγχοσιμών. Πεινούσε και προσευχόταν, διψούσε και προσευχόταν, και τά γυμνά του πόδια άφιναν ματωμένα άχνάρια όπου πατούσε. Κ’ έλεγε για τήν αγάπη, κι’ ήταν τέτοια τά λόγια πού δσοι τόν άκουγαν, πετού-

σαν τὰ πλοῦσια ροῦχα τους, περνοῦσαν τὸ χοντρό ράσο στὸ γυμνὸ τους σῶμα, ἔδεναν στὴ μέση τους τὴν τριχιά καὶ τὸν ἀκολουθοῦσαν. Καὶ εὐχαριστοῦσαν τὸν Κύριο γιὰ τὴν εὐλογία ποὺ τοὺς ἔστειλε νὰ μποροῦν νὰ ὑποφέρουν κι' αὐτοὶ γιὰ τὰ σώσουν τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὸν ἑαυτοὺς τους ἀπὸ τὴν ἁμαρτία.»

Ἄγριεφα καθὼς τ' ἄκουγα. Γιατί νὰ θέλει κανένας νὰ ὑποφέρει τόσο;

Ἡ καλογορία συνέχισε:

«Ἐκεῖνὴ τὴν ἡμέρα ὁ Φραγκίσκος θέλησε νὰ προσευχηθεῖ μόνος. Πέρασε τὸ δάσος, καὶ τὰ κλαριά τῶν δέντρων μπερδεύονταν στὰ μαλλιά του, καὶ τ' ἄγρια θάμνα τοῦ ἔσκιζαν τὰ γυμνά πόδια, σὰ νάταν δαιμόνια ποὺ δὲ θέλανε νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ περάσει. Πάλαψε, ἔσκιζε, ὡσπου ἔφτασε σ' ἕνα ἔξυφτο. Ἐκεῖ προσεχτήθηκε κι' ἔκλαψε γιατί ἦταν τόσο γλυκὸ τὸ φῶς τὸ γαλανὸ τ' οὐρανοῦ γύρω του.

Ἄξαφνα παρουσιάστηκε μπροστὰ του ὁ ἄγγελος. Δύρα κρατοῦσε, καὶ δοξῆρι στὸ χέρι, κι' ἦταν στεφανωμένος μετ' ἰσχυρὴν ὑπέροσμη.

«Φραγκίσκα, εἶπε, θὰ σοῦ δοῦν ποιά εἶναι ἡ μουσική ποὺ παίζουμε ἐκεῖ ψηλά, στὸ βασίλειο τ' οὐρανοῦ, μπροστὰ στὸ θρόνο τοῦ Κυρίου.»

Κι' ὁ ἄγγελος ἄγγιξε μετ' ὁδοῦν, μονάχα ἄγγιξε, μιὰ χορδή τῆς λύρας. Τότε ὁ πάτερ-Φραγκίσκος ἐνοιωσε τὴν ἐξαίσια χαρά...»

Ἔγω ἄστραφτε. Ἀραιά. Βροντοῦσε ἀπὸ μακριά. Ἡ βροχή δὲν ἔλεγε νὰ πάψει. Ἡ ἀδελφὴ Ματθίλδη συνεχίζει. Ἐφτασε στὸ θάμα. Τὸ μεγάλο θάμα ποὺ προορίστηκε στὸν πάτερ Φραγκίσκο:

«... Καθὼς ὁ Φραγκίσκος γενναίως προσευχόταν, ἐκεῖνὴ τὴν ἀγῆ, στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ, εἶδε νὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν οὐρανὸ ἕνα Σεραφεῖμ.

Ἄστραφταν καὶ λαμπροκοποῦσαν τὰ φτερά του καὶ σχημάτιζαν σταυρὸ. Δυὸ φτερά ἐνωμένα πάνω ἀπὸ τὸ κεφάλι τοῦ Σεραφεῖμ, δυὸ ἀνοίγαν στὰ πλάγια, κι' ἄλλα δυὸ πίσω στὴν οὐρά. Τὸ Σεραφεῖμ πλησίασε καὶ τότε εἶδε ὁ Φραγκίσκος ἐπὶ τὸ σταυρὸ ἦταν καρφωμένο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ. Σπάρραξε ἡ καρδιά του νὰ βλέπει τὸ φοβερὸ θέαμα καὶ ἰκέτευε θερμά: Νὰ τοῦ γίνῃ ἡ μεγάλη χάρη νὰ μπορέσει νὰ πονέσει κι' αὐτός, τόσο ὅσο πόνεσε ὁ Χριστός.

Ὁλόχρυση ἔδαψε ὁ ἥλιος τὴν ἀγῆ. Ὁ ἅγιος στεκόταν πάντα ὀλόρθος στὴν κορυφὴ τοῦ βουνοῦ καὶ παρακαλοῦσε. Τὸ Σεραφεῖμ χάθηκε. Ἐγίνε ἕνα μετ' ὁ φῶς τῆς ἀγῆς. Καὶ τότε, τὸ θάμα φάνηκε: Στὶς παλάμες καὶ στὰ πόδια τοῦ Φραγκίσκου ξεχώρισαν τὰ σημάδια. Ἦταν σημάδια ἀπὸ καρφιά, κι' ἡ σάρκα πλῆγωσε. Στὸ πλευρὸ του ἀνοίξε πληγὴ κι' ἔτρεχε ἀφθονο ζεστὸ αἷμα.

(Τὸ τέλος στὸ ἐρχόμενο)

Οἱ πληγὲς ἔμειναν στὸ σῶμα του ἴσα μετ' ἡμέρας ποὺ ἐσφύχθη. Καὶ τότε, μόνο τότε, τὴ στιγμή ποὺ ἐσφύχουσε, μίλησε γιὰ τὸ θάμα. Ὅσα ζοῦσε ἐκρυβε τίς πληγὲς ἀπὸ τοὺς συντρόφους του γιὰ νὰ μὴν πικραθοῦν ποὺ σ' αὐτοὺς δὲν εἶχε γίνει μιὰ τέτοια χάρη. Ἐσφύχθη εὐτυχισμένος, δοξάζοντας τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου.»

Ἡ ἀδελφὴ Ματθίλδη τῆσθε ὁρῆσθαι τὴν ἔδρα. Κι' ἔμοιαζε μετ' ἄγριο θεόρατο πουλί, ἔτσι καθὼς ἀνοίξε τὰ χέρια της καὶ τὰ φαρδιά μανίκια της γίνηκαν δυὸ μεγάλες φτεροῦγες.

— Μόνο γιὰ ὅσους πιστεύουν ἀληθινά, ὁ Θεὸς κάνει θεόματα, εἶπε ἐπίσημα. Μόνο γιὰ ὅσους πιστεύουν. Εἶπε, κι' ἔκλεισε τίς φτεροῦγες της.

Φεύγαμε πᾶ ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἡ βροχὴ εἶχε πάψει. Οἱ ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι γυαλοκοποῦσαν κι' ἀντικατρεφύζιν τὰ σιδηρικά τῶν τραμ καὶ τ' αὐτοκίνητα πιτσιλοῦσαν, καὶ κόσμος πολλὸς περπατοῦσε διασπικρῶς καὶ τσαλαβουτοῦσε στὰ νερά ποὺ εἶχαν ἀπομείνει.

— Πολλὴ λυπητὴ ἦταν ἐστὸύτη ἡ ἱστορία, λέει ἡ ἀδελφὴ μου ποὺ περπατᾷ δίπλα μου.

— Ναι, ἀποκρίνομαι. Πολλὴ θὰ πόνεσε ὁ Ἄγιος.

— Πῶς ἄνθεσε τόσο βάσανο;

Σταθήκαμε νὰ περάσει ἕνα αὐτοκίνητο. Περπατᾷ μετὰ ἡσυχᾶ.

Σαφινὰ ἀπὸ τὸν κῆπο ἐνός σπιτιοῦ ἦρθε διαπεραστικὴ, ἄγρια καὶ γλυκεῖα σὰν παράξενη ὑπόσχεση, ἡ μυρωδιὰ ἀπὸ νωπὸ χῶμα. Οἱ στάλες τῆς βροχῆς ἀπόμειναν σὰν ἄστρα στὰ φύλλα τῶν δέντρων.

Νὰ φτάσαμε σπῆτι, φορέσαμε τὰ παλιά μας κι' ἡ ἀδελφὴ πήρε τὴ χτένα κι' ἄρχισε νὰ χτενίζει τὰ κατάμαυρα σγουρά μαλλιά της. Κάμποσο.

Ἔστερα μετ' ἡ χτένα στὸ χέρι, γύρισε σ' ἐμένα:

— Ἐγὼ ἔξερεις, λέει ἀποφασιστικά, προσπαθῶ νὰ διώχνω ἀπὸ τὸ μυαλό μου αὐτὰ ποὺ μετ' ἡσυχᾶς. Λυπᾶμαι τόσο πολὺ ποὺ δὲν μπορῶ.

Δὲ μίλησα. Ἡ ἀδελφὴ πήρε μιὰ κορδέλα κι' ἔδωσε τὰ μαλλιά της. Κ' ἐγὼ εἶχα πικραθεῖ πολὺ καὶ δὲ γινόταν τίποτα, μὰ τίποτα γιὰ νὰ πολεμήσω τὴν πίκρα ποὺ στάλαζε στὴν καρδιά μου. Τίποτα.

Τὰ δάκρυα ἔφταναν ὡς τὸ λαϊμό μου. Τὰ κατὰπινα. Ὅλο ἐκεῖ ὁ νοῦς μου. Ὅλο στὶς πληγὲς. Οἱ παλάμες του. Τὰ πόδια του. Τὸ πλευρὸ του... Ἐπειδὴ τὸ θέλησε...

Ἄρχισα νὰ φάχνω. Κάτι ἔπρεπε νὰ γίνῃ. Κάτι. Ἐψάξα ἀκόμα. Ἀποφάσισα. Βρῆκα τὸ φαλιδάκι ποὺ κόβουμε τὰ νύχια. Ἄνοιξα τὴν ἀριστερὴ μου παλάμη. Γύρισα τὴν πλάτη μου στὴν ἀδελφὴ νὰ μὴ με βλέπει. Ἀκουμπῶ τὸ μυτερὸ ἀσάκι στὸ κρέας μου.

ΙΟΥΛΙΑ ΙΑΤΡΙΔΗ

ΔΥΟ ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΠΑΛΑΜΑ

[Οι καθαρευουσιάνοι τῆς Σμύρνης—Οἱ φίλοι τοῦ Καίρου—Ὁ Καβάφης.]

Τὰ γράμματα αὐτὰ εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ τὰ δώσει νὰ τ' ἀντιγράψω ὁ σεβαστός μου κήριος Ξενοφῶν Σελλάκης, πρῶην Γενικός Πρόξενος τῆς Ἑλλάδος, σὲ Κάιρο, στενός φίλος τοῦ Ποιητῆ καὶ συγκαταίτιός του σὲ σπῆτι τῆς ὁδοῦ Ἀσκληπιοῦ 3.

Τὸ πρῶτο, γραμμμένο τὸν Γενάρη τοῦ 1908, τοῦ τό'στειλε στὴ Σμύρνη, ὅπου ὑπηρετοῦσε ὡς Γ. Πρόξενος, κ' ὅπου εἶχε ἰδρῶσει σὺλ-

λογο Δημοτικιστῶν. Στὴ Σμύρνη τότε φούντωνε ὁ ἀγῶνας τῶν Δημοτικιστῶν μετὰ τοὺς Ξ. Σελλάκη, Στ. Σεφεριάδη, Ἀλέξο Φωτιάδη, Βουτζαλίδη, ποιητῆ που πέθανε πολὺ νέος, Σαμασιὰδῃ, δημοσιογράφῳ. Ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ἦ ἔφ. «Ἀμάλθεια» μετὰ τοὺς Ὑπερίδῃ καὶ Σολωμονίδῃ πολεμοῦσαν ἄγρια. Αὐτὴ ἦ ἀντὶ κατὰστασις, ὅταν ὁ Κ. Παλαμᾶς ἔγραψε τ' ἀκόλουθον γράμμα:

Ἀθήνα, 17 Γενάρη 1908.

«Φίλατέ μου,

Πιστεύεις πῶς μόλις σήμερα κατώρθωσα νὰ διαβάσω τὸ δέμα πού εἶχες τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ στείλῃς τῶν σμυρναϊκῶν ἐφημερίδων; Εἶχα δουλειές, καὶ τώρα τελευταῖα, καὶ μὴν ἀδιαθεοῖα. Ἔχω διαβάσει κουταμάρες καὶ ἀδιαντροπιές λογῆς· αὐτὰ πού γραφτήκανε στὴν «Ἀμάλθεια» εἶναι πρώτης γραμμῆς μαργαρίτες ἀποκρυσταλλωμένης ἀδιαθεοῖας, ἀσυνειδησίας, ἀνηθικότητος. Γιὰ γέλοια, γιὰ περιφρόνηση, μὰ καὶ γιὰ λύπη, ὅταν κανεὶς συλλογιστῆ πῶς οἱ γνῶμες τοῦ κόσμου πλάθονται ἀπὸ τέτοιες ψευτιές, ἀπὸ τέτοιες ἀνοησίες, ἀπὸ τέτοιους ἀτιμούς μεταποτισμοὺς τῶν ζητημάτων. Ἡξέρα πῶς ὁ κ. Ὑπερίδης εἶναι ἕνας πεθασμένος ποιητῆς· δὲν ἤξερα πῶς οἱ βρυκολάκοι σεληνιαζοῦντ' ἔτσι. Ἄς εἶναι. Ἐμένα πάντα μ' ἀρέσουν οἱ καυγάδες, ἔστω καὶ ἀνήθικα ὀργανωμένοι. Μοῦ κάνει πιὸ πολὺ κακὸ ἀπ' αὐτοὺς ἡ σιωπὴ καὶ ἡ ἀδιαφορία. Σπάνια, εἶναι ἀλήθεια, ἔχω δρεξῆ κ' ἔχω κοιρὸ νὰ προσέχω καὶ νὰ συγκινιέμαι ἀπὸ φλυαρίες ἐφημερίδων. Κάποιος φίλος μου ἀπὸ τὴν Πόλιν μοῦ στέλνει κάποτε Πολίτικα φύλλα σὰ γράφουνη γιὰ τὸ γλωσσικὸ· μόλις τοὺς ρίχνω μὴ ματιά. Μόλις ἀδειάζω νὰ ζήσω γιὰ νὰ συλλογίζομαι καὶ νὰ μελετῶ καὶ γιὰ νὰ προσθέτω κάποιον λιθαράκι στὸ μεγάλο μας πνευματικὸν παλάτι, πού ὄνειρευόμαστε μὲ καρδιοχτύπι τὸ ὕψος του. Ἐν τούτοις πῶς νὰ μη σταματήσῃ κανεὶς καὶ πῶς νὰ μὴν ἔκαρδιωθῆ βλέποντας πῶς ὑπάρχουν στοχαστικοὶ κ' εὐγενικοὶ τίμιοι ἄνθρωποι σάν τὸν κ. Ἐμμανουηλίδῃ*, πού προσέχουνη καὶ ρωτοῦν καὶ σέβονται καὶ νοιώθουνη καὶ μιλοῦν. Κ' ἐφημερίδες καλοσυνεδητες σάν τὴν «Ἡμερη-

σία.» Ἐπειτα ἐκείνη ἡ συνέντευξις μετὰ τὸν κ. Σ. Κουμουνοῦρο μετὰ ξάφνιασε! Πρώτη φορά ἀπὸ ἄνθρωπον πολιτικὸ ἄκουσα λόγια ὠραῖα, γνωστικά, φωτεινά. Ἐκείνη ἡ φράξις του συγκεφαλαιώνει ὅλο τὸ ζήτημα καὶ εἶναι γιὰ νὰ κοκκαλώσῃ χιλίους Ὑπερίδης: «Γλώσσα πού μᾶς ἔδωκε τόσο ὠραῖαν ποίησιν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καταδικασθῆ!» Ὁ κ. Κουμουνοῦρος τίμησε, ἄλλη μὰ φορά, τὸ ἀρχοντικὸ ὄνομά του. Βέβαια, γιὰ κείνους πού ξέρουνη νὰ κρίνουνη ἥττοχα, κερδισμένοι βγήκαμε κ' ἀπὸ τὸ λυσσοσμένο τοῦτο καυγᾶ. Καὶ κανεὶς ἂν δὲν πρόβαινε νὰ πῆ τὸ δίκιο μας, κ' ἂν ἔπιανε ὄλους βουβιμάρα, καὶ μόνο ὁ τρόπος μετὰ ὁποῖον μιλήσατε γιὰ μᾶς καὶ μόνο τὰ ἐπιχειρήματα τῶν Ἀμαθιακῶν φτάνουνη γιὰ νὰ δείξουνη πόσο εἰν' ἐκείνι τιποτένιοι, πόσο κ ἄ τ ι τ ι ἐπὶ τέλους θὰ εἶμαστ' ἐμεῖς.

Πολὺ πρόθυμα θὰ συντρέξω μετὰ ὄλη μου τὴν ἀδυναμία καὶ μετὰ ὄλο τὸ λίγο καιρὸ πού μπορῶ νὰ διαθέσω, τοὺς κυρίους πού λογαριάζουνη νὰ ἐκδώσουνη αὐτοῦ ἐβδομαδιαῖο περιοδικό. Σὲ παρακαλῶ νὰ τοὺς πῆς ὅτι εἶμαι προθυμώτατος, καὶ περιμένω νὰ με προστάξουνη.

Τώρα θὰ σὲ παρακαλέσω νὰ μοῦ πῆς κάτι ἄλλο. Ἔχω ἐκδόση ἕνα πεζὸ τόμο πεζογραφημάτων, τὰ Γ ρ ἄ μ μ α τ α τομ. Β' μετὰ λογῆς ἄρθρα μου φιλολογικά καὶ γλωσσικά· μάλιστα μερικά ἀπ' αὐτὰ «Ἡ ἐθνικὴ γλώσσα» καὶ τὸ «Ρωμιδὸς καὶ Ρωμιωσύνη», θὰ ἐρχόνταν ἀπάνου στὴν ὠρα μέσα στὸ τουφέκι πάναψε. Θὰ σοῦ στείλω τὸ σῶμα σου μόλις τὸ κατορθώσω, αὐτὲς τίς μέρες, ὑποθέτω. Θέλω, ὅμως, ἐναντίον τῆς συνηθείας μου νὰ στείλω (χαρίζοντας, ἐννοεῖται, γιὰ νὰ μὴ θυμῶνται) τὸ βιβλίον μου σὲ μερικὸς δημοτικιστῆς τῆς Σμύρνης καὶ σὲ ἄνθρώπους πού, χωρὶς νὰ εἶναι δημοτικιστῆς πα-

ρακολουθοῦν ὁπωσδήποτε τὸν ἀγῶνα. Καὶ στὸν κ. Ἐμμανουηλίδη ξεχωριστὰ—καὶ στὶς Σμυρναϊκές ἐφημερίδες. Σὲ παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μοῦ γράψῃς μερικά ὀνόματα καὶ διευθύνσεις, κατὰ τὸ πῶς πού λείει ὁ Πάλλης, γιὰ νὰ τὰ λανσάρω ἀπὸ δῶ ἐγὼ κατ' εὐθείαν, χωριστὰ στὸν καθένα, ὅποτε εὐκαιρήσῃ.

Τὶς ἐφημερίδες θὰ τίς στείλω στὸ Παρίσι. Στὸν Ταγκόπουλο εἶπα τὰ δέοντα. Δὲν ὑπάρχει φόβος. Συλλογήσου ὅτι μέρα μὲ τὴ μέρα κερδίζουμε. Ἐχομε καὶ δυὸ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου ποὺ γράφουσι σὲ γλῶσσα δημοτικῆ τὸν κ. Φωκᾶ (κάτι γράμματά του στὸ *Messageur d'Athènes*) καὶ τὸν κ. Ν. Χατζιδάκι. Ἡ ἰδέα προοδεύει. Ἀδιόφορο ἂν τιμῶν αὐτοὶ ἢ ἂν δὲν τιμῶν τὸ δεῖνα ἢ τὸ δεῖνα δημοτικιστῆ. Τὰ πρόσωπα ἐρχοῦνται ὕστερα· ἡ ἰδέα, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, λογαριάζεται. Ἐνα ἀπὸ τὰ ἀστειότερα δὲ τῆς Σμυρναϊκῆς ἀμυαλιᾶς εἶναι, ἀνάμεσα σὲ ἄλλα, νὰ ἀναφέρεται ὡς πληρωμένους καὶ μαλλιάρους ὁ Νιρβάνας—πολὺ

μετρημένος στὸ γράψιμό του κ' ἐκλεκτικός καὶ γράφοντας κατὰ τὴν περίστασι καὶ κατὰ φύλλα καὶ τὴ δημοτικὴ καὶ τὴ μιχτὴ καὶ τὴν καθαρεύουσα, καὶ νὰ ἀναφέρεται μὲ σεβασμὸ ὁ Χριστοβασιλῆς, πούρος δημοτικιστῆς στὰ φιλολογικὰ του ἔργα, βραβευμένος δὲ καὶ σὲ διαγωνισμὸ τοῦ Ψυχάρη. Πῶς φαίνεται πῶς οἱ ἄνθρωποι κοιτᾶζουσι πρόσωπα, καὶ χαμπιάρει ἀπὸ ἰδέα. Ἄν εἶχα τὸ ἀτύχημα νὰ παινέσω καμιά φορά κανένα ἀπὸ τὰ ψόφια ποιήματα τοῦ Ὑπερίδη, μπορεῖ νὰ μ' ἐβγάζε κ' ἐμένα ἀπὸ τὸν κατάλογο τῶν πληρωμένων καὶ τῶν ἀντεθνικῶν!

Μὰ ἀρκετὰ σὲ κούρασα μὲ τὴ φλυαρία μου, καὶ παύω. Ἡ φιλία μου σὲ χαιρετᾶ. Σοῦ εὐχομαι νὰ περάσῃς εὐτυχισμένα καὶ μὲ ὑγεία τὸν καινούριον χρόνον.

Ἐγκάρδιους χαιρετισμοὺς
ὁ φίλος σου

Κ. Παλαμᾶς
'Ασκληπιοῦ 3.»

Ἀξίζει νομίζω τὸν κόπο νὰ πῶ δυὸ λόγια γιὰ τὸ φίλο τοῦ ποιητῆ, τὸν κ. Στελλάκη, γιὰτι εἶναι ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους δημοτικιστῆς, πού ἂν καὶ δὲν ὑπῆρξε ποτέ του λογιτέχνης, ἐν τούτοις ἔφρασε τὴ σημαία τοῦ γραφτοῦ δημοτικοῦ λόγου μέσα στὴν ἐπίσημη ὑπηρεσία τοῦ Κράτους. Τὸ 1910 ὑπηρετοῦσε στὸ Βόλο ὡς προεδρὸς Ἐφετείου, κ' ἔγραψε μιὰ ἀπόφασή του διαζύγιου στὴ Δημοτικῆ. Ἄγιος πόλεμος ξέσπασε ἐναντίον του—κι' ὅλοι ζητοῦσαν τὴν παύση του. Τότε ὁ Κωστῆς Παλαμᾶς τοῦ στείλει ἕνα γράμμα συγχαρητήριον, πού δημοσιεύθηκε στὴν ἐφ. «Θεσσαλία», ὅπου δημοσιεύθηκε πρὶν καὶ ἡ δικαστικὴ τοῦ διαζύγιου ἀπόφασις. Τὸ γράμμα του ὁ Παλαμᾶς τᾶρχιζε ἔτσι: «Ποὺς σοῦ 'πε ἐσένα νὰ βγάλῃς τὸ φίδι ἀπ' τὴν τρύπα;» Δημοιοργήθηκε δὲ τόσος θόρυβος γύρω ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀπόφασιν, ὥστε καὶ ὁ Πατριάρχης Κων/πόλεως Ἰωακείμ Γ' ἔγραψε ἐναντίον του. Τότε τὸ Συμβούλιον Ἐφετῶν συνεδρίασε νὰ δεῖ τί θὰ γίνῃ μ' αὐτὴ τὴν ὑπόθεσι καὶ κλήθηκε σ'

Ἀθῆναι, 8 Ἰουλ. 1929.

«Ἀγαπητέ μου κύριε Ξενοφῶν,

Τὸ γράμμα σου μ' ἐχαροποίησε, πρῶτ' ἀπ' ὅλα γιὰτι μοῦ θύμησε ζωηρὰ τὴ συμπάθειά σου πρὸς ἐμένα καὶ τὴν ἐκτίμησίν σου πρὸς τὸ ἔργο μου, πράγματα ποὺ πάντα μοῦ ἀπομένουν στὴ μνήμη καὶ μὲ συγκινοῦν. Ἐπειτα μοῦ ἔφερε μπροστὰ μου τῆς Αἰγύπτου τὴ συμπάθειά πρὸς ἐμένα. Ἐννοῶ δηλαδὴ τοὺς Ἀλεξανδρινούς κύκλους κ' ἐκεῖνους τοῦ Καίρου ποὺ δὲν ἔλειψαν, ὡσάκις τὸ ἔφεραν τὰ πράγματα, τοὺς κύκλους ἐννοῶ τοὺς σχετικούς πρὸς τὴ λογοτεχνικὴ μας κίνησι, νὰ φέρουν πρὸς ἐμένα προσοχὴν πού μὲ τιμᾷ.

ἀπολογία ὁ κ. Στελλάκης. Ὁ Βλάσης Γαβριηλίδης ξεσπάθωσε στὴν «Ἀκρόπολι». Ἦταν ὅμως μόνος κ' ὁ ἐκλεκτὸς ἀγωνιστῆς ὠδηγήθηκε ὡς τὸ ἐδώλιο. Στὴν ἀπολογία του δὲ εἶπε μόνον αὐτὴ τὴ φράσι, πού ἔγινε αἰτία ν' ἂν ἀποσπῆ παμψηφεί: «Ἄν, κύριοι Ἐφῆται, μοῦ ἀποδείξετε, ὅτι ἡ γλῶσσα τῆς μητέρας μου, πού 'ναι Μανιάτσοσα, εἶναι χυδαία, τότε νὰ μὲ καταδικάσετε».

Ἡ ἀθωωτικὴ ἀπόφασιν τοῦ ἔδωσε μόνον μιὰ μομφή, ὅτι «ἐτάραξε τὰ γλωσσικὰ καθίστατα, τὰ πρὸ δεκαετηρίδων καθιερωθέντα».

Ὡς Γ. Πρόξενος, παντοῦ ὅπου ὑπῆρξε, ὑπῆρξε καὶ τὸ γλωσσικὸ μας ζήτημα. Ὁ Δημοτικισμὸς πολλὰ ὀφείλει σ' αὐτὸν, γιὰτι ὑπῆρξε πραγματικὸς ἀπόστολός του, ἰδίως στὶς χῶρες τοῦ ἔξωτερικου.

Σημειῶνω ἀκόμη ὅτι ὁ κ. Ἐμμανουηλίδης ἀπὸ καθαρευουσιάνους ἔγινε φανατικὸς λάτρης τοῦ Δημοτικισμοῦ, ἀπ' τὸ δασκάλειον τοῦ κ. Στελλάκη.

Καὶ τώρα τὸ δεύτερον γράμμα :

Γιὰ τοῦτο καὶ ἡ πρόσκλησι τοῦ «ἐκλεκτοῦ κύκλου τῶν φιλολογοῦντων» καθὼς μοῦ γράφεις, νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶ στὸ «Ὀραῖο καὶ γλυκύτατο Κάιρο» μ' ἐγγίζει βαθύτατα στὴν καρδιά· καὶ τόσο περισσότερο δὸ βλέπω πῶς μοῦ εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν πραγματοποιήσω τὴν εὐγενικώτατην αὐτὴ ἐπιθυμία των. Λόγοι σημαντικώτατοι καὶ φυσιολογικοὶ καὶ ψυχολογικοὶ μοῦ τὸ ἀπαγορεύουν, καὶ σ' ἐμένα καὶ στὰ ἔβδομητά μου χρόνια. Λόγοι ὑγείας καὶ λόγοι ἰδιοσυγκρασίας. Δὲν εἶμαι πιά παρουσιάζσιμος (ἀφήνω πῶς πάντα δὲν ἦμουν καὶ πολὺ), καὶ μόνον μιὰ φορά στὴ Θεσσαλονικὴ ἡμῶν ἀναγκασμένος νὰ παραβιάσω τὸν ἀπαρβίαστο αὐτὸ κανόνα. Καὶ ἡ Πάτρα, ὁ τόπος

ποῦ γεννήθηκα μὲ ἔχουν πρὸ μηνῶν καλέσει, καὶ τώρα τελευταία ἀναγκάστηκε θλιβερώτατα νὰ ἀποποιηθῶ ἕνα ἐνθουσιαστικώτατο κάλεσμά ἀπὸ τὴν Κύπρο, διὰ μέσου ἑνὸς ἀντιπροσωπευτικοῦ τέκνου πολυτίμου, τοῦ Λανίτη.

Ἀγαπητέ μου Στελλάκη, ἐννοεῖς τὴ θέση μου καὶ πρέπει νὰ μὲ δικαιολογήσῃς στοὺς φίλους τοῦ Καίρου. Φύλλο ἰδιαιτέρου γιὰ μένα τῆς φιλολογικῆς ἐπιθεωρήσεως τῆς *Semaine*, τιμητικώτατο γιὰ μένα, μ' εὐχαριστεῖ, ὅσο καὶ ἂν δὲν τὸ θεωρῶ ἀπαραίτητο. Ὅσο γιὰ τὸν Καβάφη, ποῦ βέβαια εἶναι

Στὸ γράμμα αὐτὸ γίνεται φανερὴ ἡ δειλία τοῦ ποιητῆ νὰ παρουσιάζεται στὸν κόσμον. Ἐντύπωση ἐπίσης κάνει ἡ φανερὴ ἀντιπάθειά

ποιητῆς ἰδιόρρυθμος, τί νὰ εἰπῶ; ὅ,τι καὶ ἄλλοτε εἶπα σὲ ἀνάλογη περίστασι. Νὰ τὸν χαίρουνται οἱ ἀποκλειστικοὶ του θαυμασταί. Γιατί καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ποῦ γεννᾷ τὸ ἔργο ἑνὸς καλλιτέχνη δὲν εἶναι κάποτε κοιτῆριον τῆς ἀξίας τοῦ καλλιτέχνη ὅσο εἶναι κριτήριον τῆς δικῆς του τῆς ἀξίας, τῆς ἀξίας τοῦ θαυμασμῶ του. Ἐννοῶ πάντα τὴν ἀξία τὴν καλαισθητική.

Σὲ φιλῶ. Πάντα μὲ τὴν ἐνθύμησή σου καὶ μὲ τὴν ἀγάπη σου

Κ. Παλαμᾶς»

του γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Καβάφη. Ἡ παρατήρησή του γιὰ τὸν καλαισθητικὸ θαυμασμὸ ἑνὸς καλλιτεχνικοῦ ἔργου εἶναι ἀξιοπρόσεχτη.

ΦΑΙΔΩΝ ΑΛΕΞΙΟΥ

ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

ΤΟ ΨΥΧΟΣΑΒΒΑΤΟ ΤΗΣ ΠΕΝΤΗΚΟΣΤΗΣ

Ἐνα Μεγάλον Σάββατο ἡ Παναγία εἶπε πὼς θέλει νὰ πάη νὰ δῆ τίς ψυχές. Τὴν ἔβαλαν πάνω σὲ ἄμαξα ποῦ τὴν ἔζερναν τριακόσιοι ἄγγελοι· καὶ τὴν πῆγαν πρῶτα ἐκεῖ ποῦ ἦταν οἱ κρματισμένοι· κ' εἶδε ἐκείνους ποῦ σκοτώσανε ἄνθρωπο, τοὺς φονιάδες, ποῦ ἔδραξαν μέσα στὴν κόλαση. Ὁ κοχλασμὸς τοῦ κατραμιτοῦ γύριζε κ' αὐτοὶ ἐκεῖ μέσα καίονταν. Ἄλλου κρέμουνταν τὸ φίδι στὴ γλώσσα.—Γιατί; ρώτησε ἡ Παναγία.—Εἶπε ἄδικο. Ἄλλος ἀπὸ τὴ μέση καὶ κάτω ἦτανε μέσα στὸ κατράμι, μόνον ποῦ φαίνονταν. Αὐτὸς πῆγε ν' ἀρραδωνισθῆ καὶ ἔξκοψε κ' ἀπ' τὴν ἄμαρτια ποῦ ἔκαμε ἀνοίξε ἡ γῆ καὶ τὸν πῆρε μέσα. Εἶδε ἐκείνον ποῦ ἀφουγκριούνταν. Ἐκαίγαν τίς σοῦγλες καὶ τίς ἔχωναν μέσα στ' αὐτιά του. Εἶδε ἐκείνην ποῦ θυζαξε τὸ Τουρκάκι· κρέμονται τὰ φιδία στὰ βυζιά της. Ἀκόμα πολλὰ εἶδε κ' ἀνατρίχιασε ἡ Παναγία κ' εἶπε:—Κυρίε μου, καλλιόστερα νὰ μὴ γεννιούντανε.

Ἦστερα τὴν πῆγαν στὸν Παράδεισον, σ' ἕνα ὄρατο μέρος ποῦ διασκέδαζαν οἱ ψυχές. Ἐκεῖ εὐχαριστήθηκε πολὺ καὶ χάρηκε.

Πηγαίνει μπρὸς στὸ Θεὸ καὶ κάνει μετάνοιες κ' ἀνοίξαν τὰ χέρια της ἀπὸ τίς πολλὰς ποῦ ἔκανε. Τὸν παρακάλεσε, λοιπόν, γιὰ χάρη της νὰ θγάλη τίς ψυχές, καλὰς καὶ κακὰς, πενήντα μέρες νὰ γυρνοῦνε ἔξω. Ἀπὸ τότε, ἀπὸ τὸ Πάσχα ὡς τῆς Γονατιστῆς, τίς πενήντα τῆς Λαμπρῆς, ὅλες οἱ ψυχές τρέχουν ἔξω εὐχαριστημένες.

Κάθονται πάνω στὰ ταβάνια τῶν σπιτιῶν, στὸ κλῆμα, πάνω στὰ βλαστάρια καὶ στ' ἀπλωμένα ἄσπρα ρούχα, γι' αὐτὸ ὅλες αὐτὲς τίς μέ-

ρες, γιὰ νὰ μὴ πέσουν οἱ ψυχές, δὲ «ξερᾶχηζαν», δὲν ἔκοφταν τὰ βλαστάρια ἀπὸ τὸ κλῆμα καὶ δὲν ἄφιναν τὴ νύχτα ἀπλωμένα τὰ ρούχα. Καὶ τὸ Ψυχὸσάββατο δὲν ἔπιαναν σαποῦνι, μὴ γλυτροῦσαν οἱ ψυχές.

Τὰ Ψυχὸσάββατα δὲ δούλευαν:

Ἀνάθεμά μ', ἂν δούλεψα τὰ ἱεῖα τὰ Σαββάτα, τῆς Γονατιστῆς, τῆς Τυρινῆς καὶ τ' ἁγίου Θεοδώρου.

Τῆς Γονατιστῆς τὸ Ψυχὸσάββατο καὶ οἱ ἄντρες δὲν ἔπιαναν δουλειὰ καὶ στὸ χωράφι δὲν πῆγαιναν:

Ὅλα τὰ Ψυχὸσάββατα νάρτοῦν καὶ νὰ περᾶσιν τοῦ Μᾶη τὸ Ψυχὸσάββατο, μὴν ἔσκει, μὴν περᾶσει.

Οἱ ψυχές αὐτὸ τὸ Ψυχὸσάββατο δὲν τὸ θέλουνε γιὰ τὴν ἀδριανὴ μέρα θὰ πάνε νὰ κλειστοῦνε μέσα στὸν τόπο τους καὶ κλαῖνε.

Ὅλοι ἔκαναν κόλυθα γιὰ τίς ψυχές τῶν πεθαμένων τους καὶ τὰ πῆγαιναν στὴν ἐκκλησία καὶ στὰ μνήματα.

Τὴν Κυριακὴ τῆς Γονατιστῆς, τὴν ὥρα ποῦ διάβαζε ὁ παπᾶς τίς εὐχὲς στὴν ἐκκλησία καὶ γονάτιζε ὁ κόσμος καὶ χτυποῦσε ἡ καμπάνα, ἐκείνη τὴν ὥρα περνοῦσαν διαστικά οἱ ψυχές, ἔπαιρναν τρία-τέσσερα σπυριά κόλυθα καὶ πῆγαιναν νὰ κλειστοῦνε εὐχαριστημένες ποῦ τίς θυμηθήκανε οἱ δικοὶ τους. Ἄν τύχαινε κανεῖς καὶ δὲν ἔκανε γιὰ τοὺς πεθαμένους του, οἱ ψυχές ἄφρευγαν πικραμένες ποῦ οἱ ζωντανοὶ τοὺς ἀλησμόνησαν.

ΕΛΠΙΝΙΚΗ ΣΤΑΜΟΥΛΗ - ΣΑΡΑΝΤΗ

JOSEPH CONRAD

Ο ΝΕΓΡΟΣ ΤΟΥ "ΝΑΡΚΙΣΣΟΥ,"*

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ: ΤΖΙΝΑΣ ΠΕΣΚΕΤΖΗ

Κι' έτσι ο Ντόνκιν, μιὰ και δὲν τὸν μάλλωνε κανεὶς, καταρίσταν γιὰ δύο, ἔχωνε τὴ μύτη του γιὰ κωγὰδες, δανείζονταν ταμπάκο, ρεμπέλευε μὲ τίς ὥρες, και καθόταν μπροστὰ στὴ σόμπα σὰ στὸ σπίτι του. Κι' ἀπὸ κεῖ μέσα ἀπ' τὸ σανίδωμα, μὰς ἄκουγε πὸς μιλάγαμε τοῦ Τζίμμου. Ὁ μαγερας χτύπαγε τὰ κασορῶλια, θρόνταγε τὴν πόρτα, μουρμούριζε προφητείες περὶ κόλασης, γιὰ ὅλη τὴν παρέα τοῦ καραβοῦ. Κι' ὁ Ντόνκιν πὸς δὲν παραδεχόταν τίποτε τὸ μελλοντικό, παρὰ μονάχα ὅταν τοῦ χρῴσιμενε γιὰ τίς βλαστῆμιες του, ἄκουγε προσεχτικῶς, θυμωμένος, χαμογελών-ας χαιρέκακα, μπρὸς στὴν εἰκόνα τῆς αἰώνιας τυραννίας — ὅπως γελοῦν χαιρέκακα οἱ ἄνθρωποι μπρὸς στίς καταράνιες εἰκόνας τῆς σκληρότητας και τῆς ἐκδίκησης, τῆς ἀπληροῦτας και τῆς δύναμης...

Τ' ἀστρόφωγα βράδια, κίτ' ἀπ' τὴν παγεοὴ λαμπράδα τοῦ πεθαμένου φεγγαριοῦ, τὸ σιωπηλὸ καράβι ἔπαιρνε μιὰν ὄψη ψεύτικη. Ἀπὸ κίττω του μιὰ μακρὰ χρουσαφένια λουρίδα ρέλιαζε τὸ μαῦρο δίσκο τῆς θάλασσας. Πάνω στὰ ἤρυχα καταστρώματά του ἀντιχόδων πατημασιές. Τὸ φεγγαρόφωτο κίτταγε πάνω του παγερά, και τ' ἄσπρα πανιά του εἴτανε σὰν κῶνοι χιονένιοι, ἀπτιλοὶ, ἐκθαρβωτικοί. Κίτ' ἀπ' τίς ἀλλόκοτες ἀχτίδες, τὸ καράβι φάνταζε ἀγνό, σὰν ὄραμα μιᾶς ὁμορφιάς ἰδανικῆς. Τίποτε τ' ἀληθινὸ δὲν εἶχε πάνω του, τίποτε τὸ ξεκάθαρο και στέρσο ἔξω ἀπ' τίς βαρεῖες σκιές, πὸς γέμιζαν τὰ καταστρώματά του μὲ τὴν ἀδιάκοπη ἀθάροθη κίνησή τους. Οἱ σκιές, πὸς μαῦρες ἀπ' τὴ νύχτα, πὸς ἀνήσυχες ἀπ' τίς ἀνθρώπινες σκέψεις...

Ὁ Ντόνκιν μαγαχός, ὄλος κακία, περιφέρονταν ἀνάμεσα σ' αὐτές, και σκέφτονταν ὅτι ὁ Τζίμμου παραγοῦσε νὰ τὰ τινάξη. Κεῖνη τὴ νύχτα, λίγο πρὶν θραυδίση, πάνω ἀπ' τὰ κατάρτια εἰδοποίησαν πὸς φωνῆκε ξηρά. Ὁ κυβερνήτης ἐκεῖ πὸς προζάρμοζε τοὺς γυαλοσωλῆνες, εἶπε μὲ πίκρα στὸν Μπαίκερ, ὅτι, ἀφοῦ σπιθαμὴ πρὸς σπιθαμὴ πηλέψαν γιὰ νὰ φτάσουν στ' ἀνατολικὰ νησιά, δὲν τοὺς ἀπομένει τώρα στὰ τελευταῖα τίποτε ἄλλο, παρὰ νὰ τοὺς εἶρη καμμιά μονάχα ἀπ' ἐσεῖνες! Ὁ οὐρανός εἶταν ὀλοκάθρος, και τὸ θερμότερο φηλά. Ἡ ἀπῆλῃ αὔρα κόπασε μὲ τὴ δύση τοῦ ἡλιοῦ και μιὰ ἀπέραντη σιγή, πρὸδρομος μιᾶς νυχτιᾶς δίχως ἀγέρα, ἀ-

πλώθηκε πάνω στὰ θεομὰ νερὰ τ' ὠκεανοῦ. Ὅσο εἶταν μέρα, οἱ ἄντρες συναγμένοι στὸ κωποῦνι, κύτταζαν ἀνατολικά τὸ νησί Φλόρες, πὸς ξεπετάγονταν πᾶν' ἀπ' τὴν ἐπιφάνεια τῆς θάλασσας, μὲ γραμμὲς ἀκκρόνιστες και σκαρμμένες, σὰν ἐρεῖφινο σκοτεινὸ, πάνω σὲ μιὰν ἀπέραντη ἐρημωμένη πεδιάδα. Εἶταν ἡ πρώτη φορά πὸς βλέπαν ξηρὰ, ὑστερ' ἀπὸ τέσσαρους μῆνες. Ὁ Τζάρλυ εἶταν ὄλος ἔξαψη. Εἶχε παραπίρει θάρρος μὲ τοὺς μεγαλύτερους του, γιὰτὶ ἐπικρατοῦσε γενικὴ ἐπίεικεια. Γιὰ πρώτη φορά σ' ὀλίκαιρο τὸ ταξίδι, ἡ ἀπατηλὴ ὑπαρξὴ τοῦ Τζίμμου ξεχάστηκε, μπρὸς στὴ χεροπιστῆ πραγματικότητα. Τόχαμε ὁμῶς παρακίνει. Ὁ Μπέλφαστ συζήταγε, φέρνοντας παραδείγματα φανταστικά, γιὰ κίττι ταξίδια ἀπ' τ' ἀκρωτήρι στὴν πατρίδα.

— «Κεῖνες οἱ πολὺ κατὰ πῶς πρέπει γολλέτες, τὸ κ' νουν μέσα σὲ πέντε μέρες», βεβαίωνε. «Τὶ χρειαζέται; Μονάχα ἓνα γερὸ ἀεράκι».

Ὁ Ἄρτσι πάλι ἔλεγε, πὸς ἔρτα μέρες, εἶταν τὸ πὸς σύντομο ταξίδι, και τσακῶνονταν φιλικῶς, βρίζοντας ὁ ἓνας τὸν ἄλλο.

Ὁ Νόουλ τοὺς ἐρολογηθήκε ὅτι τοῦ μύριζε κι' ὄλας «πατρίδα» και γέροντας πάνω στὸ κουτσὸ του ποδάρι, γέλαγε τόσο, πὸς κόντισε νὰ κοπῆ στὰ δύο.

Μιὰ παρὰ μιὰ χριζομᾶλληδες θαλασόλυκαι κύτταζαν σιωπηλοί, ἀπορορημένοι, ἀγρωποί. Ἔνας ἀπὸ δαύτους εἶπε ξαφνικῶς:

— «Δὲν εἶμαστε και πολὺ μακρὰ ἀπ' τὸ Λονδίνο, τώρα πιά».

— «Τὸ πρῶτο βράδυ πὸς θὰ πατήσω στὴν ξηρὰ, νὰ μὲ πάρη ὁ διάλογος ἂν δὲ φίω κρεμμύδια μὲ μπιφτέκι... κι' ἂν δὲν πιῶ κι' ἓνα καοσταράκι ἀπὸ κεῖνο τὸ δηλητήριο», εἶπε ἓνας ἄλλος.

— «Ἐνα βαρέλι, θὲς νὰ πῆς!» ξεφώνισε κάποιος.

— «Μ' αὐγὰ και λαρδί, τρεῖς φορές τὴ μέρα. Ἔτσι ζῶ ἐγὼ!» φώναξε μ' ἔξαψη ἓνας τρίτος.

Ἀναταράχτηκαν. Τὰ μάτια ἄρχισαν νὰ λαμποῦν, οἱ γλώσσες πλατάγιζαν. Κίττι μικρὰ νευρικά γέλια ἀκούστηκαν. Ὁ Ἄρτσι χαμογελοῦσε συντηρητικῶς στὸν ἑαυτὸ του. Ὁ Σίνκλετον ἤρθε κι' αὐτὸς ἐπάνω, ἔρριξε ἓνα βλέμμα, και ἐξανφύγε χυρὸς νὰ βγάλῃ τσιμουδιά, ἀδιάφορος, λὲς κι' εἶχε δεῖ και ξανάδεῖ τὸ Φλόρες, ἄπειρες φορές. Τὸ βράδυ, ὅπως ἔρχονταν ἀπὸ τὴ δύση, ἐβδουε τὴ φωνὴ γραμμὴ τῆς ξηρᾶς.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο.

— «Απόλυτη μπουνάτσα», είπε κάποιος ήσυχα. Οί ζωντανές κουβέντες κόπασαν. Ξεψύχσαν αιγά αιγά. Οί παρέες διαλύθηκαν. Οί άντρες, ένας-ένας έφυγαν, κα-εβαίνοντας τις άνεμόκαλες άρχαί και σοβαρά, λές κι’ είχαν σκοτεινιάσει γιατί θυμψήθηκαν πώς εξαρτόνταν από κάτι άόρατο. Κι’ όταν τό μεγάλο κίτρινο φεγγάρι άνέβηκε χαροπά, πάνω άπ’ τή σκληρή γραμμή του ξεκά-θαρου έρίζοντα, έρθηκε τό καράβι τυλιγμένο μέσα σε μιάν άπνοη σιγή. Ένα καρ δι άφοβο, πού κοιμόταν θαθείά, χωρίς όνειρα, πάνω στο στήθος τής ναρκωμένης φοδερης θάλασσας.

‘Ο Ντόνκιν τάβαλε με τή γαλήνη, με τό πλοιο, με τή θάλασσα π’ άπλώνονταν από παν-τού. Ένα κι’ αδή με τήν άτέλειωτη σιωπή τής οικουμένης. Μιά άνεξήγητη στεναχώρια τόν έ-τρωγε. Σωματικά, έσθαια, είχε υποχωρήσει, αλλά ή πληγωμένη του άξιοπρέπεια έμεινε άκαταδάμα-στη, και τίποτε δέν μπορούσε να γιζτρέψη τά κομματιασμένα του σουαυθήματα. ‘Η ξερά είχε κιάλας φανεί, σύντομα θάταν στην πατρίδα, με κακοπλερώνονταν. Δέν θάχε ρούχα, και πάλι θάπρεπε να δουλέψη σκληρά. Τι άπικισια πούταν όλ’ αδιά. Γή. ‘Η γή πού παίρνει τή ζωή τ’ άρ-ρωστημένου ναύτη. Κείνος κεί ό νέγρος είχε λε-φτά, ρούχα, εύλογοι στιγμές, και δέν έλεγε να πεινάη. ‘Η γή παίρνει τή ζωή... Μπήκε στον πει-ρασμό να πάη να τό εξακριβώση. ‘Ισως κιάλας... Μπορεί ναταν λίγο τυχερός. Μές του θρημιάρη τήν κασέλα είχαν τά χρήματα. Ζωηρός - ζωηρός, ξεχώρισε άπ’ τις σκιές, μέσ’ τό φεγγαρόφωτο, και τό γυρό, τό πεινασμένο ψόφιο μούτρο του, από χλωμό, έγινε κατακίτρινο σαν τό φλουρί. ‘Ανοίξε τήν πόρτα τής καμπίνας, κι’ έμεινε με τό στόμα άνοιχτό. ‘Ο Τζίμμου είχαν νεκρός! Κοί-τόνταν ασάλευτος, με στυρωμένα χέρια, σαν κείνα τά ξεπλωμένα κορμιά, πού χαράζουν στο καπάκι τής νεκρόκασας. ‘Ο Ντόνκιν τόν κύ-ταξε λαίμαργα. ‘Υστερα ό Τζίμμου, χωρίς να σα-λέψη ανοιγόκλεισε τά βλέφαρα, κι’ ό Ντόνκιν έμεινε πάλι με τό στόμα άνοιχτό. Κείνα τά μά-τια είχαν τρομαχτικά. ‘Εκλεισε προσεχτικά τήν πόρτα πίσω του, κυττάζοντας έπίμονα τόν Τζίμμου. ‘Αλτ, οά νάχε μπει κεί μέσα διακινδυνεύοντας, για να πη σε κάποιον, ένα μυστικό τρομαχτικής σημασίας. ‘Ο Τζίμμου δέν κούνησε, αλλά τόν λο-ξοκύταξε τεμπέλικα.

— «Μπουνάτσα!» ρώτησε.

— «Ναισε», απάντησε ό Ντόνκιν απογοητευ-μένος και κίθησε πάνω στην κασέλα.

‘Ο Τζίμμου άνάσαινε μ’ έδκολία. Είταν συνη-θισμένος, μέρα και νύχτα, σε τέτοιες δίξεις. Οί άντρες έρχονταν ό ένας ύστερ’ άπ’ τόν άλλ-λον. Μίλαγαν καθαρά, έλεγαν εύθυμοι κουβέντες, ξαναλέγαν παλιά χωρατά, τόν άκουγαν. Και κα-θένας, φεύγοντας, είχαν οά νάφινε πίσω κάτι άπ’ τή δική του ζωτικότητα, οά νάχε δώσει λί-γη άπ’ τή δική του δύναμη, πού άνανέωνε τή θεσιότητα τής ζωής, αδο τό πράγμα πού ποτε δε θά καταστρεφόταν! Δέν τ’ άρεζε να μένη μόνος στην καμπίνα, γιατί σαν είχαν μόνος, τού φαίνονταν οά να μένη είταν καθόλου εκεί. Δέν ένοιωθε τίποτα. Ούτε πόνο. ‘Οχι; τώρα πιά εί-ταν μιá χαρά. ‘Αλλά δέν τήν διασκεδάζε τήν

άνάρρωσή του; άν δέν είχαν κάποιος πλάι του για να τό βλέπη αδό. Κι’ αότός εδω ό άνθρω-πος, τό ξκανε όσο κι’ οί άλλοι. ‘Ο Ντόνκιν τούριχε κλεφτές ματιές.

— «Γρήγορα θάμαστε στην πατρίδα», παρατή-ρησε ό ‘Αλτ.

— «Γιατί μιλάς φιθουριστά;» ρώτησε μ’ ένδια-φέρον ό Ντόνκιν. «δέν μπορείς να σηκώσης λίγο τή φωνή σου;»

‘Ο Τζίμμου ένοχλήθηκε, και για λίγην ώρα δέν είπε τίποτα. ‘Υστερα, με φωνή άχρωμη κι’ άψυχη:

— «Γιατί να φωνάζω; δέν είσαι κουφός, αδό δά τό ξέρω».

— «Ω! άκούω πολδ καλά», απάντησε χαμη-λόφωνα ό Ντόνκιν κατεβάζοντας τά μάτια.

Λογάριαζε να σηκωθεί και να φύγη, όταν πά-λι μίλησε ό Τζίμμου.

— «Καιρός είναι να φτάσουμε πιά στην πα-τρίδα... να φάμε και τίποτες τής προκοπής... όλο πεινάω».

Ξαφνικά ό Ντόνκιν άναψε.

— «Τι να πω έγω!» τσίριξε. «Κι’ έγω πεινάω, και δουλεύω κιάλας. ‘Εδω πεινάς!»

— «‘Η δουλειά πού κάνεις δε θά σε ξεκάνη», είπε αδύναμα ό ‘Αλτ. «Στήν κάτω κουκέττα έχω δυό γαλλέτες, πάρε τή μιá. Δέν μπορώ να τις φάω».

‘Ο Ντόνκιν βούτηξε μέσα, φαχούλεψε στη γω-νιά, κι’ όταν ξαναφάνηκε τό στόμα του είχαν γεμάτο. Μασούλαγε με διάση. ‘Ο Τζίμμου, έμοια-ζε οα να κοιμόταν με μάτια άνοιχτά. ‘Ο Ντόν-κιν έφαγε τό παξιμάδι και σηκώθηκε.

— «Δέν θά φύγη;» ρώτησε ό Τζίμμου κυττά-ζοντας τό ταβάνι.

— «‘Οχι!» είπε ό Ντόνκιν λές και τόν έ-σπρωξε κάτι, κι’ αντί να θγή, άκούμπησε πάνω στην κλειστή πόρτα. Κύταξε τόν Τζίμμου. ‘Αλτ, έτσι όπως είχαν, μαύρος, λιγνός, πετσι και κόκ-καλο, λές κι’ είχε λυώσει μέσα σ’ ένα άθεστο-κάμινω. Τά κοκκαλιέτρικα δάχτυλά του, άργοχτυ-πούσαν πάνω στο έξλο έναν άτέλειωτο σκοπό. Είταν κουραστικό να τόν κυττάς και σέ νευρία-ζε. Μπορεί να τραβούσε ακόμα έτσι, για πολλές μέρες. Είταν πρόστυχο. Δέν είχαν χτήμα ούτε τής ζ’ής, ού-ε του θανάτου, κι’ είχαν άτρωτος, μ’ αδή τή φαινομενική του άγνοια, και για τά δυό. ‘Ο Ντόνκιν δάλληκε να τόν εξαλαφρώση λίγο.

— «Τι σκέπτεσαι;» τόν ρώτησε.

Παν’ άπ’ τό θιθουλωμένο, οα νεκρού, όλο ά-πάθεια μούτρο του ‘Αλτ πέρασε ένα χαμόγελο άπίθανο, τοσαμαχικό. Είταν οά νάδλεπες μέσ’ τ’δνειρό σου να οού χαμογελάη ένα πτώμα.

— «Είμαι κάποιον κορίτσι», φθύρισε ό ‘Αλτ...

«Μιά πόρνη τής Καντόνας, παράτησε έναν τρίτο άξίωμα:ικό για χτή μου. Μαγείρευε τά στρεί-δια όπως μ’ άρέζουν... Δέει, ότι θά παρατούσε τόν καθάνα, για έναν τέτοιο χρωματιστό τζέντ-λεμαν... Αότός είμαι έγω. Είμαι εύθυμος με τις γυναίκες», πρόσθεσε, μιλώντας δυνατώτερα.

‘Ο Ντόνκιν δέν πίστευε στ’ αδιά του. Είταν σκανταλισμένος.

— «Θά τ’δκανε αδό; Μά δε θά τήν έκανες τώρα πιά τίποτες», είπε μ’ άσυγκράτητη αηδία.

«Ο Άλτ όμως δὲν εἶταν ἐκεῖ νὰ τὸν ἀκούσῃ. Περιφερόταν στὸ Ντόκ Ρόαντ τῆς ἀνατολικῆς Ἰντιάς, λέγοντας εὐγενικῶς :

— «Ἐλάτε νὰ σὰς προσφέρω κάτι». κι' ἐσπρωχθεὶς τὴ γυάλινη πύρτα, καὶ μὲ αὐτοπεποίθηση καμάρωνε κατ' ἀπ' τὸ φῶς τῆς λάμπας, μπρὸς στὸ ταμπεο ποῦταν ἀπὸ ξύλο μαόνι.

— «Θαρρεῖς πῶς θὰ πατήσῃς τὸ ποδᾶρι σου στὴν ξηρά;» ρώτησε θυμωμένα ὁ Ντόνκιν.

«Ο Ἄλτ τινάχτηκε.

— «Δέκα μέρες», εἶπε γρήγορα, κι' ἀμέσως γύρισε στὶς χῶρες τῆς ἀνάμνησης, ὅπου χρόνος δὲν ὑπάρχει. Ἔνοιθε ξεκούρατος, ἤρεμος, λές κι' εἶχε βγεῖ ἀπὸ κάθε λυπηρὴ ἀβεβαιότητα. Κάτ' ἀπ' τὴν ἀμετάβλητη ποιότητα τῆς αἰωνιότητος, εἶταν κείνα τὰ ἀργὰ δευτερόλεπτα τῆς ἀπόλυτης ἀνάπαυσός του. Φαινόταν πολὺ ἡσυχος καὶ εὐτυχισμένος ἀνάμεσα στὶς ζωηρὲς ἀνάμνησες, πὸν κατὰ λάθος τίς ἐπαίρνε, χαρωπᾶ, γιὰ ἀναφιβόλους μελλοντικῆς σκηῆς. Δὲν τὸν ἐνοιαζε γιὰ κανέναν.

Ὁ Ντόνκιν τὸ ὑποφίλιζονταν ἀόριστα αὐτὸ, ὅπως ἕνας τυφλὸς νοιῶθει μὲς τὸ σκοτάδι τοῦ μοιραίου ἀνταγωνισμοῦ του μ' ὅλες τίς τριγύρω ὑπάρξεις, πὸν γι' αὐτὸν θὰ μείνουνε γιὰ πάντα ἐξωπραγματικῆς, ἀνεύθιτες, ζηλευτές. Εἶχε τὴ διάθεση νὰ διεκδικήσῃ τὴ σπουδαιότητά του, νὰ σπᾶσῃ, νὰ διαλύσῃ. Νὰ εἶναι ἰσόπαλος μ' ὅλους πᾶνω στὸ κάθε τι. Νὰ σκίσῃ τὸ πέπλο, νὰ βγάλῃ τὴ μάσκα, νὰ ἐπιδειχθῇ, νὰ ξεσκεπάσῃ. Μιά κακόπιστη ἐπιθυμία φιλαλήθειας! Γέλασε κοροῦθευτικῶς λέγοντας: «Δέκα μέρες. Νὰ μοῦ τρυπήσῃς τὴ μύτη ἂν ποτέ!... Θὰ πεθάνῃς τώρα, αἴριο ἴσως, τὸ πολὺ. Δέκα μέρες!» Περίμενε λίγο. «Μ' ἀκούς; Νὰ μὲ πάρῃ ὁ διάλογος ἂν δὲ μοιάζεις κακαρωμένος κιόλας».

Ὁ Τζίμμου φαίνεται ἔδαζε μεγάλες προσπάθειες, γιὰτὶ εἶπε σχεδὸν δυνατᾶ:

— «Εἶσαι ἕνας θρωμερὸς, ὑπουργός, ψεύτης. Ὅλοι σὲ ξέρουν».

Καὶ ἀψήφώντας κάθε πιθανότητα, ἀνακάθησε, καὶ πάγωσε μ' ἕνα βλεμματιὰ τοῦ ἐπισκέπτη του.

Γρήγορα ὁμοῦς ὁ Ντόνκιν συνῆλθε καὶ ξέσπασε.

— «Τί ἔκανε λέει; Τί ἔκανε; Ποιὸς εἶναι ψεύτης; Ἐὖ κοροῦδεψες τὸ πλῆρωμα, κοροῦδεψες τὸν κυβερνήτη, ὅλους. Ὅχι ἐγὼ. Φορᾶς καὶ μάλλινη φανέλλα! Καὶ ποιὸς εἶσαι σὺ;» Κόνταψε νὰ πνιγῇ ἀπὸ τὴν ἀγανάκτηση. «Ποιὸς εἶσαι σὺ, πὸν φορᾶς καὶ μάλλινη φανέλλα;» Ἐξανάπε τρέμοντας. «Πᾶρε τὸ ἕνα, πᾶρε τὸ ἕνα, σοῦ λέει, καὶ δὲ μπορεῖ νὰ τὰ φάῃ μοναχός του. Τώρα θὰ τὰ πάρω καὶ τὰ δυὸ. Μὰ τὸ θεο θὰ τὰ πάρω! Δὲν εἶσαι τίποτα, βρέ!» Χούμηξε στὴν κάτου κουκκίετα, ἔφαξε κι' ἔθγαλε στὸ φῶς ἐν' ἀκόμα σκονισμένο παξιμάδι. Τὸ κράτησε λίγο μπρὸς στὰ μάτια τοῦ Τζίμμου, κι' ἔστερα τὸ θάγκασε προκλητικῶς. «Καὶ τώρα;» ρώτησε μὲ περτωδὴ αὐθάθεια. «Μπορεῖς νὰ πάρῃς τὸ ἕνα, λές. Γιατὶ δὲν μούδωσες καὶ τὰ δυὸ; Ὅχι ὁμοῦ. Εἶμαι ἕνα φαρλάσο σκυλί. Ἐνα, γιὰ τὸ φριχάριο σκυλί. Ἐγὼ θὰ σελεμισῶ καὶ τὰ δυὸ. Μπορεῖς νὰ μ' ἐμποδίσῃς; Δοκίμασε. Ἐλα λοιπόν! Δοκίμασε!» Ὁ Τζίμμου ἔσφιγγε τὰ γόνατα κρύδοντας τὸ κεφάλι του μὲς τὰ πόδια του. Τὸ πουκάμισό του

κρεμόταν ἐπάνω του. Τὰ μεριά του ξεχωρίζαν. Ἡ σκελετωμένη του ράχη ἔτρεπε κάθε τόσο ἀπ' τὴ δύσπνοια.

— «Δὲ θὰ τὸ κάνῃς! Δὲ μπορεῖς! Τί σοῦ εἶπα;» ξακολουθαγε ἀγριεμένα ὁ Ντόνκιν. Κατέβασε, βιαστικῶς-βιαστικῶς, μιὰ ἀκόμη στεγνὴ μπουκιά.

Ἡ σιωπηλὴ ἀπελπισία τοῦ ἄλλου, ἡ ἀδυναμία του, ἡ μαζεμένη στάση του, τὸν ἀπελπίζαν.

— «Εἶσαι χαμένος!» φώναξε, «Καὶ ποιὸς εἶσαι σὺ, γιὰ νὰ σοῦ λένε ψέμματα, νὰ σ' ἔχουν μὴ στάξει καὶ μὴ βρέξει, σὺν κανέναν αὐτοκράτορα; Δὲν εἶσαι τίποτα. Δὲν εἶσαι τίποτ' ἀπολύτως!» Μίλαγε μὲ τέτοια ἀκράδαντη πεποίθηση, πὸν ἔτρεπε ἀπὸ τὸ κεφάλι ὡς τὰ πόδια, καὶ πάλλονταν σὰ σπασμένη χορδὴ.

Ὁ Τζίμμου ξανασυνῆλθε. Σήκωσε τὸ κεφάλι καὶ γύρισε θαρραλέα πρὸς τὸν Ντόνκιν. Κι' ἐκεῖνος εἶδε ἕνα μούτρο ἀλλόκοτο, ἕνα μούτρο ἀγνώριστο, μιὰ φανταστικὴ μάσκα μὲ μορφασμὸ τὴν ἀπελπισία καὶ τὴ λύσσα. Τὰ χεῖλια του κόβοναγαν ἀκατάπαυστα. Ὑπόκοφοι, συριχτοὶ ἦχοι γιόμιζαν τὴν καρμῖνα, μ' ἕνα ἀόριστο μουρμουρητὸ γιουὰτο ἀπειλῆ, παράπονο, ἀπόγνωση, σὺν ἀπομακρυσμένη βουῆ τ' ἀγέρα. Ὁ Ἄλτ κουνούσε τὸ κεφάλι, γουρλώνοντας τὰ μάτια, ἀρνιόταν, καταριόταν, φοβέριζε, καὶ καρμιά λέξη δὲν εἶχε τὴ δύναμη νὰ ἐγγῆ εἰς τὰ θλιμμένα, φουσκωτὰ μαῦρα χεῖλη του. Εἶταν ἀκατανόητο κι' ἐνοχλητικὸ. Νὰ τραυλίσῃ ἀπ' τὴ συγκίνηση, βουδὴ παράσταση νὰ δίνῃ μὲ μανία, παρακαλώντας γιὰ πράγματα ἀκατόρθωτα, νὰ φοβερίξῃ γιὰ μιὰν ἀνύπαρκτη ἐκδίκηση. Ἡ στενοχωρία τοῦ Ντόνκιν ἐκδηλώνονταν στὴν ἐξουχιστικὴ του παρατηρητικότητά.

— «Δὲν μπορεῖς, βλέπεις; Τί σοῦ λεγα ἐγὼ;» εἶπε σιγανὰ ἀφοῦ γιὰ ἕνα λεπτὸ τὸν ἐξέτασε προσεχτικῶς. Ὁ ἄλλος ἔμεινε ἑπιλωμένος, χωρὶς ν' ἀκούγεται, νεύοντας σιωπηλᾶ, μορφάζοντας ἄγαρμπα, καὶ τ' ἄσπρα μεγάλα δόντια του στράψταν.

Ὁ Ντόνκιν, σὰ νᾶξε μαγευτὴ ἀπ' τὴ βουδὴ εὐφράδα καὶ τὸ θυμὸ κείνου τοῦ μαύρου ἀγρικοῦ, πλησίασε τεντώνοντας τὸ λαϊμό του μὲ δύσπιστη περιέργεια. Ἐάφνον τοῦ φάνηκε ὅτι δὲν εἶχε μπροστά του παρὰ μόνον τὴ σιὰ τ' ἀνθρώπου αὐτοῦ, ζαρωμένη πᾶνου στὴν κουκκίετα.

— «Τί; Τί εἶπες;» ρώτησε. Καὶ μιολογα σὰ βουητὸ φτάναν στ' αὐτιά του. — «Θὰ τὸ πῆς τοῦ Μπέλφαστ; Θὰ τὸ πῆς; Τί εἶσαι, βρέ σὺ, κανένα μούλινο;» Ἐτρεπε ἀπὸ φόβο καὶ θυμὸ.

— «Δὲν πᾶς νὰ τὸ πῆς καὶ τῆς γιαιγιάς σου; Ἐὖ φοβάσαι! Ποιὸς εἶσαι σὺ γιὰ νὰ σὲ φοβόμαστε πιότερ' ἀπ' τὸν καθένα;» Ἡ φλογερὴ συναίσθησις τῆς δικῆς του σπουδαιότητος χάνονταν. — «Πὲς κάτι ἂν μπορεῖς, κι' ἄς σὲ πάρῃ ὁ διάλογος! Πὲς κάτι ἂν μπορεῖς!», ἐσφόνισε. «Μὲ μεταχειρίστηκαν χειρότερα ἀπὸ σκυλί, αὐτοὶ οἱ προκομμένοι πὸν σοῦ γλυφᾶν τὰ ποδᾶρια. Μὲ βίξαν νὰ κάνω τὴν ἀρχή, κι' ἔστερα στρίψκαν ἐνάντιά μου. Μόνον ἐγὼ, βρέ, εἶμαι ἄντρας ἐδῶ μέσα. Μὲ ξεσκίσαν, μὲ κλωτῆσαν, καὶ σὺ γελοῦσες, βρωμοαράπη τῆς προσκόλλησης, σαπιωμένε! Θὰ μοῦ τὸ πλερωσῇ αὐτὸ! Σοῦ δίνουν τὸ φαγὶ τους.

τὸ νερό τους, θὰ μοῦ τὸ πλερώσης αὐτὸ, μάρτυς μου ὁ Θεός. Ποιὸς μὲ ρώτησε ποτές ἐμένα ἂν θέλω μιὰ γουλιὰ νερό; Ρίχνουν πάνω σου κάθε βράδυ τὰ βρωμιοκονερά τους γιὰ νὰ ζεσταίνεσαι, καὶ σὲ μένα δώσανε μιὰ γροθιά πάνω στ' ἀναθεματισμένο μου σαγόνι, πανάθεμα... Μὲ θρίασανε! ... θὰ μοῦ τὸ πλερώσης αὐτὸ, μὲ τὰ λεφτά σου. Πολὺ σύντομα θὰ τάχω στὰ χέρια μου. Μόλις πεθῆνης, ἀχρηστε παλιοσαπατεώνα. Νὰ τί ἀντρας εἶμαι. Ἐσὺ εἶσαι πρᾶμα καλιόκπραμα. Νὰ δρέ, πτώμα!» Πέταξε πάνω στοῦ κεφάλι τοῦ Τζέιμου τὸ παξιμάδι ποὺ ροκάνιζε ὀλη ἐκεῖνη τὴν ὥρα, ἀλλὰ μόλις τὸν ἀγγίξε, χτύπησε δυνατὰ πάνω στοῦ σανιδένιο χώρισμα κι ἔσκασε, σὰ ρόδι, σὲ χίλια κομμάτια. Ὁ Τζαίημς ἄλλτ. σὰ νάχε πληγωθεῖ θανάσιμα, ἔπεσε πίσω στοῦ μαξιλάρι του. Τὰ χεῖλια του δὲ σάλευαν πιά, καὶ τὰ γουρλωμένα του μάτια ἤσυχᾶσαν, κυττάζοντας τώρα ψηλά, μ' ἐπιμονή. Ὁ Ντόνκιν ἀπόρησε. Κάθησε ἀξαφνα πάνω στὴν κασέλα. Κατέβασε τὰ μάτια μελαγχολικὸς κι' ἀπαυτισμένος. Ἰσως ἀπὸ ἓνα λεπτό, ἄρχισε νὰ μονολογῆ.

— «Πέθανε. βρὲ βρωμιάρη, πέθανε. Θάρθει κανένας μέσα... ἄς εἶμουνα μεθυσμένος... ἔσκα μέρες... στρεϊδια...».

Σήκωσε τὰ μάτια κι' ἄρχισε νὰ μιλάει δυνατότερα. «Ὅχι... Πᾶνε πιά αὐτὰ γιὰ σένα... Ὅποτε γκόμενες ποὺ νὰ μαγερεύουν στρεϊδια... Ποιὸς εἶσαι σὺ, ἦρτε ἡ σειρά μου τώρα... ἄχ. καὶ νάμουνα μεθυσμένος! Θὰ σὲ κλώτσαγα. θὰ σὲ πετοῦσα μὲς τὴ θάλασσα. Ἐκεῖ θὰ πᾶς. Μὲ δῆμα γοργό, ἔξ' ἀπ' τὴν πόρτα... Πλάτς! καὶ δὲ θὰ σὲ ξαναδοῦμε πιά ποτές. Μπλόου, καὶ στὴ θάλασσα! Εἶναι δὲτι σοῦ χρειάζεταιται».

Ὁ Τζέιμου ἀργοκοῦνησε τὸ κεφάλι καὶ κάρφωσε τὰ μάτια του πάνω στοῦ Ντόνκιν. Τὸ βλέμμα του εἶταν βλέμμα δυσπιστίας, ἀπόννησης καὶ παράκλησης, παιδιότυπο τρομαγμένου, ποὺ τὰ κλεισαν μονᾶχο στὰ σκοτεινά. Ὁ Ντόνκιν ἀπ' τὴν κασέλα τὸν παρατηροῦσε ἐλπίζοντας. Ἰσως, χωρὶς νὰ σηκωθῆ ἀπὸ τὴ θέση του, προσπάθησε νὰ κλειδώσῃ. Κλειδίωσε.

— «Ἄχ, καὶ νάμουνα μεθυσμένος», φιδύρισε καὶ σηκώθηκε ἀκούγοντας μ' ἀγωνία τ' ἀπομακρυσμένα δῆματα ἔξω στοῦ κατὰστρωμα. Πλησίαζαν καὶ σταματοῦσαν. Κάποιος χασμουρήθηκε δυνατὰ ἔξ' ἀπ' τὴν πόρτα, κι' ἔφυγε χτυπώντας ρεμπέλικα τὰ ποδιάρια του. Ἡ καρδιά τοῦ Ντόνκιν πήγε στὴ θέση της. Ὅταν ξανάριξε τὰ μάτια στὴν κουκκέτα, εἶδε τὸ Τζέιμου νὰ κυττάξῃ πάλι σὰν καὶ πρὶν τὸ ἄσπρο δοκάρι.

— «Πῶς αἰσθάνεσαι τώρα;» ρώτησε.

— «Ἀσχημια», ἀναστέναξε ὁ Τζέιμου.

Ὁ Ντόνκιν ξανακάθησε ὑπομονητικά, καὶ ἔκοιμα. Κάθε μιὰ ὥρα τὰ καμπανάκια μίλαγαν τόνα μὲ τ' ἄλλο, ἀντηχώντας σ' ὀλάκαιρο τὸ καράβι. Τοῦ Τζέιμου ἡ ἀνάσα εἶταν τόσο γρή-

γορή, ποὺ δὲν πρόφτανε νὰ μετρήσῃ τοὺς παλμούς σου, τόσο σιγαλή, ποὺ δὲν ἀκούγονταν.

Τὰ μάτια του εἶταν γεμάνα τρόμο, σὰ νὰ βλεπε ἀπίθανους κινδύνους. Ἀπ' τὴν ἔκφρασή του, καταλάβαινε κανεὶς, μὴν σκέπτονταν πράγματα ἀπαίσια. Ἐάφνου, μὲ μίαν ἀπίθανα δυνατὴ ἀσπαραξικάρδια φωνή, εἶπε:

— «Μέσα στὴ θάλασσα!... ἐγὼ!... Θεέ μου!»

Ὁ Ντόνκιν στριφογύρισε πάνω στὴν κασέλα. Ἄθελά του, τὸν κύτταξε. Ὁ Τζέιμου βουδῶθηκε. Τὰ δυὸ μακρὰ κοκκαλιάρικα χέρια του τράβηξαν κατὰ πάνω τὴν κουβέρτα, γιὰ τὴν ἤθελε νὰ τὴ μαξέψει ὀλην κάτω ἀπ' τὸ πηγροῦνι του. Ἐνα δᾶκρυ, ἓνα μεγάλο μοναχικὸ δάκρυ ἔσφυγε ἀπ' τὴν ἄκρια τοῦ ματιοῦ του, καὶ πέφτοντας μὲς τὸ θαυλωμένο του μάγουλο, κύλησε πάνω στοῦ μαξιλάρι. Εἶχε ρόγχο. Κι' ὁ Ντόνκιν, ὅπως παρακολούθηγε τὸν μισητὸ κείνο νέγρο ποὺ βρισκόνταν πιά στὰ τελευταῖα του, ἔνοιωσε νὰ τοῦ σφίγγει τὴν καρδιά μιὰ μεγάλῃ λύπη, στὴ σκέψη ὅτι μιὰ μέρα κι' ὁ ἴδιος θὰ τὰ πέρναγε ὀλ' αὐτὰ. Ἰσως καὶ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο! Τὰ μάτια του βουρξῶσαν.

— «Κακόμοιρε», μουμοῦρισε.

Ἡ τελευταία ἀναλαμπὴ τῆς μέρας ἔσβυσε. Ἦρθε ἡ νύχτα. Τοῦ φαίνονταν πῶς ἓνα - ἓνα ἀκουγε τὰ δευτερόλεπτα ποὺ περνοῦσαν κι' ἐρχόντουσαν. Πόσον ὥρα θὰ κράταγε αὐτὴ ἡ ἀναθεματισμένη ἱστορία; Σίγουρα κάμποση.

Δὲν εἶταν τυχερός. Δὲ μπορούσε νὰ συγkraτηθῆ. Σηκώθηκε καὶ πλησίασε τὴν κουκκέτα. Ὁ ἄλλτ δὲ σάλευε. Μόνο τὰ μάτια του εἶταν ζωντανά, καὶ τὰ χέρια του, ποὺ ἀκούραστα κρατῆγαν τὴν κουβέρτα ψηλά. Ὁ Ντόνκιν ἔσκυψε ἀπὸ πάνω του.

— «Τζέιμου», ἔσκαε σιγά. Δὲν πήρε ἀπάντησῃ, ἀλλὰ ὁ ρόγχος σταμάτησε. «Μὲ βλέπεις;» ρώτησε τρέμοντας. Τὸ πῆθος τοῦ Τζέιμου ἀνεδοκατέβαινε. Ὁ Ντόνκιν γύρισε τὰ μάτια ἀλλοῦ. Ἐβάλει τ' αὐτὶ του πάνω στὰ χεῖλια τοῦ Τζέιμου. καὶ ἔσχωρισε ἓνα θόρυβο, σὰν τὸ θρόισμα ξερόφυλλου, ποὺ σέρνεται πάνω στὴ μαλακιὰν ἀμμουδιά μίξε παραλίαις.

— «Ἀναψ... τὴ λάμπα... καὶ... φύγε». Τραύλισε ὁ ἄλλτ.

Ὁ Ντόνκιν, ἐνοτικτώδικα, γύρισε πίσω κυττάζοντας τὴ λαμπερὴ φλόγα. Ἰσως ἔφαξε κάτ' ἀπ' τὸ μαξιλάρι γιὰ ναῦρη τὸ κλειδί. Τὸ θρῆκε ἀμέσως καί, γιὰ λίγα λεπτά μετὰ, ἔκανε φασαρία γύρω ἀπ' τὴν κασέλα. Ὅταν ἀνασηκώθηκε, ἡ μούρη του—γιὰ πρώτη φορὰ στὴ ζωὴ του—εἶχε μιὰ τριανταφυλλιά λάμψη, ἴσως θριαμβικὴ. Ἐβάλει πάλι τὸ κλειδί κάτω ἀπ' τὸ μαξιλάρι, καὶ γυρίζοντας του τὴν πλάτη, ξεκίνησε βιαστικά γιὰ τὴν πόρτα, λές κι' εἶχε νὰ περπατήσῃ κανένα μίλι. Μὲ τὴ δεύτερη δρασκελιά ἡ μύτη του τὴν ἀκούμπησε.

(Ἀκολουθεῖ)

ΝΙΚΟΣ ΣΚΑΛΚΩΤΑΣ*

"Ανοιξη ήταν το 1920. Στο Δημοτικό Θέατρο έδιδετο η τελευταία συναυλία της "Ορχήστρας του "Ωδείου "Αθηνών, στην όποια έλάμβαναν μέρος οι τελειόφοιτοι του. "Ενας νέος, παιδί ακόμα, που δεν είχε συμπληρώσει τα 16 του χρόνια, φάνηκε στη σκηνή. Ψηλός, λιγός, με μιá αδύνατη τραβηγμένη δψη, προχώρησε στο προσκήνιο και στάθηκε δίπλα στον "Αρμάνδο Μαροκί, τον chef d'orchestre, που τόσα προσέφερε στον τόπο μας και που υπήρξε ο πρώτος διδάσκαλος και καθοδηγητής της ορχήστρας μας. Στάθηκε το παιδί αυτό με το βιολί στο χέρι, δειλό σαν φοβισμένο. "Επαιξε Beethoven, το κοσέρτο.

Τόσα χρόνια πέρασαν από τότε και όμως δεν θα λησμονήσω τί εντύπωση μá και πόση συγκίνηση αισθάνθηκα, όταν αυτό το παιδί πρωτοάγγισε το δοξάρι του στις χορδές του βιολιού του, για να ξετυλίξει τις πρώτες συγχορδίες. Μιά ανάταση, ένα ξεσήκωμα ψυχής και πνεύματος, που μάς φέρνει στη θεία, την υπερκόσμια κυρία φράση του έργου. Κι' εκεί, στο πιο ύψηλο registre του βιολιού του, αυτό το παιδί των 16 χρόνων, το συνεσταλμένο, τó ντροπαλό, απομονώθηκε, μεταρριώθηκε στον κόσμο το δικό του, στον κόσμο της Τέχνης, και ίσως χωρίς το ίδιο να έχη συνείδηση του θείου λειτουργήματος που έπιτελούσε, δεν ξεχνώ πόση βαθειά καλλιτεχνική συγκίνηση μάς μετέδωσε. Τί δοξαριά, πόσο διαυγής, κρυστάλλινος και διάφανος ο ήχος του βιολιού του, πόση απλότης στην έκφραση και τί λιτότης στην απόδοση του θείου αυτού έργου του Beethoven.

Ποιό ήταν το αξιοθαύμαστο αυτό παιδί ;

Νίκο Σκαλκώτα τον έλεγαν, από την Τήνο ή καταγωγή του, την πατρίδα του Γκούζη, του Λύτρα, του Χαλεπά. "Εξ χρόνια μαθήτευε στο "Ωδείο, στην τάξη του Tony Schultze. Και μάς έγινε από τότε γνωστό το δράμα της ζωής του. Γιατί από μικρό παιδί, 10 χρόνων, είχε το δράμα του. "Εργαζόταν τις νύχτες στα κέντρα για να εξασφαλίση το ψωμί του και να συντηρήση την εικόγένειά του. "Η ανέχεια και οι στερήσεις από τότε τον περιέβαλλαν.

"Επειτα από θρισμβευτικές εξετάσεις, το "Ωδείο "Αθηνών του έχορήγησε ύποτροφία για τρία χρόνια, για ευρύτερες σπουδές στο Βερολίνο.

"Εζησα μαζί του το χρονικό αυτό διάστημα του Βερολίνου. Παρακολούθησα από κοντά την ευτυχισμένη γι' αυτόν εποχή. Στην Hoch-Schule ήταν ο καλύτερος μαθητής του περιφήρου Willy Hess. Και όταν συνάδελφοι του τελευταίου ή εξακουμένοι βιολιστάι, παραστικοί από το Βερολίνο, τον έπεσκέπτοντο, εκείνος τον Νίκο Σκαλκώτα τους παρουσίαζε, σαν ένα μελλοντικό άστέρι. Και θυμόμαι τώρα, όταν την επομένη από την άφιξή του στο Βερολίνο, τον έπηγα ν' ακούσουμε τον Furtwängler με την όρχήστρα της Philharmonie. Τί αποκάλυψη για τον νέο καλλιτέχνη! Και πόσο τον συγκλόνησε ως τα τριόβαθα του είναι του ή πρώτη του αυτή έποφή με τον κόσμο της άληθινής, της μεγάλης Τέχνης! Δάκρυα κυλούσαν από τα μάτια του, λυγμοί από ύπερτατη ευτυχία έσφιγγαν το λαιμό του. Κι' όταν θύελλα χειροκροτημάτων συνώδευσε την τελευταία συγχορδία της Παθητικής Συμφωνίας, άφησε τον έαυτό του να ξεοπάση σ' ένα αναφιλητό γι' αυτό το υπέροχο όνειρο που ζούσε, γι' αυτή την άνειπτη ευδαιμονία.

"Από τότε, μιá ζωή γεμάτη δράση και πρόοδο άρχισε για τον νέο καλλιτέχνη. Και πρώτ' άπ' όλα αισθάνθηκε την ανάγκη να συμπληρώση τη μόρφωσή του, που οι βιωτικές συνθήκες στην "Αθήνα δεν του τό είχαν έπιτρέψει.

Μιά άκατάσχετη δίψα μαθήσεως τον κατέλαβε. Λίγοι μήνες έφθασαν για να μάθη τη γερμανική γλώσσα τόσο καλά, ώστε να εντυφά στα γερμανικά λογοτεχνικά έργα, χωρίς τη βοήθεια λεξικού. Και ξεκίνησε για τί μόρφωσή του, θυμόμαι, έν μέση Γερμανία, με τους αρχαίους "Ελληνας φιλοσόφους, τραγικούς ποιητάς και συγγραφείς. Στο φτωχικό του δωμάτιο, σχημάτιζε, με τις οικονομίες του, μιá μικρή, άξιόλογη βιβλιοθήκη, όπου προεξάρχουσα θέση είχαν ο "Όμηρος, ο Αίσχύλος, ο Πλάτων και πλείστοι άλλοι, με σχολία, κριτικές και έρμηνευτικές σημειώσεις Γερμανών σοφών. "Η πρώτη του ένατένιση στον κόσμο της σκέψεως, του πνεύματος, της διανοήσεως, ήταν ή αρχαία "Ελλάς με τί φιλοσοφία, την Τέχνη της, τον άνώτερο, τον ιδεώδη πολιτισμό της.

* Σ η μ. τ. «Νέας "Εστίας». — Μιά από τις διυλίες τού νηιοτόνου, που ή «Στέγη του Καλλιτέχνη» και ή «Έναση "Ελλήνων μουσουργών» οργάνωσαν την 31η Μαρτίου στην αίθουσα του «Πορνασσού».

Ἐναφέρω τὴν περίπτωση αὐτὴ τοῦ Νίκου Σκαλκώτα, γιατί ἔτσι θὰ ἐξηγηθῆ μιὰ μέρα ἢ τὴσθε διαύγεια στὴ μουσικὴ τοῦ σκέψῃ καὶ ἡ τὴσθε τοῦ ἐπίγνωση στὸ ρυθμὸ καὶ τὴ λεπτὴ ἀναλογία καὶ ἰσορροπία τῆς μορφῆς στὸ δημιουργικὸ τοῦ ἔργο.

Δὲν πέρασε πολλὸς καιρὸς, ὅταν ἔνα μικρὸ ἀτύχημα στὸ δεξί τοῦ χέρι τὸν ἔκαμε νὰ πιστεῦῃ πὼς δὲν ἦταν γραφτὸ τοῦ νὰ γίνῃ βιολιστῆς. Ἡ γνωριμία του, ἐξ ἄλλου, μὲ τὸν Jarnach καὶ τὸν Jchönbery, ἡ ἐνθάρρυνση, ἡ παρότρυνση ποῦ ἀπὸ ἐκείνους

εἶχε, τὸν ἔκαμαν ν' ἀφοσιωθῆ μὲ ὅλη τὴ δύναμη τῆς ψυχῆς του στὴ σύνθεση. Ἐνας πυρετὸς δημιουργίας τὸν κατέλαβε. Νύχτες ὀλόκληρες περνοῦσε στὸ μικρὸ τοῦ τραπέζι, ποῦ τοῦ χραιομευε γιὰ γραφεῖο, καὶ στὸ χαρτί τοῦ πενταγράμμου ἀποτύπωνε ὄλο τοῦ τὸ δημιουργικὸ πάθος, ὄλη τὴν ἀκατάσχετη μουσικὴ τοῦ σκέψῃ. Καὶ ὅταν ἡ ὑποτροφία τοῦ Ὁδείου ἔληξε, ἕνας εὐγενὴς λάτρης τῆς Μουσικῆς, ὁ Μανώλης Ἀντωνίου Μπενάκης, ἀνέλαβε τὴ δαπάνη τῆς διαμονῆς του ἀπὸ τὸ ἔτος 1925 ἕως τὸ 1929. Αὐτὴ ἦταν ἡ εὐτυχημένη περίοδος τῆς ζωῆς τοῦ ἀμοιροῦ καλλιτέχνη. Καὶ στὰ 1934, πέντε χρόνια στερήσεων καὶ δοκιμασιῶν καὶ ἐπὶ πλεόν τὸ Χιτλερικό καθεστῶς, τὸν ἔφεραν στὴν πατρίδα του. Ὅλο τὸ δημιουργικὸ τοῦ ἔργο, τὴν τόσο προσφιλῆ τοῦ βιβλιοθήκη καὶ ὅ,τι ἄλλο πολῦτιμο εἶχε, ἀναγκάστηκε νὰ τ' ἀφήσῃ στὸ Βερολῖνο. Ἡ σπιτονοικοκυρά του, μιὰ μέγαιρα, τοῦ τὰ κατακράτησε ὡς ἐνέχιρο γιὰ τὰ ἐνοίκια ποῦ τῆς χραιοτοῦσε. Καὶ ὄλο αὐτὸ τὸ τεράστιο ἔργο, μὲ τὸν πόλεμο καὶ τοὺς βομβαρδισμοὺς τοῦ Βερολίνου, κατεστράφη. Ἐνα ἐλάχιστο μέρος μπόρεσε ὁ δῦσμοιρος νὰ γράψῃ ἀπὸ μνήμης.

Ἦλθε στὴν Ἀθήνα τὸ 1934 μ' ἕνα ἥθικό κλονισμένο, μὲ μιὰ ψυχὴ τραυματισμένη. Ποῖς ἀπὸ μᾶς δὲν τὸν ἀναπολεῖ νὰ κάθεται στὸ τελευταῖο ἀναλόγιο τῶν πρώτων βιολιῶν τῆς ὀρχήστρας; Μιὰ μελαγχολία, μιὰ θλίψη διεγράφετο πάντα στὴν ἀσκητικὴ

του μορφή, μὰ καὶ μιὰ ἐγκαρτέρηση. Πάντα στὸ τελευταῖο ἀναλόγιο. Νὰ μὴν προηγηθῆ σὲ θέση. Νὰ μὴν ἀδικήσῃ κανένα συνάδελφο. Καὶ ὅταν ἡ ὀρχήστρα ἐκτελοῦσε μιὰ σύνθεσή του, ὁ Νίκος Σκαλκώτας ἔμενε στὴ θέση του κι' ἔπαιζε τὸ μέρος τοῦ βιολιῶ τοῦ, μεταρσιωμένος στὸν κόσμο τὸν ἰδανικό, τὸν κόσμο τὸ δικό του. Μόνο τὰ χειροκροτήματα τοῦ κοινοῦ τὸν ἔφεραν στὴν πραγματικότητα. Καὶ τότε, σις ἐπίμονες ἀπαιτήσεις τοῦ κόσμου, συνεταλμένος, σηκωνόταν καὶ μὲ κάπως νευρικές,

σπασμωδικές κινήσεις, εὐχριστοῦσε γιὰ τὴν ἐπιτυχία ποῦ κατ' αὐτὸν δὲν ἄξιζε.

Τὸ ἔργο, ποῦ ἀφῆσε στὰ τελευταῖα 14 χρόνια, εἶναι τεράστιο. Τὸ μοναδικὸ πάθος τῆς ζωῆς του ἦταν ἡ σύνθεση. Ἐφθανε μεσάνυχτα ἀπὸ τὴν ὀρχήστρα τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς καὶ ἀρχίζε, ἂν καὶ κουρασμένος ἀπὸ τὸν καθημερινὸ μόχθο τῆς δουλειᾶς, τὴ δημιουργικὴ τοῦ ἐργασία. Συχνὰ ἡ αὐγὴ τὸν εὗρισκε σκυμμένον στὰ χειρόγραφα του. Λές καὶ προμάντευε τὸ τόσο γρήγορο, τόσο ἀδόκητο τέλος του. Λές καὶ ἤθελε μὲ βιασύνῃ ν' ἀποτύπωνε στὸ βασιλεῖο τῶν ἤχων ὄλη τὴ νοσταλγία τῆς πονεμένης του ψυχῆς.

Ἦταν εὐγενικός, λεπτὸς, ἀκέραιος. Ζοῦσε στὸν κόσμο τῆς Μουσικῆς του καὶ τῆς φαντασίας του. Καὶ τὸν ἔφερνε πάντα μα-

ζί του, στὴ δουλειά του, στὸ σπιτί του, στοὺς λιγοστοὺς τοῦ φίλους. Ἡ κακία, ὁ φθόνος δὲν τὸν κυρίευσαν ποτέ, παρ' ὄλη τὴν ἀδυσώπητα σκληρὴ πάλη, παρ' ὄλες τίς κακοτυχίες τῆς ζωῆς. Ἡ εὐγενικὴ τοῦ ψυχῆ ἤξερε νὰ ἐξιδανικεύῃ τὰ πάντα γύρω του. Ὅταν (κι' αὐτὸ τόσο σπάνια) ἐρχόταν νὰ μᾶς ἰδῆ, μιλοῦσε ἐλάχιστα. Τὸ πιάνο, ἐκεῖ κοντὰ του, τὸν τραβοῦσε σὰν μιὰ ἀκατανίκητη μαγνητικὴ δύναμη. Καὶ ἔπαιζε μὲ μιὰ καταπληκτικὴ εὐκολία, ἂν καὶ ποτέ του δὲν εἶχε ἀσχοληθῆ συστηματικὰ μ' αὐτό. Καὶ τί δὲν μᾶς ἔλεγε τότε... Τί ἀστεῖρευτῆ, τί πλοῦσια, τί ἀσύλληπτα ἰδανικὰ ἡ μουσικὴ τοῦ ψυχῆ! Ἄλησμόνητες καὶ βαθειὰ συγκινητικὲς στιγμές...

ΝΙΚΟΣ ΣΚΑΛΚΩΤΑΣ

Ἐκφράζω τὴν εὐχή, καὶ εἶμαι βέβαιος, πῶς εἶναι καὶ ἐπιθυμία ὄλου τοῦ μουσικοῦ κόσμου τῆς χώρας, τὸ Ἑλληνικὸ Κράτος νὰ ἐνδιαφερθῆ γιὰ ἕνα τόσο σπάνιο, τόσο ἐκλεκτὸ τέκνο του...

Καὶ τώρα θὰ μοῦ ἐπιτρέψετε, Κυρίες καὶ Κύριοι, νὰ τελειώσω τὴν ὁμιλία μου γιὰ τὸν Μουσικὸ πού μᾶς ἔφυγε, μὲ μιὰ περικοπὴ ἀπὸ δύο ἄρθρα τοῦ μουσικολόγου καὶ κριτικοῦ κ. Δούνια πού δημοσιεύθηκαν στὴν ἔφημερίδα «Καθημερινή», λίγες μέρες μετὰ τὸν τραγικὸ θάνατο τοῦ ἀλησμόνητου κακὸτυχου συνθέτη... «Ἐνα τεράστιο ἔργο

(γράφει ὁ κ. Δούνιας), ἴσως τὸ πιὸ πρωτότυπο, τὸ πιὸ καθολικὸ καὶ τολμηρὸ πού γνώρισε ἡ ἑλληνικὴ δημιουργία, ἔχει μείνει ὀρφανό. Ἐκεῖνος πού τὸ στερῶσε μὲ τέτοια σπουδῆ, σὰν νὰ προμάντευε τὸ τέλος του, πού τὸ θέρμανε μὲ τὴ φλόγα τῆς ψυχῆς του, δὲν μπορεῖ ὁ ἴδιος πιά νὰ τὸ φροντίσῃ. Τὸ ἐγκατέλειψε στὴν ἀγάπη ἐπερχομένων γενεῶν. Ἡ δική μας ἐποχὴ ἄς μὴ παραμελήσῃ τὸ καθήκον τῆς. Ἄς μὴ ἀρνηθοῦμε στὸν πονεμένο Μουσικὸ, καὶ μετὰ τὸ θάνατό του, ἐκεῖνο πού τοῦ χρωστούσαμε ὅσο ζοῦσε στὸ πλευρὸ μας». **ΑΝΤ. Κ. ΣΚΟΚΟΣ**

Ν ΤΟ Ρ Ι Α Σ Α Φ Ι Κ

Π Ο Ι Η Τ Ρ Ι Α Τ Η Σ Α Ι Γ Υ Π Τ Ο Υ

«Κόρη τοῦ Νείλου» ὀνομάτισε ἡ Ντόρια Σαφίκ τὸν ὄργανισμὸ πού χρόνιο τώρα στὸ Κάιρο, στὴν καρδιά τῆς Ἀνατολῆς, κήρυξε πόλεμο ἀμειλίκτο στὰ καφασωτὰ καὶ στὰ χαρέμια. Ἡ πρώτη φεμινίστρια τῆς Αἰγύπτου, ἔφερε ἀπ' τὸ Παρίσι ὅπου σπούδασε τὴν κατασσοῦνη τῆς σουφραζέττας πού δὲν γνωρίζει μέτρο καὶ τὴν πίστη τῆς Εὐρωπαϊκῆς πού ξέρεи τί ἐπιδίδκει καὶ πῶς θὰ τὸ πετύχει. Ὅμως στὸ εἰσαγωγικὸ αὐτὸ σημείωμα, ἡ Σαφίκ ἢ φεμινίστρια δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει. Μᾶς ἐνδιαφέρει ἡ ποιήτρια. Γιατὶ ἡ Ντόρια Σαφίκ, ἢ πρώτη Ἀνατολίτισσα πού μίλησε στὸ Κάιρο γιὰ τὰ δικαιώματα τῆς γυναίκας, δὲν εἶναι μόνο μιὰ

γυναίκα πού γνωρίζει τὶς ἀκατάλυτες ἀρχὲς τοῦ φιλελευθερισμοῦ καὶ ζητεῖ νὰ τὶς ἀξιοποιήσῃ στὸν τόπο τῆς. Εἶναι καὶ μιὰ ποιήτρια ἰδιότυπη, τόσο ἰδιότυπη ὅσο καμμιά ἄλλη σύγχρονή τῆς. Ἡ ποίησή τῆς, μελαγχολικὴ κάποτε, ἰδιόμορφη πάντα, μοιάζει μὲ ὁμολογία πού δὲν πρέπει νὰ ὀλοκληρωθεῖ, ἔχει τόνους μὲ ἀπήχηση Βερλαινική καὶ νοήματα πού θάθελαν κάτι ἀκόμη γιὰ νὰ συμπληρωθοῦνε.

Ἡ μετάφραση τῶν ποιημάτων πού ἀκολουθεῖ, μετάφραση πρώτη στὰ νεοελληνικά, εἶναι, νομίζω, δείγμα τῆς ἀξίας τους, ὅσο κι' ἂν χάνεται μ' αὐτὴν,—ἐπόμενο,—τὸ ρίγος τῆς πρώτης συγκίνησῃς.

Ο ΝΕΙΛΟΣ

*Πότε χρυσιάλινα νερά
καὶ πότε πράσινα
καὶ πότε κόκκινα
σὶν αἶμα.*

*Ὅλο κι' ἀλλάζει...
Προκλητικὸς
ἤρεμος
νωγελῆς
δόλιος
σκοτεινὸς
καὶ παιγιδιάρης...*

*Πῶς προχωρεῖ
μεγαλόπρεπα
στὴν Κοιλιάδα,
περιφρονώντας
τὴν Πλάση
καὶ τὸν κόσμον!...
Νεῖλε εὐεργέτη,*

*Νεῖλε αὐταρχικέ...
Θέλουμε τόσο
νὰ σὲ καταλάβουμε,
Θέλουμε τόσο
νὰ σὲ πλησιάσουμε.
Ὅμως ἐσὺ
μένεις μόνος
μὲ τὰ μυστικά σου.
Βουβὸς
Βαθὺς
Ὅλο μυστήριον.*

★

Θ Ο Λ Ο Ι ...

*Θόλοι καὶ μιναρέδες
στὰ σκοτάδια
τῆς νύχτας.
Τόσο κοντὰ
τόσο κοντὰ
μαζεύονται
γιὰ νὰ προσεχηθοῦν...*

ΜΑΝ, ΓΙΑΛΟΥΡΑΚΗΣ

NICOLAS BERDIAEFF

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ *

Για τον Ντοστογιέφσκυ τὸ πρόβλημα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς μοίρας του εἶναι πρὸ παντός πρόβλημα ἐλευθερίας. Ἡ μοῖρα καὶ οἱ διάφορες περιπλανήσεις τοῦ ἀνθρώπου καθορίζονται ἀπὸ τὴν ἐλευθερία του. Ἡ ἐλευθερία εἶναι βαλμένη σαυτὸ τὸ κέντρο τῆς ἀντίληψης τοῦ Ντοστογιέφσκυ γιὰ τὸν κόσμο. Τὸ κρυφὸ του πάθος εἶναι τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἐλευθερία. Εἶναι περίεργο πὼς δὲν ἐπρόσεξαν ὡς σήμερα ἀρκετὰ αὐτὸ τὸ χαρακτηριστικὸ τοῦ Ντοστογιέφσκυ. Χωρὶς ἀμφιβολία μπορεῖ κανεὶς νὰ βρῆ πολλὰ μέρη ἀπὸ τὸ βιβλίον του τὸ «Ἡμερολόγιον ἑνὸς συγγραφέα», στὰ ὁποῖα ὁ Ντοστογιέφσκυ δείχνεται ἐχθρὸς τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας γενικὰ, ὅπου ἐκδηλώνεται συντηρητικὰ καὶ ἀντιδραστικὰ ἀκόμη. Τὰ ἐξωτερικὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ ἐμπόδισαν νὰ δοῦμε τὴν ἐλευθερία σὰν τὸν πυρῆνα τοῦ ἔργου τοῦ Ντοστογιέφσκυ, τὸ κλειδί ὅλης του τῆς φιλοσοφίας.

Αὐτὸ πὸν λέμε «σκληρότητα» τοῦ Ντοστογιέφσκυ βρίσκεται σὲ ἄμεσο σύνδεσμον μὲ τὴν ἐλευθερία. Ὑπῆρξε σκληρὸς γιατί δὲ θέλησε ν' ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὸ φορτίον τῆς ἐλευθερίας του, ὅστε νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὸν πόνον χάνοντας τὴν ἐλευθερία του. Τοῦ ἐπέβαλλε ἀπεναντίας μιὰ μεγάλη εὐθύνη πὸν ἀντιστοιχεῖ στὴν ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου νὰ γίνῃ ἐλεύθερος. Ἴσως νὰ ἦταν δυνατό νὰ μετριασθοῦν οἱ ἀνθρώπινον πόνοι στερώνοντας ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τὴν ἐλευθερία.

Γιὰ τὸν Ντοστογιέφσκυ ὅμως ἡ ἐλευθερία εἶναι μαζί ἀνθρωποδικία καὶ θεοδικία. Πρέπει νὰ ζητᾶμε μαζί τὴ δικαίωση τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴ δικαίωση τοῦ Θεοῦ. Ὅλη ἡ κοσμικὴ διαδικασία δὲν ὑπάρχει παρὰ σὰν συνάρτηση τῆς ἐλευθερίας· εἶναι μὴ τραγωδία πὸν ἡ λύση τῆς εἶναι ὑποταγμένη στὸ ζεῦλιγμα αὐτοῦ τοῦ θέματος. Τὰ ἔργα καὶ οἱ τραγωδίες τοῦ Ντοστογιέφσκυ παρουσιάζουν τὴν πείρα τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας. Ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει νὰ ἐπαναστατεῖ ἐν ὄνοματι τῆς ἐλευθερίας, ἔτοιμος γιὰ κάθε πόνον καὶ γιὰ τὴν τρέλλα ἀκόμη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ αἰσθανθῇ ἐλεύθερος, ἀναζη-

τώντας συγχρόνως τὴν ὑπέριστα, τὴν τελικὴ ἐλευθερία.

Ὑπάρχουν δύο εἴδη ἐλευθερίας: ἡ πρώτη, ἡ ἀρχικὴ ἐλευθερία, καὶ ἡ δεύτερη, ἡ τελικὴ ἐλευθερία. Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ἀπλώνεται ὁ δρόμος τοῦ ἀνθρώπου γιομάτος ἀπὸ ἀνησυχίες καὶ πόνους, ὁ δρόμος τοῦ διχασμοῦ. Ὁ Ἅγ. Αὐγουστίνος στὴν πάλαι του ἐναντίον τοῦ Πελαγιανισμοῦ εἶχε διδάξῃ τὴν ὑπαρξὴ τῶν δύο ἐλευθεριῶν «Libertas minor et libertas major». Ἡ μικρὴ ἐλευθερία ἦταν ἡ πρώτη, ἡ ἀρχικὴ, ἡ ἐλευθερία νὰ διαλέξῃς τὸ καλὸ, πὸν προϋποθέτει τὴ δυνατότητα τῆς ἀμωρίας. Ἡ ἀνώτερη ἐλευθερία ἦταν ἡ τελικὴ ἐλευθερία, ἡ ἐλευθερία στὸ Θεό. Ὁ Ἅγ. Αὐγουστίνος ὑπῆρξε ὁ ἀπολογητὴς τῆς δευτέρας ἐλευθερίας, τῆς ἀνώτερης, καὶ ἔφθασε τελικὰ στὴ θεωρία τοῦ προκαθορισμοῦ πὸν ὑπῆρξε δυσμενὴς γιὰ τὴν ἐλευθερία. «Ἐνα πράγμα εἶναι βέβαιον, ὅτι ὑπάρχουν δύο ἐλευθερίες, ἡ ἐλευθερία νὰ διαλέξῃς τὸ καλὸ ἀπὸ τὸ κακὸ, καὶ ἡ ἐλευθερία μέσα στὸ καλὸ. Μιὰ ἐλευθερία ἐξωλογικὴ, καὶ μιὰ ἐλευθερία μέσα στὸ λογικὸ: Ὁ Σωκράτης ἐγνώρισε τὴ δευτέρη ἐλευθερία, τὴ λογικὴ ἐλευθερία. Ὅπως καὶ τὰ λόγια τοῦ Εὐαγγελίου «Γνώσαθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς» ἀναφέρονται στὴ δευτέρη ἐλευθερία, στὴν ἐλευθερία στοὺς κόλπους τοῦ Χριστοῦ. Ὅταν λέμε ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ἐλευθερωθῇ ἀπὸ τὰ κατώτερα ρεύματα, ἀπὸ τὴν κυριαρχία τῶν παθῶν, ὅτι πρέπει νὰ πάψῃ νὰ εἶναι σκλάβος τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ τοῦ γύρου του κόσμου, ἔχομε ὑπ' ὄψει τὴ δευτέρη ἐλευθερία. Τὸ κορυφωμα τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος βρίσκεται στὴ δευτέρη ἐλευθερία. Ἡ ἐλευθερία τοῦ πρώτου Ἀδάμ, καὶ ἡ ἐλευθερία τοῦ δευτέρου Ἀδάμ, δηλ. ἡ ἐλευθερία στὸ Χριστό, εἶναι δύο διαφορετικὲς ἐλευθερίες. Ἡ ἀλήθεια κάνει τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον. Ἀλλὰ ὁ ἄνθρωπος πρέπει νὰ δεχθῇ ἐλεύθερα αὐτὴ τὴν Ἀλήθεια, δὲν πρέπει νὰ ἐξαναγκασθῇ καὶ νὰ προσέλθῃ μὲ βία. Ὁ Χριστὸς δίνει στὸν ἄνθρωπον τὴν τελικὴ ἐλευθερία, ἀλλὰ πρέπει πρῶτα ὁ ἄνθρωπος νὰ προσκολληθῇ ἐλεύθερα στὸ Χριστό. Ὁ Ντοστογιέφσκυ μιλώντας γιὰ τὸ Χριστὸ βάζει στὸ

* Ἀπὸ τὸ βιβλίον: «Τὸ πνεῦμα τοῦ Ντοστογιέφσκυ».

στόμα τοῦ Μ. Ἱεροεξεταστή τὰ λόγια τοῦτα: «Ἐπεθύμησες τὴν ἐλεύθερη ἀγάπη τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ ἔλθῃ ὁ ἄνθρωπος ἐλεύθερα πρὸς ἐσένα, γοητευμένος καὶ σκλαβωμένος ἀπὸ σένα».

Σ' αὐτὴν τὴν ἐλεύθερη υλοθεσία τοῦ Χριστοῦ, συνίσταται ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ Χριστιανοῦ, καὶ ὅλο τὸ νόημα τῆς πίστεως, ποὺ εἶναι πρὸ πάντων πράξη ἐλευθερίας. Ἡ ἀξιοπρέπεια τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἀξιοπρέπεια τῆς πίστεως προϋποθέτει τὴν ἀναγνώριση τῶν δύο ἐλευθεριῶν. Ἐλευθερία στὴν ἐκλογή τῆς Ἀλήθειας καὶ ἐλευθερία μέσα στὴν Ἀλήθεια. Ἡ ἐλευθερία δὲν μπορεῖ νὰ ταυτιστῆ μετὰ τὸ καλὸ, μετὰ τὴν ἀλήθεια, μετὰ τὴν τελειοποίηση, εἶναι αὐτόνομη, εἶναι ἡ ἐλευθερία καὶ ὄχι τὸ καλὸ. Κάθε σύγχυση ἢ ταύτιση τῆς ἐλευθερίας μετὰ τὸ καλὸ ἢ μετὰ τὴν τελειοποίηση εἶναι μιὰ ἄρνηση τῆς ἐλευθερίας, ἡ βεβαίωση τοῦ δρόμου τοῦ ἐξαναγκασμοῦ. Τὸ ὑποχρεωτικὸ καλὸ δὲν εἶναι πιά καλὸ, βυθίζεται στὸ κακὸ. Τὸ ἐλεύθερο καλὸ, αὐτὸ ποὺ εἶναι καὶ τὸ ἀληθινὸ καλὸ, προϋποθέτει τὴν ἐλευθερία τοῦ κακοῦ. Ἐδῶ ἔγκειται ἡ τραγωδία τῆς ἐλευθερίας, ποὺ ὁ Ντοστογιέφσκυ τὴν ἔπιασε καὶ τὴ μελέτησε σὲ ὅλο τῆς τὸ βῆθος. Καὶ ἐδῶ κρύβεται τὸ μυστήριον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ τραγικὴ διαλεκτικὴ ζετυλιγεται ὡς ἔξῃς: Τὸ ἐλεύθερο καλὸ, προϋποθέτει τὴν ἐλευθερία τοῦ κακοῦ. Ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία τοῦ κακοῦ ὀδηγεῖ στὴν καταστροφή τῆς Ἰδίας τῆς ἐλευθερίας σὲ ἐκφυλισμὸ (ἀλλοίωση) τῆς ἐλευθερίας, σὲ κακὴν ἀναγκαιότητα.

Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά, ἡ ἄρνηση τῆς ἐλευθερίας τοῦ κακοῦ καὶ ἡ βεβαίωση τῆς ἀποκλειστικῆς ἐλευθερίας τοῦ καλοῦ καταλήγουν ἐπίσης στὴν ἄρνηση τῆς ἐλευθερίας, σὲ ἀλλοίωση τῆς ἐλευθερίας σὲ κακὴν ἀναγκαιότητα. Σὲ μιὰ καλὴν ἀναγκαιότητα ποὺ δὲν εἶναι πιά τὸ καλὸ, γιατί δὲν ὑπάρχει καλὸ, παρὰ στὴν ἐλευθερία. Αὐτὸ τὸ τραγικὸ πρόβλημα ἀπασχόλησε τὴν χριστιανικὴ σκέψη σὲ ὅλο τὸ διάστημα τῆς ἱστορίας τῆς. Τὸ βρίσκουμε στὸν ἀγῶνα τοῦ Ἁγίου Αὐγουστίνου ἐναντίον τοῦ Πελαγιανισμοῦ, στὴ θεωρία τῶν σχέσεων ἐλευθερίας καὶ χάριτος, στὶς φιλονικίες τῶν Γιανσενιστῶν, στὴν ἄρνηση ἀπὸ τὸ Λούθηρον τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, στὴ σκοτεινὴ διδασκαλία τοῦ Καλβίνου γιὰ τὸν προκαθορισμὸ. Ἡ χριστιανικὴ σκέψη κατεπιέζετο πάντοτε ἀπὸ δύο φαντάσματα τῆς κακῆς ἐλευθερίας, καὶ τοῦ καλοῦ ἐξαναγκασμοῦ. Ἡ ἐλευθερία ὑπέκυψε ἢ ἀπὸ τὸ κακὸ ποὺ ἀνεκάλυπταν σ' αὐτὴ, ἢ ἀπὸ τὸ ὑποχρεωτικὸ καλὸ.

Τὰ πυρὰ τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως ὑπῆρξαν οἱ τρομεροὶ μάρτυρες αὐτῆς τῆς τραγωδίας τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δυσκολίας νὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας ἔστω καὶ μετὰ τὴν χριστιανικὴ συνείδηση, φωτισμένη ἀπὸ τὸ φῶς τοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἄρνηση τῆς πρώτης ἐλευθερίας, δηλ. τῆς ἐλευθερίας νὰ πιστέψῃς ἢ νὰ μὴ πιστέψῃς, νὰ δεχθῆς ἢ

ν' ἀπορρίψῃς τὴν Ἀλήθεια, ὀδηγεῖ στὴ θεωρία τοῦ προκαθορισμοῦ. Ἡ Ἀλήθεια θά τραβῆξῃ τὸν ἄνθρωπον κοντὰ τῆς, χωρὶς τὴν ἐλεύθερη ἐκλογὴ τοῦ ἀνθρώπου. Πολὺ ἐπικίνδυνη πλάνη. Καὶ ἡ ὀρθοδοξία ἀκόμη ποὺ εἶναι πολὺ κοντὰ στὴν ἐλευθερία, δὲν ἐκτάλαβε ἀρκετὰ ὅτι ἡ ἐλευθερία φέρνει μέσα τῆς μιὰ ἀλήθεια ποὺ πρέπει ν' ἀνακαλυφθῇ. Αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει, δὲν εἶναι μόνον ἡ ἐλευθερία μέσα στὴν Ἀλήθεια, ἀλλὰ ἡ Ἀλήθεια μέσα στὴν ἐλευθερία. Τὴ λύση τοῦ αἰώνιου προβλήματος τῆς ἐλευθερίας δὲν πρέπει νὰ τὴ ζητᾶμε στὸ γεγονός ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι μόνον ἡ Ἀλήθεια, ἀλλὰ ἡ Ἀλήθεια μέσα στὴν ἐλευθερία, ἡ ἐλεύθερη Ἀλήθεια, ἡ ἐλεύθερη ἀγάπη.

Σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο συγχέουν τίς τυπικὲς καὶ ὕλικές στιγμές γιὰ τὴν ἀντίληψη τῆς ἐλευθερίας. Αὐτοὶ ποὺ κατέχουν τὴ δευτέρη ἐλευθερία, τὴν ἀνώτερη, ἀρνοῦνται τὴν πρώτη ἐλευθερία, τὴν ἐλευθερία στὴν ἐκλογὴ τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ κακοῦ σὰν μιὰ ἐλευθερία καθαρὰ τυπικῆ. Ἡ δικὴ τους ἀδιάλλακτη ἀλήθεια δὲν ἀνέχεται κοντὰ τῆς τῆ δυνατότητα τῆς πλάνης. Ἐντούτοις αὐτὴ ἡ ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ, εἶναι μιὰ ὕλικη ἐλευθερία, ποὺ ὁ Ντοστογιέφσκυ δειχνεῖ ὅτι ἀποτελεῖ μέρος τοῦ χριστιανισμοῦ, καὶ ὅτι ὁ Χριστιανισμὸς ἀγκαλιάζει ὀλοκλήρη τὴν ἐλευθερία. Τὸ νὰ τὴν ἀρνηθῆ κανεὶς εἶναι σὰν νὰ παραιτηθῆ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια τῆς ἐλευθερίας ποὺ εἶναι αὐτὴ ἡ ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ. Ὁ χριστιανισμὸς λοιπὸν εἶναι ἡ θρησκεία τῆς ἐλευθερίας, ἀπὸ τὴν οὐσία του καὶ ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του ἀναγνωρίζει τὴν ἐλευθερία σὲ ὅλες τῆς μορφές. Στὸν Χριστιανισμὸ, ὅπως τὸν ἐννοεῖ ὁ Ντοστογιέφσκυ, ἡ τραγωδία τῆς ἐλευθερίας τελειώνει μετὰ τὴν νικὴ ἀπάνω στὸν ἐξαναγκασμὸ. Ἡ ἴδια ἡ χάρη τοῦ Χριστοῦ εἶναι ἡ ἐλευθερία, ἐλευθερία πλήρης, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ καταστrophῆ οὔτε ἀπὸ τὸ κακὸ, οὔτε ἀπὸ τὸν ἐξαναγκασμὸ τοῦ καλοῦ. Στὴ χάρη τῆς ἐλευθερίας ἀγάπης, ἡ θεία ἐλευθερία καὶ ἡ ἀνθρώπινη συμφιλιώνονται. Ἀλλὰ ἡ θεία Ἀλήθεια, ἡ Ἀλήθεια τοῦ Χριστοῦ, ἔρριξε μιὰ ἀκτίνα ὡς τὴν πρώτη ἀλήθεια, σ' αὐτὴν τὴν ἐλευθερία τῆς ἐκλογῆς ἀνάμεσα στὸ καλὸ καὶ κακὸ σὰν σ' ἓνα ἀναπόσπαστο μέρος τοῦ ἑαυτοῦ τῆς. Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, ἡ ἐλευθερία τῆς συνειδήσεως ἀποτελοῦν μέρος τῆς χριστιανικῆς Ἀλήθειας. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν τὸ ἔχει ἀρκετὰ καταλάβει ὁ χριστιανισμὸς ὡς σήμερα. Ὁ Ντοστογιέφσκυ κάνει ἀπάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα ἓνα μεγάλο βῆμα πρὸς τὰ ἔμπροσ.

Ὁ Ντοστογιέφσκυ δίνει στὸν ἄνθρωπον τὴν ἱκανότητα νὰ μὴ στὸ δρόμον αὐτὸν τῆς Ἀλήθειας ποὺ πρόκειται τελικὰ νὰ τὸν

ἐλευθερώση. Ὁ δρόμος διώως αὐτός εἶναι χαραγμένος μέσα σέ σκοτάδια, σέ διχασμό καί τραγωδία. Οὔτε ἴσως εἶναι, οὔτε ὀμάλως ὁ δρόμος αὐτός. Ὁ ἄνθρωπος θά πληγηθεῖ καί θά γοητευθεῖ ἀπό ὀπτασίες, ἀπό φῶς ἀπατηλό, πού θά τόν τραβήξουν σέ πύθρα βλαβερά σκοτάδια. Θά μπορούσαμε χωρίς ἀμφιβολία νά καθιστούσαμε τόν μακρὸ αὐτό δρόμο πού περνάει ἀπὸ τὴν πείρα τοῦ καλοῦ καί τοῦ κακοῦ, πύθ μικρὸ καί πύθ εὐχάριστο, περιορίζοντας ἢ καταργώντας τὴν ἀνθρώπινη ἐλευθερία. Ἄλλα οὔτε ἀγαπητοὶ οὔτε ὀφελίμοι εἶναι αὐτοὶ πού ἐρχονται στὸ Θεὸ ἐκτός ἀπὸ τὸ ὀρόμο τῆς ἐλευθερίας. Μήπως ὄλο τὸ νόημα τῆς παγκοσμίου ἱστορικής διαδικασίας δὲν περιέχεται στὴ θεϊκὴ δίψα νά βρεῖ στὴν ἐπιστροφή τῆς τὴν ἐλευθερὴ ἀγάπῃ τοῦ ἀνθρώπου; Ὁ ἄνθρωπος ἀργοπορεῖ στὴν κίνησή του πρὸς τὸ Θεὸ. Πρέπει πρῶτα νά δοκιμάσῃ πικρὴ ἀπογοητεύσεις γιὰ τὰ ὀλικά πράγματα. Ἡ χάρη πού ὁ Θεὸς τοῦ στέλνει στὸ δρόμο πού δὲν εἶναι ἐπιβεβλημένη, ἀλλὰ βοηθητικὴ καί ἀνακουφιστικὴ. Κάθε φορὰ πού ὁ χριστιανικὸς κόσμος προσπάθησε νά μεταμορφώσῃ τὴν χάρη σὲ ὄργανο δυνάμεως καί ἐξαναγκασμοῦ ἔπεσε στὸν ἀντιχριστιανισμό, στὸ δρόμο τοῦ Ἀντιχριστοῦ. Αὐτὴ τὴ χριστιανικὴ ἀλήθεια γιὰ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου πνεύματος, ὁ Ντοστογιέφσκυ τὴν ἐκφράζει μὲ μιὰ ὀξύτητα χωρὶς προηγούμενο.

Ἡ ἐλευθερία ἐμφανίζεται μὲ τὸν χριστιανικὸν κόσμον, γιὰ τὸν ἀναγεννημένον ἄνθρωπον. Ἡ Ἑλλάδα καί ἡ Ἀνατολὴ δὲν ἐγνώριζαν αὐτὴν τὴν ἐλευθερία. Ὁ ἄνθρωπος ἦταν προσκολλημένος στὴν ἀναγκαιότητα, στὴ φυσικὴ τάξη, δεμένος μὲ τὴ μοῖρα του. Ὁ Χριστιανισμὸς ἔδωσε στὸν ἄνθρωπον τὴν ἀρχικὴ ἐλευθερία καί τὴν τελικὴ ἐλευθερία. Ὄχι μόνον τὴν ἐλευθερία τοῦ καλοῦ, ἀλλὰ καί τὴν ἐλευθερία τοῦ κακοῦ. Ἡ ἑλληνικὴ σκέψη δὲν παραδεχόταν παρὰ τὴ λογικὴ ἐλευθερία. Ὁ Χριστιανισμὸς ἀνακαλύπτει στὴν ἐλευθερία μιὰ ἀρχὴ ἐξωλογικῆ. Ἐνα στοιχεῖο ἐξωλογικὸ πού ἐκδηλώνεται καί στὸ περιεχόμενον τῆς ζωῆς, μέσα στὸ ὀποῖο εἶναι κλεισμένο καί τὸ μυστικὸ τῆς ἐλευθερίας. Ἡ Ἑλληνικὴ συνείδηση φοβόταν τὸ ἐξωλογικὸ αὐτὸ περιεχόμενον, πού ἦταν φορεὺς τοῦ ἀπειροῦ, καί τὸ κτυποῦσε μὲ τὴ μορφή καί τὸ πεπερασμένο. Ὁ Ἕλληνας συνέλαβε τὸν κόσμον μέσα στὴ μορφή, μέσα σὲ ὄρια, χωρὶς νά ὀψιαστῆι τὰ μακρυνὰ διαστήματα, τὸ ἀπειρο. Στὸν χριστιανικὸν κόσμον ὁ ἄνθρωπος δὲ φοβάται πλέον αὐτὸ τὸ ἀπειρο, αὐτὸ τὸ ἀπερίοριστον περιεχόμενον τῆς ζωῆς. Τὸ ἀπειρο ἀπεκαλύφθη μπροστὰ του. Ἀπὸ δὴ ἔχομε ἀρχίσει μιὰ ἄλλη στάση τῶν χριστιανῶν, ἀπέναντι στὴν ἐλευθερία, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἄνθρωπον. Ἡ ἐλευθερία ἀντιτίθεται στὴν ἀποκλειστικὴ κυριαρχία τοῦ κατηγορηματικοῦ στοιχείου, σὲ φραγμούς. Ἡ ἐλευθερία προϋποθέτει τὸ ἀπειρο. Γιὰ τὸν Ἕλληνα τὸ ἀπειρο ἦταν χάος. Γιὰ τὸν χρι-

στιανὸ τὸ ἀπειρο δὲν εἶναι μόνον τὸ χάος, ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία. Γι' αὐτὸ οἱ ἀπειρεῖς ψυχικὲς ἀνυψώσεις τοῦ ἀνθρώπου δὲν μπόρεσαν νά ἐκδηλωθοῦν παρὰ στὸν χριστιανικὸν κόσμον. Ὁ Faust ἀνήκει στὴ χριστιανικὴ περίοδο τῆς ἱστορίας, δὲ μπορούσε νά οὐληθῆ ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον κόσμον. Ἡ ἐξηθενημένη θέληση τοῦ Faust εἶναι χαρακτηριστικὸ τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης. Ἡ ἐπανάσταση τῆς ἀνθρώπινης προσωπικότητας ἐναντίον τῆς τάξης τοῦ κόσμου καί τῆς μορφῆς εἶναι μιὰ ἐκδήλωση ἐσωτερικῶν χριστιανικῶν. Ἡ Ἑλληνικὴ τραγωδία, ἔπως καί ἡ Ἑλληνικὴ φιλοσοφία, εἶχαν δεῖξει τὴν ἀνάγκη νά σπάσουν τὰ ὄρια ὀπου ἦταν κλεισμένος ὁ ἀρχαῖος κόσμος, καί ὀδηγοῦσαν πρὸς τὸν νέον χριστιανικὸν κόσμον. Ἄλλα οὔτε στὴν τραγωδία οὔτε στὴ φιλοσοφία δὲν ἀπεκαλύπτετο ἀκόμη ἡ ψυχὴ τοῦ Faust, αὐτὴ ἡ νέα καί τρομακτικὴ ἐλευθερία.

Ἡ ἐπαναστατημένη ἐλευθερία φτάνει στοὺς ἥρωας τοῦ Ντοστογιέφσκυ στὸ ὀψιμο βαθμὸ τῆς ἔντασης. Οἱ ἥρωες τοῦ ἐνσάρκωνουν μιὰ καινούρια στιγμή τῆς ἱστορίας, ἕνα σημεῖο πύθ προχωρημένο ἀπὸ τὸν Faust. Ὁ Faust εἶναι ἀκόμη στὸ δρόμον. Οἱ ἥρωες τοῦ Ντοστογιέφσκυ, ὁ Raskolnikov, ὁ Stravoguin, ὁ Kirilov, ὁ Ivan Karamajon ἔφθασαν στὸ τέλος. Μὲ τὸν Faust βιόπομε τὸν 19ον αἰῶνα νά ἐνθουσιάζεται μὲ τὴν ἀποξήρανση τῶν ἐλῶν. Μὲ τοὺς ἥρωες τοῦ Ντοστογιέφσκυ, ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία μπαίνει σὲ νέα φάση. Ἡ ἀποκάλυψη τοῦ 20οῦ αἰῶνα εἶναι τὸ Μεγάλον Ἀγνωστο, πού προαναγγέλλεται σὰν κρίση τοῦ πολιτισμοῦ, σὰν τὸ τέλος μιᾶς παγκοσμίου ἱστορικής περιόδου. Ἡ ἐλευθερία στὸ Ντοστογιέφσκυ δὲν εἶναι μόνον μιὰ χριστιανικὴ ἐκδήλωση, ἀλλὰ ἡ ἐκδήλωση ἐνὸς νέου πνεύματος. Ἀνήκει σὲ μιὰ νέα φάση τοῦ Χριστιανισμοῦ, πού περνάει ἀπὸ μιὰ περίοδο οὐσιαστικῶν ὀπερβατικῶν σὲ μιὰ περίοδο ἐσωτερικῆς διεισδύσεως. Ὁ ἄνθρωπος ἀπομακρύνεται σιγὰ σιγὰ ἀπὸ τὶς ἐξωτερικὲς μορφές, καί ἔπειτα ἀπὸ ὀδονηρῶς δρόμους ἀνακαλύπτει στὸ βάθος τοῦ ἑαυτοῦ τοῦ ἕνα ἐσωτερικὸ φῶς. Τὸ κάθε τι εἰσδύει στὰ βάθη τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος' μέσα ἐδῶ θά ἀποκαλυφθεῖ ἕνας καινούριος κόσμος. Ἡ ὀπερβατικὴ ἀντίληψη, ἀποκαλύπτοντας ἀπ' ἐξῶ τὴ χριστιανικὴ Ἀλήθεια, σὰν ἀλήθεια ἀντικειμενικὴ, δὲν μπορούσε νά πραγματοποιήσῃ ὀλόκληρη τὴ χριστιανικὴ ἐλευθερία. Ὁ Χριστὸς παρουσιάζεται στὸν ἐλεύθερον ἄνθρωπον. Θά τοῦ παρουσιαστῆι σὰν τελευταῖα ἐλευθερία, πού τὴ βρίσκει στὰ βάθη τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ Ντοστογιέφσκυ μᾶς δείχνει τὴν τραγικὴ μοῖρα τῆς πρώτης ἐλευθερίας πού ἐκφυλίζεται σὲ αὐθαιρεσία, σὲ ἐπαναστατικὴ βεβαίωση τοῦ ἑαυτοῦ μας. Γίνεται πλέον μάταιη καί χωρὶς σκοπὸ, καί ἀδαιγίζει τὸ ἄτομον. Κενὴ καί χωρὶς σκοπὸ μᾶς παρουσιάζεται ἡ ἐλευθερία τοῦ Stavroguine

καὶ τοῦ Versilov. Ἡ ἐλευθερία τοῦ Svidrigailov καὶ τοῦ Fedor Karamazov διαλύει τὴν προσωπικότητα. Ἡ ἐλευθερία τοῦ Raskolnikov ὁδηγεῖ στοῦ ἔγκλημα, ἡ δαιμονικὴ ἐλευθερία τοῦ Kirilov καὶ τοῦ Ivan Karamazov σκοτώνει τὸν ἄνθρωπο. Ἔτσι ἡ ἐλευθερία σὰν ἀυθαρεσία καταστρέφεται. Μιά τέτοια ἐλευθερία, φέρνει μέσα της τὸ σπόρο τῆς καταστροφῆς καὶ φθείρει κί' αὐτὴν τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου. Καμμιά ἐξωτερικὴ τιμωρία, οὔτε κανένας ἐξωτερικὸς νόμος βαραίνει τὸν ἄνθρωπο. Μέσα του μιά θεία ἀρχή, ποῦ τοῦ ἔχει ἀποκαλυφθεῖ μ' ἓνα ἐσωτερικὸ τρόπο, κτυπάει τὴ συνείδησή του, καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀνάμεσα στὰ σκοτιάδια καὶ στὴν ἔρημιά ποῦ μόνος του ἐδιάλεξε, θά φθαρή ἀπ' αὐτὴ τὴ φωτιά. Νά ἡ μοῖρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας ὅπως τὴ φώτισε ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Ντοστογιέφσκυ. Ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ περάσῃ ἀπὸ τὸ δρόμο τῆς ἐλευθερίας. Ἡ ἐλευθερία ὅμως μετατρέπεται σὲ δουλεία καὶ σκοτώνει τὸν ἄνθρωπο γιατί μέσα στὴν ὀρμητικὴ μέθη τῆς ἐλευθερίας, δὲν θέλει νὰ λογαριάσῃ τίποτε πάνω ἀπ' αὐτόν. Ἐὰν δὲν ὑπάρχει τίποτε πάνω ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, οὔτε ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει. Καὶ ἐὰν στὴν ἐλευθερία δὲν ὑπάρχει περιεχόμενο οὔτε σκοπός, ἐὰν δὲν ὑπάρχει δεσμός μετὰξὺ τῆς ἀνθρώπινης ἐλευθερίας καὶ τῆς θείας ἐλευθερίας, τότε δὲν ὑπάρχει ἐλευθερία. Ἐὰν τὸ πᾶν εἶναι ἐπιτετραμμένο στὸν ἄνθρωπο, ἡ ἐλευθερία γίνεται σκλάβος τοῦ ἑαυτοῦ της: ὁ ἄνθρωπος εἶναι χαμένος ὅταν γίνῃ σκλάβος τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀνάγκη νὰ στηριχθῇ σὲ μιὰ ἀνώτερη φύση. Ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία φτάνει τὴν τελικὴ της ἔκφραση μέσα σὲ μιὰ ἀνώτερη ἐλευθερία, τὴν ἐλευθερία στὴν

Ἀλήθεια. Ἀναντίλεκτη διαλεκτικὴ ποῦ ὁδηγεῖ στοῦ δρόμο τοῦ Θεοῦ ποῦ ἔγινε ἄνθρωπος. Μόνον μ' αὐτόν ἡ ἀνθρώπινη ἐλευθερία ἐνάσεται μὲ τὴ θεία ἐλευθερία, ὁ ἄνθρωπος τύπος μὲ τὸν τύπο τοῦ Θεοῦ. Μόνον ἀπὸ ἐσωτερικὴ πείρα, ἐσωτερικὰ βιώμενη ἀναπηδάει τὸ φῶς αὐτῆς τῆς ἀλήθειας. Τότε καμμιά ἐπιστροφή δὲν εἶναι δυνατὴ στὴν ἀποκλειστικὴ τυραννία ἐνός ἐξωτερικοῦ νόμου ἢ σὲ ζωὴ ἀναγκαιότητας καὶ ἐξαναγκασμοῦ. Δὲν ὑπάρχει πλέον παρὰ ἡ ἀποκατάσταση τῆς πρώτης κατεστραμμένης ἐλευθερίας, στοὺς κόλπους τῆς Ἀλήθειας, δηλ. στοὺς κόλπους τοῦ Χριστοῦ. Γιατί ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι νόμος ἐξωτερικός, οὔτε ἐξωτερικὴ ζωὴ. Μετοξὺ τοῦ βασιλείου καὶ τοῦ κόσμου κανένα κοινὸ μέτρο. Ὁ Ντοστογιέφσκυ μὲ ὀργὴ καταγγέλλει ὅλες τὰς τάσεις τοῦ χριστιανισμοῦ νὰ γίνῃ μιὰ θρησκεία ὑποχρεωτικὴ καὶ ἐξαναγκασμοῦ. Τὸ φῶς τῆς Ἀλήθειας, τὸ καλὸ τῆς τελικῆς ἐλευθερίας δὲν μπορεῖ νὰ τὸ δεχθοῦμε ἀπ' ἔξω. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ τελικὴ ἐλευθερία, ὄχι ἡ ἐλευθερία χωρὶς σκοπὸ, ἡ ἐπαναστατημένη ἐλευθερία ποῦ σκοτώνει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ ἡ ἐλευθερία πλοῦσια σὲ περιεχόμενο, ποῦ ἀπεναντίας βεβαιώνει τὴν εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν αἰωνιότητα. Ἡ τύχη τοῦ Raskolnikov, τοῦ Stavroguine, τοῦ Kirilov καὶ τοῦ Ivan Karamazov μαρτυροῦν γι' αὐτὴν τὴν Ἀλήθεια. Ἡ ἐλευθερία τοὺς ὁδηγῆται ἀπὸ τὴν πλάνη τοὺς ἔφερε στὴν καταστροφή. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει πὼς θάπρεπε νὰ μείνουσι στὸν ἐξαναγκασμό, κάτω ἀπ' τὴν ἀποκλειστικὴ δύναμη ἐνός ἐξωτερικοῦ νόμου. Ὁ χαμός τοὺς εἶναι γιὰ μᾶς ἓνα φωτεινὸ μάθημα καὶ ἡ τραγωδία τοὺς εἶναι ἓνας ὕμνος στὴν ἐλευθερία.

(Ἀκολουθεῖ)

Μεταφρ. Α. ΡΟΥΜΕΛΙΩΤΗ

ΚΩΝΣΤ. Γ. ΣΦΗΚΑ

Ο "ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΔΡΟΜΟΣ", ΤΩΝ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ *

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

Οι πολιτικοί έπαρχιακοί διοικηταί ὄφειλαν νά ἐπιβλέπουν τήν ἀκριβή ἐφαρμογή τῶν βασιλικῶν διαταγῶν περὶ «δημοσίου δρόμου» καί σέ ἔκτακτες περιστάσεις ἡ ἀρμοδιότητα αὐτὴ πέρναγε καί σέ ἀνωτέρους ἀξιωματικούς τοῦ πεζικοῦ ἢ τοῦ ἱππικοῦ, καθῶς καί σέ ἄλλους πολιτικούς ἄρχοντες.

Στις βασιλικές περιodes παρουσιάζονταν σέ κάθε πόλη καί ἐπιθεωροῦνταν λεπτομερῶς ἀπὸ τὸν βασιλέα τὰ ζῶα καί τὰ ὄχηματὰ τοῦ «δημοσίου δρόμου» (*).

Καί γιά προστασία τῶν ταχ. δρόμων, οἱ ἀρχές τῶν πόλεων εἶχαν καταρτίσει εἰδικά ἀστυνομικά σώματα ἀπὸ ἐκλεκτοῦς ἀνδρες⁽²⁾. Αὐτοὶ ἔπρεπε νά εἶναι ἱκανοὶ νά ἐπιβλέπουν τὸ ταχυδρομεῖο καί νά παρακολουθοῦν τὴν τήρηση τῶν κανονισμῶν γιά τίς διαστάσεις καί τὸ φορτίο τῶν ἀμαξῶν καί φυλάκιζαν τοὺς παραβάτες ὥσπου νά ὑποβληθῇ στὸν βασιλέα ἡ σχετικὴ ἔκθεση⁽³⁾.

Ὅλοι οἱ ὑπάλληλοι καί οἱ ὑπῆρέτες τοῦ «δημοσίου δρόμου» ἦταν μισθωτοὶ κ' ἐκτός ἀπὸ τὸν κανονικὸ μισθὸ τους σέ χρῆμα (ρόγαν) ἔπαιρναν καί τὰ δῶρα ποὺ ἔδινε κάθε χρόνος ὁ βασιλεὺς στοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους.

Οἱ προϊστάμενοι τῶν «ἀλλαγῶν» ἀποτελοῦσαν εἰδικὸ πειθαρχικὸ συμβούλιο. Στὴ δικαιοδοσία τοῦ συμβουλίου αὐτοῦ ἦταν οἱ κατώτεροι ὑπάλληλοι τῶν «ἀλλαγῶν».

Οἱ ὑπάλληλοι τῶν Σεκρέτων τοῦ λογοθέτου τοῦ δρόμου καί οἱ «διατρέχοντες» στρατεύονταν κατὰ τοὺς πολέμους, καί δὲν ἀπαλλάσσονταν ἀπὸ τὴν ὑποχρέωση αὐτῆς⁽⁴⁾.

καί οἱ πρέσβεις ποὺ πῆγαιναν στὸ βασιλεὺς ἐδικαιοῦντο νά ταξιδεύουν χωρὶς εἰδικὴ ἄδεια⁽⁵⁾. Καί ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ, γιά ν' ἀποφεύγαν τὰ καταχρήσεις, ἀπαγορευόταν ἡ ὀργάνωση καί ἐκμετάλλευση ἀπὸ ἰδιῶτες παρεμφερῶν μεταφορικῶν ἐπιχειρήσεων.

Οἱ εἰδικές ἄδειες ἀναφέρονται ἀπὸ τοὺς πρὶν ἀπ' τὸν Μ. Κωνσταντῖνο συγγραφεῖς γιά τὸν *cursus publicus* μὲ τοὺς ὄρους *diploma, evectio, combina* καί *systema* (*).

Στὸ βλο ὅμως τῆς ὁσίας Μελάνης ἡ ταχυδρομικὴ αὐτὴ ἄδεια καθορίζεται μὲ τὴ λέξη «σύνθημα», ποὺ καί ἐπεκράτησε.

Τὰ «συνθήματα» ἐχορηγοῦντο ἀπὸ τὸν βασιλέα καί εἶχαν τὴν ὑπογραφή του. Ἀργότερα ὅμως ἡ ἄδεια τῆς ἐκδόσεως τῶν «συνθημάτων» ἐδόθη ἀπὸ τὸν βασιλέα στοὺς ἐπάρχους καί τοὺς προϊσταμένους τῶν «ἀλλαγῶν», ἀλλὰ μόνον ἂν ἐπέιγοντες λόγοι δημοσίου συμφέροντος ἐπέβαλλαν τοῦτο⁽⁷⁾.

Τὰ «συνθήματα» γράφονταν σέ περγαμνῆ, ποὺ διπλωνόταν στὰ δύο. Ἀργότερα τὰ ἔγραφαν σέ ξύλινη πλάκα ἢ καί σέ χαρτόνι, ποὺ εἶχε ἐπίχρισμα ἀπὸ κερί, γιά νά μπόρῃ νά χρησιμοποιηθῇ καί πάλι ἀφοῦ ἀφαιροῦσαν τὰ πρῶτα γράμματα.

Ἀπάνω-ἀπάνω στὸ «σύνθημα» ἦταν ὁ τίτλος τῆς ἀρχῆς, ποὺ τὸ εἶχε ἐκδώσει, καί τὸ ὄνομα τοῦ διοικητοῦ τῆς ἐπαρχίας, ἀπὸ τὴν ὁποία ξεκίνησε ὁ ταξιδιώτης. Ἐπειτα ἀκολουθοῦσε τὸ ὄνομα τοῦ «κουρισσοῦ» στὸν ὁποῖον ἔπρεπε νά ἐπίδειχθῇ τὸ «σύνθημα» γιά

(5) Θεοδ. Κωδ. VIII: 5, 56, 6, 8, 17.

(6) Τὴν τελευταία λέξη χρησιμοποιεῖ ὁ Ἅγιος Λόγουστίνος γιά νά καθορίσῃ τὴν εἰδικὴ ἄδεια ταξιδίου μὲ «ρέβα» τοῦ δημοσίου δρόμου (Λόγουστ., *Confirm V. XIII: 23 Βλπ.* καί Συμμαγίου Ἐπιστολαὶ IV, 6: VII. 48: IX. 222 καί Θεοδ. Κωδ. VIII. 5. 9. 54, 61).

(7) Ὁ διοικητὴς δὲν μπορεῖ νά ἐκδίδῃ «συνθήματα» καί ὅταν ἐπισκέπτεται ἄλλη πόλη ὀφείλει νά μὴ χρησιμοποιῆ γιά τὸν ἑαυτοῦ περισσοῦτες ἀπὸ μιά ἀμαξὴς «καί δύο παραβέβους, διὰ δὲ τὸν ὑπασπιστὴν του μίαν εἰσέτι ἀμαξάν. Δύναται ὅμως νά ζήτησιν δύο παραβέβους ἀκόμη. Διὰ πᾶσαν παράβασιν τῶν ἀνωτέρω ἐπιβάλλεται εἰς τὸν διοικητὴν ἡ ὑποχρέωσις νά παράσῃ εἰς τὰς ἀλλαγὰς» ὁκτώ ἱππους.» (Μεταθεοδοσιανὸς κῶδιξ ἔτους 459 μ. Χ., Νεαρὰ VII § 13).

ΤΑ ΣΥΝΘΗΜΑΤΑ (ΟΙ ΑΔΕΙΕΣ ΤΑΞΙΔΙΟΥ)

Κανείς, ὅπως εἴπαμε, δὲν εἶχε τὸ δικαίωμα νά χρησιμοποιήσῃ τὸν δημοσίον δρόμον χωρὶς εἰδικὴ βασιλικὴ ἄδεια. Μόνον οἱ ἔπαρ-

* Συνέχεια ἀπ' τὸ προηγούμενο.

(1) Δ. Σκαρλάτου τοῦ Βυζαντίου, Ὅπου πῶ πάνω III σ. 194.

(2) Χρυσοστόμου. Εἰς Σταγειρίων II 6.

(3) Θεοδ. Κωδ. VIII 5, 30.

(4) Κωνστ. Πορφ. ὄπ. π. II, 50, 698.

νά ἐπιθεωρηθῆ. Ἐς σημειωθῆ ὅτι τὸ «σύνθημα» ἔπρεπε νὰ παρουσιάζεται σὲ δλους τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ «δημοσίου δρόμου» δταν τὸ ζητοῦσαν, οἱ δὲ κουρισσοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ζητοῦν νὰ τοὺς ἐπιδεικνύεται. ὁποιαδήποτε καὶ ἂν ἦταν ἡ ἀποστολὴ ἢ τὸ ἀξίωμα τοῦ κομιστῆ (1).

Ἐπειτα ἀκολουθοῦσε τὸ ὄνομα, ὁ τίτλος καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ κρατικοῦ ὑπαλλήλου, γιὰ τὸν ὁποῖο εἶχε ἐκδοθεῖ τὸ «σύνθημα», πού κατέληγε στὴν ἐπομένη σύσταση πρὸς τοὺς ὑπαλλήλους τοῦ «δημοσίου δρόμου»: «Θὰ προβλέψετε, ὅπως ὄλα αὐτὰ ἐκτελεσθοῦν κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ μὴ καθυστερῆ ἢ ζημιωθῆ ὁ ταξειδιώτης, ἐάν ἐπιθυμῆτε νὰ ἔχετε τὴν εὐοίαν μας».

Τὸ «σύνθημα» ἦταν αὐστηρῶς προσωπικό, καὶ δὲν μποροῦσε νὰ μεταβιβασθῆ σὲ τρίτο(2). Ἄν στὸ μεταξύ πέθανε τὸ πρόσωπο γιὰ τὸ ὁποῖο εἶχε ἐκδοθεῖ τὸ «σύνθημα», τὸ ἀκύρωναν.

Οἱ ταξειδιῶτες, πού ἦταν ἐφωδιασμένοι μὲ τὸ «σύνθημα», εἶχαν δωρεάν κατάλυμα καὶ τροφὴ σίτις «ἀλλαγές». Ἐπάνω στὸ «σύνθημα» ἦταν γραμμένα λεπτομερῶς τὰ εἶδη καὶ οἱ ποσότητες τῶν τοοφίμων καὶ τῶν ποτῶν, πού ὄφειλαν οἱ ὑπηρεσίες τῶν «ἀλλαγῶν» νὰ χορηγοῦν δωρεάν σὲ κάθε ταξειδιώτη, ἀπὸ τὸ κρέας ὡς τὸ πιπέρι καὶ τὰ λοιπὰ μυρωδικὰ καὶ ἀπὸ τὸ κρασί καὶ τὸ λάδι ὡς τὸ ξύδι. Ἐπίσης ἐχορηγεῖτο καὶ ἡ νομὴ τῶν ζῶων στὴ μεταβάση καὶ στὴν ἐπιστροφή.

Ἡ διάρκεια τοῦ «συνθήματος» ἦταν γραμμένη ἐπάνω σ' αὐτὸ καὶ καμμιά παράταση ἢ ἀνανέωση δὲν ἐπέτρεπαν.

Γιὰ νὰ ἐπιτραπῆ ἡ ἐναρξη τοῦ ταξειδιοῦ ἔπρεπε προηγουμένως νὰ θεωρηθῆ τὸ «σύνθημα» ἀπὸ τὸν ἀρμόδιο «κουρισσόν», πού μὲ εἰδικὴ σημείωση ἐπάνω σ' αὐτὸ βεβαίωνε ὅτι τοῦτο «εὐρέθῃ ἐν τάξει».

Στὸ «σύνθημα» καθοριζόταν καὶ τὸ μεταφορικό μέσο, πού θὰ χρησιμοποιεῖτο ὁ ταξειδιώτης, καὶ ἡ ἐνδεχόμενη χρησιμοποίηση βοηθητικῶν ἵππων (παρίππων) (3) γιὰ τὴ μεταφορὰ τῶν ἀποσκευῶν τοῦ ταξειδιώτη. Καὶ γιὰ τοῦτο τοποθετοῦσαν εἰδικοὺς συνοδοὺς τῶν ἀποσκευῶν. Τέτοιους συνοδοὺς χρησιμοποιοῦσαν καὶ γιὰ τὴ μεταφορὰ χρημάτων τοῦ δημοσίου (4).

Στὴν τελευταία αὐτῆ περίπτωση διέθεταν καὶ 2-3 φύλακες τῶν ἀμαξῶν, πού τοὺς ἔπαιρναν ἀπὸ τοὺς οικονομικοὺς ὑπαλλήλους τοῦ παλατίου (5).

(1) Θεοδ. κωδ. VI 29: 2 καὶ VIII 5. 22.

(2) Θεοδ. κωδ. VIII 5, 56, 6, 8, 17.

(3) Θεοδ. κωδ. VIII: 5: 14, 22, 27, 29, 44. Ἰουστ. κωδ. XI: 50 (51) 4.

(4) Θεοδ. κωδ. VIII: 5: 4.

(5) Θεοδ. κωδ. VIII 5: 40, 47 καὶ 13, 18, 20, 33 καὶ 48.

Κάποτε τὸ «σύνθημα» ἐπρόβλεπε καὶ συνοδεία τοῦ ταξειδιώτη, πού εἶχε προορισμὸ εἶτε νὰ προστατεῦσῃ τὴ ζωὴ του εἶτε νὰ τὸν ἐλαφρύνῃ ἀπὸ τοὺς κόπους τοῦ ταξειδιοῦ (6).

Ἄλλοι δὲν ἤθελιν νὰ ταξειδέσῃ μετὰ ἄλλοι εἶχαν στὴ διάθεσή τους τίς «ρέδες» καὶ τὰ «λεκτικία», γιὰ τὰ ὁποῖα μιλήσαμε (7).

Ἄν καὶ ὁ «δημόσιος δρόμος» εἶχε ἰδρυθῆ μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ κρατικὰ συμφέροντα κ' ἡ χρησιμοποίησή του ἐπιτρέπονταν μόνο στοὺς δημοσίους ὑπαλλήλους πού ἦταν ἐφωδιασμένοι μὲ εἰδικὸ «σύνθημα» (8), ὅπως συμβαίνει σὴνῆθως στὰ διοικητικὰ πράγματα, καὶ στὸν «δημόσιο δρόμο» δὲν ἐβράδυνε νὰ περάσῃ ἡ κατάχρησις (9).

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας, πού ἔδειχνε ὑπερβολικὴν ἐλευθεριότητα στὸ ζήτημα τῶν μεταφορῶν, ἔδωκε εὐρύτατη ἐρμηνεία στοὺς κανονισμοὺς τοῦ «δημοσίου δρόμου», πού ἔτσι πολὺ γρήγορα περιῆλθε σὲ ἀναρχία, καὶ κανένα διάταγμα σχετικὸ μὲ τὴ βελτίωση τῆς ὑπηρεσίας αὐτῆς δὲν ἐκδίδεται τὴν ἐποχὴ ἐκείνη. Ὅταν μάλιστα κρατικοποίησε τέλος τὴν ὑπηρεσία τῶν ἐπισκόπων, ἔδωκε καὶ σ' αὐτοὺς τὸ δικαίωμα νὰ χρησιμοποιοῦν ἐλεύθερα τὸν «δημόσιο δρόμο» (10).

Στὴ σύνοδο τῆς Νικαίας ὁ «δημόσιος δρόμος» εἶναι τὸ μόνο μεταφορικό μέσο, πού χρησιμοποιεῖ ὁ αὐτοκράτωρ γιὰ νὰ συγκεντρώσῃ τοὺς ἐπισκόπους, πού εἶχαν προσκληθῆ στὴ σύνοδο ἐκείνη (11).

(Ἄκολουθεῖ)

(6) Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανός, προκάλυπτας τὸν ἐπίσκοπο Ἀέτιο, σοεῖ μὲ ἄλλους φιλοσόφους, γράφει: «χρήσι δὲ ὁ δῆμιτι δημοσίῳ καὶ ἐνὶ περιπέφω».

(7) Μὲ τέτοια «ρέδα» τοῦ «δημοσίου δρόμου» ταξίδεψε ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὴν Ἀντιόχεια στὴν Κωνσταντινούπολη, ὅπου ἤθαινε γιὰ νὰ ἐγκατασταθῆ στὸν πειραστικό θρόνο. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἀρκάδιος, ἐπειδὴ φοβόταν μήπως ὁ λαὸς τῆς Ἀντιόχειας δυσφορήσῃ γιὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ ποιμένου του καὶ ἀξίωση τὴν ἐνάκλησιν τοῦ Ἰωάννου, διέταξε μὲ τὸν Εὐερόπ οὐ τὸν ὑπάλληλο τοῦ «δημοσίου δρόμου» νὰ μεταφέρῃ χωρὶς ἀνβολὴ τὸν Πατριάρχη στὴν πρωτεύουσα—ἐπιβιβάτας αὐτὸν ρεβίῳ. Καὶ ἡ περίπτωσις αὐτὴ εἶναι μοναδικὴ γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο.

(8) Ὁ ἀνώτερος δημοσίος ὑπάλληλος, πού εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ ταξειδέῃ μὲ τὸν «δημόσιο δρόμο», ὄφειλε κατὰ γενικό κανὼνα νὰ χρησιμοποιῆ τὸ μεταφορικό τοῦτο μέσο μόνο γιὰ τὸ συμφέρο τοῦ Κράτους. Ἀλλὰ καὶ ὁ καιὸς αὐτός προσβιζόταν συχνά. (Θεοδ. κωδ. VIII: 5: 19, 40, 61, 63). Ἐπειδὴ ἀπαγορευόταν ἡ χρησιμοποίησις «συνθημάτων» σὲ ἄλλοις ἰδιώται καὶ ἡ χρησιμοποίησις αὐτῶν τοῦ «συνθήματος». (Θεοδ. κωδ. VIII: 5: 10, 12, 44, 54).

(9) Συμμαχ. Ἐπιστολ. II 46. IV. 6, VII, 48, 105, 106, IX. 25.

(10) Ἀθανάσιος: Ἀπολογία κατὰ Ἀρειανῶν: *Migne Patrologia Graeca* XXV 373.

(11) Εὐαγγέλιον: Βίβλος Κωνσταντῖνου: III 6 IV 47.

Τόδεμαωενθίνερο

ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΤΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Έμμανουήλ Μουνιέ.

Ο Κικέρων είπε για τόν πρώτο υπαρξιστή -
περσοναλιστή φιλόσοφο, τόν Σωκράτη, πώς κα-
τέβασε τή φιλοσοφία από τόν ουρανό στή γή.
Προσγείωση δηλ. τού καθολικού στοχασμοῦ,
μ' ὑποκείμενο κι' ἀντικείμενο τόν ἄνθρωπο.
Ἡ ἀλήθεια, ἔτσι, γινόταν προσωπική (1) ὑπό-
θεση τού ἀνθρώπου - ὁ ἄνθρωπος ἔπαιρνε μπρός
στήν ἀλήθεια θέση υπεύθυνου κριτή. Ὁ Σωκρά-
της εἶχε σταθερή κι' ἤρμη συνείδηση ἠθικῆς
ὑπαρξῆς - πάγκριξις νά συλλάβει τὸ ἠθικό ὑπαρ-
ξιακό νόημα τῆς ζωῆς του, πού εἶταν, γι' αὐ-
τόν, τὸ μόνο, ἀναγκάζοντας λογικά τοὺς ἄλ-
λους νά κάμουν τὸ ἴδιο. Ὅμως οἱ μετασω-
κρατικοὶ υπαρξιστῆς, ὑποστασιακοὶ (2) καὶ περ-
σοναλιστῆς δὲ μπόρσαν νά τηρήσουν μίαν εὐ-
θεία γραμμὴ ὁμοιογένειας. Ἔτσι ἡ ἔρμηνεῖα κι'
ἡ θέση τῆς προσωπικῆς ὑπαρξῆς ἔγινε, ἀναπό-
τρεπτα, μιὰ ἀπό τίς πνευματικῆς μορφῆς τῶν
ἐκάστοτε ἱστορικῶν περιόδων. Ἡ ἐνότητα τού
προσωπικῶς ὑπάρχειν ἐναρμονίστηκε μὲ τὴν ἐνό-
τητα τού ἱστορικῶς ὑπάρχειν. Οἱ ὑπερβάσεις,
ὅπου κατάληξαν μερικά υπαρξιστικά πνεύματα
τῶν ἄκρων, εἶχαν, ἀπλά, ἀπόχρωση πλα-
σματικότητας, οἷστρηλατημένο θέος, ἡ ἴσχυαυμὸ
λυτρωτικῆς ἀνάτασης.

Ἀφίνουμε τὴ ρευστὴ ἐλληνικὴ περσοναλι-
στικὴ παράδοση, πού ἐπίμονα ἐπι-
καλοῦνται οἱ σύγχρονοι εἰσαγγε-
λιστῆς τού προσώπου, μιλώντας
για τοὺς προσωκρατικούς, για
τοὺς Ἡράκλειτο, Πλάτωνα, Πέ-
κουρο, Ἀριστοτέλη, Εὐριπίδη, για
τοὺς Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, καὶ
στεκόμαστε στὸν φλεγόμενο ἀπὸ
χριστιανικὴ ἀγωνία Πασκάλ, πού
ἀποξενώθηκε ἀπὸ κάθε γνώσι,
καὶ πίστευε πὼς ἡ ἀνθρώπινη ἀπο-
λύτρωση μὲ τὴ γαλήνη, τὴν ἠμέ-
ρωση καὶ τὴν καθαρότητα τῆς
καρδίας πραγματοποιεῖται. Ὁ
Κίργκεγκωρ τόνιζε τὴν ἀθύπαρ-
ξία— ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ— τού
προσώπου, διαστέλλοντας το ἀπὸ
τὸ μαζικὸ ἄτομο, γιατί τὸ τελε-
ταῖο εἶναι κάτι τὸ ἀνεύθυνα
ἀπρόσωπο. Ὡστόσο, μὲ χρι-
στιανικὸ πνεῦμα ἰσχυρῆς ὑποκειμε-
νικότητας, μίλησε για τὴ μεγάλη
ἔννοια τού «πλησίον», πού πρέ-

πει νάναί πάλι πρόσωπο. Ἀντιλογικός κι'
ἀντιδιανοητικός, πρωτεϊκός, ἠμνητῆς τῶν διώ-
σεων πού δονοῦν, τού ἀπόλυτου ὑποκειμε-
νισμοῦ, τῆς ἐσωτερικῆς ταύτισης ἀνθρώπου καὶ
κόσμου. Μ' αὐτόν ἔγινε, ὅπως εἶπαν, ἡ θεμελίωση
τῆς ὑποστασιακῆς ὀντολογίας τού προσώπου. Πολ-
λὲς εἶναι οἱ ὁμοιότητες τού Κίργκεγκωρ μὲ τόν
Hamann, πού ἔκλινε στὴ θεοσοφία, καὶ μὲ τὸ
Νίτσε. Ἡ σωκρατικὴ τού ἀφετηρία ἐξικάβαρη.
Ὁ Χρῦστερλ, ἰδρῦοντας τὴ φαινομενολογία
(ἐπιστῆμη τῆς οὐσίας κάθε πραγματικοῦ, πού
ἀποτελεῖ τὴν προϋπόθεση ὄλων τῶν πραγματικῶν
ἐπιστημῶν), καθόρισε τὴν ἀντιψυχολογικὴ συνεί-
δηση τῆς ἰδιαιτερότητας τού προσώπου, μὰ δὲ
συναίρεσε τὴν ὀντολογία. Ὁ Γιάσπερ ἀνα-
γνώρισε για πραγματικότητα μόνο ὁ, τὴ ἐσω-
τερικὴ ὑπόσταση τού προσώπου θεωρεῖ ἀναγ-
κατο. Ὁ Χάιντεγκερ διακρίνεται για λιγότερη
διδασκικότητα. Πρέπει, ἀκόμα, ν' ἀναφερθοῦμε
στοὺς Σέλλερ, Νικολάι, Μποῦμερ, στὸ θερμὸ θεο-
λογισμὸ τού Μπερντιάζφ, στὸν ἀσιατικὸ μυστι-
κισμὸ τού Σέστωφ καὶ τού Σολόβιεβ, καθὼς καὶ
στήν ἐμμεσα παράλληλη φιλοσοφία τῆς ζωῆς
(Lebensphilosophie) τῶν Σίμμελ, Σπέγκλερ,
Κάτσεργλιχ κλπ.

* *

Ἡ ἱστορικὴ προέλευση τῶν ρευμάτων αὐτῶν
στὴ Γαλλία δὲν προέχτηκε θαρρῶ, ὅσο θάπρεπε.
Ἐκτός ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τῶν Νίτσε, Σέλλερ, Νι-
κολάι, ἔχουμ' ἐκεῖ καὶ τὸ καρδινάλιου Newman,
τὸν Πουαγκαρέ, τὸν Μπερζόν, τὸν
πραγματισμὸ. Ἔτσι: ἐλέκουμ' ἔνα
συγκεκριμενισμὸ ἐπιδράσεων, μὲ πα-
ρακλάδια κι' ὑποδιαίρεσεις. Ἀπὸ
τὴ μιὰ τὴ φιλοσοφικὴ οχολὴ
τῆς δράσης (Πουαγκαρέ, Δερούα,
Μπλοντέλ, Milhaud), κι' ἀπὸ τὴν
ἄλλη τὸν καθολικὸ συγχρονισμὸ
(Τυρρέλ, Λουαζῦ κ. ἄ.). Στὴν
πρώτη παίρνονται γι' ἀρχὲς ἰσο-
δύναμες ὁ λόγος κι' ἡ πράξη, συν-
δυάζεται ἡ σκέψη μὲ τὴν ἐμ-
πραχτὴ δραστηριότητα καὶ θεμε-
λιώνονται ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Τὸ
ἐξικίνημα γίνεται ἀπὸ τὴ Μπερ-
ξονικὴ ἀποψη πὼς ὄλη καὶ διά-
νοια ἔχουν τὴν ἴδια γενετικὴ
πηγή. Στὸ δεῦτερο ὑποστηρίζεται
ἡ ἐξελικτικὴ προσαρμογὴ τῶν
χριστιανικῶν δογμάτων πρὸς τίς
κατὰ καιροὺς ἀνθρώπινες ἀνάγ-
κες. Ὁ Newman διατύπωσε
πρῶτος τὴ ριζοσπαστικὴ τούτη

EMMANOYHA MOYNIÉ

δεοντολογία. Μὰ κι' ὁ Μπερζόν χρησιμοποίηθηκε πάλι γιὰ βάση: τὰ πράγματα, ἀκόμα κι' ὁ Θεός, ἐξελισσονται καὶ μεταβάλλονται ἀδιάκοπα. Ἡ ἀφομοίωση τοῦ πραγματιστικοῦ πνεύματος, τέλος, γίνεται αὐτονόητη: ἡ ἀλήθεια κάθε ἀποχρυσταλλωμένη σκέψης καὶ κάθε δόγματος κρίνεται ἀπὸ τὴ βαθύτερη ὠφελιμότητά της.

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ αὐτὴ στὴ Γαλλία παρατηροῦμε σήμερα: Τοὺς ὑπαρξιστὲς Σάρτρ καὶ Καμί. Ὁ Σάρτρ διαφοροποιεῖ ψυχολογικὰ τὴ φαινομενολογία τοῦ Χούσσερλ, διακηρύχνει ἀνυπαρξία κοσμικοῦ νοήματος, ἐκφράζει ἀπελπισία γιὰ τὴν ὑπαρξή, παραδέχεται σὰν πυρῆνα τῆς συνειδησης τὸ μῆδέν, μὰ ἡ ὑπευθυνότητα τοῦ ἀνθρώπου γιὰ τὴν ὑπαρξή του ἀναγνωρίζεται. Ὁ Καμί ἐκδηλώνει ὑπαρξιακὸ ἀγνωστικισμό. Τοὺς ὑποστασιακοὺς Μαρταίιν, Μπλον-ἔλ καὶ Μαρσέλ. Οἱ δύο πρῶτοι, μὲ κάποιες διαφορὲς ἀποχωρήσεων, ἀντισαρτρικοί, τοποθετοῦν ὅλη τὴν ἀξία τῆς ἀλήθειας στὴ δράση, στὴν ἐνεργητικότητα, μὲ σκοπὸ τὸν ἐξαγισμό καὶ τὴν ἰδανικὴν χριστιανικὴν τελείωση. Ὁ Μαρσέλ εἶρει ὀρθισμό, ἀλλὰ καὶ χριστιανικὴν ταπεινοφοροσύνη. Πιστεῖται πὼς ὁ ἀνθρώπος μπορεῖ νὰ σταχασεῖ γιὰ τὸν ἑαυτό του ἐξλιεωτικά στὸ δρόμο τῆς ἀλήθειας. Τοὺς Μουνιέ καὶ Πεγκύ, ποὺ ἀνήκουν σὶν κύκλω τῶν *περσονναλιστῶν*.

* * *

Ὁ Έμμ. Μουνιέ γεννήθηκε στὴ Γκρενόμπλ τὸ 1905. Ἐκαμε φιλοσοφικὲς σπουδὲς στὴ Faculté des Lettres τῆς ἴδιας πόλης κ' ἔπειτα στὴ Σορμπόννη, ὅπου μῆκε δεύτερος (ὁ Σάρτρ ἦρτε πρῶτος). Δὲ θέλησε καθηγητικὴ ἔδρα. Τὰ ἐνδιαφέροντά του τὸν ὀδηγοῦν στὴν ψυχολογία, στὸ μυστικισμό, καθὼς καὶ στὰ τεχνικὰ προβλήματα, τὰ ἀνθρωπολογικὰ καὶ πνευματικὰ, ποὺ δημιουργεῖ ἢ κρίσει τὸ πολιτισμοῦ. Μένει τρία χρόνια στὸ Παρίσι. Τὸ χειμῶνα τοῦ 1929 ἀνακαλύπτει τὸν Πεγκύ, ποὺ εἶταν ὡς τότε ἄγνωστος. Δημοσιεύει στὸ «Roseau d'Or» τοῦ Μαρταίιν μιὰ μελέτη γιὰ τὸ δημοκρατικὸ χριστιανικὸ πνεῦμα τοῦ Πεγκύ (1930), καὶ, τὸ 1932, ἐκδίδει μὲ μιὰ ὀμάδα φίλων τὸ «Esprit». Ἡ ἀπήχηση τοῦ περιοδικοῦ εἶταν ἐντονη. Δημοσιεύει ἐκεῖ στὰ 1934 τὴ «Révolution personaliste et communautaire», στὰ 1936 τὸ «Manifeste au service du personalisme» καὶ τὸ δοκίμιο «De la propriété capitaliste à la propriété Humaine». Τὸ 1940 τὸ «Esprit» παρουσιάζει, στὴ νότια ζώνη, μερικὰ ἀντιστασιακὰ ἀρθρα, ποὺ προκαλοῦν τὴν ἐπέμβαση τοῦ Βισῦ. Ὁ Μουνιέ φυλακίζεται ἀργότερα (1942), κ' ὕστερ' ἀπὸ ἕνα χρόνο ἀφίεται ἐλευθέρως, ἀφοῦ ἔκαμε ἀπεργία πείνας. Ἄλλα ἔργα του εἶναι: «Traité du caractère» (1946), «Introduction aux existentialismes» (1947), «L'éveil de l'Afrique Noire» (1948), μιὰ συλλογὴ διαλέξεων ποὺ ἐγίναν ἀπὸ τὸ 1946-48 στὴν UNESCO, στὶς *Ἑβδομαδαὶς Συνάξεις τῆς Γενεύης* καὶ στὴν *Ἑβδομάδα τῆς Κοινωνιολογίας*, μὲ τὸν τίτλο «La petite peur du XXe siècle» (1948), καὶ τελευταῖος ὁ «Personalisme» (1950).

Φύση ἐκρηκτικὴ ὁ Μουνιέ κ' ἠθικὴ προσωποκότητα, εἶταν ὁ γνήσιος τύπος τοῦ νεοχριστιανοῦ. Ἡ φράση του λιτὴ, ἀδρῆ, μὰ παλιὸ καὶ νεῦρο, ὄχι ὁμῶς πάντα καθαρῆ. Τὸ μυστικιστικὸ στοιχεῖο, ὁ ἀποφθεγματικὸς τόνος, οἱ συναισθηματικὲς καὶ διαισθητικὲς «ἐλλάμψεις», μιὰ μύχια ἀνησυχία γιὰ τὸ «καθόλου», ἐκλεκτικισμὸς καὶ συγκρητισμὸς, δὲν τῆς ἐξασφαλίζουν συχνὰ ἀνεση καὶ διαύγεια.

Ὁ Μουνιέ παραδεχόταν πὼς δὲν εἶταν συστηματικὸς στοχαστής. Ὁ περσονναλισμὸς, ἔγραφε, εἶναι μέθοδος, αἴτημα, ἐπιδίωξη γιὰ τὸ μέλλον, καὶ συγχωνεύει διάφορα θέματα, συζητεῖ καὶ δέχεται θέσεις καὶ διασταυρώσεις ἀπὸ λογῆς ρεύματα. Καθουρίζοντας τὶς γενικὲς γραμμὲς του, διευκρίνησε πὼς ἐξελίγησε ἀπὸ τὸ κοινὸ ἀνθρώπινο δράμα τῶν ἡμερῶν μας, - τὴν ἔλλειψη προσανατολισμοῦ, συνειδησιακῆς ἰσορροπίας, καὶ πάσκιζε νὰ βρεῖ τοὺς σταθεροὺς ὅρους ποὺ θὰ παγιώσουν μιὰ ψυχικὴ καὶ πνευματικὴ σιγουριά, γιὰ τὴν κατοχύρωση τῆς αὐτοτέλειας τοῦ προσώπου. Οἱ σκοποὶ του δὲν εἶναι μόνο κοινωνικοί. Ὁ περσονναλισμὸς δὲ νοιάζεται, ἀποκλειστικότερα, γιὰ τὴν παγίωση κοινωνικῆς τάξης, μὰ πρῶτιστα γιὰ τὴν παγίωση τοῦ προσώπου. Γιατὶ μὲ τὴν ἐσωτερικὴ ἀνύψωση τοῦ προσώπου βάρτει, σὰ συνέπεια, κ' ἡ κοινωνικὴ ἀνύψωση.

Υπάρχουν σημεῖα ἐπαφῆς ἀνάμεσα στὸν περσονναλισμὸ καὶ στὸν ὑπαρξισμό; Υπάρχουν, λέει ὁ Μουνιέ. Ἡ ὄντολογικὴ κ' ἠθικὴ τους ἐτερογένεια δὲν τὸν ἀποξενώνει ὀριστικά. Παραδέχονται κ' οἱ δύο τὸν ὑποκειμενικὸ ἀνθρωποτὴν ἀγωνία καὶ τὴ μοναξιά του, τὶς τυφλὲς του παρορμήσεις, τὸ συμβατισμὸ ποὺ τὸν τσακίζει, τὴν αἰσθησὴ του γιὰ τὸ μάταιο τίποτα καὶ γιὰ τὸν ἐφιαλτικὸ ζῶφο τοῦ θανάτου, ποὺ μὲ ἀπίθανη ἠρωικὴ πάλη πρὸς τὸν ντελικάτον ἑαυτὸ μας ἀτροφεῖ καὶ ξεπερνιέται. Τοῦτες οἱ διαδοχικὲς φάσεις χαρᾶς καὶ πόνου, ἐλπίδας κ' ἀπόγωσης, ἀγγελικῆς καλωσύνης καὶ σατανικῆς κακίας, ἀνυπαρξίας κ' ὑπαρξίας, ποὺ δοκιμάζει ὁ ἀνθρώπος, τὸν κάνουν τραγικώτατο ὄν. Μὰ ἡ ὀπτιμιστικὴ ζωντάνια ἀνήκει στὸν περσονναλισμὸ, ποὺ ἔχει ἀπόλυτη πίστη στὸ αὐτοδύναμο πρόσωπο καὶ στὸ φωτεινὸ περρωμένο του.

Ὁ Μουνιέ προβάλλει ἐκδηλῆ τὴν ἐπίδραση τοῦ Newman καὶ τοῦ Μπερζόν, ὅταν ὑπογραμμίζει ἀπολογητικὰ, πὼς στὴν πορεία τῆς χριστιανικῆς του δράσης δικαιολογεῖται ὑπαναχώρηση κ' ἐγκατάλειψη ἀρχῶν, ἀφοῦ πορεία θὰ πεῖ ὑπερπήδηση ἐμποδίων, χρονικῆς καὶ τοπικῆς καμπῆς.

Ἡ χριστιανικὴ σκέψη τοῦ Μουνιέ δὲν ἀντιμάχεται ριζικὰ ἐκεῖνη τοῦ Μάρξ. Ἀναγνωρίζει, πὼς μὲ τὴν οικονομικὴ ἐπανάσταση ὑποδοχηταὶ ἡ ἠθικὴ ἐξύψωση τοῦ προσώπου, ὁμῶς οικονομικὴ ἐπανάσταση δίχως ἠθικὴ μεταβολὴ τοῦ ἀνθρώπου σημαίνει πράξη ὡμὰ ὕλικῆ καὶ περιορισμένης συνειδησης. Μὰ ὅταν ὁ περσονναλισμὸς παίρνει πολεμικὴ στάση ἐναντὶα στὸ Μαρξισμό μιλάει γιὰ τὴν ἀντικειμενοποίηση καὶ τὴν ἐτερραρχικὴν ὀμαδοποίηση τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὸν Μάρξ, ποὺ, παρ' ἄλλῃλα, ἡ ἐγκεφαλικά σχημα-

τικὴ ἐννοολογία τῆς κοσμοθεωρίας του κλείνει ἀγωνα κα ἐπικίνδυνα στοιχεῖα. Ταυτίζει, ἀκόμα, τὸν ὑπαρξισμὸ καὶ τὸ Μαρξισμὸ στὴν ὀψὴ τοῦ ἀντιχριστιανισμοῦ τους. Εἶναι ὁμως ἀξιοσημείωτο πὸς δὲ διαστᾶν νὰ παραδεχθεῖ τὸν σημειρινὸ χριστιανισμὸ σὴν ὑπερσία τῆς ἀστικής κεφαλαιοκρατίας. Γι' αὐτὸ ὁ καπιταλισμὸς πρέπει νὰ χτυπηθεῖ στὰ σαθρὰ του σημεῖα, γιὰ νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ πανανθρώπινη δικαιοσύνη τοῦ σοσιαλισμοῦ. Ὁ Μάρξ, λέει ὁ Μουνιέ, ἐπαίξε, ὡς ἓνα θαυμῶ, ρόλο διαφωτιστικὸ κα' ἐμπεδωτικὸ. (3)

Ἡ κυριαρχία τοῦ προσώπου στὴ φύση καὶ στὸν κόσμον εἶναι ἀπόλυτη, κατὰ τὸ Μουνιέ. Τὸ πρόσωπο ἔχει ὀλοκληρωμένη αὐτεξουσίτητα, αὐτενέργεια ἀπεριόριστη, μπορεί νὰ ὑπερβῆ ἀπροσδιόριστα τὸν ἑαυτὸ του. Κι' ὅταν κατορθώνει νὰ γινεὶ πρόσωπο ἰδιαιδικὸ καὶ νὰ κοινηθῆσῃ μὲ ἄλλο ἰδιαιδικὸ πρόσωπο, τότε, ἀκριβῶς, ἔχομε τὴν τρίτη διάσταση τοῦ προσώπου: τὴν ὑπέρβαση. Τὸ πρόσωπο εἶναι ἀφραγία ἐξικλειστικὸς γιὰ ὅλα τὰ σημεῖα, ὅμι κατάληξη, κα' ὑπάρχει πρὶν ἀπὸ τὸ «ὄντως ὄν»... Ἡ ἰστορία τοῦ ἀνθρώπου συμβολίζει τὸ ἀπόλυτό του. Ὁ αὐτισμὸς ἀπομονώνει τὸν ἄνθρωπον καὶ διοχετεύει μέσα του τὸν ἐγωϊσμὸ, ἐνῶ ὁ προσωναλισμὸς οδηγεῖ στὴν ἐπικοινωνία μὲ τὸ διπλανό, γιὰτὶ πρόσωπο χωρὶς διπλανό δὲ νοεῖται. Ἐτοι βρισκόμαστε προσοιμασμένοι νὰ δεχτοῦμε τὸ Θεὸ κοντὰ μας.

Ἀμση οὐδὲν ἀνάμεσα σὴν ψυχὴ καὶ σὸ σῶμα δὲν ὑπάρχει, λέει ὁ Μουνιέ, ἀλλὰ μία πλάγια ἀλληλεπίδραση τους. Ἡ γνώση ἐρχεται σὲ δευτερευοῦσα μοῖρα ἀπὸ τὴν ἐσωτερικὴ θεσιότητα τῆς μουσικῆς ποιησις. Τὸ πρόσωπο, λοιπόν, ἔχει ὑπεριστοιχικὸ χαρακτήρα. Ὑπάρχει κατὶ τὸ ἀγέννητο κα' ἀδιάρθρωτο σὸ σύμπαν, κατὶ «ποῦ φέρνει φθορὰ στὸν ἄνθρωπον καὶ σὶς ἐποχὲς καὶ μοιάζει σὰ νὰ αἶρει τὴν διαλεκτικὴν τοῦ προσώπου, σὰ νὰ μᾶς προσκαλεῖ νὰ πισέψουμε ἀπόλυτα σὸ φῶς μιᾶς προφητείας». (4)

* *

Ὁ κ. Henri Marrou - Davenson ἔγραψε τελευταία (5): «Ὁ Μουνιέ ἠύμνεσ ὅταν κανένας διαστικὸς δημοσιογράφος ἡ κάποιος ὀλιος ἀντίπαλος χαρακτήριζε ἀδασάνια τὸ «Esprit» ἐπιθεώρηση καθολικὴ. Τοῦ εἶχε, ἀλήθεια, ὀύσει περιεχόμενο ἐξομολογητικὸ: Ἀνάμεσα στοὺς πιὸ πιστοὺς καὶ σημερινούς φίλους καὶ συνεργάτες του εἶρισκες προτεστάντες, ἔδραλους κ. ἄ. Κι' ὁμως ἡ ἐπιθεώρηση τοῦτη κα' ἡ κίνηση, πὸς δημιουργοὺς γύρω τῆς, ὀφείλονται σὲ κείνον τὸ χριστιανό, πὸς δὲν εἶχε κρύφει ποτὲ τίποτα, οὔτε εἶχε θυσιάσει τὸ παραικρό ἀπὸ τὴν ἀπαιτητικὴν πίστη, πὸς μ' ἀδύνην τρεφόταν τὸ ἔργο του, ἡ σκέψη του, ἡ ζωὴ του.»

Ἀλήθεια, ὁ καθολικισμὸς ἐγινε τώρα τόσο φιλελεύθερος καὶ προοδευτικὰ ἀντιτυπικός, ὄστε πάει πιά νὰ διεκδικήσει τὰ πρωτεῖα τοῦ νέου χριστιανικοῦ οὐμανισμοῦ;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΟΥΧΤΣΟΓΛΟΥ

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

(1) Ὑπάρχει κα' ὁ ὄρος de personnalisation, πὸς θὰ πεί ἀποβολὴ κάθε προσωπικοῦ χαρακτήρα

στὸν ἄνθρωπον — ἀπροσωποποίηση. Personnalisme ὀνομάστηκε κα' ἡ θεωρία πὸς παραδίδεται, ὅτι ὁ κόσμος ἀποτελεῖται ἀπὸ μοῦν ἄδες — ἡ ἑνάδες, κατὰ τοὺς Πλάτωνα καὶ Ἠρόδοτο —, ὀηλ. ἔσχατες ἀπλές ὀσείες τῶν πραγμάτων, προσωπικές, ζωντανές, μὲ σκοπιμότητα ἐνέργειας (Λάμπρινε, Λότζε, Στέφον, Bostom κ. ἄ.).

(2) Εἶναι χαρακτηριστικὸ, ὅτι ὁ ὄρος «ὀσότητα» καθιερώναται στοὺς χριστιανούς καὶ σημαίνει πρὸς ὄσωπον (τὰ πρόσωπα τῆς Ἀγ. Τριάδας).

(3) E. Muniere, «Taches actuelles d'une pensée d'inspiration personaliste», «Esprit», Νοεμβρ. 1948 καὶ «Situation du Personalisme», «Esprit», Ἰανουαρ. - Μαρτ. 1946.

(4) E. Muniere, «Taches actuelles d'une pensée d'inspiration personaliste», «Esprit», Νοεμβρ. 1948.

(5) «Témoignage Chrétien», Παρίσι, 31 Μαρτ. 1950.

Γ. Κ.

Πολύμερος Μοσχεβίτης *

Ἡ «Ἐνωση τῶν Ἑλλήνων Θεατρικῶν καὶ Μουσικῶν Κριτικῶν» καταθέτει τὸ δᾶφνινο τοῦτο στεφάνι καὶ ὀποκλίνεται εὐλαβικὰ μπροστὰ σὸ σκῆνωμά σου, ἀγαπητὴ καὶ ἀληθινὴ συνάδελφε.

Μεταφέροντας τὸν τελευταῖο χαριετισμὸ τῶν μελῶν τῆς Ἐνωσις μας, δὲν ἔχω δυστυχῶς τὴν ἀρμυδιότητα νὰ μιλήσω πλατεῖα γιὰ τὴν πολὺ-πλευρῆ ὀρίση σου, γιὰτὶ περισσότερο σ' ἄλλους, τόσο διαφοροποιητικὸς μεταξύ τους, τομείς παραστὴν κριτικὴ τοῦ θεάτρου σπαταλήσες τὸ μεγαλύτερο ποσὸ ἀπ' τὴν ἀνεξάντλητη ἐνεργητικότητά σου, μὰ καὶ τὸ μικρὸ μέρος ἀπ' τὸν ἑαυτὸ σου πὸς ἀφιέρωσις στῆ θεατρικὴ κριτικὴ εἶταν ἀρκετοὶ γιὰ νὰ σοῦ ἐξασφαλίσῃ μιὰ ξεχωριστὴ ἀνάμεσα μας θέση καὶ νὰ δικαιολογήσῃ τὰ θεσμὰ δᾶκρυα πὸς σῆμερα χύνομε γιὰ τὸν τὸς πρόσωπο χαμό σου. Στὸ ἔκλεισμά σου ἀπ' τὸν στρατιωτικὸ περίγυρο χρωσιᾶς τῆς μαχητικότητά πὸς σὲ παρακολούθησε καὶ σ' ὀλες τίς κατοπινές πνευματικές σου ἐκδηλώσεις. Κι' ἀν' ἡ κριτικὴ εἶναι μιὰ μικρὴ μάχη, πὸς κάθε μέρα δίνουμε γιὰ τὴν ἐπικράτηση τῶν ἀρχῶν τῆς ἀγνῆς Τέχνης σὸ θεᾶτρο, ἐσὺ πολλὴ ἐδολώτερα ἀπὸ ὀλους ἐμᾶς τοῖς συναδέλφους σου ἀναλᾶβαινες τὸν «καλὸν ἀγῶνα», γιὰτὶ ἐσὺ ἤσουν ὁ πιο μαχητικὸς ἀπ' ὀλους μας. Μὰ ἡ ἀγωνιστικὴ σου διάθεση δύσκολα μποροῦσε νὰ κρύφῃ τὴν ἀγαθότητα τῆς καρδιάς σου καὶ τὰ πάμπολλα χαρίσματα σου. Ὅσοι ἀπὸ μᾶς τοὺς συναδέλφους σου στὴν κριτικὴ τοῦ θεάτρου ἐτύχησαν νὰ σὲ γνωρίζουν ἀπὸ πιὸ κοντὰ, ὀρῆνοῦνε σῆμερα τὸν ἐξαιρετικὸ ἄνθρωπον καὶ τὸ σπάνιο φίλον, μὲ τὴν ἴδια συντρίβη πὸς ἀποχαίρετοῦνε γιὰ πάντα ἔναν ἀξιοσυνέβητος. Γι' αὐτὸ καὶ αἰώνια θὰ παραμείνει ἡ μνήμη σου, πολυφίλητε καὶ πολυθρήνητε Πολύμερε Μοσχεβίτη!

Γ. Ι. ΦΟΥΣΦΑΣ

Δόξες πὸς λησμονήθηκαν.

Στὴν ὀρατὰ μελέτη «Φορσιὰ κα' ἄρματα στὴν Ἐπανσταση» πὸς δημοσιεύτηκε σὸ προπερασμένο τεῦχος τῆς «Νέας Ἐστίας», ἡ φουστακέλλα ἀπλώθηκε σ' ὀλη τῆς τῆς λεπτομέρεια καὶ τὴν

* Νεκρολογία.

όμορφιά, τὸ σελάχι περῆσαν τὴ στόλισε, τ' ἄρματα λάμπανε καὶ ἀστράφανε, ἀλλὰ τὸ πεζὸ καὶ ταπεινὸ τσαρούχι λησιμονήθηκε. Κι' ὁμοίως στὴ λεβέντικη ἑλληνική φορεσιὰ—ποὺ πᾶσι νὰ δούση ὀλότελα στὰ χρόνια μας—εἶναι τὸ ἀπαραίτητο συμπλήρωμά της, κι' ἡ δόξα του δὲν εἶναι μικρότερη ἀπὸ τὴν ἱστορία του. Τὸ τσαρούχι δοξάστηκε ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες πολεμιστὰς ὡς τίς μέρες μας μετὰ τοὺς θριγκοὺς τῶν Βαλκανικῶν πολέμων πρὸ τὰ Ἑλληνικὰ εὐζωνικὰ συντάγματα μ' αὐτὸ καθάλλησαν τίς μακεδονικὲς δουνοκορφές καὶ μ' αὐτὸ φτάσανε ἀκόμα κι' ἔξω ἀπὸ τὴν Πόλη.

Τώρα ὁμοίως ποὺ τὰ ἐλαφρὰ στρατιωτικὰ σῶματα τῶν εὐζῶνων καταργήθηκαν ἦταν φυσικὸ καὶ τὰ τσαρούχια νὰ χαθοῦν ἀπὸ τὸν ἑλληνικὸ στρατό, γιὰ νὰ πάρουν μιά θέση στὰ μουσεια ἢ σὰν οἰκογενετικὰ κειμήλια νὰ φυλαχθοῦν στὶς χωριάτικες κασέλες. Ἡ ὄρατα ἀνάμνησέ τους ἔμεινε μονάχα στὴ διακοσμητικὴ Ἀνακτορικὴ φρουρὰ, ὅπου μαζί με τὴ φουστανέλλα καὶ τὸ φῶσι ἀποτελοῦν σύμβολα περσικῶν ἡρωϊσμῶν. Οἱ λίγες λοιπὸν αὐτὲς γραμμὲς, ἄς μείνουν σὰν ἀπολογία τους καὶ σὰν μνημόσυνο τους :

Τὸ ἐλαφρὸ καὶ χωρὶς τακτοῦνι αὐτὸ ἑλληνικὸ πέδιλο, ποὺ παραδόθηκε στὴν ἱστορία μετὰ τὸ τυρῆτικο ὄνομά του, ἦταν τὸ μοναδικὸ, γιὰ τοὺς ὄρεινους πρὸ πάντων, ὑπόδημα καὶ τὸ πιὸ καταλλήλο γιὰ νὰ περῶν νὰ βαδίζωσιν καὶ νὰ τρέχουν ἐλαφρὰ καὶ γρήγορα στὶς πιὸ ἀνώμαλες μεριές.

Αὐτὸ ἦσαν οἱ κύριες μορφὲς τοῦ τσαρούχιου : τὰ ἡπειρώτικα τ' ἀπλά, μετὰ τὴ μακρὰ γυριστὴ μύτη, καὶ τὰ ρουμελιώτικα, μετὰ τίς μύτες κρυμμένες σὲ μαύρη καὶ κίτριε παραδαλὴ φούντα. Τὰ κοινὰ, γιὰ τὴν καθημερινὴν χρῆσιν ποὺ φοριόταν καὶ χωρὶς κάλυψες, γίνονταν ἀπὸ ἕλασμα κομμάτια δέρμα, βοδινοῦ ἢ γουρουνίσιο, χωρὶς κανένα στολίδι. Ἐνῶ τὰ γυριστὰ ἢ γαμουλιώτικα, ὅπως ἄλλοτε στὴ Ρούμελη, ἦταν ἀπὸ κόκκινο πεσοὶ τελατίνι μετὰ μαύρη φούντα, πολλὰς φορὲς μεταξωτὴ, καὶ μετὰ διακοσμηθεῖς ἀπὸ ριζοβελονιές ἢ γαζιὰ μετὰ χρωματιστοὺς σπάγγους ἢ μετὰξί καὶ σειρὲς ἀπὸ πολύχρωμες πούλιες.

Τὰ κυριώτερα κέντρα, ὅπου ἔφτιαχναν ὀνομαστοὶ τσαρουχάδες τὰ ὄρατα τσαρούχια ἦταν στὴν Ἠπειρο τὰ Γιάννινα, στὴ Ρούμελη ὁ Καρβασαράς καὶ τὸ Καρπενήσι, καὶ στὸ Μωρητὴ ἢ Τριπολιτῖα καὶ ἡ Δημησιάνια. Ἀλλὰ τὰ πρῶτα καλλιτεχνικὰ τσαρούχια, ὅπως γράφει ὁ μακαρίτης λαογράφος Δ. Δουκόπουλος στὸ βιβλίον του «Πῶς ὑφαίνονται καὶ ντυνοῦνται οἱ Αἰτωλοί», φτιαχτόνκανε στὸν Καρβασαρά, ὅπου στὰ παλιότερα χρόνια, πρὶν μεγαλώσῃ ἡ Ἑλλάδα, ἔμενε πάντοτε στρατιωτικὴ δύναμις ἀπὸ εὐζῶνους, ἐπειδὴ ἦσαν κοντὰ στὰ σύνορα. Ἐκεῖ λοιπὸν οἱ τεχνίτες προσπέθησαν ν' ἀνταποκριθῶσιν στὶς καλλιτεχνικὰς ἀξιώσεις τῆς λεβεντιάς τῆς Ρούμελης, ποὺ ἔθινε τοὺς στολιάζεις, καὶ ἰδίως τοὺς γραφικὸς ἐκείνους τύπους τῶν ὑπαξιωματικῶν ποὺ ἔμειναν θρυλικοί. Ἔτσι ἔγιναν ἑκαστοτὰ τὰ καρβασαριώτικα τσαρούχια. Ἐπίσης καὶ στὸ Καρπενήσι ἔφτιαχναν τσαρούχια ἀριστοτεχνικά. Κι' ἐδῶ οἱ εὐζῶνοι ἔδειχναν τὴ λεβεντιά τους, πρὶν

τὰ σύνορα τοῦ Κράτους μεταποτιστοῦν στὸν Ὀλυμπο. Τότε ἦταν ὁ καιρὸς ποὺ γίνονταν μεγάλες προμήθειες ἀπὸ τὸ ρωσικομυρωδάτο ρούσικο τελατίνι.

Στὰ κατοπινὰ χρόνια οἱ ἐργατικοὶ φοροῦσαν τὰ τσαρούχια μόνο στὶς γιορτὲς καὶ οἱ πιὸ πλούσιοι στὰ χωριά φοροῦσαν κάποτε καὶ παπούτσια βιδέλα τῆς φουστανέλλας. Ἡ παλιά αὐτὴ φόρμα τοῦ παπουτσιοῦ δὲν ἔλειψε ὀλότελα οἱ καλοὶ φουστανελλοφόροι καὶ σήμερα ἀκόμη φοροῦν τέτοια παπούτσια. Ἀλλ' ἂν ἡ φουστανέλλα ἔλαβε βασιλικὰς δόξας καὶ τιμές, μὰ καὶ τὰ τσαρούχια πῆραν κι' αὐτὰ τὸ μερίδιό τους. Εἶναι γνωστὴ ἱστορία τὸ πῶς φόρεσε τὴ φουστανέλλα ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Ἑλλάδος, ποὺ μαζί μ' αὐτὴ κατέβηκε στὸν τάφο—ὅπως ζήτησε. Σὲ μιά μικρὴ μου μελέτῃ μετὰ τὸν τίτλο «Ὁ ὄθνατος τῆς φουστανελλας», δημοσιευμένην σὲ κάποιο περιοδικὸ τοῦ 1948, περιγράφω, πῶς, ὅταν ἦρθε στὴν Ἀθήνα τὰ τέλη τοῦ Δεκεμβρίου τοῦ 1835 ὁ πατέρας τοῦ Ὁθωνος, ὁ μεγάλος φιλέλληνας βασιλιάς τῆς Βυραρίας Λουδοβίκος Α', ἀπαίτησε ἀπὸ τὸ γιό του νὰ παρουσιαστῇ στὴν τελετὴ, ποὺ θὰ γινόταν γιὰ τὸν ἔορτασμο τῆς τρίτης ἐπετείου τοῦ ἐρχομοῦ του στὴ νέα πρωτεύουσα, ὅχι μετὰ τὴ βαυαρικὴ στρατιωτικὴ στολὴ ποὺ φοροῦσε, ὡς τότε, ἀλλὰ μετὰ τὸ ἑλληνικὸ ἔθνικὸ ἔνδυμα, τὴ φουστανέλλα, ὅπως κι' ἔγινε. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ποὺ προκάλεσε ἡ βασιλικὴ αὐτὴ πράξις τότε στὸν ἑλληνικὸ λαὸ καὶ μάλιστα στὸς ἐπιζῶντες ἄγωνιστὲς ἦταν τόσο μεγάλος, ποὺ ὁ φημισμένος στρατηγὸς τοῦ Ἀγώνος Γιάννης Μακρυγιάννης, συκινημένος γιὰ τὴν τιμὴ ποὺ λάβαινε ἡ γαυπημένη του φουστανέλλα, ἔστειλε στὸν Ὁθωνα ἕνα ζευγάρι πολυτελεῖ τσαρούχια γιὰ νὰ τὰ φορεῖ μαζί μετὰ τὴ νέα στολὴ του. Πρέπει νὰ σημειώσωμε, πῶς ὅταν ἡ Ἀντιβασιλεία, ποὺ ἄρχισε νὰ οργανῶνεται τὸ νέο τακτικὸ στρατό, ὑπογράψωσε τοὺς Ἕλληνες ἀξιωματικοὺς καὶ σωματάρχας νὰ βγάλουν τίς φουστανέλλες καὶ νὰ φορέσουν τὴν νέα στρατιωτικὴ στολὴ, ὁ Μακρυγιάννης, ποὺ τοῦ πρότειναν νὰ τὸν κτίουν κι' ἀρχηγὸ τῆς χωροφυλακῆς, δὲ δέχθηκε νὰ χωριστῇ τὴν δοξασιμένη φουστανέλλα του καὶ νὰ βάλῃ τὰ στενά—ὅπως χαρακτηριστικὰ ἔλεγε—καὶ παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν ἐνεργὸν ἡγεσία.

Ὁ Μακρυγιάννης, τὸ ὄνομα του ποὺ ἔστειλε στὸν Ὁθωνα τὸ συνόδευσε μετὰ τὴν ἀκόλουθη ἐπιστολὴ του *

«Βσισιεῦ!

» Ἐπειδὴ ἔμαθα ὅτι θὰ τιμήσης τοὺς πιστοὺς ὀνηκόγους καὶ θὰ ἐντυθῆς μετὰ ὑλείαν τὴν ἀγαπημένην στολὴν τῶν Ἑλλήνων, διὰ τοῦτο ὁ πιστὸς σου ὀνηκόγος διὰ πάντα καὶ δοῦλος σου ἐτόλμησα νὰ σοῦ προσφέρω ἕνα ζευγάρι σαντάλια ὡς ἀναγκαῖα αὐτῆς τῆς φορεσιάς καὶ πλεμμένα ἀπὸ χέρι πιστὸν στρατιωτικὸ ὀποῦ δοξάζει τὸν βασιλεῖα καὶ τὴν πατριδα.

» 1836 Ἀπριλλίου 4, Ἀθήναι,

Πιστὸς ὀνηκόγος καὶ δοῦλος σου
Μακρυγιάννης»

* Ἀρχεῖον τοῦ Στρατηγοῦ Ἰω. Μακρυγιάννη. Ἐκδ. Ἰ. Βλαχογιάνη Τόμ. Α'. 1907. σ. 250—251).

Ὁ Ὅθων δέχτηκε με πολλή χαρά τὸ δῶρο τοῦ Μακρυγιάννη καὶ τὸν εὐχαρίστησε με τ' ἀκολουθοῦ ἀνακτορικό ἔγγραφο:

Κύριε Συνταγματάρχα Μακρυγιάννη,

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἔλαβε με εὐχαρίστησιν τὰ κομψὰ πέδιλα, τὰ ὁποῖα, ὡς ἀποτελοῦντα μέρος τῆς ἐθνικῆς ἐνδυμασίας Τῆ ἐπέμψατε. Ἀρρασκομένη εἰς τὸν ἱματισμὸν τοῦτον ἡ Α. Μ. θεωρεῖ ὡς νέον δείγμα τῆς πρὸς Ἐαυτὴν ἀφοσιώσεώς σας τὴν προσφοράν ταύτην καὶ μ' ἐπεφόρτισε νὰ σὰς ἐκφράσω τὴν διαβεβαίωσιν τῆς πρὸς ὑμᾶς βασιλικῆς εὐνοίας τῆς.

Ἐν Ἀθήναις τιν. 12]24 Ἀπριλίου 1886

Ὁ εἰσηγητὴς τοῦ Ἀνακτοβουλίου
Ταγματάρχης Λεμμάιερ
Lehmaier.

Τὸ πρωτότυπο αὐτὸ δῶρο τοῦ Μακρυγιάννη, ποὺ ἔκλεινε μέσα του τὸν ἐθνικὸ παλμὸ τῆς ψυχῆς τοῦ ἥρωϊκοῦ ἀγωνιστῆ, ὕστερα ἀπὸ τριάντα χρόνια, στὴ δευτέρα βασιλεία, τὸ μνημήθηκε ἕνας φουστανελλοφόρος ποιητῆς.

Ὅταν, δηλαδὴ, ἦρθε ἡ μέρα νὰ βαφτιστῇ ὁ πρῶτος διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Κωνσταντίνου, ὁ πατριώτης Γεώργιος Παράσχος μ' ἕνα ποίημα τοῦ χάριξε στο νεοφῶτιστο βασιλόπουλο ἕνα ζευγάρι τσαρούχια. Τὸ ποίημα με τίτλο: «Ὁ Διάδοχος ἢ ἡ προσφορά τοῦ ἀγωνιστοῦ», ποὺ δημοσιεῖστηκε τότε στὴν ἐφημερίδα «Ἑλπίς» τῆς 3 Σεπτεμβρίου 1868, ἔλεγε:

«Λουλούδια, Βασιλόπουλο, στὴν τελετῇ σου στρώνω
Καὶ μ' ἕνα δάκρυ μου κι' ἐγὼ
Τῇ βάπτισί σου εὐλόγῳ
Τὸ δρόμο σου μωρόνω.

«Στὸ πρῶτο χαμογέλιο Σου διαμάντια δὲν σκορπίζω
Σε φθάν' ἢ χάρις τοῦ Χριστοῦ,
Κι' ἀνὶ σπολῖδια, ἀγωνιστοῦ
Τ σ α ρ ο ὄ χ ι α Σοῦ χαρίζω

Κι' ἐξακολουθοῦσε ὁ ποιητῆς νὰ συσταίνῃ στὸ Διάδοχο νὰ τὸ διατηρήσῃ γιατί εἶναι κληρονομία μεγάλη, καὶ παίρνοντας τὴ γωστῆ ποιητικὴ ἀδεια, τὸν ἐβεβαίωνε πῶς αὐτὰ φοροῦσε τὴν τελευταία στιγμή τοῦ θανάτου του ὁ Κωνσταντίνος Παλαιολόγος καὶ

«Ὅταν ἐκεῖνος ἔπλεον, ἐφύσησε τ' ἀγέρι
Καὶ τᾶδωσε στὸν κερανοῦ
Τὰ πῆρ' ἐκείθε τὸ βουνό
Κι' ὁ κλέφτης στὸ λιμέρι κ.τ.λ.

Ὁ Γεώργιος Παράσχος, καὶ ὅταν ἀκόμη εἶχε διοριστεῖ συντάκτης τῶν Πρακτικῶν τῆς Βουλῆς, εἶχε διατηρήσει σαράντα χρόνια τὴ φουστνελλά μετ' ἄρι τοῦ θανάτου του. Γι' αὐτὸ κι' ὁ ἀδελφός του Ἀχιλλεὺς ἦταν—ὅπως γράφει κάποιος ὁ Παλαμᾶς—καὶ ὁ ξεχωριστός ποιητῆς τῆς φουστανελλᾶς, γιατί τὴν καμάρωνε νὰ στολίσῃ τὸ λεβέντικο κορμί τοῦ χαλαμπιμένου του ἀδελφοῦ.

Ἀπὴ εἶναι ἡ σύντομη ἱστορία καὶ οἱ δόξες τοῦ τσαρούχοῦ κι' ἔτσι περνοῦσαν οἱ καιροὶ στὴ ρομαντικὴ ἐκείνη ἐποχὴ τῆς Νέας μικρῆς Ἑλλάδας, ποὺ μιά φουστανελλά κι' ἕνα ζευγάρι τσαρούχια ξυπνοῦσαν πατριωτικοὺς ἐνθουσιασμοὺς

στὶς ψυχὰς τῶν Ἑλλήνων ποὺ εἶχαν προσφέρει τὸ αἷμα τους γιὰ μιὰ ἐλεύθερη Πατρίδα.

Δ. ΜΑΡΓΑΡΗΣ

ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ἐξαιρετικὸ καλλιτεχνικὸ γεγονός ἢ μαθητικὴ ἐκθεση τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, κί ἀπὸ τὴν παιδωγωγικὴν κί ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν ἀποψη με σημαντικὰ, συνθετικὰ Ὁ δημιουργός τους καλλιτέχνης Α. Διαμαντῆς.—Οἱ «Ζωγράφοι καὶ Γλύπτες» στὸ Ζάππειο.—Διακρίνονται τὰ γλυπτὰ τοῦ Ἀπάρη καὶ τὰ ζωγραφικὰ τῆς Πην. Οἰκονομιδῆ—Με εὐαισθησία καὶ εὐγένεια, ἀλλὰ χωρὶς ξ χωρὶς τὴ δύναμη, οἱ πίνακες τῆς Βερεσοπούλου στὸν Ζαχαρίου.—Εὐδοίωνη προσπάθεια στὴ σύνθεση καὶ στὸ χρῶμα τοῦ Κώστα Ζῆση στὸν «Παρνασσό».

Ἐνα ἐξαιρετικὸ καλλιτεχνικὸ γεγονός ἀποτελεῖ ἡ Ἐκθεση Τέχνης τῶν μαθητῶν καὶ μαθητριῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου στὸ Ζάππειο καὶ ἀπὸ τὴν διδακτικὴν κί ἀπὸ τὴν αἰσθητικὴν πλευρὰ.—Ἐνας φωτισμένος καθηγητῆς καλλιτέχνης ὁ ἴδιος, ὁ κ. Α. Διαμαντῆς, εἶναι ὁ δημιουργός τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτοῦ φαινομένου. Σπουδασμένος στὴν Ἀγγλία, ὅπου εἶχε τὴν τύχη νὰ θρῆθῇ πρὶν ἀπὸ εἴκοσι πέντε χρόνια μέσα σὸν κύκλο μιᾶς καινούργιας ἐκεῖ καλλιτεχνικῆς κινήσεως ἀλλὰ καὶ με τὴν προδιάθεσιν νὰ δεχθῆ τις νέες ἀπὲς ἰδέες γιὰ μιὰ ἀναγέννησιν τῆς καλλιτεχνικῆς ἀγωγῆς καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς γενικώτερα δημιουργίας ἔξω ἀπὸ τὸ σχολαστικὸ ἀκαδημαϊκὸ καὶ ὀπισθοδρομικὸ ἀντικείμενόν της ποὺ ἐπικρατοῦσε ὡς τότε, εἶδεις τὴν ὀργανωτικὴν καὶ παιδαγωγικὴν του ἰκανότητα στὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο. Στὰ προγραμματικὰ λόγια ποὺ ἔγραψε γιὰ νὰ παρουσιάσῃ τὴν θαυμαστὴν αὐτὴν ἐκθεση μᾶς λέει διατυπωτικὰ καὶ καθαρὰ ὅτι: «οἱ προσπάθειές μας κωβερνιόντουσαν ἀπὸ μιὰ καὶ τὴν αὐτὴ ἀρχή: Νὰ δημιουργήσομε συνθήκας ποὺ νὰ ἐνθαρρύνουν τὴν ἐλεύθερον δημιουργικότητα τῶν παιδιῶν.» Με τὴν κατάλληλη καθοδηγητικὴ κατόρθωσε νὰ κἀν τὰ παιδιὰ νὰ ἐκφράσουν ἀδιάστα τὸν ἐσωτερικὸν τους κόσμον. Καὶ εἶξε οἱ ἐνδιαφερόμενοι νὰ μελετήσουν τὴν μέθοδόν του, ἀφοῦ ἔχουν μπροστὰ τους τὰ ἐξαιρετικὰ αὐτὰ ἀποτελέσματά της. Στὸ καταποτιστικὸ σημεῖωμα ποὺ ἀνέφερα εἰλέπομε με πῶσιν ἐπίγνωσιν τῆς δουλειᾶς του ἀνέλαβε τὸ ἔργο ὁ κ. Διαμαντῆς, γιατί καὶ τὸ σκοπὸς τῆς μᾶς διατυπῶναι θαυμάσια καὶ τὰ μέσα μᾶς περιγράφει καὶ με συντομία μᾶς ὑποδηλώνει τὴν μέθοδόν του. Ἀλλὰ καὶ ἡ συστηματικὴ κατὰ τὴν τοῦ ἀφθονοῦ ὕλικοῦ ἐπιβεβαιώνει τὴ συνέλθησιν καὶ τὴν ἀσφάλεια τῆς πορείας ποὺ ἀκολουθῆσε καὶ ποὺ ἀξιάνει τὴν διδακτικὴν ἀξία τῆς μεθόδου καὶ τῶν ἀποτελεσμάτων της.

Ἐκινᾶει ἀπὸ τὸ ἀπλοῦστερον παραστατικὸ μέσον, ἀπὸ τὴν γραμμὴν ποὺ τὴ μεταχειρίζεται γιὰ διακοσμητικὰς συνθέσεις. Ἡ ἀρετηρία αὐτῆ δὲν εἶναι σύμφωνη με τὴν ψυχολογικὴ ἀνάπτυξιν τῶν

καλλιτεχνικών δυνατοτήτων του παιδιού. Γιατί αυτή αρχίζει με μιάν ακαθόριστη κίνηση του διολογικού ρυθμού του, με μιάν κινήμενη χρωματική κηλίδα που σιγά-σιγά με τήν αυξανόμενη διανοητική δύναμη διαφοροποιείται σύμφωνα με τή νοητική εικόνα που σχηματίζεται το παιδί για τὰ πράγματα. Τὰ γραμμικά κανονικά σχήματα που δέν παριστάνουν πράγματα είναι ξένα στο παιδικό μυαλό που ἀργότερα φτάνει σ' αὐτό. Ἴσως θάπρεπε ὁ παιδαγωγός ν' ἀρχίσει ἀπό ἀντικείμενα που πλησιάζουν ἕνα κανονικό σχήμα, ὅπως π.χ. ἕνα αὐγό, μιὰ θέρρα κτλ. κι' ἀπ' αὐτά να δγαλή τις ἀφηρημένες γραμμικές καί τὰ γεωμετρικά σχήματα, δηλ. τή σχηματοποιημένη μορφή που ταιριάζει με τή νοητική ἀπλή εἰκόνα τοῦ παιδιού. Ἀλλά ὅταν τὸ παιδί ἐξοικειωθεῖ με τις γραμμικές καί τοὺς συνδυασμούς της; ἡ διακοσμητική σύνθεση ἔχει ἀπεριόριστες προεκτάσεις, ὅπου ὅμως φαίνεται ἡ ἰδιοσυγκρασία καί ἡ ψυχούνηση τοῦ καθενός. Ἐτσι ἀξία κάθε προσοχῆς εἶναι τὰ διακοσμητικά σχέδια, ὅπου μπορεί νὰ παρακολουθήσῃ κανεὶς τὰ ἰδιαιτέρα μοτίβα που προτιμᾷε κάθε μαθητῆς καί νὰ θαυμάσῃ τήν ποικιλία τῶν διακοσμητικῶν συνδυασμῶν που ἐπινοεῖ καί δημιουργεῖ ἄρτια καί πλουσιὰ σύνολα, που μπορούμε νὰ ἑαυμάσουμε στίς πρώτες γραμμικές διακοσμῆσεις στήν ἐκθεση αὐτή. Δεπτότατα καί πλουσιώτατα μαζὺ σχέδια ἔχουν ἐπινοήσει τὰ παιδιά ἀναπτύσσοντας ἕνα ἀρχικό καί βασικό θέμα σέ ποικίλες κατευθύνσεις καί συνδυασμούς που μπορούν νὰ ἐφαρμοστοῦν σέ κεντήματα, σέ μωσαϊκές διακοσμῆσεις, σέ πλεκτά εἶδη κτλ. Ἐνδιαφέρον εἶναι ὅτι στο σχ. 6 ἔχει σχεδιάσει ὁ μικρός καί ζωϊκὰ σχηματοποιημένα μοτίβα. Πόσο διακοσμητικό αἰσθητὰ δείχνει τὸ σχ. 21 με τις πεταλοῦδες που συνδέονται με κλαδίκια καί τὸ σχ. 25 που ἔχει τὰ ἴδια στοιχεῖα ἀλλὰ διαφορετικὰ συνδυασμένα! Κι' αὐτὰ ἀπό παιδιὰ 18 ἐτῶν. Εἶναι χαρακτηριστικό ὅτι ἴσα-ἴσα αὐτῆς τῆς ἡλικίας τὰ δημιουργήματα εἶναι τὰ ωραιότερα, γιατί δείχνουν καί πλουσιὰ εἶδος μοτίβων καί ἐνδιαφέρουσα διαμόρφωση καί σύνθεση που ἐλπίζω ὅτι θὰ τὰ προσέξουν ὅσοι καταγίνονται με τις διακοσμητικές τέχνες, μικροί καί μεγάλοι, καί θὰ προσπαθήσουν νὰ τὰ προσαρμόσουν στήν παράδοση τῆς ἐγχώριας λαϊκῆς μας τέχνης καί μάλιστα στο χρώμα.

Παραπέρα ἔχομε τήν προσπάθεια καθαρῆς δημιουργίας εἰκόνων ἀπό μνήμης, κ' ἐδῶ θὰ σημειώσω τίς ἀρ. 75, 76, 82. Ἀπό τις συνθέσεις ἀπό τήν καθημερινή ζωὴ μας ἐξοικειάζουν πολλές φορές με τή θροσιά τους; τή χρωματική ἀρμονία, τή λεπτότητα τῶν τόνων, ἀλλὰ καί τή ζωηρότητα τῆς παράστασης μερικές, ὅπως τὸ πανηγύρι (117), στο θέατρο (127), 131, ἡ μάννα (128), οἱ ἀδρῆς μορφές τῶν ἀνθρώπων που γυρίζουν ἀπὸ τῆ δουλειὰ (132), στο δρῶμα (140), τὰ παιδιά που τρέχουν ὅλα μαζὺ σὰ χεῖμαρρος. Καί ὅλα ἐξωχωρίσω στίς ἐκλεκτές συνθέσεις μιάν ἀκουαρέλλα τοῦ Σ. Ἰωαννίδη, ὅπου παριστάνεται ἕνας ἀντρας που τρέχουν ὅλα μαζὺ σὰ χεῖμαρρος. Καί ὅλα ἐξωχωρίσω στίς ἐκλεκτές συνθέσεις μιάν ἀκουαρέλλα τοῦ Σ. Ἰωαννίδη, ὅπου παριστάνεται ἕνας ἀντρας σέ μιὰ στήγμια ἀτάξη που προχωρεῖ με τὸ καλάθι στο χέρι, τὸ κεφάλι ψηλά καί γυρισμένο ἀριστερά, τὸ μάτι ζωηρό, σέ μιὰ τόσο ζωντανή κίνηση ἀρπαγμένη που μαρτυρεῖ θανάτῃ πάρα-

τήρηση, εὐκόλεια καί ἀσφάλεια χειριοῦ καί σπάνιο γούστο, ὁ ἀναφέρω ἀκόμη τοῦ Γεωργιάδη τίς ἀκουαρέλλες 164, 202, τὸ Ἰωάννου τὸ δρῶμα. 134, τοῦ Χρυσσοῦ τίς 158, 200 καί 201, τοῦ Χριστοδουλίδη 140, τὸ ἐμπροσποιστικὸ κεφάλι τοῦ Χαχολιάδη 162 κτλ. που φανεραίνουν μιὰ ζωγραφική ἰδιοφυία ἀξιοσημείωτη. Ὅσο κι' ἂν τὸ ἔργο αὐτὸ πρέπει νὰ κριθῆ καί ἐκτιμηθῆ σάν σύνολο, ὅμως μπορεί κανεὶς νὰ διακρίνῃ κι' ἀτομικές ἐπιδόσεις κ' ἐπιτυχίες που ἀξίζαν νὰ ἐξωχωριστοῦν: εἶναι κι' αὐτὸ ἕνα εὐτυχισμένο ἀποτέλεσμα τῆς καλῆς διδασκαλίας που κάνει νὰ ἐκδηλώνονται τὰ ταλέντα καί νὰ κατευθύνονται στήν ἐξέλιξή τους.

Γενικότερα θὰ πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι τὰ παιδιά, ἐνῶ ζοῦν σ' ἕνα φανταστικὸ κόσμο, ὅταν θελήσουν νὰ ζωγραφίσουν, εἶναι προσκολλημένα στήν ἀπλή πραγματικότητα, βλέπουν καί ἀποδίδουν τὸ χερσίοσ-ὸ κόσμο, εἶναι οἱ πιὸ ἀγνοὶ ρεαλιστές. ἢ δίνουν καί τὸ φανταστικὸ τους κόσμο με πράγματα που ἔχουν ζῆσει, που ἔχουν ἰδεῖ κ' ἔχουν ἀποθησαυρίσει στή μνήμη τους. Ἐτσι ζωγραφίζουν πάντα ἕναν ἀνθρώπο, ἕνα σπίτι, ἕνα δέντρο, ἕνα ζῶο. Ἀλλὰ πρέπει νὰ παρατηρήσουμε ὅτι ἡ παράσταση τῶν πραγμάτων αὐτῶν τῆς ἐμπειρίας τους δέν εἶναι ποτὲ νατουραλιστική, δίνει μόνο τὰ κύρια στοιχεῖα τους καί μάλιστα ὅσα μπορεί νὰ συγκαταστήσῃ ἡ μνήμη τους γιὰ τή σαφήνεια τῶν παριστανομένων, ὅπως κάνει κάθε πρωτόγονη κ' ἡ λαϊκὴ τέχνη. Ἡ μνημονική αὐτὴ εἰκόνα τῶν πραγμάτων εἶναι σχηματική, συχνὰ γεωμετρική, ἀλλὰ ἡ σχηματοποίηση αὐτῆ δέν εἶναι πάντοτε ἡ ἴδια, μπορεί νὰ πῆ κανεὶς ὅτι εἶναι συμφωνη με τὸ ψυχροσυνθετικὸ τύπο ὅπου ἀνήκει κάθε παιδί, ὅπως προσέβησας νὰ τοὺς ὀρθῆ στήν τέχνη καί νὰ τοὺς περιγράψῃ ὁ γνωστός Ἀγγλος κριτικὸς Herbert Read, που βρίσκει μάλιστα ἀναλογίες ἀντίστοιχες καί με τις διάφορες μορφές τῆς μοντέρνας τέχνης. Ἦθελα νὰ ἐπισημώσω τήν προσοχὴ στο σημεῖο αὐτὸ τῆς παιδικῆς καί τῆς λαϊκῆς τέχνης που ἔχουν μεγάλη συγγένεια, γιατί πολλοὶ δέν ἔχουν ἐκκαθαρίσει ἀκόμα τὸ ρεαλιστικὸ περιεχόμενο τῆς τέχνης ἀπὸ τήν ἀφηρημένη του μορφολογική παράσταση, δηλ. συγχέουν τὸ θεματικὸ περιεχόμενο τῶν ἔργων με τή μορφή τους κ' ἐτσι δίνουν ἀφορμὴ σέ ἐπικίνδυνα παρεξήγηση που δέν ἐπιτρέπει τή συνεννόηση. Τὴν πιὸ χερσίοσστη ἀπόδειξη μας τῆ δίνουν τὰ ἐκθέματα τῶν μαθητῶν τῆς Κύπρου που εἶναι ὅλα παριμένα, ἐλεύθερα κι' ἀβίαστα, ἀπὸ τήν πραγματικὴ ζωὴ που τῆ ζοῦν τὰ παιδιά στο σπίτι, στο δρόμο, στήν ἐκκλησία, στο χωράφι, στο πανηγύρι κτλ., κι' αὐτὸ εἶναι ἕνα σημαντικὸ διδαγμα κοντὰ σὰ ἀλλὰ που μᾶς δίνει ἡ θαυμασία αὐτῆ ἐκθεση που ἀποτελεῖ τίτλο τιμῆς γιὰ τὸν ἐμπνευστῆ καί δημιουργὸ τῆς καλλιτέχνη κ. Α. Διαμαντῆ. Θὰ εὐχόμεν νὰ τὸν χρησιμοποιήσῃς τὸ ἐλληνικὸ κράτος γιὰ τήν ὀργάνωση τῆς διδασκαλίας τοῦ μαθηματος τῆς τέχνης στὰ σχολεῖα. Κι' εἶναι μοναδικὴ εὐκαιρία σήμαρα που γίνεται προσπάθεια γιὰ τήν ἀνασυγκρότηση νὰ μὴ καθυστερήσῃ αὐτὴ ἢ νὰ μὴ παραμεληθῆ καί στο πνευματικὸ

πέδλο του τμήμα του σημαντικό είναι και η καλλιτεχνική αγωγή. Ο σημερινός Υπουργός της Παιδείας, ο κατ'έξοχην πνευματικός άνθρωπος και μάλιστα στη δημιουργική περιοχή του πνεύματος, έλεγχω ότι δε θα παραλείψει το καθήκον του αυτό.

* *

Στις διπλανές αίθουσες του Ζαπτείου έχει εκθέσει τα έργα της κ' ή 'Ομάδα των «Ζωγράφων και Γλυπτών». Δέκα τρεις από τους πρώτους και τέσσερις από τους δευτέρους αντιπροσωπεύονται εδώ με αρκετά δημιουργημάτα τους ώστε να μπορούν να δώσουν μία καλή ιδέα για την προσφορά τους. Είναι σχεδόν όλοι γνωστοί καλλιτέχνες που έχουμε παρακολουθήσει την εργασία τους σε ατομικές και ομαδικές εκθέσεις. Φαίνεται όμως ότι στη σημερινή τους παρουσίαση δε μας δείχνουν τον καλύτερο εαυτό τους εκτός από δύο μεγάλες εξαιρέσεις που στέκουν πολύ ψηλά στην αξιολογική κλίμακα της ελληνικής τέχνης και μερικές αξιολογες προσπάθειες ολιγοστές που δείχνουν κάποια πρόοδο στην εξελικτική πορεία τους. Γι' αυτό θα προσπαθήσω να τονίσω εδώ κυρίως αυτά τα σημεία χωρίς να επιμείνω σ' όλα τα εκθέματα.

Αμέσως με την είσοδο στην έκθεση μας υποδέχεται η καινούργια γλυπτική προσφορά του 'Απάρτη. Κ' εδώ, όπως πάντοτε, χαϊρόμαστε τις σφικτές και γεμάτες έκφραση μορφές που βασικό τους στοιχείο είναι η καθημερινή ζωή. 'Αλλά ο 'Απάρτης έφέρει πάντα να πιανη τη ζωή αυτή στο κρίσιμο σημείο της υπάρξεώς της που μας το παρουσιάζει με μεσοτώς όγκους κ' έναν μόλις διακρινόμενο πλαστικό ρυθμό: αυτός ύψωνει την κοινή και απλή αυτή ζωή σε καλλιτεχνικό επίπεδο. Στη μέση της αίθουσας προβάλλει η καθιστή μορφή μιάς χωριατοπούλας από τα Μεσόγεια με τους καθαρούς στερεομετρικούς όγκους της στην απλούστερη μορφή τους και με λιτή διάρθρωση σχεδόν γεωμετρική. Οι επιφάνειες συναντούν η μία την άλλη με μία φυσικότητα άδιστη ώστε το σχήμα να μὴν ἔχη τὴν ἀκαμψία τῆς μαθηματικῆς, ἀλλὰ νὰ φανερώναι τὸν παλμό τῆς ζωῆς πού μαλακώνει τις άκμές, στήνει στερεά και άνετα τὰ μέλη και γεμίζει με μίαν αὐστηρή ἀφέλεια τὴν ἔκφραση πού ἀναδίνεται ἀπὸ τὸ σύνολο.

'Αξιόλογα είναι τὰ δύο μνημεία ΚΕΕΜ τῶν Ἀθηῶν και ΚΕΝ τὸ Βόλο πού κύριο θέμα τους είναι ὁ πολεμιστῆς πού πεθαίνει. Ὅσο κ' ἂν θυμίζουν τὸ περίφημο μνημείο τοῦ Μαγιόλ στο Μπανιόλς ἔχουν τὸ καθεῖνα δικὸ τους ρυθμό και σύνθεση. Τοῦ Βόλου ὀλότελα ἔσπλωμένος στο ἔντεχισμένο ἀνάγλυφο δείχνει δυνατές μορφές ἐλευθερα ρυθμισμένες, ἐνῶ τῶν Ἀθηῶν ὁ πολεμιστῆς ὄχι ἀκόμα παραλυμένος ἀπὸ τὴν πνοή τοῦ θανάτου ἀκουμπάει στο δεξιὸ του ἀγκῶνα και μισοἔσπλωμένος κρατεῖ ἀκόμα ἕναν σπασμένο τροχό—σύμβολο τῆς ὑπηρεσίας τῶν Μεταφορῶν. Ἔτσι ὁ ρυθμὸς του είναι ἀκόμα ἀστηρὸς και σφικτῶς στο δεξιὸ χέρι και: στο ἀριστερὸ πόδι πού συγκρατεῖ ὀλόκληρο τὸ σῶμα μεταξύ τους.

'Απὸ τὰ ἀνάγλυφα του θὰ ἀναφέρω τὸν Τσομπάνο (6) πού στέκει λυγίζοντας τὸ σῶμα του και ὀτηρίζοντάς το στὴν γλίτσα κάτω ἀπὸ τὴ δεξιὰ μασχάλη σὲ μιά στάση ἀναπαυόμενου ἔσκουραστη και ἀπλή κ' ἄγναντεύει μακριὰ πέρα. κάτω στὸν κῆμπο. Ἐδῶ ὁ ρυθμὸς του μ' ὄλη τὴν εὐλύγιστη και μαλακὴ στάση ἔχει κάτι ἀπὸ τὴν ἀρχαία κλασσικὴ ὀργανικότητα καθὼς ἀντιστοιχοῦν στὴ δράση τὸ δεξιὸ χέρι και τὸ ἀριστερὸ πόδι και στὴν ἀνάπαυση τὸ ἀριστερὸ χέρι πού κρέμεται ἀνεργὸ και τὸ δεξιὸ πόδι πού διπλώνεται. Κι' ὄλο τὸ σῶμα, σβέλο και λιγνὸ, ἀπλώνει τὴ γυρτὴ καμπύλη του διαγώνια πού τὸ συγκρατοῦν κἀθετα τὸ δεξιὸ χέρι και τὸ στυλωμένο ἀριστερὸ πόδι. Ἡ ἀφελῆς αὐτὴ κ' ἀνεπιτήδευτὴ στάση συντονίζεται με τὴν τραχειά, ἀκαλλιέργητὴ θάλεγα, ἔκφραση τοῦ προσώπου πού με τὴν παρατηρητικότητα και χαρακτηρισμὸ ἀποτύπωσε στο ἀδρὸ βουήσιο κεφάλι ὁ γλύπτης.

'Απὸ τὰ πορτραῖτα του θὰ ἀναφέρω τὰ χάλκινα. Τὸ Μάνο Στεφανίδη και τὸν Τσίμη (9 και 10), ὠραῖα χαρακτηρισμένα και με ἀπλότητα ἀποδομένα. Ἄλλὰ τὸ τελεióτερο και δυνατότερο είναι ἡ Μαρι-Τερζῆς (8), ὅπου φαίνεται καθαρότερα ἡ τέχνη τοῦ Ἀπάρτη, γιατί σ' αὐτὴ μᾶς δίνει τὰ ἀτομικὰ χαρακτηριστικὰ ρεαλιστικὰ, ἀλλὰ και συνθετικὰ μαζί τονίζοντας μόνο τις κύριες γραμμὲς τοῦ σκελετοῦ και τὴ σφιχτὴ πλαστικὴ τους ἐπένδυση ἀποφεύγοντας κἀθε περιττὴ λεπτομέρεια. Ἔτσι ἐξπετιέται ἀτόφια ἡ ζωντανὴ μορφή με ὄλη τὴν ἐσωτερικὴ τῆς ἔκφραση.

Τὰ πῆλινα και τὰ σχέδια τοῦ Τλοῦπα προμηνύουν ἕναν καλὸ και προικισμένο μαθητὴ τοῦ Ἀπάρτη.

Κι' ἀπὸ τὰ μικρὰ γλυπτὰ τῆς Χρυσοχοῖδου δὲν λείπει ἡ χάρη κ' ἡ εὐγένεια.

'Απὸ τὰ ζωγραφικὰ ἔργα ἔσχωρίζει με τὴν ἔξαιρετικὴ τῆς ποιότητα ἡ προσφορά τῆς Πην. Οἰκονομίδη. Μ' αὐτὴν ἀνέθηκε στο ψηλότερο σημείο τῆς παραγωγῆς της ὡς τὰ σῆμια. Είναι ἕνα δυνατό ζωγραφικὸ ταλέντο, ὠριμο πιά, πού με σιγουριά ἔχει ἀναπτύξει τις καλλιτεχνικὲς του δυνατότητες και δημιουργεῖ τελειωμένα ἔργα, ὅπως τὸν Ταχυδρόμο (178), τὸ πορτραῖτο παιδιοῦ (182), τὴ Νάουσα (189) και τὸ τοπίο (180). Ὁ ταχυδρόμος είναι μιά καθαρὰ κομμένη μορφή με μεγάλες ἐπιφάνειες και ἀπλὰ γεμάτα χρώματα σχεδόν ἐπίπεδα ἀλλὰ γι' αὐτὸ ἔκφραστικὰ και μεγάλα, θαυμάσιο χρωματικὸ παιχνίδι, ἀπλό και πλούσιο. Κίτρινο πρὸς τὸ μπῆζ τόνο. στο σακκάκι, κεραιμυδι στο πρόσωπο, καφῆ στὴν τσάντα αποτελοῦν τὸ βασικὸ χρωματικὸ θέμα, σάν ἕνας ἐναεθαθμισμένος τόνος, ὅπου ἔρχονται νὰ παίξουν οἱ ἀσημογάλανοι γκριζοὶ τὸ πανταλοῖνιου και οἱ γκριζοπράσινοι τοῦ θάθους δεξιά. ὄλοι στὴν ἴδια ἀξία και ἔνταση. Ἡ τολμηρὴ αὐτὴ ἐνότητα ἀξίζει με ἔξαρτὴ γιὰ τὸ εὐτυχισμένο ἀποτελεσματῆς. Καὶ τὸ κεφάλι τοῦ παιδιοῦ είναι με τὴν τὴν μαστριὰ πλασμένο, με τὴν δροσιὰ και ἔσκουραστα ἀποδομένο, λαχταριστὸ και δοκίμιο στο μάτι και στα χεῖλη, κ' αὐτὸ ἕναν τόνὸ μπρὸς σ' ἕνα φῶς πού φέγγει πίσω και γύρω ἀπὸ τὸ μικρὸ κεφάλι.

Ἔλο χρωματικό πλοῦτο καὶ δύναμη εἶναι καὶ ἡ Νάουσα. Πιὸ ποικίλο τὸ χρῶμα, πιὸ δυνατός ὁ τόνος δίνει χαρακτήρα στὸ στενὸ πλακόστρωτο δρόμο ποὺ στρίβει καὶ χάνεται ἀριστερά, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο προβάλλουν ψηλά τὰ κλειστά μπαλκόνια (σαχισίονια) μὲ τὰ ξύλινα στηρίγματα τους στὴ σειρά καὶ στὸ βάθος τοῦ δρόμου ἀπλώνεται ἡ πλούσια σιλουέττα μιᾶς ἀρχόντισσας ποὺ ἔρχεται μὲ τὸ φαρδὺ σκούρο φόρεμά της. Μιὰ ὑποβλητικὴ εἰκόνα περασμένης ἐποχῆς, θερμὴ καὶ νοσταλγικὴ. Σπάνια δημιουργία εἶναι τὸ τοπίο ποὺ σημειώσω παραπάνω, ὑφασμένη μὲ θαυμαστὴ λιτότητα γεμάτη αἰσθημα καὶ ὁμορφιά. Ὅλα εἶναι ἐλαφρὰ σχηματοποιημένα, ἀλλὰ τὸ χρῶμα εἶναι θαυματοεργό: ὑποβάλλει σὰν ἓνα διακοσμητικὸ ὄραμα, ἀλλὰ ἀπρὸ καὶ γεμάτο ὅσο κι' ἂν εἶναι λυρικό στὴν οὐσία του μὲ τὶς διαφορὲς ἀποχρώσεις τοῦ ανοιχτοῦ ἀσημένιου πράσινου ψηλά διανθισμένου μὲ ὀλίγους πιὸ σκούρους τόνους, μὲ μερικὰ κόκκινα στὶς στέγες στὴ μέση καὶ κάποια σκούρα πράσινα σκόρπια σχηματικά τὸν πρῶτο ἐπίπεδο κάτω, τοὺς ἄσπρους τοίχους τῶν σπιτιῶν καὶ τὰ ἐλαφρὰ μὲ τὸ βουνὸ στὸ βάθος δεξιά καὶ ἀριστερά. Ἀλλὰ τὸ κυριώτερο μοτίβο ποὺ τὰ συγκερατεῖ ὅλα: ἔδαφος, σπῖτια καὶ βουνὰ εἶναι οἱ κάθετες γραμμὲς τῶν δένδρων ποὺ ὑψώνονται ἀπὸ τὸ πρῶτο ἐπίπεδο μὲ τὴν ἐναλλαγὴ σκούρους καὶ ανοιχτοὺς τόνους τῶν κορμῶν τους καὶ ἀπλώνουν ἐπάνω τὴ γκρ.ζοπράσινη ὀμπρέλα τοῦ φυλλώματος τους δεξιά καὶ ἀριστερά ἢ τὴ λιγνὴ ἀνάταση τοῦ ζευγαρωμένου κυπαρισιοῦ στὴ μέση. Ἀνάμεσα τους βασιεὶ ἀραδιάζονται τὰ σπιτάκια καὶ πέρα κόβει τὸν ὄρζοντα ἡ σπασμένη γραμμὴ τῶν βουνῶν. Μιὰ εὐτυχημένη σύλληψη καὶ μὲ ἐλαφρὸ καὶ αἰγούρο χέρι ἐκτελεσμένη, γεμάτη ἀέρα, φῶς καὶ χαρὰ.

Ἀπὸ τὰ ἄλλα ζωγραφικὰ ἔργα θὰ σημειώσω σκόρπια μόνο ὅσα μοῦ φαίνονται ὅτι κάτι ἐκφράζουν καινούργιο στὴν παραγωγή τῶν ζωγράφων ποὺ τὰ δημιούργησαν. γιὰ τὸ σύνολο τοῦ ἔργου τους δὲ δείχνει καμμιά γενικώτερη προώθηση σημαντικὴ. Ἀπὸ τὰ πέντε συγγενικά τοπία τοῦ Πολυκανδριώτη, συγγενικά στὸ κόψιμο καὶ στὴ σύνθεση, ἢ ἀναφέρω δυὸ κάπως ανοιχτόχρωμα ἀπὸ τὴν Αἴγινα (189 καὶ 192) καὶ τὰ Δουλοῦδια (187). Τῆς Φλώρου-Πολυκανδριώτη τὸ τοπίο ἀπὸ τὴν Αἴγινα (273) καὶ τὴν ἀκουαρέλλα (276). Τοῦ Ἀδῆθ τὴν αὐτοπροσωπογραφία. Τοῦ Τσοῦχλου τοὺς λεπτοὺς γκρ.ζοῦς τόνους ἀπὸ τὸ Κυνήγι (252), τοῦ Γιολδάση τὸν πλημμυρισμένο Πηγεῖο (120), τὸν Κοκκινάρῃ (127), τὶς δυὸ ἀδερφές στὸν ἀργαλειό (103) κι' ἄλλα ἀδικημένα ἴσως ἀπὸ τὸν κακὸ φωτισμὸ ποὺ σῆνει μερικὲς λεπτὲς διαφοροποιήσεις τόνων. Θὰ σημειώσω ἀκόμα τὴ ζωγραφικὴ (157) καὶ μάλιστα τὸν ἀξιόλογο μικρὸ πίνακα ἀπὸ τὸ Ζάππειο (167) τῆς Μανούση ποὺ παρουσιάζει αἰσθητικὴ ἐξέλιξη μὲ τὴν εὐαίσθη.η. ἐλευθερὴ καὶ εὐγενικὴ της πινελιά. Τὸ ἴδιο διακρίνονται γιὰ τὴν εὐαισθησία τους καὶ τὰ τρία μικρὰ κομμάτια τοῦ Ζίφου. Ἡ Σπύλου-Διαμαντοπούλου μ' ὄλη τὴ λεπτή της ἐργασία δὲ μᾶς ξαφνιάζει μὲ κάτι καινούργιο καὶ γενναῖο κι' ὁ Βασιλι-

κιώτης δὲ βγήκε ἀπὸ τὸ χιλιετραγουδημένο μοτίβο του, τὸ νέο ποὺ θέλει νὰ μᾶς δώσει μὲ τὰ μεγάλα, ψηλά δέντρα μὲ τὸ σκούρο πράσινο φύλλωμα δὲν ἔχει οὔτε τὴ φρεσκάδα οὔτε τὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Ὁ Κεραμιδᾶς δὲν προσέβει τίποτα τὸ σημαντικό στὴ γνωστὴ τεχνολογία του κι' ὁ Ρέγκος δὲν ἔδωλε ἀκόμα ἀπὸ τὴν αὐτογραφία του. ὅτι ἡ εὐδυνειδίχη προσπάθειά του ἐλπίζε πὼς θὰ ἐπιτύχη. Ἔτσι πιὸ πολλὰ μᾶς λέν οἱ ἐλαφρὲς ἀκουαρέλλες του.

* *

Μιὰ ὀλότεια διαφοροτικὴ ἰδιοσυγγρασία προσδίδουν τὰ ἔργα τῆς Βερδισσοπούλου ποὺ ἐκθέτει στὴν αἴθουσα Ζαχαρίου τῆς ὁδοῦ Ροῦζεβελτ. Τὰ μεγαλύτερα ἀπὸ τὰ Δωδεκάνησα τράβηξαν τὸ ἐνδιαφέρον της καὶ χωρὶς νὰ ξεφύγῃ συχνὰ ἀπὸ τὴ συνθηματικὴ γραφικὴ ἀποψη τυλίγει ὅλα τὰ πράγματα σ' ἓναν ἀχνὸ τόνο ποὺ φανερώνει μιὰ τρυφερὴ λυρικὴ ψυχὴ. Καμιά φορὰ παρατηρεῖ κανεὶς καὶ κάποιαν εὐαισθησία στὴ διαβάθμιση τῶν τόνων, ὅπως σὲ μερικὰ τοπία ἀπὸ τὴν Κάλυμνο, τὸ χωριὸ τῶν σφουγγαράδων (11), ποικιλώτερο ἀπὸ τὴ Χώρα (8 καὶ 12), ἀπὸ τὸ Λιμάνι (13) βυθισμένο σὲ μιὰ γκριζα διαφανή ἀτμόσφαιρα. Κάποιο ἔχομε ἐπὶ διακοσμητικὴ ἐντύπωση μὲ τοὺς ἀπλοὺς ἐπίπεδους τόνους, τὰ στυλιζαρισμένα σχήματα τῶν σπιτιῶν καὶ τῶν πραγμάτων ποὺ χάνεται ὁ ὄγκος τους, ὅσα κι' ἂν αὐτὰ εἶναι τὸ κυρίαρχο θέμα. Θὰ σημειωθεῖ ἀκόμα ἓνα αὐτικὸ τοπίο (35) μὲ αἰσθητὸ τὸν ἀέρα ποὺ κινεῖται γύρω καὶ ψηλά στὸ φωτεινὸ βουνό. Τὸ Ἀπόβροχο στὸν Παρνασσό (38) μὲ τοὺς σκούρους γαλάζιους, πράσινους καὶ γκριζοὺς τόνους, μὲ τὶς ἀδυστηρὲς καὶ κοφτερὲς γραμμὲς τῶν βουνῶν, ὅπου σέρνονται ἀκόμα οἱ ὑγρὲς ὀμίχλες τῆς βροχῆς.

* *

Στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ «Παρνασσό» ὁ Κώστας Ζήσης ἀπὸ τὸ Βόλο μᾶς δείχνει μιὰ νέα σειρά ζωγραφικῶν του ἔργων ὑστερα ἀπὸ τὴν περυσινὴ του ἐμφάνιση μὲ τὰ διακοσμητικά καὶ ψυχοπαθολογικά θέματά του. Τώρα ἔχει προσγειωθῆ ἀρκετὰ καὶ μπορεῖ κανεὶς νὰ παρατηρήσῃ μιὰ κανονικὴ σύνθεση καὶ μιὰ χρωματικὴ ἀναζητήση ἀξέπαινη. Χαρακτηριστικὸ τοῦ πάντες παραμένει ἡ προσπάθεια νὰ δέσῃ ἀρμονικὰ διαφορὲς φιγούρες καὶ θρίσκευε συχνὰ ἀπλοῦς καὶ φυσικοὺς συνδυασμοὺς στὴν τοποθέτησή τους. Ἀλλὰ καὶ τὸ χρῶμα του τώρα ἔγινε πλουσιώτερο καὶ πληθωρικὸ χωρὶς ἀκόμα ὁμως νὰ βρῇ τὴν τελεωτικὴν του μορφή. Τὸ δουλεύει μὲ πλατυὲς κυκλικὲς πινελιὲς ποὺ δίνουν μιὰ μαλακότητα καὶ ρευστότητα στὶς πλαστικὲς μορφὲς κι' ὁ τόνος του κυμαίνεται ἀπὸ τὴν ἥρεμη, σθησιμένη νότα ἔως τὴ δυνατὴ φωνή, ἀλλὰ δὲ συνταπιέζεται πάντοτε μέσα στὸν πίνακα ἀρμονικά. Ἔτσι σὲ θαμποὺς τόνους καὶ ἥσυχους εἶναι εὐθυσμένη ἡ οἰκογένεια (3) ποὺ μαρτυρεῖ μιὰν ἥρεμην ἐσωτερικότητα, ἀλλὰ μιλάει φωναχτὰ ἢ οἰκιακὴ ὑφαντοργία (6). Μὲ

ἀρκετό φῶς ἀναπτύσσεται ὁ θερισμός στὰ χρυσοκίτρινα στάχια (43) καὶ μουσικῶς ἀντηχεῖ ὁ τόνος στὸ γλέντι (19) ποὺ ἔχει ὅμως πῶς πολὺ θλιβερὸ καὶ μελαγχολικὸ παρά εὐθυμὸ τόνο. Σημαντικότερο εἶναι ὁ Παρᾶς (38) μὲ τὴ λιτὴ καὶ σφιχτὴ σύνθεση τῶν μορφῶν, τοῦ ὀρθοῦ φαρᾶ ποὺ ζυγίζει τὰ φάρια καὶ τῶν δυὸ γυναικῶν δίπλα του, τῆς μιᾶς καθιστῆς, τῆς ἄλλης ὄρθιας δίπλα του σ' ἓνα ἐπίπεδο ποὺ περισσότερο μὲ τὴν ἀρμονικὴ καὶ λεπτὴ χρωματικὴ ἐπεξεργασία—εἶναι ἡ καλύτερὴ του ἐπιτυχία ποὺ δίνει τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ φέρῃ κι' ἄλλα φριμώτερα ἀποτελέσματα.

Δ. Ε. ΕΥΑΓΓΕΛΙΔΗΣ

Ἡ ΜΟΥΣΙΚΗ

Ρεσιτάλ Β. Κολάση.—**Ὁ Γάλλος πιανίστας Πῶλ Λουαγιοννέ.**—**Ἡ συναυλία τῆς Κρατικῆς Ὀρχήστρας.**—**Συναυλία ἔργων Νίκου Σκαλκῶτα.**—**Ἡ μουσικὴ στὴ Βδομάδα τῶν Παθῶν.**—**Ὁ «Μεσολάς» τοῦ Χέντελ καὶ τὸ «Ρέκβιεμ» τοῦ Βέρντι.**—**Ἡ συμφωνία τοῦ Δ. Ζῶρα μὲ τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα.**

Μὲ πόση χαρὰ διαπιστώνω τὴ ραγδαία ἐξέλιξη τοῦ λαμπροῦ μας βιολιστῆ Βύρωνα Κολάση. Κάθε φορὰ ποὺ τὸν ἀκούω τὸν θρίσσω φριμώτερο, πῶς σίγουρο τεχνικῶς, μὲ θαυτέρευτη καλλιτεχνικὴ ἀντίληψη. Καὶ στὸ τελευταῖο ρεσιτάλ ποὺ ἔδωσε στὸν Παρνασσὸ στίς 20 τοῦ Μάρτη, αὐτὴ τὴν ἐντύπωση μὲ ἔδωσε πάλι στὴ συνάτα τοῦ Μπαράμ, τὸ κοντσέρτο τοῦ Μότσαρτ καὶ τὰ ἄλλα δεξιότεχνικὰ κομμάτια ποὺ τὰ ἀπέδωσε διὰ μὲ λεπτὴ κατανόηση, μὲ ὠραῖον ἦχο, μὲ ἀσφάλεια τεχνικὴ. Στὸ πιάνο τὸν συνόδεψε ὁ Γιάννης Παπαδόπουλος μὲ μουσικότητα ἀντίληψη. Θὰ ἤμελα μόνον νὰ συστήσω σὲ ὄσους ἐκτελοῦν ἔργα μουσικῆς κάμερας, συνάτες γιὰ βιολί καὶ πιάνο ἢ ἄλλες, νὰ προσέχουν περισσότερο στὴ δυναμικὴ ἰσορροπία τοῦ ἤχου ἀνάμεσα στὰ ὄργανα ποὺ συμπράττουν. Στὴν περίπτωση τοῦ Κολάση τὸ πιάνο σκέπαζε τίς περισσότερες φορὲς τὸ βιολί κι' ἔτσι ζημίωνε τὸ σύνολο. Ἄν αὐτὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ τὸ ἀντιλαμβάνονται ἐκεῖνοι ποὺ παίζουν πάνω στὴ σκηνή, ἄς ζητήσουν ἀπὸ ἓνα ἄλλο νὰ τοὺς ἀκούει ἀπὸ τὴν πλατεῖα γιὰ νὰ κρίνει.

* *

Μᾶς ἐπισκέφθηκε τελευταῖα ἓνας λαμπρὸς γάλλος πιανίστας, ὁ Πῶλ Λουαγιοννέ ποὺ ἔδωσε δύο ρεσιτάλ στὸ Κεντρικόν. Εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἓνας ἐξαιρετικὸς δεξιόταχνης καὶ σοβαρὸς καλλιτέχνης. Νομίζω ὅμως ὅτι οἱ υπερβολικοὶ διθύραμβοι γιὰ κάθε, ἔστω καὶ διακεκριμένο, εἶναι ποὺ μᾶς ἔρχεται, δὲν ἔχουν πάντα τὸν τόπο τους. Πολλὰ εἶναι βέβαια τὰ χαρίσματα τοῦ κ. Λουαγιοννέ, περίφημη τεχνικὴ τῶν δακτύλων, λογικὴ ἀπόδοση τῆς γενικῆς γραμμῆς στὰ μεγάλα ἔργα, συνάτες κλασικῆς κ. ἄ. Τοῦ λείπει τὸ βάθος, ἡ ἐσωτερικότητα, ὁ ἦχος του εἶναι

πολλὲς φορὲς σκληρὸς ὅταν θέλει νὰ τὸν δυναμώσει καὶ διακρίνει κανένας μιὰ προσπάθεια γιὰ κάποια ἐντυπωσιακὴ ἐπίδειξη, ὅπως φάνηκε στὴν Ἀπαισιονάτα τοῦ Μπετόβεν. Πολὺ καλὸς στὰ κλαβερινιστικὰ ἔργα, ποὺ ἀπαιτοῦν πρό πάντων τεχνικὴ δακτύλων καὶ ἀλαφρότητα.

Πρέπει ὅμως νὰ τονίσω ἐξαιρετικὰ τὴν περιφημὴ ἐκτέλεσίν του στὸ κοντσέρτο σὲ σὺλ ἔλ. τοῦ Σαὶν Σάνς μὲ τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα, στὴ συναυλία τῆς 26 τοῦ Μάρτη. Ἦταν ἀληθινὰ μιὰ σπιθόβολη ἐκτέλεση, ὅλος διόλου στὸ ὕψος τοῦ μεγάλου γάλλου συμφωνιστῆ.

Στὴ συμφωνικὴ αὐτὴ συναυλία ἀκούσαμε τὴ Συμφωνία τῆς Λεβεντιᾶς τοῦ Καλομοίρη μὲ τὴ διεύθυνση τοῦ ἴδιου τοῦ συνθέτη, τὸ μεγαλύτερο ποὺ εἶναι τόσο συνυφασμένο μὲ τὰ ἡρωϊκὰ χρόνια τῶν βαλκανικῶν μας πολέμων, καὶ εἶναι τόσο πλούσιο σὲ μουσικῆς ἰδέες. Ἀπὸ τὰ τέσσερα μέρη ποὺ τὸ ἀποτελοῦν εἰσάγω τὸ δεύτερο—«Τὸ κοιμητήρι στὴ βουνοπλαγιά»—τὸ τελευταῖο, τὸ ὑποβλητικότερο, γαλήνιο μαζί καὶ μελαγχολικόν. Δὲν ξαίρω μόνον ἂν μπορούμε ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες νὰ κρίνωμε μουσικῶς καὶ ἀντικειμενικὰ ἓνα ἔργο, ποὺ δὲν μπορεῖ παρά νὰ μᾶς συγκινεῖ βαθύτατα κάθε φορὰ ποὺ τὸ ἀκούμε.

* *

Στίς 31 τοῦ Μάρτη ἔγινε στὴν αἴθουσα τοῦ Παρνασσῶ ἓνα εὐλαβικὸ μουσικὸ μνημόσυνο γιὰ τὸ Νίκο Σκαλκῶτα, ποὺ τόσο πρόωρα ἔσθεσε πάνω στὴν ἀκμὴ τῆς δημιουργίας του. Ἡ συναυλία ὁργανώθηκε ἀπὸ τὴ Στέγη τοῦ Καλλιτέχνου καὶ τὴν Ἐνωσὴ Ἑλλήνων Μουσουργῶν, μὲ τὴ σύμπραξη διαλεχτῶν καλλιτεχνῶν μας. Στὴν ἀρχὴ μίλησε γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σκαλκῶτα ὁ κ. Μινόλης Καλομοίρης, πρόεδρος τῆς Ἐνώσεως Ἑλλήνων Μουσουργῶν, ἔπειτα μερικὰ χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴ ζωὴ του εἶπε ὁ κ. Ἀντ. Σκόκος.

Ἀκολούθησε ἐκτέλεση ἀπὸ διάφορα ἔργα του γιὰ βιολί καὶ πιάνο ἀπὸ τὴν κ. Νέλλη Ἐδελπίδη καὶ τὴν κ. Γιάννη Παπαϊωάννου. Ἡ κ. Μαρίκα Παπαϊωάννου ἔπαιξε μιὰ Σουίτα γιὰ πιάνο, σὲ τέσσερα μέρη. Ἡ κ. Λουκία Χέβα τραγοῦδησε μερικὰ τραγοῦδιὰ του πάνω σὲ στίχους τοῦ Χρ. Ἐσπερα καὶ ἀπὸ τὸ παραμυθόδραμα τοῦ Χρήστου Ἐδελπίδη, «Μὲ τοῦ Μαγιοῦ τὰ μάγια», ποὺ ἀπάγγειλε ἀπ' αὐτὸ δυὸ ἀποσπάσματα μὲ συνοδεία πιάνου ἢ κ. Ἄλ. Κατσέλη. Τελευταῖα ἔπαιξαν ὀχτὼ παραλλαγῆς πάνω σ' ἓνα ἑλληνικὸ θέμα, ἢ κ. Νέλλη Ἐδελπίδη βιολί, ὁ κ. Ἀχ. Παπαδημητρίου βιολοντσέλο, καὶ ὁ κ. Γ. Παπαϊωάννου πιάνο. Ἐπὶ τὸ ἀκροατήριον, ποὺ παρακολουθοῦσε μὲ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον τὴ συναυλία, μπόρεσε νὰ σχηματίσει μιὰ συνολικὴ ἐντύπωση γιὰ τὸ ὕψος καὶ τὴν τεχνολογία τοῦ τόσο λιγότερου, μὰ καὶ τόσο δημιουργικοῦ συνθέτη. Ἡ ἐντύπωση, ὅπως ἦταν φυσικόν, ἦταν πῶς πολὺ κατάπληξη. Τὸ ἐπικρατικὸν ἀρμονικὸ σύστημα τοῦ Schönberg, ποὺ ἀκολούθησε ὁ μαθητὴς του Σκαλκῶτας, δὲν μπορούσε παρά νὰ ἐξενίσαι ὄσους γιὰ πρώτη φορὰ τὸ ἀκούει. Ὅμως μόνον τὸ ἀσυνήριστο μουσικόν του ἴδιωμα, ἦταν

φανερὴ ἢ μουσικὴ εὐαισθησία τοῦ συνθέτη, ἢ εὐγενικὰ μελωδικότητα, ἢ ζωντανία τοῦ ρυθμοῦ.

Πιστεύω πῶς ὅταν συνηθίσουμε περισσότερο στὸ μουσικὸ αὐτὸ σύστημα, θὰ μᾶς γοητεύει ἕνα ἔργο τόσο πρωτοποριακὸ, ποὺ κλείνει μέσα του τόσο γνήσια μουσικὴ.

* *

Ἡ Βδομάδα τῶν Παθῶν εἶναι πάντα ἡ Μεγάλῃ Βδομάδα τῆς μουσικῆς. Ὀλόκληρο τὸ χρόνο δὲν ἀκούμε τόσο ἐξαισία μουσικὴ ὅσο στὸ σύντομο αὐτὸ διάστημα. Φέτος, περισσότερο παρά ποτέ, μᾶς ἐδόθηκε ν' ἀκούσουμε ἀριστουργήματα ποὺ μεταρσιώνουν τὴν ψυχὴ στὸ ὕψος τῆς θείας θυσίας.

Καὶ πρῶτα ἀπὸ τὴν Κρατικὴ Ὀρχήστρα καὶ τὴ Χορωδία Ἀθηνῶν μετὰ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Φιλ. Οἰκονομίδου ἀκούσαμε τὸ μεγαλειώδες ὁρατόριο τοῦ Χέντελ «Μεσσίας» μετὰ τὴ σύμπραξη τῶν ἑσπερῶν σολίστ. Μιρέιγ Φλερύ σοπράνο, Ν. Φραγκιά-Σπηλιοπούλου μέτζο σοπράνο, Δελένδα, τενόρο καὶ Ἐγκολφόπουλο, βαρίτονο. Τὸ ἔργο μᾶς εἶναι γνωστὸ κι ἀπὸ προηγούμενες ἐκτελέσεις τοῦ κ. Οἰκονομίδου, νομίζω ὅμως πῶς ἡ φετινὴ ἦταν ἀπὸ τίς τελειότερες. Πρέπει νὰ τονίσω ξεχωριστὰ τὴ μεγάλῃ τεχνικὴ καὶ μουσικὴ ἐξέλιξη ποὺ παρουσίασε ἡ Μιρέιγ Φλερύ, ποὺ ἀπέδωσε μετὰ τὴν κατανόησιν τοῦ ὅψους τοῦ κλασικοῦ αὐτοῦ ἔργου, μετὰ τὴν πλοῦσια, καθαρὴ καὶ σταθερὴ φωνὴ τῆς, μετὰ ἀπόλυτη ὁμοιογένεια σ' ὅλη τὴν ἔκτασιν τῆς. Ἡ κ. Φραγκιά-Σπηλιοπούλου ἔχει πιά εἰδικευθῆ στὸ εἶδος αὐτό, ποὺ ταιριάζει τόσο καὶ στὴ φωνὴ καὶ στὸ τεμπραμέντο τῆς. Τὸ πυκνότετο ἀκροατήριον, ποὺ παρακολουθοῦσε τὸ ἔργο μετὰ ἀληθινὴ κατανύξη, εἰδείξε τόσο ἐνθουσιασμὸ ποὺ ἀναγκάσκει νὰ ἐπαναληφθῆ τὸ περίφημον «Ἀλληλουΐα», ἢ ὑπερλαμπρὴ αὐτὴ μουσικὴ σελίδα, γεμάτη φῶς, χαρὰ, θρίαμβο.

Ἡ Λυρικὴ Σκηνὴ παρουσίασε ἕνα ἄλλο ἀριστοῦργημα, τὸ «Ρέκκιεμ» τοῦ Βέρντι. Καὶ τὸ παρουσίασε ἀριετιότατα σ' ὅλη τὴ γραμμὴ. Οἱ τέσσαρις σολίστες, Φινὴ Ἀϊδαλῆ, σοπράνο, Ζαγοραίου μεσόφωνη, Ἰωαννίδης, τενόρος καὶ Χοῦδης, βαθύφωνος, ἢ χορωδία μετὰ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Βούρτζη καὶ ἡ ὀρχήστρα μετὰ ἀρχιμουσικὸν τὸν κ. Λ. Ζήρα, παρουσίασαν ἕνα σύνολο ἐξαιρετικὸν μετὰ χρῶμα, ἐκφραση, ἐνότητα. Ἡ ἐκτέλεσις ἦταν ἀληθινὰ ἀντάξια μετὰ τὸ μεγαλειώδες αὐτὸ ἔργο ποὺ ἂν δὲ γελιέται πρώτη φορά τὸ ἀκούσαμε ἐδῶ. Μέσα σ' αὐτὸ φαίνεται ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Βέρντι τόσο στὴν ἀρχιτεκτονικὴν τοῦ ἔργου ὅσο καὶ στὴν πλοῦσια μελωδικότητα. Ἐχει τὴν δραστικὴν ἐκφραση, ποὺ πολλοὶ τὸ θεωροῦν τὸ τελειότερον ἀπὸ τὰ μελοδράματα του. Βέβαια ξεφεύγει ἀπὸ τὴν κανονικὴν, αὐστηρὴν γραμμὴν ποὺ ἐπιβάλλει ἡ καθολικὴ ἐκκλησία σὲ μίαν νεκρῶσιμην λειτουργίαν. Ἀλλὰ ὁ Βέρντι ἦταν πρὶν ἀπ' ὅλα μουσικός, καὶ ἤθελε μετὰ τὸ ἔργο του αὐτὸ νὰ τιμῆσει τὴ μνήμην τοῦ μεγάλου Ἰταλοῦ ποιητῆ Μανζόνι. Καὶ θέλησε νὰ θάλλει μέσα στὴ μουσικὴ του ὅλο τὸ σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην ποὺ ἐνίσθησε γιὰ τὸ δοξαζόμενον ποιητὴν καὶ ἤθελε νὰ

βγῆ ἢ μουσικὴ αὐτὴ μέσα ἀπὸ τὴν καρδίαν τοῦ. Γι' αὐτὸ δὲν μποροῦσε ν' ἀρνηθῆ τὸν ἑαυτὸν του, ποὺ ἢ ἐμπνευστὴ του εἶναι πάντα δραματικὴ καὶ μελωδική. Κι ἔτσι τὸ «Ρέκκιεμ» ἀμέσως ἀπὸ τίς πρῶτες νότες ὅπου σιγομουρμουρίζει τὸ κόρο τῆ δέηση «Requiem», ὁ ἀκροατὴς καθηλῶνεται ἀπὸ συγκίνηση καὶ κατανύξη. Ποτὲ δὲν ἀκούσα τὴν χορωδία μετὰ τὴν αἰθέριον pianissimo, ποὺ ξέσπασε ἀργότερα σὲ τόσο πύθος. Ἀξίζει θερμὰ συγχαρητήρια ὁ κ. Βούρτζης ποὺ πέτυχε μὴ τόσο λαμπρὴ ἐκτέλεσις. Ἐξαιρετικὴ ἐντύπωση ἔκαμε καὶ ἡ κ. Ζαγοραίου, τὸ νέο ἀπόκλιμα τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, μετὰ τὴ θερμὴ καὶ πλοῦσια φωνὴν καὶ τὴν ἀφογήν τεχνικὴν τῆς.

Μία τόσο περίφημη ἐκτέλεσις ἐνός τέτοιου ἀριστουργήματος τιμᾷ ἐξαιρετικὰ τὴ Λυρικὴ Σκηνὴν καὶ θὰ ἦταν εὐτύχημα ἂν ἐπαναλαμβάνετο τὸ «Ρέκκιεμ» γιὰ νὰ τὸ ἀκούσει καὶ νὰ τὸ χαρῆ ὁ πολλὸς κόσμος καὶ μάλιστα ἡ νεολαία τῶν ὠδύων μας, ἂν εἶναι δυνατόν μετὰ χαμηλὰς τιμὰς.

* *

Ἡ Κρατικὴ Ὀρχήστρα, ἔπειτα ἀπὸ τίς παραχάλινες ἐκτελέσεις τῆς «Μεσσίας», ἀρχισε πάλι τίς ταχτικὰς κυριακάτικας συμφωνικὰς συναυλίας τῆς. Στις 16 Ἀπρ. μετὰ τὴ διεύθυνση τοῦ κ. Λυκούδη παρουσίασε ἕνα πρόγραμμα ἀρκετὰ ἐνδράφρον, ἀλλὰ καὶ κάπως ἀνομοιογενές. Ἀρχισε μὲνα Κοντσέρτο γκρόσο γιὰ ἔγχορδα τοῦ Gemiani, διάσημον Ἰταλὸν βιολιστὴν τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ μαθητὴν τοῦ Κορέλλι. Ἀκολούθησε τὸ συμφωνικὸν ποίημα τοῦ Σεζάρ Φράγκ «Ψυχὴ», ὅπου ξεχύνεται πάλι ὁ μουσικισμὸς καὶ ἡ θεησκευτικὴ ἐξέγερσις τοῦ θεολόγου μουσοῦργου. Στὸ ἔργο αὐτὸ ξαναβρίσκουμε ἀντιλαλὰς ἀπὸ ἄλλα ἔργα του, τίς «Συμφωνικὰς παραλλαγὰς», τὸ «Πρελούδιον, Χορικόν, καὶ Φούγκα» κ. ἄ. Ὁ Φράγκ βρισκεται σχεδὸν πάντα σαυτὴ τὴ μουσικὴν ἐξέγερσιν καὶ στὸ τέλος καταντᾷ μονότονον καὶ γιὰ μᾶς ἀκόμα, ποὺ βρεθῆκαμε κάτω ἀπὸ τὴ γοητεία τῆς γλυκύτατης μουσικῆς του.

Στὸ δεύτερον μέρος τοῦ προγράμματος ἀκούσαμε μὴ συμφωνίαν τοῦ Λεωνίδα Ζήρα, ποὺ τὴ διεύθυνε ὁ ἴδιος. Εἶναι ἕνα ἔργο σημαντικόν, στὴν κλασικὴν φόρμην τῆς συμφωνίας, ἀλλὰ μετὰ προγραμματικὸν περιεχόμενον, ποὺ τὸ ἀναλύει ὁ ἴδιος μετὰ λεπτεμέρεια, βάζοντας καὶ τίτλους, σὰν εἶδος πρόγραμμα σὲ καθένα ἀπὸ τὰ τέσσαρα μέρη: 1. Σημερῶνοντιος γιορτῆ, 2. Ἐβθυμὴ κουβεντούλα τὸ θροσάκι, 3. Νυχτικατικὸν τραγοῦδι στὸ θουνό, 4. Γλέντιον πανηγύρι. Ἐνα ἔργο συμφωνικὸν τόσο πλατὺ πρέπει νὰ λογαριάζεται σὰν μίαν πλοῦσιαν προσηφωρὰ στὴ μουσικὴν μας. Καὶ ἔχει πολλὰ τὰ χαρίσματα τοῦ ἔργου αὐτοῦ τοῦ νέου συνθέτη. Εἶναι ὠραία ἢ ἀρχὴ τοῦ πρώτου μέρους, μετὰ τὸ ὑποβλητικὸν θέμα ποὺ πλουτίζεται μετὰ πλατετῶν ἀνάπτυξιν. Τὸ δεύτερον μέρος εἶναι χαριτωμένον, πεταχτὸν, παιχνιδιάρικον. Αὐτὸ τὸ μέρος καὶ τὸ τρίτον, μετὰ τὴν ἥρησιν μελωδία τοῦ βιολοντσέλου τὰ βρισκὸν τὰ ὠραιότερα, τὰ πιὸ πηγαία. Τὸ τελευταῖον μέρος εἶναι μίαν συρραφὴν διαφόρων χορευτικῶν ρυθμῶν, πρὸ πάντων κρητικῶν. Νομίζω ὅτι εἶναι κάπως παραφορτωμένον. Ἐχει

μ' ἄλλα λόγια ἢ μηχανὴ νὰ καταργήσει τὴν ψυχὴν. Αὐτὸ δὲν τὸ χωρᾶει ὁ νοῦς του. Σημαίνει ἀνατροπὴ μιᾶς τάξης ἀνθρώπινης, ποὺ κρατᾶει ἀπὸ αἰῶνες. Ὁ «Σκελετόδραχος» εἶναι ἡ δραματικὴ πάλῃ τῆς παράδοσης ἐναντίον τῶν μοντέρνων ἰδεῶν, ἢ πάλῃ ἢ ἴδια τοῦ ἀνθρώπου ποὺ φοβᾶται μήπως χάσει τὴν ψυχὴν του.

Ἡ δ. Εὐὰ Βλάμη ἐπεχείρησε νὰ τοποθετήσει τὸ δράμα αὐτὸ περισσότερο στὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα, χωρὶς νὰ καταφέρει, ὅσο ἔπρεπε, νὰ τὸ προεκτείνει ἐσωτερικὰ. Οἱ περιγραφές τῆς, ἀλήθεια, εἶναι περίφημες. Δουλεῖται τῆ φράση τῆς πάνω στὸ καλοῦπι μιᾶς δημοτικῆς, ποὺ μᾶς ἀφίνει τὸν ἦχο τῆς ἴδιας τῆς λέξης, τῆς φράσης, ποὺ ἀποδίδει τὸν ἴδιον τὸν τόνο τῆς φωνῆς, ὅπως θγαίνει ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Τὸ ὕψος τῆς ἔχει μιὰ καθαρότητα κρυστάλλινη καὶ μιὰ λιτότητα, ποὺ μᾶς δίνει μιὰ ἐντονη γεύση τῆς πιὸ ἰδιότυπης καθημερινότητος. Κ' ἡ ἀρμύρα τῆς θάλασσης μᾶς χτυπεῖ ἐπὶ τὴν μύτη, στὸ πρόσωπο, σ' ὅλο τὸ εἶναι μας, ἀπὸ παντοῦ. Τὸ Γαλαξίδι θρῆσκειται πάλι στὸ κέντρο τῆς σκέψης μας: «Ὅταν φυσᾷει σφοδρὸς τὰ κύματα σπᾶνε στ' ἀνατολικὰ τῆς πολιτείας. Θαρρεῖς πῶς δὲν τὰ στοιχεῖα τῆς θάλασσης ξεπλῶνουν ἀπὸ τὸ βυθὸ καὶ μὲ τὰ δόντια τους τὰ συγλερὰ ροκανίζουν τὰ βράχοθέμελα νὰ τὰ φᾶνε. Ἀφροκοπῶν, καβαλλικεύουν τὸνα τᾶλλο, φτάνουν στ' ἀκροθαλάσσι, ἀντιχτυποῦν, οἱ ἀφροὶ τους σκᾶνε, σκορπίζουν ὀλόγουρα καὶ πισσοδρομοῦν, ἀφήνοντας τὴ μάνη-αὶ τους νὰ ξεσπᾶσει σ' ἕνα θραχνὸ ρέκα-μα». Κι' ἄλλοι, ἢ γλωσσο εἶναι ἀκόμη πιὸ ζωντανή, ἢ περιγραφή πιὸ ἀνάγλυφη. Ἀλλὰ, τελικὰ, δὲν ἔχουμε τὴν ἐντύπωση πῶς ἡ δ. Βλάμη ἔγραψε ἕνα «μυθιστόρημα». Ἐκμεταλλεῖται, ὅσο μποροῦσε, τὸ θέλημα ἑνὸς ὕψους λαικοῦ, μὲ μιὰ ἐξαιρετικὴ γλωσσικὴ πυκνότητα, ποὺ δὲν ἔχει ὅμως τὴ δύναμιν νὰ κρατήσει ἀγρυπνο τὸ ἐνδιαφέρον μας στὸ μακρὸς διακοσίων ἐξήντα σελίδων, ἂν δὲν γίνεαι τὸ ὄργανο ἑνὸς θαυτέρου ἀνθρώπινου δράματος. Ὁ «Σκελετόδραχος» παρουσιάζει περισσότερο τὸ χαρακτηριστὸ ἑνὸς «χρονικοῦ», ποὺ ἀνεξήρητα ἀπὸ τίς παραπάνω ἐπιφυλάξεις, ἐπιβεβαιώνει τὴν πρόβλεψιν ὅτι ἕνα καινούριο γυναικεῖο ταλέντο πήρε τὴ θέσιν τοῦ μέγα ἐπὶ λογοτεχνία μας.

* * *

Ὁ κ. Γιώργος Πράτσιας μᾶς ἐξηγεῖ ἐπὶ σύντομο πρόλογό του ποῖα εἶταν τὰ κίνητρα ποὺ τὸν ἔκαιαν νὰ γράψῃ μιὰ μυθιστορηματικὴ βιογραφία τοῦ Γιόχαν Στράους: «Ἐνας ἀσήμαντος φόρος πρὸς τὴ Μουσικὴ εἶναι τὸ βιβλίον μου γιὰ τὸν Γιόχαν Στράους, ποὺ τὰ ἀθάνατα βῆλα του λίκνισαν καὶ θὰ λίκνισουν τόσες γενεές. Κι' ἕνας φόρος ἐθνημωσύνης πρὸς τὸν Στράους γιὰ τὴ χαρὰ καὶ τὴν εὐλαμῶνιαν ποὺ μοῦ χαρίζει τὸ ἔργον του. Ἀκόμα κι' ἕνα μνημόσυνο εὐλαβικόν, ἐφέτος ποὺ συμπληρῶνεται πενήντα χρόνια ἀπὸ τὸ θάνατό του».

Ὁ κ. Γιώργος Πράτσιας—τὸ ξανάγραφα θαρρῶ—δὲν μπορεῖ νὰ ἐμπνευθεῖ, νὰ συντάξῃ ἕνα κείμενον, παρὰ κάτω ἀπὸ τὴν ἀπόλυτη κυριαρ-

χία ἑνὸς ἀσυγκρίτου ἐνθουσιασμοῦ, ποὺ κάνει τὴν ψυχὴ νὰ ξεχειλίζει καὶ τὴ φαντασία νὰ φτερώνεται. Ἰπᾶκοῦσι σ' ἕναν συναίσθηματισμό, ποὺ δὲν εἶναι ὁ καλλίτερος σύμβουλος, ὅταν δὲν τὸν πειθαρχήσομε ἐγκαιρᾶ, μεταβάλλοντάς τον ἀπὸ ἀδυναμία σὲ δύναμιν. Μᾶς παρασύρει ἐπὶ τὴν εὐκολίαν. Δὲ μποροῦμε νὰ ἐλέγξομε ὅσο πρέπει τὰ γραφτὰ μας. Τὰ παραγεμίζομε μὲ τὸ ξεχείλισμα τῆς δικῆς μας ψυχῆς, ἐνῶ αὐτὰ μένουν ἐπὶ τὴν πραγματικότητά ἰσχνὰ, ἀνίκανα νὰ ποδοσοῦν ἐκεῖνον ποὺ ἐμεῖς πιστεύομε πῶς ἀποβίδουν.

Θὰ εἶταν ἄδικες οἱ παρατηρήσεις αὐτές, ἂν ἔλεγα ὅτι ἀπορροῦν ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τὸ διάβασμα, ποὺ τώρα μόλις τελείωσα, τοῦ «Γιόχαν Στράους». Ἀλλὰ ὁ κ. Πράτσιας εἶναι ὁ ἴδιος ἕνας πολὺ ὀφειδερκῆς κριτικὸς γιὰ νὰ μπορέσει, ξανακοιτάζοντας τὸ ἔργον τοῦ ἀντικειμενικᾶ, ν' ἀντιληφθῇ ὡς ποῦ σημεῖον μποροῦν νὰ προσαρμωθοῦν σ' αὐτό. Ἐγὼ θὰ προτιμοῦσα νὰ τὸ κοιτάξω ἀλλιώτικα: Σὰ μιὰν ἐκλαϊκευτικὴ μυθιογραφικὴ προσπάθεια ποὺ φτάνει ἐπὶ λαμπρὰ ἀποτελέσματα, — ὅταν μάλιστα κατορθώσει νὰ προεξελκύσει ἕνα πλατύτερον ἀναγνωστικὸ κοινόν, πέρα ἀπὸ τὸ καθαρὰ λογοτεχνικόν. Ὁ κ. Πράτσιας ἔχει περίσσια φαντασία (θῆρον τοῦ συναίσθηματισμοῦ του;) καὶ μιὰ εὐχέρεια σύνθεσης. Ἡ πένα του τρέχει ἀσπόνταφτα ἐπὶ τὸ χαρτί. Ἡ ζωὴ τοῦ Βιενέζου μουσικοῦ ἐπιτίγεται μπροστὰ μας μὲ ἀνεση, μὲ ταχύτητα καὶ κάποτε μ' ἕνα παλμὸν ποὺ δὲν μᾶς ἀφίνει ἀσυγκίνητους. Ὅσοι προάγουν, ἀγαποῦν τὴ μουσικὴν του, θὰ βροῦν μέσα σ' αὐτὲς τίς σελίδας μιὰ θαυμάσια ἀναπόκρισιν ἐπὶ αἰσθημάτων τους καὶ θὰ πληροφορηθοῦν λεπτομερεῖες ποὺ θὰ μεγαλώσουν τὸ θαυμασμόν τους. Μόνον, ποὺ ἐξακολούθω νὰ πιστεύω πῶς γιὰ τέτοιες ἐργασίες τὰ θέματα τὰ ἑλληνικὰ προηγοῦνται. Κι' ἔχουμε, ὀφθα τῷ Θεῷ, ἀρκετὰ ποὺ περιμένουν. Ὁ Κρουστάλλης κι' ὁ Παπαδιαμάντης ἔδωσαν τελευταῖα τὴν εὐκαιρίαν ἐπὶ τὸν κ. Μ. Περᾶν γιὰ μιὰ πολὺ καλὴ δουλειά. Ὁ Σολωμὸς, ὁ Κάλδος, ὁ Ψυχᾶρης, ὁ Βιζυηνός, γιὰ τὸν ὄχι κι' ὁ Παλαμάς, μὲ τὴν ἰδιότυπην, τὴν ταραγμένην ἢ τὴν δραματικὴν τους ζωὴν, δὲν παρουσιάζουν, ἄραγε, ἕνα πρῶτην τάξιν μυθιογραφικὸν ἐνδιαφέρον;

ΓΙΑΝΝΗΣ ΧΑΤΖΙΝΗΣ

«Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique 1,48.»

Ὅταν πρὶν ἀπὸ λίγον καιρὸν γραφτήκανε κάμποσα ἐγκωμιαστικὰ ἄρθρα καὶ σημειώματα ἐπὶ τὴν ἡμέρησιν καὶ ἐπὶ τὸν περιοδικὸν τύπον μὲ τὴν εὐκαιρίαν ποὺ συμπληρῶνθησαν εικοσιπέντε ὀλίκα χρόνια ἀπ' τὸν καιρὸν ποὺ ὁ κ. Oct Merlier ἦρθε κ' ἐγκαταστάθη ἐπὶ τὸν τόπον μας, τὴν ἑνὴν ὁ πρεπούμενος λόγος γιὰ ἕναν τομέα τῆς δράσεως του, τὴν ἴδρυσιν τοῦ «Ἀναλυτικοῦ Δελτίου τῆς Ἑλληνικῆς Βιβλιογραφίας». Ὅσοι μίλησαν γιὰ τὸ πολὺπλευρον ἔργον τοῦ ἀκάματου διευθυντῆ τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ἀθήνας, πολὺ

λίγο στάθηκαν στην άθόρυθη εργασία που άρχισε δώ και λίγα χρόνια, και που γιομίζει ένα άπ' τὰ πιά μεγάλα κενά που παρουσιάζει ό τόπος μας στη διαφύλαξη της πνευματικής του ύπόστασης, θέλω να πώ την έλλειψη συστηματικής έθνικής βιβλιογραφίας.

Οι βιβλιογραφικές απο δες στον τόπο μας ξεκινάν άπ' τή μεγάλη προσφορά ενός άλλου συμπατριώτη του κ. Merrier, του άξέχαστου Emil Legrand, που καλύπτει τήν περίοδο που άρχίζει με τήν ανακάλυψη της τυπογραφίας και φτάνει ως τὰ 1780¹. Από τότες δε λείψανε θέματα οι προσπάθειες για τή συμπλήρωση της έθνικής μας βιβλιογραφίας, μά όλες γίνηκαν αποσπασματικά. Έτσι έχουμε τή βιβλιογραφία Γκίνη - Μέξα για τὰ χρόνια 1801 - 1853, τή βιβλιογραφία Ν. Πολίτη για τὰ χρόνια 1907 - 1920 και τή χρονότιχο δελτίο του Γενικού Συμβουλίου των Βιβλιοθηκών για τὰ χρόνια 1931 - 1939. Ο πόλεμος κ' ή κατοχή σταμάτησε τή συνέχιση της τελευταίας τούτης προσπάθειας, που όσο κι άν είτανε λειψή, θ' αποτελούσε τὸ πιά πολύτιμο βοήθημα για τήν κρατική υπηρεσία που θ' αναλάβαινε να συνεχίζει τὰ έργα του Legrand και των Γκίνη - Μέξα. Μιλώ τόσο κατηγορηματικά για «υπηρεσία», γιατί τὸ έγχειρημα ξεπερνάει κατά πολύ τις δυνατότητες ενός μόνον ανθρώπου. Απόδειξη πώς κανένα δεν άπικνιγνε στο διαγωνισμό, πὸ στὰ 1940 προκήρυξε ή Ακαδημία για τή σύνταξη της ελληνικής βιβλιογραφίας της περιόδου 1864 - 1900.

Τήν έλλειψη σύγχρονης ελληνικής βιβλιογραφίας που καθόλου δεν τήν αισθάνεται τὸ βυθισμένο στη μακρία νάρκη του Υπουργείο της Παιδείας, ένιωσεν ζωηρή ο κ. Merlier και φρόντισε άμέσως ύστερα άπ' τήν άπελευθέρωση να τήν αναπληρώσει, τυπώνοντας άπ' τὰ 1945 και δώθε τὸ χρονότιχο «Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique», που ο 9ος τόμος του—ή άρθιμηση άρχίζει άναδρομικά άπ' τὰ 1940—για τὰ βιβλία του 1948 μου 'δωσε τήν άφορμή για τις παραπάνω γραμμές.

* *

Μέσα στις 450 πάνω κάτω σελίδες του τόμου που έχω μπροστά μου καταγράφονται 1183 βιβλία και τὰ περιχόμενα από 125 περιοδικά. Αν σκεφτούμε πὸς στο δελτίο εισαγωγής της Έθνικής Βιβλιοθήκης της ίδιας χρονιάς αναφέρεται πὸς της στάλθηκαν 1080 βιβλία και 200 πάνω κάτω σειρές περιοδικών, σύμφωνα με τὸ σχετικό Νόμο, βλέπουμε πὸς τὸ Bulletin του Γαλλικού Ίνστιτούτου έχει τήν ανθρώπινα δυνατή για τὸν τόπο μας πληρότητα, μά και ή Έθνική μας Βιβλιοθήκη δεν έχει τὸ άπαραίτητο προσωπικό για να διατηρεί τήν υπηρεσία που θά έφαρμοζε άυστηρά και χωρίς διαφυγές τὸ Νόμο που πιά πάνω σημειώνω και που ύποχρε-

ώνει όλους τους συγγραφείς, τους τυπογράφους και τους εκδότες να της προσφέρουν δυό αντίτυπα από κάθε λογής έντυπο ή βιβλίο που τυπώνουν. Αν μάλιστα θρίσκαμε τὸ Bulletin κ' έβαν κατάλογο—έτσι και χωρίς άποδελτίωση των περιεχομένων—άπ' τις ελληνικές έφημερίδες, καθημερινές και εβδομαδιαίτικες, που κυκλοφορούνε, τότε ο έπαινός μας για τή βιβλιογραφική πληρότητα του Δελτίου θά 'ταν άνεπιφύλαχτος.

Τον ίδιον έπαινο χρωστούμε και στον αρχισυντάκτη του Δελτίου και καθηγητή στο Ίνστιτούτο κ. Ν. Κουτούζη για τις άντικειμενικές κι άπόλυτα κατατοπιστικές αναλύσεις που συνοδεύουνε τὰ βιβλιογραφικά λήμματα. Ο κ. Κουτούζης καταφέρνει, τις πιότερες φορές μέσα σ' έλάχιστες άράδες, ν' αποδίνει τὸ πνεύμα, τή θέση και τὸ συμπέρασμα του βιβλίου.

Σοβαρές άντιρρήσεις έχω μόνο για τὸν τρόπο που είναι συνταγμένα τὰ λήμματα. Στην άρχή της κριτικής μου ήτοστήριζα πὸς τ' Δελτίο πλάνει σήμερα τή θέση της Έθνικής Έλληνικής Βιβλιογραφίας, μά ο τιμητικός αὐτός ρόλος είναι φυσικό να του δημιουργεί και τήν ύποχρέωση να διαφυλάξει στις σελίδες του τὰ λήμματα των βιβλίων που ύστερα από λίγα χρόνια δε θά είναι πιά προσιτά στους βιβλιογράφους, γιατί δεν έχουνε κατατεθεί στις ζητούμενες βιβλιοθήκες και τ' άντινοπά τους δε θά θρίσκονται πιά στα βιβλιοπωλεία. Μά που ή βιβλιογραφική περιγραφή στο Δελτίο—έξω άπ' έλάχιστες εξαιρέσεις—γίνεται άπ' τὸ ίδιο τὸ βιβλίο, δε νομίζω πὸς θά είναι μεγάλος κόπος ν' ακολουθεί τὸ σύστημα Legrand—Γκίνη, ν' αντιγράφεται δηλαδή ολάκερη ή σελίδα του τίτλου χωρίς καμιάν αλλαγή. Θά μπορούσε, άκόμα, όπως γίνεται στο βιβλιογραφικό μου δελτίο της «Νέας Έστίας», μέσα σε γωνιακές άγκυλές < > να κλεινονται οι πληροφορίες που βρίσκονται σ' άλλες σελίδες, όπως λ. χ. τὸ τυπογραφείο κ' ή χρονιά της έκδοσης, και μέσα σ' άγκυλές [] να κλεινονται πληροφορίες πὸς ο βιβλιογράφος τις έχει από άλλες, έξω άπ' τὸ περιγραφόμενο βιβλίο, πηγές. Πρίν άπ' τήν επιστημονική τούτη βιβλιογραφική παραπομπή, θά μπορούσε να προταχθεί ή γαλλική περίληψη, όπως να μην αλλάξει ή σημειτική κατάταξη, που ακολουθεί τή λεξικογραφική σειρά του όνόματος κάθε συγγραφεία.

Άς σκεφτεί με κάποια προσοχή ο κ. Merrier τήν παραπάνω πρότασή μου, κι άν τήν ακολουθήσει στους επόμενους τόμους του Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique, θά πρέπει να 'ναι άπόλυτα σίγουρος πὸς οι ελληνικές βιβλιογράφοι θά του χρωστάνε μεγάλη εύγνωμοσύνη.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

Δημήτρη Πουρνάρα: 'Ιστορία του Διεθνούς Σοσιαλισμού.

Η οικονομική καταπίεση των πολλών από τους λίγους, τής μάζας των εργαζομένων από τους λίγους κατόχους των μέσων παραγωγής, φαινόμενο κοινωνικό που έμφανίστηκε από τήν

1. Τὸ όλικό του τελευταίου τόμου του έργου του για τὰ βιβλία των χρόνων 1781-1800, έίσιμο κι αυτό για τόπομα, γάθηκε για πάντα από μία πυρκαγιά στα χρόνια που ή Γαλλία στέναζε κάτω άπ' τή μπότα του Βάρβαρου κατακτητή.

πρώτη στιγμή που συγκροτήθηκε ή χωρισμένη σε τμήματα με αντίθετα οικονομικά συμφέροντα κοινωνία, αποτέλεσε από τα πρώτα συνειδητά θέματα της ιστορικά γνωστής οργανωμένης κοινωνικής ζωής της ανθρωπότητας, πρόβλημα μελέτης και γενεσιουργό αίτιο, αποπειρών και αγώνων για την εξάλειψή του. Η επίτευξη της δικαίας κοινωνίας, της κοινωνίας της ανθρώπινης ισότητας και της σε ίση μοίρα διανομής του κοινωνικού πλούτου, στάθηκε σκοπός αγώνων σε πολλούς ήγγετες κοινωνιών και στοχασμός σε περισσότερους πνευματικούς οδηγούς μέσα στις τόσες εκατονταετηρίδες της ανθρώπινης ιστορίας. Ο Πλάτων στην άρχαία Αθήνα, ο Λυκούργος και ο Άγρις στη Σπάρτη, οι αγώνες των πενηθείων και των δούλων, οι Γρίκχοι και ο Σπάρτακος στην άρχαία Ρώμη, ο Χριστιανισμός με τους πρώτους Πατέρες της Εκκλησίας που καταδικάζαν την ιδιοκτησία και την ανισότητα, ώθηθηκαν στις ιδέες και τις ενέργειές τους από την κοινωνική κίνηση κατά της ανισότητας. Η κίνηση αυτή άναμεσα στους αιώνες της ιστορίας των ταξικά διακριμένων κοινωνιών λαβαίνει άλλοτε ιδεολογικό, άλλοτε θρησκευτικό και άλλοτε γενικά μεταφυσικό ή ουτοπιστικό χαρακτήρα, όπως στον Μεσαίωνα με τους Θ. Καμπανέλλα στην Ιταλία, τον συγγραφέα της ιδεώδους κομμουνιστικής θεοκρατικής πολιτείας «Πόλις», Θωμά Μωρο στην Αγγλία, τον συγγραφέα της «Ουτοπίας» και τους ουτοπιστές σοσιαλιστές και αναρχικούς των νεώτερων χρόνων, της εποχής δηλαδή της Γαλλικής Έπαναστάσεως, με χαρακτηριστικούς εκπροσώπους τον Σαιν Σιμόν, τον Φουριέ τον Μαρπλό, τον Μπαμπέφ και τον Προυσσόν στην Γαλλία, τον Όγουιν στην Αγγλία κ. ά.

Στην ουτοπιστική και μεταφυσική αυτή αντιμετώπιση του φαινομένου της κοινωνικής ανισότητας θεσε τέρατα ο ίδρυτής του σύγχρονου σοσιαλισμού, του επιστημονικού σοσιαλισμού, ο Κάρλ Μαρξ, με τον συνεργάτη του Φρ. Έγκελς. Οι θεμελιώτες αυτοί του Επιστημονικού Σοσιαλισμού, που στερώσαν το σύστημα τους στην πείρα που τους έδωσε ή μελέτη της σύγχρονης άτυχης κοινωνίας με τη διακρίωσή της στις άπόλυτα ξεχωρές και εδδικριτες για τα αντίθετα ταξικά συμφέροντά τους τάξεις των άστών, είναι ταυτόχρονα και οι δημιουργοί του συνειδητού πολιτικού κινήματος των εργαζομένων, του σοσιαλιστικού κινήματος. Με την ταυτότητα των συμφερόντων των εργαζομένων, ανεξάρτητα από χώρα, φυλή ή θρησκεία στην όποια αυτοί άνηκουν, ήταν φυσικό να εμφανίσουν και ταυτότητα πολιτικών επιδιώξεων, κι' ακόμη ομοιότητα σε μεθόδους δράσης για την επίτευξη των επιδιώξεων αυτών. Κι' αυτό άκριβώς έγινε ένστικτο που χαρακτηρίζει την παγκοσμιοότητα του σοσιαλιστικού κινήματος, την διεθνισμό του. Σήμερα ο σοσιαλισμός, άφου πέρασε από τις φοβερότερες και ακληρότερες διώξεις, άφου αντιμετώπισε και άντέκρουσε με επιτυχία την επικίνδυνη αταπιάτη των ίδιων των προλεταριακών μαζών για το άπεριόριστο της προοδευτικότητας του άστικού δημοκρατισμού, έγινε ισχυρό πολιτικό κόμμα. Και τις φάσεις άκριβώς αυτές, που πέρασε ο σο-

σιαλισμός από την πρώτη εμφάνισή του ως τη σημερινή μορφή του, εξιστορεί με γλαφυρότητα και συστηματικότητα ο σοσιαλιστής συγγραφέας και ιστορικός κ. Δημήτρης Πιθούρνας στο όμοιο έργο του «Ιστορία του Διεθνούς Σοσιαλισμού». Διαπρεπέστατος δημοσιογράφος, κοινωνιολόγος και συγγραφέας δεκάδων πρωτοτύπων έργων και μεταφρασεων, όπως ήταν φυσικό και στο έργο του αυτό, την «Ιστορία του Διεθνούς Σοσιαλισμού», δίνει με την άπλοτητα της περιγραφής και τη μεθοδικότητα της κατατάξεως της ύλης του, πλήρη και άνάγκυρη την εικόνα της γένεσης και της πορείας του διεθνούς σοσιαλιστικού κινήματος και παρέχει στοιχεία που κάνουν το βιβλίο αυτό άπαραίτητο σε κάθε άτομο που μελετά τα κοινωνικά πρόβλήματα.

Στην ελληνική βιβλιογραφία υπήρξε στον τομέα αυτόν σημαντικότητα κενό. Το κενό αυτό συμπληρώνει σε μέγιστο βαθμό ή «Ιστορία του Διεθνούς Σοσιαλισμού» του κ. Δημήτρη Πουρνάρα.

A. ΖΑΟΥΣΟΠΟΥΛΟΣ

ΞΕΝΗ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΖΩΗ

ΓΑΛΛΙΑ

Λέον Blum. — Yvonne Sarcèy. — Χρονικά.

Με το θάνατο του Λέον Blum, ή Γαλλία δε χάνει μόνο έναν πολιτικό άντρα, εξαιρετικό, μα κ' ένα λογοτέχνη, — άν κι από πολλά χρόνια, δεκαετηρίδες ολόκληρες, είχε πάψει να γράφει, άπορροφημένος καθώς ήταν από την πολιτική και τα ενδ.άφέροντά της.

Έβραϊός την καταγωγή, ο Μπλουμ γεννήθηκε στο Παρίσι στα 1872, όπου και πέθανε, άφου γνώρισε κι αυτός, όπως τόσο άλλοι, τα κάτεργα του Μπουχενβάλντ, στο δικαστήρια της γερμανικής κατοχής. Πνεύμα παρατηρητικό, εξαιρετικά καλλιεργημένο, πίστευε στη δύναμη της αλήθειας και στην άξ.οπρέπεια του άνθρώπου. Η πίστη, άλλωστε, άυτή, τον όδηγησε, εδω και πενήντα χρόνια, στο σοσιαλισμό, που τον εξυπηρέτησε, με όλη την ψυχή του, όσο λίγοι.

Προικισμένος με ικανότητες όχι τυχαίες, πριν να δοθεί όλόφωνα στην πολιτική, άρχισε την καριέρα του σε δραματικός κριτικός και δοκιμογράφος και υπήρξε ένας άπ' τους ιδρυτές της Λευκής Έπιθεώρησης, που προέβρονταν άπ' το Λύκειο Κοντορσέ και υποστήριξαν την παράξενη θεωρία του νομαδικού, πολυγαμικού έρωτα και που πρωτόπορος της στάθηκε ο Λεόν Μπλουμ. Το δοκίμιο του Περύ γάμου άναπτύσσει με άρκετά πειστικά, για την εποχή που γράφτηκε το βιβλίο, έπ.χειρήματα την καινοουργία αυτή θεωρία, σήμερα ξεπερασμένη και δίχως ενδιαφέρον. Ο Marcel Thiébaud, ένας άπ' τους πιο όδυθερκείς κριτικούς της εποχής μας, τάφαλλε κάποτε από την καλή στο Μπλουμ για το βιβλίο αυτό, που είχε κάνει μεγάλο θόρυβο και είχε προκαλέσει πολλές συζητήσεις.

Οι Νέες αννομίες του Γκαίτε με τον Έκκερ-

μαν κι ο Στονάλ, μαζί με τις θεατρικές κριτικές που δημοσίευσε στη *Λευκή Επιθεώρηση*, είναι τα μόνα λογοτεχνικά βιβλία του Μπλουμ και η θετική προσφορά του στην εξέταση των ιδεών και των ήθων μιας περασμένης, νεκρής πιά εποχής. Αν η πολιτική δεν είχε παρασύρει το Μπλουμ, ίσως ή Γαλλία να κέρδιζε έναν από τους πιο όξυδερκείς κριτικούς της.

* *

Πάσι λοιπόν και η «εξαδέλφη Υβόννη», όπως την έλεξαν χαϊδευτικά όλοι τη γνώριζαν. Γεμάτη μέρες και πολυποικίλη δράση μάς έφυγε η Yvonne Sarcéy, κόρη του φημισμένου κριτικού Φρανσις Σαρσαί, του «Oncle», όπως τον είχαν ονομάσει στην εποχή του. Πνέθμα απ' τα πιο «μπριγιάν», είχε μεταδώσει στην κόρη του τα προτερήματά του και την όρεξη για μία δουλειά ακαταπόνητη.

Η Υβόννη Σαρσαί γεννήθηκε τον Οκτώβρη του 1869. Από νωρίς έδειξε την κλίση της για τη λογοτεχνία και γενικά τις ωραίες τέχνες. Ήταν μία γυναίκα έξοχη, δραστήρια, εξαιρετικά συμπαιθητική, που παντρεύτηκε τον Άδολφο Μπρισσόν και πού τον γνώρισε στα γραφεία του Παρισινού Χρόνου. Ο Μπρισσόν είχε αντικαταστήσει τον πατέρα της, τον Φρανσις Σαρσαί στη θεατρική κριτική. Μαζί με τον άντρα της, ίδρυσαν το περιοδικό *Les Annales*. Απ' τις σελίδες του πέρρασαν οι πιο φημισμένοι συγγραφείς του αιώνα μας.

Καρπός αιδού του γάμου είναι ο γιός της, ο Πιέρ Μπρισσόν, σήμερα διευθυντής του *Figaro*. Η Υβόννη Σαρσαί ίδρυσε ακόμα και το περίφημο *Πανεπιστήμιο των Annales*, όπου κάθε χρόνο—απ' τα 1910 ως σήμερα, με μία διακοπή στα χρόνια του Β' Παγκόσμιου Πολέμου—οι πιο εξέχουσες προσωπικότητες των γραμμάτων, της πολιτικής και των επιστημών, δίνουν έναν κύκλο διαλέξεων με διάφορα λογοτεχνικά, κοινωνικά και επιστημονικά θέματα.—διαλέξεις που τις παρακολουθούν χιλιάδες άκρατους (πολλές διαλέξεις επαναλαμβάνονται δυο και τρεις φορές την ίδια μέρα!) και που δημοσιεύονται όλες στο περιοδικό *Conferencia*.

Το περιοδικό αυτό που τό διευθύνει σήμερα ο Francis Ambrière είναι ένα απ' τα πιο αξιόλογα, τα πιο ενδιαφέροντα της εποχής μας, πραγματικός καθρέφτης όλων των ιδεών, των ρευμάτων και των προβλημάτων που απασχολούν τον καλλιεργημένο άνθρωπο στον αιώνα μας. Είναι μια ζωντανή και δυσέυρετη βιβλιοθήκη ή

όλη σειρά της *Conferencia*, όπου ο αναγνώστης μπορεί να εντυπωσιαστεί και να διαχτυτεί, όχι μόνο από την εξαιρετική ποιότητα κάθε διάλεξης, αλλά και από την εικονογράφηση που τη συνοδεύει.

Οι περιφημότεροι συγγραφείς, πολιτικοί, κοινωνιολόγοι, κληρικοί και επιστήμονες ανέβηκαν στο βήμα του Πανεπιστημίου των *Annales*. Απ' τους πρώτους ο Σαρντού, ο Ροστάν, ο Ντ' Αννούτσιο, ο Ανατόλ Φράνς, ο Μπαρέζ, ή Κόμησα ντε Νοάζι, ο Ρισπέν, ο Τρυφφιέ. Τους ακολούθησαν ο Ζιρωντού, ο Ζουβέ, ή Μορενό, ο Μπλανσάρ, ο Ανρϋ-Ρομπέρ, ο Ρενώ κ. ά. Έφ'ετος δίνον διαλέξεις ο Έρριό, ο Ντυαμέλ, ο Μωρουά, ο Σηγκφρήντ, ο Αμπριέρ, ο Σαλακρού, ο Άσάρ, ο κληρικός Ρικέ κ. ά. Είναι μία κοφάλη αξιοθαύμαστη, πραγματικά «καινής ωφελείας». Να κάτι που στερείται ή Έλλάς και που θα πρόσφερε πολύτιμες υπηρεσίες, αν τό κοινό μας δεν ήταν ίσως τόσο άφικορο!

Η «εξαδέλφη Υβόννη» ίδρυσε ακόμα τις *Maisons claires* όπου γίνονταν δεκτά τα παιδιά που δυστυχούσαν. Βρίσκαν εκεί κάθε περιποίηση και κάθε θαλπωρή.

Με τό θάνατό της χάνεται μία αξία γυναίκα της Γαλλίας και τό κενό της θά είναι δυσαναπλήρωτο.

* *

ΛΕΩΝ ΜΠΛΟΥΜ
την έπονή που συνοραζόταν στη
«Λευκή Επιθεώρηση».

παραδωση, έχει όλη τη ρευστότητα και την τρυφεράδα ένεινη που συγκινεί κ' αιχμαλωτίζει τον αναγνώστη. Παράδειγμα τό τετράστιχο αυτό :

*Parlons tout bas. Je t'aime. Une étoile nous
[guide
Ensemble vers la nuit secrète des sous-bois.
Ton áme comme l'onde est fuyante et limpide
Et seul ton cher silence est plus doux que ta
[voix.*

* *

* Πέθανε ο G. Jean Aubry, ο μεταφραστής των έργων του Κόνραντ. Χάρης σ' αυτόν διαδόθηκε ο μεγάλος μυθιστοριογράφος στη Γαλλία.

* Τά τριακόσια χρόνια απ' τό θάνατο του φιλόσοφου Ντεκάρτ έδωσαν άφορητή να οργανωθούν πολλές πανηγυρικές εκδηλώσεις τόσο στη γενέτειρά του όσο και στο Παρίσι.

* Ο κ. Γκαετάν Πικόν εξέδωσε τό νέο του βιβλίο με τόν τίτλο : *Πανόραμα τῆς Νέας Λογοτεχνίας*, πού προκαλεῖ πολλές συζητήσεις γιά τὰ κριτήρια πού χρησιμοποιοῦει ὁ συγγραφέας. Κατά τή γνώμη του ὅταν ἕνα λογοτεχνικό ἔργο ἀπλῶς μᾶς χαρίζει μιὰ αἰσθητική ἀπόλαυση, δίχως νά διδάσκει, ἔχει μόνο ἱστορική ἀξία. Παράδειγμα τὰ ἔργα τοῦ Κλωνιέλ, τοῦ Ζίντ, τοῦ Βαλερύ. Σύμφωνα με τίς ἀπόψεις τοῦ κ. Πικόν ζωντανοί συγγραφεῖς εἶναι μόνον ἐκεῖνοι πού ἐκφράζουν τή σκέψη τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, ἀναλύοντας τὰ ἠθικά, τὰ κοινωνικά καί τὰ θρησκευτικά προβλήματα πού ἀπασχολοῦν τό σημερινό ἑναγώνιο ἄνθρωπο.

ΓΙΩΡΓΟΣ ΠΡΑΤΣΙΚΑΣ

Ἡ γαλλική νεολαία.

ΠΑΡΙΣΙ, Ἀπρίλης.—Τό φοιτητικό Παρίσι γύρω ἀπό τή Σορβόνη, μοιάζει σταθερό κι' ἀπαράλλαχτο με τόν ἑαυτό του ὅλων τῶν ἐποχῶν.

Τό θράδυ ὅταν οἱ διάφορες σχολές κλείνουνε κι' οἱ φοιτητές ξεχύνονται πρὸς δρόμους, τό Quartier Latin πέρνει τήν ὄψη πού φανταζόμαστε ἀπό τίς διηγῆσεις τῶν πατερῶν, τῶν παπῶν μας, ἤ, πιά μακρῶς, τοῦ Murgér καί τοῦ Victor Hugo.

Νά οἱ ψευτικοί ἀρτίστες, μεθυσμένοι ἀπό φιλολογία, κρασί, ἀντικρουμένες θεωρίες καί ἰδέα τοῦ ἑαυτοῦ τους. Νά οἱ σωτήρες τῆς ἀνθρωπότητος, καλόπιστοι, ἀπέναντοι καί με τίς τόσες γεμάτες φανταστικές μπόμπες. Νά οἱ «πολιτικοί», πού ἀντιπροσωπεύουν ὁ καθένας ἕνα κόμμα, μιὰ κοσμοθεωρία, καί πού πιάζουν ὅλες τίς γωνίες, οδρλιάζοντας τοὺς φανατισμούς τους : «Τό αἶσχος τοῦ φαιτισμοῦ», «ἡ κομμουνιστική λέπρα», «ἡ σάπια τοῦ ἀστισμοῦ», «ἡ σωτηρία διὰ τοῦ Χριστοῦ», «ἔχι πιά Ἀμερικάνικα φίλμ», «θέλουμε Βασιλεία», «ὁ Στάλιν σωτήρας τῆς ἀνθρωπότητος»...

Ἀλλά ὅλη αὐτή ἡ φασαρία, ὁ θεατρικισμός, ἡ ἀφέλεια, δέν εἶναι παρά ἡ ἐιτρινα πού κρύβει ἀπό τό βιαστικό μάτι τοὺς ἄλλους, τοὺς πολλούς. Κι' εἰ ἄλλοι, οἱ πολλοί, ἡ πραγματική νεολαία τῆς σημερινῆς Γαλλίας, εἶναι ἀνήσυχη, συνοφρυωμένη κι' ἀδέσβαιη.

Πολλά, πῆμπολλα εἶναι τὰ ρεύματα πού ἀκολουθεῖ : Σοσιαλισμός, καθολικισμός, ὑπερξισμός, κομμουνισμός, ἀναρχισμός, τιτισμός, οὐμανισμός, κι' ὅ,τι ἄλλο εἰς «-ισμός», γέννησε καί γεννά ἡ ἀνθρώπινη φαντασία. Ἀπ' αὐτά, τρία, —σοσιαλισμός, καθολικισμός, κομμουνισμός, — εἶναι σωστοί χεῖμαρροι, πού κατακλύζουν καί ἀπορροφῶν τή μεγαλύτερη πλειοψηφία τῆς.

Ὁ καθολικισμός, παρά τήν πνευματική του ὑψηλότητα, εἶναι γερὸ πολιτικό ρεῦμα, στυλοβάτης κι' ὑπερασπιστῆς τοῦ ἀτισμοῦ, καί μοιράζεται αὐτὸ δυναμικά καί φανατισμένα στοιχεῖα με τὸ σοσιαλισμὸ καί τὸν κομμουνισμὸ — πού πολεμοῦνται ἀλλωστε ἄγρια μεταξύ τους. Τὰ τρία αὐτὰ ρεύματα ἔχουν πολλά τὰ κοινά. Εἶναι πολιτικά, ἀκολουθοῦν ὀρισμαμένη γραμμὴ καί, τὸ κυριώτερο, δέν εἶναι καινούρια. Τὰ γέννησε ὁ ἐγκέφαλος περασμένων γενεῶν. Δύσκολα λοιπὸν τραβοῦν

τοὺς πιδ ἀνήσυχοι ἀπὸ τοὺς νέους, πού τὰ θεωροῦν «ξεπερασμένα καί με φασοίτες». Ἔτσι, ἄλλα ρεύματα πολιτικά, φιλοσοφικά καί πολιτικοφιλοσοφικά, ξεπετοῦνται μέρα με τὴν ἡμέρα.

Τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ μοραίνονται πρὶν ἀνθῆσουν. Μερικά ὅμως πιάνουν ρίζες γιά καλά, κι' ὅσο κι' ἂν φαίνονται ἔξωχως ἄσους ἢ χωρὶς σοβαρότητα, δέν μπορεῖ ὅμως νά τ' ἀγνοήσει κανεὶς.

Οἱ νέοι τοῦ Saint Germain des Près, με «πιστεύω» τὸν ἐξωφρενισμὸ, τὸ παραδολὸ ντύσιμο, τὴν ἀσυδοσία, τὴν σάμπα καί τὸν Jean-Paul Sartre, δέν εἶναι «μιὰ ἀπλή κρίση σὺν τὸν ντανταϊσμὸ καί τὸ σουρρεαλισμὸ», ὅπως θέλουν νά τὴν βλέπουν πολλοί, ἀλλὰ μιὰ πιστὴ εἰκόνα τῆς ἐποχῆς. Ὅχι τόσο γιά τίς φιλοσοφικές θεωρίες τοῦ ἀρχηγοῦ τους πού μπορεῖ νά τίς δέχεται κανεὶς ἢ ὄχι — πάντως ὅμως ἀξίζουν νά τίς πᾶρει στὰ σοβαρά. Μὰ πιδ πολλὸ ἀκριβῶς γι' αὐτοὺς τοὺς ἐξωφρενισμοὺς πού ἐκφράζουν τὴ βαθειά, τὴ βαθύτατη ἀνάγκη τους νά πιστέψουμε σὲ κάτι, σ' ὀτιδήποτε, κι' ἄς εἶναι αὐτό τὸ κάτι, τὸ μεγάλο TIHOTA. Ἴσως γιὰτί ξερω πὼς φτάνει νά πιστέψουν ἀρκετά, γιά νά μεταβληθεῖ τὸ τίποτα σὲ κάτι. ΚΑΤΙ με κεφαλαία.

Καί τὸ προσπαθοῦνε μ' ὄλη τους τὴν καρδιά, μ' ὄλη τους τὴν ψυχὴ καθὼς καί με μεγάλες δόσεις σαμπάνιας, τέχνης, ἐξουθενωτικοῦ ὀλονύχτιου χοροῦ, φιλοσοφίας.

Ἄν τὸ καλοξετάσει κανεὶς, δὲ διαφέρουν καί πολὺ ἀπὸ τοὺς ἀδελφοὺς τους τῆς «ρεαλιστικῆς» σχολῆς, πού θινονται ὀλάφουχα στὸ Μαιωνά τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνα, τὴ Μηχανή.

Χιλιάδες εἶναι οἱ ὑποψήφιοι κατασκευαστῆς γεφυρῶν, ἀεροπλάνων — ἀτομικῶν ὀπλων. Οἱ πότες τῶν Τεχνικῶν Σχολῶν δέν εἶναι ἀρκετὰ φαρδεις γιά νά τοὺς χωρέσουν, καί οἱ ὑποψήφιοι γιά τὸ φιλολογικό κλάδο, ἀραιώνουν κάθε χρόνο ἀνησυχητικά. Τετλοια εἶναι ἡ πληθώρα τῶν «τεχνικῶν», πού οἱ ὑπεύθυνοι κύκλοι ἀρχίζουν ν' ἀνησυχοῦν σοβαρά. Ὁ φόδος μήπως ἡ Γαλλία κολλήσει τὸν ἀμερικάνικο «ρομπουτισμὸ», κάνει νά τρέμουν, κι' αὐτὸ ἀκόμη οἱ καθηγητῆς τῶν Τεχνικῶν Σχολῶν : «Νά θυμάστε πάντα ὅτι ἡ μηχανὴ εἶναι ὄργανο κι' ὄχι ἀφέντης τοῦ ἀνθρώπου. Πρὸς Θεοῦ, μὴν ξεχνάτε τὸν ἄνθρωπο ! Τὴ μέρα πού θὰ πάψετε νά διαβάζετε Pascal, Descartes, Bergson, θὰ εἶσατε χαμένοι καί γιά τὴ Γαλλία καί γιά τὸν ἑαυτό σας...» — λένε καθημερινὰ στοὺς φοιτητῆς. Ἐνεῖνοι ὅμως σημάνουν ἀδιάφορα τοὺς ὄμιλους, ὅπως ἀκριβῶς καί οἱ ἀδελφοὶ τους τῶν ἄλλων σχολῶν, στίς συμβουλές καί τὴν πείρα τῶν μεγάλων. Κι' αὐτὸ τὸ σῆμα τῶν ὄμων δέν εἶναι ἡ συνηθισμένη ἀδιαφορία κάθε γενιάς πού ἐρχεται γιά τὴ γενιά πού φεύγει.

Σὲ ὀμαλῆς ἐποχῆς, ἡ διαφορά ἀνάμεσα στὴν παλιά καί τὴν καινούρια γενιά, εἶναι μιὰ ἀπλή διαφορά ἡλικίας καί μιὰ ὀμαλὴ ἐξέλιξη πρὸς αὐτὸ πού κάθε ἐποχὴ ὀνομάζει με τὴ σειρά τῆς «μοντέρνο». Ὑπάρχουν ὅμως ὀρισμένες ἐποχῆς σίλου, ὅπου τὸ χάσμα γίνεται βαθύτερο. Ἐνας καινούριος κόσμος, με νέες ἰδέες καί πρᾶ πάντων με νέες ἀξίες, μπαίνει ἀνάμεσά τους. Ἄν

δμως αυτό το χάσμα μεταξύ δύο γενεών υπάρχει σε όλες τις χώρες που πέρασαν πόλεμο κι' έχθρική κατοχή, για το νεαρό Γάλλο το κενό είναι διπλό. Γιατί δεν έχασε μονάχα την δλική άνεση και τις χιμαιρές του. Έχασε και την πίστη του στον εαυτό του. Για τον νέο Γάλλο ή «de-bâcle» του 40, δεν τελείωσε και δεν ξεχάστηκε με το διώξιμο των Γερμανών και την έκπληκτική αναγέννηση της Γαλλίας. Γι' αυτόν το 14-18 δεν είναι τίποτα που δίνει θάρρος και πεποίθηση όπως στους μεγαλύτερους του, αλλά παλιά ιστορία, που την έμαθε από τα βιβλία κι' από διηγήσεις. Δεν έχει «έποικωτική» δύναμη. Η ταπείνωση του 40 του άνοιξε πληγή που στάζει ακόμα αίμα και πόνον. Οι γερές δόσεις των διαφόρων «-ισμών», που φαίνονται πως τον απορροφούν τόσο, δεν κατορθώνουν ποτέ να τον κάνουν να χάσει τη συνοφύωση που ελάχιστα ταίριαζει στο χαρακτήρα του. Και είτε σοσιαλιστής, είτε καθολικός, είτε υπαρξιστής, είτε κομμουνιστής είναι, ή 'Αχιλλεύος πτέρνα του μένει ή ίδια: 'Η Αντίσταση... Την μεγαλοποίησαν την 'Αντίσταση, την αποθέσαν, έφτασαν να ονειράνται με τη σκιά της τη μαύρη άνημνηση του 40. «'Αρχισα την 'Αντίσταση με 4000 άντρες, την τελείωσα με 40.000, μά όταν ή ώρα της πληρωμής έφτασε και ή μύθρανία του γαλλικού λαού κορέστηκε, έρέθηκα ξαφνικά με δεκαπλάσιους «ήρωες» στα χέρια», είπε ο περίφημος συνταγματάρχης Πικάρ. Κι' όταν οι νέοι δέ γέλασαν με τη φράση, όπως οι άλλοι Γάλλοι, τους καταγέροσαν για έλλειψη ρεαλισμού. «'Η Γαλλία δεν έχει ανάγκη από φανταστικές δάφνες—τους είπαν. 'Η υπερβολική έξαρση της 'Αντίστασης από αδη, προδίδει σύμπλεγμα κατωτερότητας».

Σύμπλεγμα κατωτερότητας; Ίσως. Είναι όμως σύγχρονα και μια απόδειξη της ανάγκης των νέων Γάλλων να πιστέψουν πρώτα απ' όλα στη ράτσα τους και στον εαυτό τους.

ΧΑΡ.Σ. ΓΓΓΛΕΣΗ

ΑΓΓΛΙΑ

Ο «Ταρτούφος» στο «Όλντ Βικ» του Μπριστόλ.

ΜΠΡΙΣΤΟΛ, 'Απρίλης.— Το έργο γραμμένο από την πιο σημαντική γαλλική θεατρική φυσιογνωμία: τον Μολιέρο. 'Η άγγλική διασκευή από τον άριστοτέχνη άγγλο ήθοποιό και συγγραφέα: Μάιλς Μάλλισον (Miles Malleston). 'Η έρμηνεία από τον Θίασο Όλντ Βικ, με πρωταγωνιστή τον έλληνοκίης καταγωγής Ριόργκο Κουλούρη. * Τρεις πλούσιοι καταθέτες χάρισαν δυό ώρες γοητευτικής εθνμίας στο κοινό της προεμιρας του «Ταρτούφου».

Μικρό, σαν κουκλίστικο, είναι το Βασιλικό

* Γιός του Νικολάου Κουλούρη από τις Καστανιές της Σιάφης. Ο ίδιος γεννήθηκε στο Μάντιστερ το 1903. Πρωτοπαρουσιάστηκε στο Όλντ Βικ του Λονδίνου ως Σέρ Τόμας Γκρέυ στον Έσθροκ 50, 1926. 'Αργότερα, 1929, πήγε στη Ν. Υόρκη, όπου εμφανίστηκε στη σκηνή και στην οθόνη. Σήμερα είναι ένα από τα βασικά στελέχη του «Μπριστόλ Όλντ Βικ».

θέατρο του Μπριστόλ, το αρχαιότερο στο είδος του σ' ολόκληρη την 'Αγγλία. 'Η χρυσοποικιλια όροφή του διατηρεί ακόμα το μεγαλείο της Γεωργιανής και Βικτωριανής εποχής. Το βασιλικό οικόσημο του Άνωθέρου στολίζει το προσκήνιο και ένα από τα θεωρεία της σκηνής, ενώ πίσω από κάθε πτυχή της θαυτοπρόινης αιδαιας πλήθος παλιές θεατρικές μορφές φλυαρούν για το ένδοξο παρελθόν.

Μιά τέτοια άγγλική παράδοση φιλοξένησε τη Γαλλία του 17ου αιώνα, μέσα στην καρδιά του 20ου. Το σύγχρονο βρετανικό κοινό χειροκρότησε μ' ένθουσιασμό το γαλλικό πνεύμα, χάρη στη θαυμαστή συγγραφική διαίσθηση του διασκευαστή που απέδωσε το έργο σε γλώσσα που μέλησε κατ' εθθειαν στην καρδιά των θεατών.

Ο σκηνοθέτης—'Αλλαν Ντέιτς— με θαυμαστή μαεστρία μας έπαισε πως θρισκόμαστε στο Τεάτρο ντι Παλαί Ρουαγιαλ του Παρισιού και μετά το μονόπρακτο που προηγήθηκε (l'improvisu de Versailles), έβαλε δυό ήθοποιούς ν' ανάφουν τα κεράκια στο προσκήνιο και άλλους δυό να παίξουν μουσική στα άπλα τους μουσικά όργανα, όπως εκείνον τον καιρό.

Στο γαλλικό σαλόνι με τις περσικές και τις δαντέλες υψώθηκε αδσηρή ή φωνή της Μαντάμ Περνέλ—'Εδιθ Μάνβελ.

«Τί πράματα είναι αυτά; 'Η οικογένεια πήρε τον κατήφορο! Μονάχα ένας μέσα στο σπιτικό βαστάει το όρμιο του Θεού... ο Ταρτούφος!» Για την ύγεια του ρωτάει ο Μσεξέ Όργκόν— Ουένσλι Πέι.— αδιαφορώντας για τους δικούς του συγγενείς.

«Ο Ταρτούφος»— λένε οι άλλοι— «αυτός ο υποκριτής, ο απένταρος, ο άγύρτης...» Και ή περιέργεια μας φωντώνει: Πού είναι επιτέλους αυτός ο Ταρτούφος, με την δούμπε, να πούμε και μεις τη γνώμη μας;

Περιμένουμε, περιμένουμε... ώπου ο Ριόργκο Κουλούρης να μας τον παρουσιάση: μαυροτυμένο, με το προσευχητάρι στο χέρι, αινιγματικά σιωπηλό, και ήμερο. Τα χείλη του προφέρουν άξιοσέβαστα λόγια, που στη στιγμή διαφυσδονται από τη φωνή, το βλέμμα, τις κινήσεις, τη σάση του υποκριτή (και με τις δυό έννοιες!). Είναι καταπληκτικό πως ως και οι μύτες των παπουτσιών του μπορούν να κανηθηδν ότι άνήκουν στον Ταρτούφο. Και όταν άργότερα ο Κλεάνθης τον παρακαλεί να μεσολαθήση να μην αποκληρωθή ο γυιός του Όργκόν, ο «άνθρωπος του Θεού», καθισμένος με την πλάτη στο κοινό, χαϊδεύει με τα ξερακιανά του δάχτυλα τά μαλλιά του.

Σέ λίγο φτάνουν οι σκηνές που μας τον παρουσιάζουν χωρίς τη μάσκα. Ό,τι διαισθανόμαστε ως τώρα γίνεται φως φανερό, τά μάτια διαλαλούν τά ποταπά ένστικτα, ή φωνή δίνει χρώμα στο πνεύμα του κακού. Μά ο Θεός αγαπάει τον κλέφτη, αγαπά και το νοικοκύρη. Δεν είναι μακρὰ ή στιγμή που φτάνει ή Δικαιοσύνη. 'Η πόρτα του σπιτιού του Όργκόν κλείνει όριστικά για τον Ταρτούφο, που βαδίζει τώρα στην καταδικη του, ενώ όλη ή οικογένεια, ξελαφρωμένη,

υποκλίνεται μ' εδνωμοσύνη μπροστά στο δίκαιο μονάρχη—το Λουδοβίκο 14ο—που παρακολουθεί την παράσταση από το άνω άριστερά θεωρετό.

Η αδλίαα κατεβαίνει άργά. Το άγγλικό κοινό χειροκροτεί τον Μολιέρο, το Θάσο Όλντ Βίκ, το Γιώργο Κουλούρη. Μέσα μου νοιώθω ξεχωριστή χαρά για όλα και περισσότερη για τον Έλληνα, που τόσο λαμπρά δικαιώνει την άγέραςτη θεατρική παράδοση, την παράδοση που κυλάει στις φλέβες του.

Άκόμα ένα χειροκρότημα και ο σεμνός Άγγλικός Ύμνος ένώνει τις καρδιές όλων μας. Ξυστερα από δυό ώρες κοινής καλλιτεχνικής απόλαυσης.

ΜΑΙΡΗ ΒΛΗΣΙΔΟΥ

ΤΑ ΝΕΑ ΒΙΒΛΙΑ

Δελτίο άναλυτικής βιβλιογραφίας.

241.—Το ένστικτον της μητρότητος και οι παθολογικοί έκαρεφοί του (Περλήφεις άνακοι ώσιως κλινικών περιπτώσεων και προσωπικών άποψών ψυχαναλυτικής έρμηνείας) από Ν. Ν. Δρακοβίδη. Άνατόπως έκ τόμ. 1. Άρχειον Νευρολογίας και Ψυχιατρικής, συνέροια 23 Μαρτίου 1948 (έπ. έργ. 220), 80, σελ. 12 χωρίς έξώφυλλο.

Ίατρική άνακοίνωση, που έρμηνεύει ψυχαναλυτικά τις διυστροφές που φανερώνει το ένστικτο της μηρότητας.

242.—Φ. Άνατολέας. Τιτανική συμφωνία. Παισιμάχη (μπαλάντα ενός παιδιού)—Γρωγορία ναρ-ισού—Μπαλάντα του τρέφιου πολεμοσιη—Ύπόκρουση για τη ζωή και το θάνατο—Παισιόληπη—Τραγούδι της θάλασσας—Σκοποί στη λαϊκή λ. ρα. Έκδοτής: Φιλολογική Μέλιση. <Τυπογραφείο Φ. Κωνταντινίδη και Κ. Μιχαλά, Σταά Περιοζόγλου άρ. 10.> [Άθηναι 1950], 160, σελ. 112.

Λυρική συλλογή με πολύστοφα—τά παιδ πολλά ποιήματα, συνθεμένα άνάμεσα στα χρόνια 1941 και 1949. Άντιγράφω τις δυο πρώτες στροφές άπ' το ποιήμα που άνήκει στον τίτλο του στή συλλογή!

Ζωή προζήσαντους ενθμούε πάντα προβαλλοντας, συνθητις άέλειοια μιά Συμφωνία Γράντινη. Λιχιάδες ακοιμητες θινάες πάντα μέσα μας και ποιά ζαγμυπόμμε στο διάκι του πλοισυ μας.

* *

243.—Άκαδημία Άθηνών. Άνέκδοτα ποτριοχικά έγγραφα περί Άθανασίου τού Ρήτορος από Μ. Ι. Μανθόνα. Άνάτυπον έκ της Έπιτηρίδος του Μεσοιωικού Άρχειου—Τόμ. Β'. Άθηναι 1949, 80, σελ. 1 χωρίς άριθμηση + 131—151. Χωρίς σελίδα τίτλου ή βιβλιογράφηση άπ' το έξώφυλλο.

Έκδοση κειμένων που αναφέρονται στον γνωστό «λατινόφωνα» κάλογρο και λόγιο του 17ου αιώνα.

244.—Άκαδημία Άθηνών. Πανηγυρική συνεδρία της 28ης Έκταβρίου 1949 Πρής έσοτ—σεν της ένάτης έννικης έπετείου της 28ης Έκταβρίου 1918. Εισηγησις του πρόεδρου της Άκαδημίας Ιωάννου Παλίτου, λόγος του Άκαδηματικού Δημητρίου Σ. Μπαλάνου. Άθηναι 1949, 80, σελ. 2 χωρίς άριθμηση + 17. Χωρίς έξώφυλλο.

Δυό πανηγυρικοί.

245.—Άκαδημία Άθηνών. Πρακτικά της Άκαδημίας Άθηνών, έπιμέλεια [sic] του Γραμματέως τών Δημοσιευμάτων. Έτος 1943. Τόμος 18ος. Αθην.

Σ. Μπαλάνου. Άνέκδοτα έργα Θεοκλήτου Φαρμακίδου. Εν Άθηναις, Ινσφίον Δημοσιευμάτων ής Άκαδημίας Άθηνών, 1949, 80, σελ. 1 χωρίς + 226—238. Χωρίς σελίδα τίτλου ή βιβλιογράφηση άπ' το έξώφυλλο.

Άνακοίνωση που παρουσιάζει ένα πλήθος χαμένα ως τότε χειρόγραφα ή άτυπασα έργα που άνήκουν πρ μιν άπ' τις σημαντικότερες μορφές της μελεπαστατικής Έλλάδος.

246.—Άλέκου Κάρολη, Φθινοπωρινό. 1949. <Στοιχειοθετήθηκε στην ροπή Πύργου και τυπώθηκε στο Τυπογραφείο Γούμενου—Κορκολή.> 80, σελ. 43.

Ποητικό πρωτοφάγωμα με δεκατέσσαρα λυρικά τραγούδια.

247.—Άλεξάνδρου Ι. Γιάλλ, Μηνύματα πρής τοδ νέους Έξούσις Β'. έπιμέλ. έν. Έκδοσις Χριστιανικής Φοιτητικής Ένώσεως, Άθηναι 1949, 160, σελ. 94. Στις σελ. 91—94 στίχοι του Γ. Βερτιν [—].

Δέκα όμιλίες και άρθρα με θεολογικό περιεχόμενο.

248.—Α. Ιωαννίδου, Διδάκτορας της φιλοσοφίας. Έπιστημονικά Γ. Συκελλορίου, Κρήνητος της Φιλοσοφίας έν τώ Πανεπιστημίο Άθηνών, πανεπιστημιακή πανοπλ. α. Πρής την Σ. Κυβέρνησιν. Έν Άθηναις, 1949, 80, σελ. 45.

Ένας λίβελλος.

249. Α. Μ. Πάπκο [—Άριστ. Μ. Πάπακωνσταντίνου], Φανταστικός όμοος με παραμύθια και ιστορίες για μεγάλους. Θεσσαλονίκη, 1949. <Έκδοση Ν. Ν. Κολοβη, Θεσσαλονίκη> + 160, σελ. 99.

Έρη συμβολιστικά διηγήματα: Το μαγεμένο βιολιό, Το άγνίκέλλι, Το σατιζόμενο φρούτο, Ό διάκος, Το κλειμένο πουκάμισο, Η άνησυχία του κ. Μαντζουρανή.

250.—Άνθη εύλαβίας εις την μετάστασιν της Θεομήτορος Μαρίας. Ανατόπως από την έκδοσιν του Φλογγινιακού Έλληνομουσείου Βενετίας σφη. Πρόλογος Γιάννη Βλαχογιάννη. Έπιμέλεια—Σημειώσεις κ.τ.λ. Άγγελου Ν. Παπακόστο. Μεταφράσεις από Έταλικά Θεμ. Νόβα. Έκδοτικός Οίκος Άσπρη Άλ. & Ε. Παπαδημητρίου, όδός Λυκούργου 10—Άθηναι—1950. <Τυπογραφεία Άλφών Ρόδη.> 80, σελ. 187 + 109.

Ενατόπομα της πασίγνωστης συλλογής του 1708 με δοκίμια—περίοροφήματα και στίχους—γρομένα άπ' τους τελειοποιήτους ή άπ' τους τροφίμους της περισημής Έλληνικής Σχολής Φλαγγίνη της Βενετίας.

251.—Αντ. Ροντάκ [—Άντ. Δασπόντε], L' Univers dénoilé. Nouvelle synthése astronomique. Αθήνες, 1949, 80, σελ. 202.

(1) συγγροφασ εκδοικενυ συνοπτικά τις έπιστημονικές άντιληψεις του καιρού μας για τη συγκρότηση του Σύμπαντος.

252.—Άντριάς Τοιομπάας. Ό Νάρκισσος, λυρικό ποιήμα με πρόλογο και ένιάς εικόνες. Λογοτεχνική Γωνιά. <Άθηναι 1949.> 80, σελ. 43.

Άλληγορικό ποιήμα με κεντρική ιδέα το έρωτικό πάθος της Ήχως για τον Νάρκισσο.

253.—† Άρχιμανδρίτου Γερωνύμου Κοωντανινίδου, Λογοισόβλακος του Οίκου ενικού θ. θ. ο. π. Το εκπολιτιστικόν έργον τών Φαναριωτών ήγεμόνων εις τάς Παραουναβίους ήγεμονίας Βλαχίας και Μολδαβίας «Nul n'est — — — profonde et cachée». Victor Hugo. Στ. μπυόλ, τύπος Άδελφών Γαιτούρη, 1949, 80, σελ. 47.

Ίστορική πραγματεία.

254.—Α. Χατζηθανανίου—Ν. Γγγλίσση, Ίστορία του άρχαίου έλληνικού πολιτισμού. Τόμος Α', 16ος—5ος αίων π. Χ. Μαυρίδης, Άθηναι—1950, 80, σελ. 63.

Μελέτη που πασχίζει να δώσει μια συνθετική—μα συνολτική ή εκλοικευμένη—εικόνα της ιστορίας του άρχαίου Έλληνικού πνεύματος.

255.— *Γεωργία Δελγιάννη—'Αναστασίαδη. Τὰ πρῶτα φτερουγίσματα* (Ποιήματα γιὰ παιδιά) καὶ *Ὁ μαγεμένος σκύλος* (Σκηρικό παρὰ μὴ γιὰ ἀχολι—ἐς γιορτές). *Ἔκδοση Π. Σεργιάδη, Ἀθήναι, 1948. 8ο, σελ. 31.*

Εικοσιτρία τραγούδια κ' ἔνα σκέτος.

256.— *Γιώργου Κρόκου, Πέρδικα. Ἐθὰ μιλῆσουν τὰ — — — θὰ παινοῦν ἐσένα!*, Ἀθήναι, 1949. 8ο, σελ. 47.

Λυρική συλλογή.

257.— *Γιώργου Λευκαδίτη, Σύννεφα καὶ Γλάροι.* Ἰκκρος, Ἀθήνα 1949, 8ο, σελ. 35.

Συλλογή μεθ' ἑξήκοντα λυρικά τραγούδια, πού τὸ πρῶτο τους εἶναι τὸ «Ὅλα σκορπίζουν»:

*Ὅλα σκορπίζουν γῆρα μας τὰ κλάδια τῆς φιλόρας,
τὰ γαστριὰ, τὰ σύννεφα, οἱ αἰγιμαί.
Σὺν τὰ ποιητὰ τῆς Γεωργίᾳ, σὺν ὀπίστωμα τῆς Μοῖρας
σκυγμῆτες, μᾶς ξεφεύγουν οἱ γαῖες.
Ὅλα σκορπίζον γῆρα μας ὄρνυμ' τ' ἀνεμοβόρι
ἔξοῖζωσι καλὴν καὶ φημιές
Ψέμα τὸ κωναν τ' ὄνειρο, πῶς πέρα ἀπὸ τὰ δεξ
τὰ ξαναβροῦμε σιὰ καὶ θυμωμένε...*

258.— *Γερμανικῶν ἡμερολόγιον 1950.* Τεῦχος πέμπτον. Παρ. Ν. Κοντοῦ, μεθυστοῦ—'Αγγ. Γ. Ἡλιοπούλου, Ἀρχισυντάκτου φημερίδος «Ἡ Φωνὴ τῆς Γερμανίας». < Ἀθήναι 1950. Τυπογραφεῖον Ἀδελφῶν Ν. Κοντοῦ, Νεοφ. Μεταξᾶ 6.—Τηλ. 53.177, Ἀθήναι. > 8ο, σελ. 100.

Χρονιάτικη ἔκδοσις.

259.— *Δημητρίου Ἰω. Γεωργιάδου, Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσάνων καὶ τοῦ ὄνοματός αὐτῶν* Ἀνατόπωσις ἐκ τοῦ «Ἀρχαῖο Ἑθνομολογικὸν Γλωσσ. & Λογικ. Ἐπιστημολογικόν», τόμ. 14 (1948—49) 193—270. Ἀθήναι, 1949. 8ο, σελ. 65—151. Χωρὶς σελίδα τίτλου ἢ βιβλιογράφηση ἀπ' τὸ ἔξωφυλλον.

Λαογραφικὴ καὶ γλωσσολογικὴ μελέτη. Ὁ συγγραφεὺς ὑποστηρίζει πῶς οἱ Σαρακατσάνοι εἶναι Ἑλληνες πού κατάγονται ἀπ' τὴν Ἠπειρό.

260.— *Δημητρίου Π. Δαμιανοῦ, Διευθυντοῦ Α' τοῦ Ὑπουργείου Ἐργασίας, Ἱστοριῆς τῆς Κοινωνικῆς Ἐπιστήμης τοῦ Δικαίου* Ἀθήναι, 1950. < Τυπογραφικὰ ἔγκυρια ἔκδοσις τῆς ἡμερησίου οἴκου—μικρῆς ἔφημερίδος «Ἡ Ναυτεμπορικὴ». > 8ο, σελ. 143.

Μονογραφία πού ὑποστηρίζει, πῶς «ἡ κατανοήσις τῆς οὐσίας μας ὡς σωματικῆς καὶ ψυχικῆς ὄντος, ἡ κατανόησις τῆς σχέσεως τῆν ὁλοκλήρον ἔχοντα πρὸς τὸν Θεόν, τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔσπερον κοινωνικὸν ἄτομον, εἶναι οἱ βάσεις ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται ἡ Νέα Κοινωνικὴ Ἐπιστήμη τοῦ Δικαίου».

261.— *Δημ. Κ. Σφαίλλου, Βουλευτοῦ Πειραιῶς καὶ Ἠρίων. Αἱ Ἑλληνοαμερικανικαὶ Συμφωνίαι* [3] 20 6—1947 βοήθεια «Δόγματα Τροῦμαν», 8—7—1947 βοήθεια ἔκτακτος «Περὶ θάλασσαν», 2—7—48 βοήθεια «Σχεδίου Μάρσαλ». Ὁ λόγος τῆς 12—3—1947 εἰς τὸ Κογκρέσσον τοῦ Πρῆρου Τροῦμαν, Κοιν.βουλευτικὰ ἀγορεύσεις Πρωθυπουργῶν: Κ. Τσοῦλάρη καὶ Δ. Μαξίμου καὶ Ἐισηγητῶν Βουλευτῶν: Δημ. Κ. Σφαίλλου. Ἐκδόσεις «Ἀνακοινωθέντα—Ἀνακοινώσεις—Κείμενα». Ἀθήναι, 1949. 8ο, σελ. 186.

Μελέτη πού παρουσιάζει τίς πολιτικὰς φάσεις τῶν Ἑλληνοαμερικανικῶν Συμφωνιῶν οικονομικῆς βοήθειας.

262.— *Δρος Ι. Κ. Πουργαποπούλου, Προσάκνημα εἰς Κῶ.* Τὸ Ἀσκληπιεῖον Κῶ, κιβωτὸς τῆς ἑλληνικῆς ἱατρικῆς. Ὁ βίος, τὰ ἔργα καὶ ὁ θρόνος τοῦ μεγάλου Ἱπποκράτους. (Ἀνακοινώσεις ἐν τῇ Ἱατροεργουρικῇ Ἐταιρείᾳ Ἀθηνῶν—Συνεδρία 29 Ὀκτωβρίου 1947—Ἀνάκτων ἐκ τῆς [3] Ἀκαδηματικῆς Ἱατρικῆς) — Τεύχος 7 (119)—Ἰούλιος 1949. Ἀθήναι, 1949. 8ο, σελ. 32.

Ἀνακοίνωσις.

263.— *Gérald—Montmeril, Μύρρα ἢ Ἀθηναία.* Κατὰ μετάφραση Α. Μ. Κ. Ἀθήναι. < Τυ-

πώθηκε στὸ Τυπογραφεῖον «Πολυβιοτεχνικῆς»—Ἀθηνῶν 244—τὸ καλοκαίρι τοῦ 1949 γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Γραφείου «Καλοῦ Τόπου». > 16ο μακρότερον, σελ. 383.

Μυθιστόρημα μεθ' ἑξήκοντα ἀνεκδοκῶν διηγημάτων τῶν Χριστιανῶν στὸν καιρὸ τοῦ Διοκλητιανοῦ.

264.— *Ζωγράφειο, 1949.* < Κωνσταντινούπολη. Τυπογραφεῖα τῶν Ἀδελφῶν Τσιτοῦρη. > 8ο, σελ. 115. Χρονιάτικη ἔκδοσις μεθ' ἑξήκοντα βιογραφίαι καὶ ἄλλα γραφίσματα τῶν τελειόφοιτων τῆς Σχολῆς.

265.— *Θεοδώρου Ν. Καστανά, Κοθηγητοῦ τοῦ Παιραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ἡ σχολικὴ θρησκευτικὴ ζωὴ Ἀνατόπωσις ἀπὸ τὰ «Χρονικά τοῦ Παιραματικοῦ Σχολείου τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης», 1949. 8ο, σελ. 24.*

Μελέτη.

266.— *Θ. Σ. Ἐλιοῦ, Ἡ ἔρημη χώρα καὶ ἄλλα ποιήματα.* Εἰσαγωγή, σόγια, μετάφραση Γιώργου Σεφέρη [=Γ. Σεφεριάδη]. Ἀθήναι, Ἰκκρος 1949. < Τυπογραφεῖα Κλεισιούνη, Νεοφ. Μεταξᾶ 29. > 8ο, σελ. 131.

Τὰ πρῶτα γνωστά τραγούδια τοῦ ποιητῆ, πού σήμερον τὸν λογαριάζουνε σάν τὸν πρῶτο μεγάλο λυρικό τὸν τόπου του, μεταφρασμένα εἰς τὴν γλῶσσα μας καὶ συνδεδεμένα ἀπὸ πλοῦτα σέλιμα καὶ ἀπὸ μὴν πλατεῖα εἰσαγωγή γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Ἐλιοῦ.

267.— *Θ. Σοφοκλέους, Γενικοῦ Ὑποδιοευθυντοῦ τοῦ τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου. Ἡ ἔθνη καὶ συνείδησις τῶν Κυπρίων ἐπὶ Φραγκοκρατίας.* Ἐκδοθεὶς ὑπὸ τοῦ Γραφείου Ἐθνολογίας, ἐν Λευκωσίᾳ [sic]—Κύπρου, 1939. < Τύπος τῆς «Κόσμος», Ἰω. Χ. Κυριακίδη, Λευκωσία. > 8ο, σελ. 20.

Διάλεξις.

268.— *Ἰωάννου Γ. Παπαγεωργίου. Ἡ χαζοπροβάντα* 1949. 16ο, σελ. 38.

Ἀφήγημα.

269.— *Ἰωάννου Ν. Καραμπλιά, δ. φ. Ἱστορία τῶν Κυπρίων.* Ἀπὸ τῆς ἱστορίας τῶν μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν προσφύγων εἰς τὸ ἑλεῦθερον Ἑλληνικὸν κράτος. «Τὸ ἔθνη καὶ Σας — — — τὴν πατρίδα Σας». (Ἄδωκα κατὰ τὴν παράδοσιν Καποδιστοῦ πρὸς τοὺς Κυδωνεῖς.) [Τόμος Α'.] Τυπογραφεῖον Γερ. Σ. Χρήστου & Υἱός, Ἀθήναι, 1949. 8ο, σελ. 259. Στις σελ. 7—10 ἀφιέρωμα, βιογραφία τοῦ περὶ μένον συγγραφέα καὶ πρόλογος τοῦ Ἀλέξ. Κελεφτίδη, πού ἐπιμελήθηκα τὴν ἔκδοσιν.

Ἱστορικὴ μονογραφία γιὰ τὸν τόπο πού περισσότερο παρὰ κάθε ἄλλος ἀπέτελες τὴν ἐστία τοῦ πατριωτικοῦ καὶ τῆς παιδείας τοῦ Μικρασιατικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ πρῶτος τοῦτος τόμος σταματᾷ ἐπὶ 1842.

270.— *Collection de «L' Hellénisme Contemporain». I. La maison Grecque par Anghéliki Hadjimihali.* Athènes, 1949. 8ο, σελ. 44.

Λαογραφικὴ μελέτη πού δίνει μὴν ἰδέα γιὰ τὴν αὐτοσχέδια κ' ὑποσυνείθητη ἀρχιτεκτονικὴ ἀντίληψη τοῦ λαοῦ μας, πού τὴν χρησιμοποιοῦσι στὸ χτίσιμο τοῦ σπιτικοῦ του καὶ πού εἶναι στενά συνδεδεμένη μετ' ἄλλοιμα, μετ' ἄλλοιμα καὶ μετ' ἄλλοιμα τῆς ζωῆς του.

271.— *Κυπριακὰ σπουδαία, Δελτίον τῆς Ἐταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν, Τόμος 18', 1948.* Ἐν Λευκωσίᾳ—Κύπρου, 1949. < Τύπος τῆς «Ζοβαλλῆ», Ἀθήναι 144—Τηλ. 837—Λευκωσία—Κύπρος. > 8ο, σελ. XIV + 2 λευ. ἐξ + 184 + τέσσαρις πίνακες.

Χρονιάτικη ἔκδοσις μεθ' ἑξήκοντα ἐργασιῶν τῶν Κ. Σκυριδάκη (λογοδοσία), Ἀγγελικῆς Πασγαλίδου (καλλιτεχνία), Α. Πανάστου (λαογραφία), Θ. Σοφοκλέους—Κ. Μαριανθόπουλου—Γ. Παπαχαράλμπος (γλωσσολογία), Ν. Κληριδίου (θεολογία) καὶ Κύπρου Χρυσάνθη (ιστορία).

272.— *Κόστα Διον. Κόνικου, Ἐφημερολόγιον Κορυμνισμῶν.* Ἰούλιος 1949. [Λάρσασα.] 8ο, σελ. 77. Στῆ

«μάταιο, κουραστικό, άτέλειωτο άντλημα μέσα από ένα τρύπιο πιθάρι».

291.—'Αναστάσιος—Μιλάνος Στρατηγόπουλος. 'Ανοικτόπαιτο παραμύθι, τρίπρακτο δράμα (επιγραφή), Τ.Ε. 2λ. 'Αθήνα, 1949. <Γυμνασίου <Αντ. Μακρυποδάρα, δός 'Ακαδημίας Αθην. 71 > 8>, σελ. 79.

'Επιμετρο παραμυθόδραμα, με θέμα το ήπειρωτικό παραμύθι της Ρωδίας.

292.—'Ακρατήρητον τείχος της Παροικελωτίτιδος υπό Κ. Σ. Κώνια. 'Α στίχοις εκ της 'Αρχαιολογικής Εφημερίδος 1945—1947 ('Αρχαιολογικά Χρονικά), 1949, 4ο, σελ. 1 λευ. ή + 12—16 Χωρίς σελίδα τίτλου ή β βλαιογράφηση απ' το ξόφυλλο.

'Αρχαιολογική ανακοίνωση.

293.—'Ασπασία Φωτοπούλου. Τό πρώτον ξεκίνημα (Συνθήματα και οδηγίες για τη ζωή). 'Αθήνα 1950. 8ο, σελ. 96.

Συλλογή από σύντομες ραδιοφωνικές ομιλίες με πρακτικές συμβουλές για την έπιτυχία στη ζωή.

294.—<Α. Σ. Σκανδάλη>. 'Ησως και μάρτυρες της έλευθέριας 'Η εξέδης της Χαλανδρίτσας. «...Υγήςτε οι στήλιγγες...» για την παρτίδα I...». Α. Σ. Σελίδες από την ήρωική δράση της 'Ελληνικής Βοσ. Χωροφυλακής. 'Αθήναι—1949. 8ο, σελ. 38. Χρονικό.

295.—'Αχιλ. Α. Κύρου. 'Η συνωμοσία έναντιον της Μακεδονίας (1910—1919). 'Αετός Α. Ε.—'Αθήναι—1950. <Γόποις: Μ. Σιαντίου—Φ. Καζούρη, τηλ. 29.34, 30.65>. 8ο, σελ. 150 + 8'.

Μελετη με μιν άτλη, με συνθετική, εξιστόρηση των στοιχείων που άποδείχονυνη την τελευταία άποπειρα των Σλαύων ν' άρπαξουνε τη Μακεδονία απ' την 'Ελλάδα.

296.—Βάσω 'Ηλιόπουλου. 'Ιστορίες της γειτονιάς. 'Ο Πιατσι. άρ. 'Αιό., Α. Ε. 1950. <'Εργαστήριο Γραφικών Τεχνών Στέφανου Ταρολίου>. 8>, σελ. 155.

Νοβέλλα με θέμα την ιστορία ενός γιοιολόγου απ' το βασιζανήσι της 'Αθήνας γύρω στα 1890, που μαζί με τους ζωντανούς τύπους της δίνει και την άτμόσφαιρα του καιρού.

Γ. Ι. ΦΟΥΣΑΡΑΣ

Η ΑΚΑΔΗΜΙΑ

521 Συνεδρία της 'Ολομείας της 27ης 'Απριλίου 1950.

Δημοσία Συνεδρία :

1) 'Επίσημη άναγγελία από τον Πρόεδρο του θανάτου του τακτικού μέλους της 'Ακαδημίας Δημητρίου Λαμπαδαρίου και άνακοίνωση της διαθήκης του.

2) Παρουσίαση από τον Γεν. Γραμματέα των άποσταλέτων νέων βιβλίων.

3) Ειδικές παρουσιάσεις βιβλίων :

α) 'Από τον άκαδημαϊκό κ. 'Αντ. Κεραμόπουλο: Θ. 'Αξενίδου: 'Ιστορία της Πελαγονίδος Λαρίσης και Θεσσαλίας, τόμος Β'.

β) 'Από τον άκαδημαϊκό κ. Κ. 'Ισακίδη: Χ. 'Αναγνωστοπούλου. 'Η δρυζα. 'Αθήναι 1949.

'Επιστημονικές άνακοινώσεις :

1) Ν. 'Εξαρχοπούλου: 'Η εξέλιξις του άναγνωστικού διαφέροντος των 'Ελληνοπαίδων επί τη βάσει πειραματικών έρευνών.

2) 'Η Τρικαλλινού: 'Επιρ των στρωμάτων και της ιεκτονικής δομής των όρειών όγκων 'Υμηττού και Πεντελικού.

3) Γ. Λογαρά, από τον άκαδημαϊκό κ. Γ. 'Ιωακείμωγλου: 'Ενέργεια των βρωμιούχων επί της θερμοκρασίας του σώματος.

4) Λ. Καραπέρη και Στ. Παπαγιαννάκη, από τον άκαδημαϊκό κ. Κ. Μαλιέζο: 'Επιρ της κατά την 31ην Μαρτίου σημειωθείσης πηλοβροχίης εις την περιφέρειάν του Αιγαίου.

5) Κ. Βέλλου, από τον άκαδημαϊκό κ. 'Αλ. Χ. Βουρνάζο: 'Τεχνητοί νατρόλθοι δι' άτμισμο.

ΕΙΔΗΣΕΙΣ

Στις 2 Μαρτίου στον «Παρνοσό» θα γίνει έορταστική ποιητική άπογευματινή με τη συμπλήρωση 25 χρόνων λειτουργίας της Σχολής 'αγγελίας του κ. Γιάκου 'Αργυροπούλου, άφιερωμένη στο Δημοτικό μας τραγούδι. 'Ο κ. Ρήγας Γκόλφης θα κάμει εισήγηση για τη Δημοτική μας ποίηση, άφου προηγουμένως μιλήσει για το έργο του κ. 'Αργυροπούλου, που γι' αυτό θα μιλήσουν ακόμα ό κ. Γ. Κ. Σταμπολής και ή κ. Μαρία Δαβαρούκα, ως διπλωματούχος της Σχολής 'Απαγγέλ. Δημοτικά τραγούδια θ' άπαγγείλει ό κ. 'Αργυρόπουλος, καθώς και σειρά ποιημ των του 'Ακαδημαϊκού Γ. Δροζίνη από το «Μοιραλόι της 'Ομορφης».

—' Σύνδεσμος 'Ελλήνων Λογοτεχνών, τιμώντας τη μνήμη του Τέλλου 'Αγρα, όργανωσε την 21 'Απριλίου έ.έ., στην αίθουσα της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρίας, το φιλολογικ. του μνημόσυνο. 'Επειτα από σύντομη εισήγηση του Πρ έδρου του Σ. Ε. Λ. κ. Γ. Σταμπολή, μιλήσει για το έργ. του Τέλλου 'Αγρα, ό κ. Γιάργος Πράτσικας, που παρουσίασε ανάγλυφα τον άνθρωπο και τη ζωή του κι άνάλασε έμπεριστάτομένα την ποίηση του.

—Τό Γαλλικό 'Ινστιτούτο 'Αθηνών έτιμάζει μνημόσυνο για τον άρχοντο του γαλλικού περσοναλισμού 'Εμ. Μουνιέ. Θα μιλήσει ό κ. Ροζέ Μιλλιέζ, που θ' άνακοινώσει και μία άγνωστη σελίδα του Μουνιέ για την έλληνική αντίσταση του 1910. 'Η σελίδα αυτή θα συμπεριληφθί στο βιβλίο του κ. Μιλλιέζ 'Επιρ στην 'Αλ. άδ., που έτοιμάζει τό Γαλλικό 'Ινστιτούτο 'Αθηνών.

—'Η 'Ενωσις Συντακτών 'Ημερησίων 'Εφημερίδων 'Αθηνών» δεξιώθηκε στα γραφεία της (20 'Απ. (λ.) τον άκαδημαϊκό και μέλο της κ. Διον. Α. Κόκκινος. Τό τιμώμενο προσώπωνσε ό πρόεδρος της 'Ενώσεως κ. Ν. Κρανιωτάκης και ό διευθυντής Γραμμάτων του 'Υπου. γείου της Παιδείας κ. Μιχ. Μαντούδης. 'Ο κ. Κόκκινος εύχαρίστησε συγκινημένος.

—Στις 24 'Απριλίου είχε τραγικό θάνατο ό Πέτρος 'Αφθονιάτης ('Ηρακλής 'Ιωαννίδης). Για τη λιγοστή λογοτεχνική έργασία του και την άλλη δράση του (τουριστική κλπ.) στο έρχόμενο τεύχος.

ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ

25 'Απριλίου

Στό «Λουλοθι τ' 'Αη Γιωργίου» του κ. Πέτρου Γλέζου, που δημοσιεύθηκε στο προηγούμενο τεύχος, να γίνουν οι έξης διορθώσεις: Σελ. 517, στήλη α', ό στίχος 21 να διαβαστεί: «που καταλαβαίνουν πως δέν τα έπιθύησε στην...» Στην ίδια σελίδα, στήλη β' στίχ. 23, αντί «α τ ή ν» τό σωστό «τ ή ν».

'Επίσης, στα «Πενήντα χρόνια Γαλλικού θάτου (νταπόκριση της δ. Γιολάντας Τερβενισιο), σελ. 550, στήλη β', στίχ. 16, αντί 'Η Βαβυλωνία γρ. 'Η Βαβυλωνία».

δ. 'Ελ. Μ. π. (τ.σ. Θετ)νίκη. 'Αν έαίσατε πόπο εύκολα είναι αυτό το έρώς τ' άφείωμα α! 'Εμείς, όσίοσο, για τη συγκρότηση του 'Αφ έρώματος στον 'Αγγελο Βλάχο χρειαστήκαμε παραπάνω από έναν χρόνο.

Η «ΝΕΑ ΕΣΤΙΑ»

Τυπογραφικά Καταστήματα 'Αδελφών Γ. ΡΟΔΗ, Κεραμεικό 42, 'Αθήναι

**ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,,
Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ ΚΑΙ Σ^{ΙΑ}Σ Α.Ε.**

ΤΣΩΡΤΣΙΛ 38 — ΑΡΙΘ. ΤΗΛ. 23-136

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Τὸ βιβλιοπωλεῖον μας δὲν εὐθύνεται διὰ τὴν ἀξιομειωσιν τῶν τιμῶν τῶν ἀναγραφομένων βιβλίων, διότι αἱταὶ κανονίζονται ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς ἢ τοὺς ἐκδότας τῶν.

ΒΑΣΑΡΑΒΕΛΛΗ Ι. Κ. Οἱ Μακεδόνες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνας 1796—1832 *Ἐκδ. Β'. Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη ἀρ. 10. 8ον σελ. 348 Θεσσαλονίκη	Δραχ. 60.000
ΔΑΛΛΑ ΓΙΑΝΝΗ. Οἱ ἐπιτάφιοι, ποιήματα. 8ον σελ. 32	» 10.000
ΧΟΝΔΡΟΠΟΥΛΟΥ ΣΩΤΟΥ. Τὸ πέρασμα ἐνὸς ἀνθρώπου. Μυθιστόρημα. 8ον σελ. 128	» 10.000
ΚΥΡΟΥ ΑΧΙΑ. Α. Συνομοσία ἐναντίον τῆς Μακεδονίας 1940-1949 8ον σελ. 160	» 5.000
ΧΑΤΖΗ ΠΑΝΑΓ. Ι. Ἐκδόσεις Ἰδῶν. Ἐβδομοῦν. 8ον σελ. 40	» 4.000
ΠΑΥΛΙΑΝ ΑΦΡΟΔ. Π. Γλυκίσματα. Τεύχος Β' 16ον σελ. 32	» 2.500
ΕΦΗΜ. ΕΛΛΗΝΩΝ ΝΟΜΙΚΩΝ. Κώδι περὶ συνεταιρισμῶν. Νόμος 602 τροποποιήσεις, νομολογία κ.τ.λ. 16ον σελ. 118. Διήμερον	» 15.000
ΓΙΑΚΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ. Κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Θεοῦ. Μυθιστόρημα. 8ον σελ. 168	» 15.000
ΑΛΕΞΙΑΝ. Ἀγάπης μὰ δὲν τόπε. Τὸ ταγὸ τῆς ζήλειας. 16ον σελ. 64	» 3.000
ΝΤ' ΩΜ ΖΑΝ. Στὰ φτερά τοῦ ἔρωτος, μυθιστόρημα. 16ον σελ. 48	» 3.000
ΝΟΒΑ. Σὲ συγχωροῦ... Γιατί σ' ἀγάπησα. Τὸ σφάλμα τῆς κόρης, μυθιστόρημα. 16ον, σελ. 64	» 3.000
ΠΕΤΣΑΛΗ Θ. Μαρία Πάουη. μυθιστόρημα, ὀριστικὴ μορφή. 8ον σελ. 432	» 30.000
ΟΙΚΟΝΟΜΟΥΛΟΥ ΤΙΤ' Σ. Ροδοπέταλα, στίχοι. 8ον σελ. 52	» 10.000
ΟΡΑΝΔΟΥ ΑΝΑΣΤ. Κ. Ἀρχαῖον τῶν Βυζαντινῶν μνημείων τῆς Ἑλλάδος. Τόμος ΣΤ' 1948 τεύχος 2ον. 8ον σελ. 113-228	» 35.000
ΒΕΛΛΙΑΔΟΥ—ΚΙΟΥΣΗ ΑΝΝΑ. Ὁ Ἀντίχριστος, τὸ θηρίον τὸ ἀναβαῖνον ἐκ τῆς ἄβυσσου. 8ον, σελ. 66	» 10.000
ΤΡΟΠΑΙΑΤΗ ΔΑΚΗ. Τὸ κάστρο τῆς κυρᾶς. Εἰκονογρ. Λίντας Ἀντωνιάδου—Γιώργου Βακιρτζή. «Ὁ φίλος τοῦ παιδιοῦ» Παιδικὴ βιβλιοθήκη ἀρ. 3. 8ον μέγα σελ. 80. Διήμερον	» 15.000
ΒΑΡΔΑΚΟΥ Κ. Τὸ βιβλίον τοῦ Ὀδηγοῦ—Μηχανικοῦ αὐτοκινήτου. Α' μέρος, τὸ Αὐτοκίνητο. *Ἐκδ. Β' 8ον σελ. 224	» 25.000
ΦΙΛΙΠΠΑΤΟΥ ΘΕΟΔ. Ε. Ἀπὸ τῆ ζωῆ μου. Μία στιγμή... μιά δημιουργία. 8ον σελ. 104 Πειραιεύς	» 15.000
ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΥ Α. Θυμὴλη, τόμ. Β' Χριστὸς λυόμενος, ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ. Συλογραφίαι Σπ. Βασιλείου. 8ον σελ. 112	» 25.000
ΚΡΙΑΡΑ ΕΜΜ. Καταστροφῆς. Ἱφιγένεια—Θυφίστης. Κλαυθμὸς Πελοποννήσου, ἀνέκδοτα ἔργα. Κριτικὴ ἔκδοσις με εἰσαγωγή, σημειώσεις καὶ γλωσσάρια. 8ον σελ. 381 + 4 πίνακες	» 40.000

(Συνέχεια εἰς τὴν ἑπόμεν σελίδα)

ΜΟΛΙΣ ΕΞΕΔΟΘΗ

Τὸ νέο βιβλίον τοῦ ΗΛΙΑ ΒΕΝΕΖΗ

**"ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ ΣΤΗΝ ΙΤΑΛΙΑ,"
ΟΔΟΙΠΟΡΙΚΟ**

ΒΕΝΕΤΙΑ, ΦΛΩΡΕΝΤΙΑ, ΛΙΒΟΡΝΟ, ΡΩΜΗ, Magna Graecia

Εἰκονογράφηση: Κ. ΓΡΑΜΜΑΤΟΠΟΥΛΟΥ

*Ένας ἐκτάκτως φροντισμένος τόμος τῆς σειρᾶς τῶν Ἐκδόσεων «ΑΛΦΑ» Ι. Μ. ΣΚΑΖΙΚΗ

Διευθύνσεις σύμφωνα με τὸ ἄρθρο 6 § 1 τοῦ Α. Ν. 1092/1938:

Διευθυντῆς τῆς «Νέας Ἑστίας»: Πέτρος Χάρης, κατοικία: Π. Τσαλδάρη (Πειραιῶς), 78.

*Ἐκδότης: Ἰωάνν. Δ. Κολλάρος, καὶ Στὰ Α. Ε., Τσῶρτσιλ 38.

Προϊστάμενος τυπογραφείου: Χαρ. Μαυρομάτης, κατοικία: Κορυζή 11 (συνοικ. Βύρωνος).

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ,, Ι. Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

(Συνέχεια ἐκ τῆς πρόσθεν σελίδος)

ΟΥΓΚΩ ΒΙΚΤΩΡΟΣ. Φιλοσοφία καὶ Φιλολογία. Μετάφραση Κ. Α. Μερναίου—Μίνας Ζωγράφου. 8ον σελ. 160	Δραχ.	15.000
LISZT FRANZ. Σοπέν. Βιογραφικὴ ἐρμηνεία τοῦ ἔργου του. Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις Παν. Λεκατσά. 8ον σελ. 232	"	25.000
BENEZH HAIA. Φθινόπωρο στὴν Ἰταλία. 8ον σελ. 160	"	20.000
CARREL ALEXIS. Ἐπιστὴμὴ καὶ θαῦμα. Μετάφραση Γιάννη Λάμψα. Πρόλογος Μαρίνου Γερουλάνου. 8ον σελ. 80	"	7.000
ΡΟΔΑ ΜΙΧΑΗΛ Α. Ἡ Ἑλλάδα στὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἀπομνημονεύματα. Εἰσαγωγή Ἄλκη Ζαφειροπούλου, βιογραφικὰ Γ. Φτέρη—Β. Ἡλιάδη. 8ον σελ. 416	"	60.000
ΧΑΤΖΗΝΑΣΤΑΣΙΟΥ Γ. Πρωτοβόχια, στίχοι 8ον σελ. 64	"	10.000
ΜΑΓΕΡ ΚΩΣΤΑ. Δημοσιογραφικὰ ποστράτα. Βιβλίον Πρῶτον. 16ον σελ. 80	"	10.000
ΜΠΑΛΑΖΑΚ ΟΝΟΡΕ. Ἐδνεῖνα Γκωντέ. Μετάφρ. Ἰουλίτς Λαβάρα. «Βιβλία γὰρ μεγάλα παιδία» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ ἀριθ. 11. 8ον σελ. 160.	"	10.000
ΚΟΥΡΜΟΥΛΗ ΜΙΧΑΗΛ. Γεγονιές σὲ πόλεμο. Χρονικὸν. 8ον σελ. 132	"	10.000
ΔΑΣΚΑΛΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ Γ. Τὸ «Λαύριον» τοῦ Γιώργη Σαραντῆ. Δοκίμιον. 8ον σελ. 30	"	5.000
ΜΙΛΛΙΕΣ ΓΚΡΙΤΣΗ ΤΑΤΙΑΝΑΣ. Στὸ δρόμον τῶν Ἀγγέλων. τον σελ. 170	"	15.000
FENEOLON FRANCOIS. Οἱ περιπέτειες τοῦ Τηλεμάχου γιου τοῦ Ὀδυσσεύ. Δασκευὴ Νίκου Πάντζαρη. «Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ ἀρ. 29. 8ον μέγα σελ. 112 Δεμένον	"	20.000
ΝΤΙΚΕΝΣ ΚΑΡΟΛΟΥ. Δόμβεν καὶ Υἱός, Δασκευὴ Πιπίνας Τσιμακλή. «Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ ἀρ. 31. 8ον μέγα σελ. 224 Δεμένον	"	25.000
ΒΕΡΝ ΙΟΥΛΙΟΥ. Οἱ ἀδέλφοι Κίπ. Μετάφρ. Πιπίνας Τσιμακλή. «Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ» Ν. Ἀλικιώτης καὶ ἀρ. 33. 8ον μέγα σελ. 192 Δεμένον	"	28.000
ΔΟΥΜΑ ΑΛΕΞ. Μετὰ εἴκοσι ἔτη. Δασκευὴ Πιπίνας Τσιμακλή. «Βιβλία γὰρ μεγάλα παιδία» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ ἀρ. 10. 8ον σελ. 308	"	20.000
ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ Ε. Ἡ πάλι τῆς ἐπιστῆμης κατὰ τῶν προλήψεων. Γαλιλαῖος. 8ον σελ. 84	"	20.000
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ. Ἐπετηρὶς. Ἔτος ΙΘ'. 8ον σελ. 412	"	75.000
ΒΕΡΝ ΙΟΥΛΙΟΥ. Τὰ τέκνα τοῦ πλοιάρχου Γκράν. Μετάφραση Π. Βασιλείου Τόμος Β'. 8ον σελ. 289—568. Δεμέον.	"	25.000
ΓΕΡΑΛΗ ΓΙΩΡΓΟΥ. Λυρικά Τοπία. στίχοι. 8ον σελ. 64	"	15.000
ΚΑΛΔΙΑΦΑ ΣΠΥΡ. Μ. Ψυχολογία τοῦ βάθους. Κάρολος Γιούγκ, Σιγισ. Φρόνιτ, Ἄλφρ. Ἄντλερ. 8ον σελ. 240	"	20.000
ΧΑΝΑ ΑΝΔΡ. Τ. Ὁ Σεξουαλισμός, μελέτη. Μικρὴ ἐγκυκλοπ. βιβλιοθήκη Γ. Τσουκαλά. 16ον σελ. 48	"	4.000
ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΥ—ΜΕΣΣΙΚΑΝ ΔΗΣ. Β. Οἱ Νυκλιάνοι (Μάνης) (ἱστορία, Λαογραφία. Λεξιλόγιον κ.τ.λ.). Τόμος Α'. 8ον σελ. 286	"	25.000
ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΝ ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ. Σειρὰ Μελετῶν ἀρ. 4. Τὸ Ἐνεργειακὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Β'. Ἡ ἀνάπτυξις τῆς ηλεκτρικῆς ἐνεργείας εἰς τὴν Ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ὑπὸ Γ. Ν. Πελοπούλου. 4ον φύλλα 200 λιθόγραφοι	"	30.000
ΤΣΕΚΟΥΡΑ ΝΙΚΟΥ. Τὰ Σοβιετικὸταῦτα δὲν πέθαναν. (1ο βραβεῖον σχολικῶν δραμάτων Ὑπ. Παιδείας). Β' Ἐκδοσις. 8ον σελ. 72	"	7.500
ΥΠΟΥΡΓ. ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΥ. Σειρὰ Μελετ. Ἀνασυγκροτήσεως ἀρ. 16. Τὸ Ἐνεργειακὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος. Τόμος ΣΤ'. Ἐκθεσις ἐπὶ τοῦ φερέως τῆς ἐνεργείας. Συνταχθ. ὑπὸ τῆς ἐπιτροπῆς τῆς συστάσεως τῆν 16—11—49. 4ον φύλλα 50 λιθόγραφοι	"	10.000
Σειρὰ Μελετῶν ἀνασυγκροτήσεως ἀριθ. 10. Τὸ Λιγνιτικὸν πρόβλημα τῆς Ἑλλάδος Τόμος Α'. Εἰσήγησις πρὸς τὴν ἐπιτροπὴν μελέτης τοῦ Λιγνιτικοῦ προβλήματος. 4ον φύλλα 93 λιθόγραφοι	"	10.000
ΒΛΕΣΣΑ Γ. Σ. Νέο τετραβίο λογογραφίας. 4ον σελ. 16 καὶ χάριτις Ἑλλάδος παραγωγῆς	"	4.000
ΡΟΥΣΟΥ ΜΑΝΟΥ. Ἀποκατάσταρα Θεοδώρα. (Θέατρον). 16ον σελ. 48	"	6.000
ΧΑΛΚΙΟΠΟΥΛΟΥ Γ Β. Ὁ τόκος εἰς τὴν σημερινὴν χρηματοοικονομ. 8ον σελ. 40	"	7.000
ΔΑΣΚΑΡΗ ΚΙΜΩΝΟΣ. Ἰλιός. (Πολιτοδομικὴ μελέτη). Ἀνάκτορον ἀπὸ τὰ «Τεχν. Χρονικά». 4ον σελ. 12	"	5.000
ΛΠΟΣΤΟΛΙΔΟΥ ΚΩΝ. Ἐνοχικὸν δίκαιον Ἀστικὸν κώδικος. Τόμος Β' Γεν. Μέρος τεύχη 2-3 ἄρθρον 382-414. 8ον σελ. 336	"	45.000
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ Ν. (Στρ. Δικ. Συμβ.) Ἡ Ἐββοία ὑπὸ Κατοχὴν. Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐρευναν τοῦ δράματος τῆς Ἑλλάδος. Τόμος Α'. 8ον σελ. 404	"	25.000
ΛΑΠΠΑ ΤΑΚΗ. Βοιωτικὰ μοναστήρια. 8ον σελ. 112	"	12.000
ΚΡΙΕΣΖΗ ΘΕΟΔ. Α. Κάτι πεθαίνει καὶ κάτι γεννιέται. (Μελέτη κοινωνιολογική). 8ον σελ. 168	"	15.000
ΧΑΜΠΟΥΛΙΑΝ ΔΗΜΗΤΡΑΚΗ. Λυκίσφοτα, στίχοι. 16ον σελ. 26. Λεικωσία Κύπρου 1949	"	2.000
ΚΑΣΣΙΜΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ. Ἐσωτερικὸν κανονισμὸν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων. (Ἱστορία, νομολογία, θεωρία, Κανονισμοὶ Ἐπιχ. κοινῆς ὀφειλέτας, Τραπεζῶν, Ἰδιωτ. Ἄσφ. ὀργανισμῶν, Ἐταιριῶν, Ἐργοστασίων, Καταστημάτων, Ξενοδοχείων κτ.λ.) 8ον σελ. 168	"	30.000
ΖΩΗ ΤΟΥ ΠΑΙΔΙΟΥ (Ἡ) 150ήμερον παιδικὸν περιοδικόν. Ἐκδ. «Ζωῆς», ἔτος 1949. 8ον σελ. 384	"	10.000
ΜΟΣΚΟΒΗ ΒΑΣΙΛΗ. Τότε πού προσμένναμε. Διηγήματα (Κατοχὴ). 8ον σελ. 160	"	20.000
ΡΗΓΟΠΟΥΛΟΥ ΤΟΥΛΑ ΑΝΑΣΤ. Αἱ γυναῖκες ὑπόδουλες εἰς τὸ γένος τῶν ἀνδρῶν. Μελέτη. 8ον σελ. 32. Πειραιεύς	"	5.000
ΣΥΜΠΕΘΕΡΟΥ ΜΙΧΑΗΛ Ν. (Ἄντεια. Πρωτοδ.)—ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ Ν. (Εἰσηγητοῦ Ὑπ. Ἐφοδ.) Ἡ νέα ἀγορανομικὴ πολιτικὴ ἐπὶ τῶν τιμῶν τῶν εἰδῶν. 8ον σελ. 200	"	20.000
ΚΟΤΣΙΡΑ ΓΙΩΡΓΗ. Φρουροὶ τῆς σιωπῆς, στίχοι 8ον σελ. 48	"	12.000
ΑΛΛΗ ΘΕΟΔ. Τὰ σημεῖα τῆς στίξης. (Γραμματικὴ). 8ον σελ. 48	"	4.000